

CUPRINSUL

	Pag.
GEORGE ENESCU	5
VIRGIL GHEORGHIU: Enescu, — omul, artistul (<i>evocare</i>)	7
★	
CICERONE THEODORESCU: De veghe.....	12
MARIA BANUȘ: Da	18
★	
MIHAI BENIUC: Hada lui Vîrnav (<i>nuvelă</i>)	21
TUDOR ARGHEZI ÎMPLINEȘTE 75 DE ANI	
TUDOR ARGHEZI: Cîntare omului (<i>fragmente</i>)	43
★	
AUREL MIHALE: Grișa (<i>schită</i>)	53
★	
RADU BOUREANU: Satul fără dragoste (<i>poem dramatic-fragment</i>)	63
★	
MIHAIL RALEA: Note de drum din California.....	107
★	
NICOLAE TĂUTU: Eroului; Carnetul de partid.....	115
VIRGIL TEODORESCU: De-ntîi Mai.....	118
CRISTIAN SÎRBU: Vine seara; Casnică	120
★	
F. ADERCA: Kriegshure (<i>schită</i>)	122
★	
ERIK MAJTËNYI: Praga, orașul veșnic tînăr	128
JAN KOSTRA: 1 Mai (<i>în romînește de Petre Solomon</i>).....	133
JOHANNES BECHER: Germanic (<i>în romînește de Demostene Botez</i>); Treze vă păstrați dragostea și ura (<i>în romînește de Petre Solomon</i>).....	135
JIRI WOLKER: La radioscopie (<i>în romînește de Petre Solomon</i>)	137
BERTHOLD BRECHT: Cîntecul reconstrucției (<i>în romînește de Petre Solomon</i>)..	139
★	
GEORGE DAN: Oxana	141
NICOLAE LABIȘ: Rapsodia pădurii	154
★	
PAPP FERENC: Pecinginea (<i>nuvelă</i>)	160
★	
A. MICKIEWICZ: Sonete din Crimeea (<i>în romînește de Miron Radu Paraschivescu</i>)	178

TEORIE ȘI CRITICĂ

	<u>Pag.</u>
Intre tehnică și tehnicism	204
NU: Schiller	213

RECENZII

rii în romanul „Bărăgan“	218
„Cît despre băuturi — el bea apă“	219

GEORGE ENESCU

S-a stins din viață, miercuri 4 mai 1955, George Enescu, cel mai mare muzician român și unul dintre cei mai de seamă muzicieni ai vremurilor noastre.

Adînc legat de patria și de poporul din mijlocul căruia s-a ridicat, el și-a îndreptat pînă în ultimile clipe ale vieții gîndurile spre patria dorită.

Țintuit de boală pe patul de suferință, cu puțin timp înainte de a se sfîrși el ne-a transmis: „Mă gîndesc tot timpul la țară, sînt cu tot sufletul, în fiecare clipă, alături de poporul nostru. După ce mă voi face bine, am o singură dorință — să viu în țară“. Însă această dorință, exprimată de el în scris către unii oameni de răspundere din țara noastră, nu a mai putut să fie împlinită.

George Enescu a fost un deschizător de drumuri în muzica romînească, arătînd prin compozițiile sale, calea adevăratei dezvoltări a școlii naționale, izbutînd să toarne în forme de o înaltă perfecțiune artistică bogăția nepieritoare a muzicii noastre populare.

Născut în 7/19 august 1881 la Liveni în nordul Moldovei, George Enescu a dovedit o deosebită precocitate muzicală, începînd de la vîrsta de 4 ani să cînte la vioară și peste puțin timp dînd la iveală primele încercări de compoziție. Dezvoltarea aptitudinilor sale creatoare se datorește mult sfaturilor înțelepte ale înaintașului muzicii romînești, Eduard Cauélla, care îi deschide calea spre dobîndirea unei înalte măestrii.

Educația muzicală, Enescu și-a desăvîrșit-o mai întîi la Conservatorul din Viena, unde ia lecții — începînd de la vîrsta de 7 ani — cu Georg Hellmesberger (vioară) și R. Fuchs (compoziție), iar apoi — din anul 1892 — la Conservatorul din Paris, unde se bucură de îndrumarea violonistului Martin-Pierre-Joseph Marsick și a marilor compozitori Jules Massenet și Gabriel Fauré.

Desen de ADINA PAULA MOSCU

La vârsta de 16 ani, Enescu debutează pe tărîmul compoziției cu lucrarea sa simfonică „Poema romîna”. Chiar din aceste începuturi manifestă atașamentul său pentru folclorul muzical al patriei, care avea să-l călăuzească în făurirea unor lucrări atît de valoroase pentru patrimoniul muzicii romînești, ca: cele două rapsodii romîne — cunoscute și unanim apreciate în toată lumea — Sonata a treia pentru vioară și pian în stil romînesc, Suita pentru vioară și pian, Impresii din copilărie, Suita sătească pentru orchestră, Uvertura pe motive romînești și altele. În opera sa se concentrează tot ceea ce este mai bun și mai înalt în sufletul poporului său.

Entuziast sprijinitor al dezvoltării școlii muzicale naționale, Enescu a înființat în anul 1912 un premiu anual pentru cele mai bune lucrări scrise de tinerii compozitori romîni, iar sfaturile lui prețioase au contribuit la luminarea orizontului creator al multora dintre muzicienii noștri.

Ca interpret — în deosebi ca violonist — Enescu a dobîndit succese răsunătoare în toate părțile lumii. El este socotit ca unul dintre cei mai mari maeștri contemporani în redarea lucrărilor lui Johann Sebastian Bach. Arta interpretativă a lui Enescu se distinge printr-o neasemuită noblete și expresivitate poetică. În spiritul principiilor sale interpretative, el a educat generații de muzicieni, unii dintre elevii săi fiind mari virtuoși cu renume mondial.

Aprofundînd capodoperele muzicii clasice, Enescu a arătat în același timp, în activitatea sa interpretativă, mai cu seamă ca dirijor, dragostea sa pentru creația muzicală națională, popularizînd-o atît în țară cît și peste hotare. De asemenea, după 23 august 1944, el a fost printre primii muzicieni romîni care au interpretat capodoperele muzicii sovietice, executînd printre altele, în primă audiție, Simfonia a 7-a a Leningradului de Șostacovici, și concertul pentru vioară de Hacıaturian.

Ca membru fondator al Academiei Republicii Populare Romîne, unanim prețuit și stimat pentru multilaterală sa activitate artistică, Enescu a sprijinit ridicarea culturii noi a patriei noastre.

Ceea ce l-a înălțat în ochii tuturor pe George Enescu a fost dragostea fierbîntă de patrie, pe care a cinstit-o printr-o muncă neobosită de peste jumătate de veac și căreia i-a dedicat ultimele sale gînduri. El a ridicat munca la rangul celei mai însemnate îndatoriri a artistului și a răspîndit prin creația și activitatea sa în lumea întregă faima geniului artistic al poporului nostru, care și-a găsit în personalitatea lui un strălucit exponent al minunatelor sale aptitudini creatoare. Viața de muncă, modestia și probitatea profesională a lui George Enescu sînt și trebuie să fie pilduitoare pentru orice artist conștient de nobila sa misiune.

Creația lui George Enescu va străjui și mai departe înflorirea muzicii noastre, iar prețuirea contribuției sale la tezaurul universal al artei va crește fără încetare.

Figura sa luminoasă va trăi veșnic în inima poporului nostru.

În fața marelui dispărut ne înclinăm cu adîncă durere și cu hotărîrea de a duce mai departe moștenirea sa spirituală, servind astfel poporul nostru pe care George Enescu l-a iubit și slujit pînă în ultima clipă a vieții sale.

Prezidiul Academiei R.P.R., Uniunea Compozitorilor din R.P.R., Ministerul Culturii, Ministerul Învățămîntului, Direcția Generală a Radiodifuziunii, Uniunea Scriitorilor din R.P.R., Filarmonica de stat „George Enescu” din București, Conservatorul „Ciprian Porumbescu” din București, Teatrul de Operă și Balet al R.P.R.

ENESCU OMUL, ARTISTUL

— Evocare —

ÎN CASA PĂRINTEASCĂ

E sfârșitul verii. Pe fereastra deschisă, ca o notă de violoncel, o viespe coase aerul cu lumină, miere și venin. Pe dealuri ard ruguri potolite de soare. Viața câmpului secat de seceră, caută un deznodământ. Muzican-tul mai are numai câteva zile de stat acasă. Masa de lucru cu partituri deschise, pianul și vioara, creionul de însemnat temele alese din roiul bogat care îi zumzuie în urechi, îi fură ceasurile. Livada cu pomi roditori îl îmbie să vină, dar Enescu nu cunoaște acum, când compune, un alt rămuriș decît al barelor de măsuri, al semnelor de legat și al accentelor. Astfel aplecăt deasupra mesei, Enescu e tot mai însingurat. Costache Enescu, înțelegător al misterului creației, nu-l mai tulbură pe fiul său. Răsuțește o țigară și tare ar avea poftă să mai sporovăiască cu Jorjică cel plin de duh. De cînd s-a convins cît e de prețios timpul pentru un artist, de cînd s-a învățat cu telegramele primite din mai toate colțurile lumii, tatăl nu-și mai sîcîie băiatul.

Dacă nu ar fi orînduială a somnului pelume, Enescu nu ar mai întrerupe niciodată munca lui. Răsar stele, și Cracalia e împînzită de melodiile tînă-rului maestru. Acum, în melancolia cea de amurg, își permite o pauză. Se strecoară visător prin toate camerele care i-au cunoscut gîn-gurelile, ezitățile pașilor, întîiele năzbîtii. Păpușa cea leneșă nu mai doarme în ungher, și nici în odaia de lîngă iatac nu mai zboară coltucele pe sus. Mamă-sa stă mai toată vremea la Mihăileni. Nu-l mai poate întovărăși pe muzicant la București, pentru că drumurile de fier o obosesc. Îi mai aude cuvintele din această vară, cînd a împlinit 20 de ani:

— Jorjică, mă uit la tine și tot nu-mi vine a crede că ești băiat mare. Ai rămas pentru mine tot Jorjică, cel cu vioara de șindrilă... Eu te-oi urma cu gîndul peste tot unde te va purta norocul și vei străluci prin arta ta...

Cu toate că la Mihăileni i-a plăcut strașnic în umbra grădinilor și de-a lungul luncii Siretului, nicăieri parcă nu e ca aici, la Cracalia. Fiecare pas făcut pe iarbă, pe miriște, îl înalță, îi dă vigoare. De-și ridică privirea, dă cu ochii de biserica satului, la depărtare numai de cincizeci de metri de curte. Părăsește odăile și coboară spre fîntîna livezii, locul lui fa-

vorit. Întinerit, se întoarce la munca lui, la veşnicele portative. Acoperişul de tablă roşie al casei scînteiază în asfinţit...

PENTRU EL, MUZICA ERA O CERINŢĂ INTERIOARĂ

Îl ştim, mulţi din noi, de la concerte simfonice, de la şedinţele de muzică de cameră, de la concerte proprii. Creştetul leonin a crescut parcă în detrimentul corpului, subţiat, purificat. Aplecat tot spre instrumentele orchestrei, Enescu s-a mai încovoiat, iar piciorul pe care se sprijină cînd cîntă la violină se depărtează parcă de trup cînd merge. Aşi putea spune că acestea îi sînt singurele «diformări profesionale»! Poate că încovoierea, felul «adus» din spate cînd umblă e numai un mod de a se odihni, pentru că la pupitru dirijorul se îndreaptă dintr-o dată, ca un resort. Apare Enescu cel veşnic tînăr, olimpicul, dinamicul! Te întrebi cînd încep aplauzele, dacă încovoierea lui nu e un truc. Maestrul se apleacă respectuos. Fete tinere şi băieţi cu carneţele fug după muzician, în goană de autografe. Cînd e «încolţit» de aceşti nemiloşi melomani, Enescu e afabil şi răspunde solicitărilor. Apoi trece în cabina Ateneului, la pianul «Gaveau». Dar poate rămîne singur? Zeci de ochi curioşi îl pîndesc, zeci de muzicanţi vor un cuvînt, o încurajare, un sfat, un concurs, un ajutor. Enescu îi satisface pe toţi cu o egală bunăvoinţă. Se dăruie într-una. Cîntă, repetă, rememorează, aduce aminte şi altoara care uită. S-a aşezat «muzica însăşi» la pianul «Gaveau». E îmbrăcat în veşnica lui haină lucioasă, neagră, neadaptată, deşi după atîta vreme, trupului său pietros, de om rustic. George Enescu mi-a vorbit odată de această haină la el acasă:

— N-aşi schimba-o cu alta pentru nimic în lume. Cu o haină te deprinzi ca şi cu un om.

Statornicie în toate. Celor mulţi, care nu ştiu să vadă dincolo de dunga pantalonilor şi tăietura gulerului, Enescu li se pare un om lipsit de eleganţă, ba chiar neglijent. Maestrul e îmbrăcat însă în «hainele eternităţii». I se armonizează perfect spiritului, firii sale ponderate şi calme. Dar cine ştie să vadă ideala păsuire a vestonului negru pe trupul viguros, tare ca stîncă? Cine să priceapă că o croială la modă ar rupe echilibrul formei, tocmai prin faptul că ar fi ireproşabilă? În această haină neagră, austeră, îl văd pe Enescu turnat în bronzul lucitor peste secole, cu salduri multe ca o mare agitată... «Dacă Enescu n-ar cînta, s-ar stinge» — mi-a spus odată un doctor. „Probabil — susţinea omul de ştiinţă — muzicianul de geniu are o glandă specială care se nutreşte cu sunete în loc de extract de endocrine.“

În adevăr, Enescu nu se poate opri din cîntat mai multă vreme. L-am observat odihnindu-se. Făcea impresia că participă la conversaţie. Se străduia să fie în nota generală a muzicanţilor. Totuşi, Enescu era departe de noi. Plutea peste cuvintele celorlalţi. Cum discuţia se prelungea, am remarcat un început de oboseală pe figura maestrului. *Nefiind muzică în preajma sa, maestrul se ofilea.* Citeam o îmbătrînire, un ton de cenuşă aşternîndu-se peste ochii atît de senini. Muzica era pentru el o cerinţă interioară; ca Eros cu Anteros, sufletul se micşora cînd celălalt lipsea. Revenirea la repetiţie a adus parcă un suspin de uşurare maestrului. Faţa lui se luminează, se coloră, ca şi cum un vin dumnezeesc circula prin sîngele nou. Ochii luceau cu o flacără tainică în mijlocul lor. De altfel George Enescu, prin felul cum întreţinea o discuţie, nu o alimenta niciodată cu digresiuni care să fi obligat la prelungiri. El rezuma totul la strictul necesar, economic, care nu lipsea din nici o manifestare a muzicianului.

BUNĂTATEA MAESTRULUI

Femeile nevoiașe se iveau la garduri de câte ori Enescu își făcea plimbarea prin Cracalia. Îi știau inima, cât de repede i se moaie la suferință. De peste zaplaz le întreba:

— Cum te numești dumneata? Femeia își rostea numele, se văicărea, spunînd că nu mai răzbește să potolească foamea copiilor ei. George Enescu nu sta mult la gânduri și deschidea portofelul.

— Iaca, să dai de mâncare copiilor și să le cumperi haine.

Prin unele gospodării sărmene nu aveau oamenii nici o țandără de lemn ca să-și aprindă focul. Enescu tocmea câte o haraba, o trimetea la pădure să o umple cu lemne tăiate și o dăruia oamenilor săraci care îl binecuvîntau.

Pe lângă imensa lui bunătate, George Enescu era îngăduitor și modest. Ferească dumnezeu, nu ar fi făcut nazuri cînd cineva îl ruga să cînte. Poate că marea lui popularitate se datora în parte și acesteidărnicii sufletești. Nici cu țărani nu era zgîrcit la cîntec. Oricine dorea să-l audă, era răsplătit, violonistul nerefuzînd pe iubitorul de muzică. Așa s-a întîmplat și prin 1914, într-o vară, pe cînd George Enescu se «odihnea lucrînd» la Cracalia.

Costache Enescu primește vizita învățătorului și a unui sătean. Din capul scărilor, îi întreabă, ca o bună gazdă, ce doresc.

— Am vrea, nu vă fie cu supărare, să-l auzim și noi pe «domnișorul» Gheorghe cîntînd. Toată lumea îl știe dar noi nu ne-am făcut încă nici o idee despre el, ia cuvîntul, învățătorul. — Sespunecă e cel mai mare muzicant al țării.

Costache Enescu îi poștește în casă.

— Mă duc să-i spun lui Jorjică să vă cînte. Dacă e în apele lui, nu vă refuză.

Învățătorul și săteanul intră în casă, sfioși. Enescu e la pian, cîntă cu o măiestrie uluitoare. Ascultătorii se uită unul la altul, voind să spună din priviri:

— Da' știi că e grozav?

Apoi vine rîndul viorii. Țăranului îi joacă lacrimile în ochi. După piesele clasice, Enescu a cîntat dintr-o răsufare — cum s-ar zice — o doină și «Ciocîrlia». Țăranului îi vine să zvîrle cu pălăria în pămînt, iar învățătorului i se umflă pieptul de admirație și fericire.

— Halal muzicant! Acu' zicem și noi că e cel mai mare muzicant al țării. Să ne trăiești și să ne duci fala pe la toate popoarele!

Tot astfel după cum cînta ușor cînd era solicitat, George Enescu se arăta popular și la hora satului, de unde, sărbătoarea, n-ar fi lipsit nici în ruptul capului. Acolo venea lîngă lăutari și le scria câte un cîntec. Scripcarul îl citea cît putea, ori prindea după ce Enescu i-l încerca la vioară.

TOTDEAUNA ÎN SLUJBA POPORULUI

În anul 1916, George Enescu aleargă acolo unde sîngeră patria. Maestrul devine pur și simplu muzicantul român dornic să-și facă datoria artistică pe pămîntul strămoșilor săi. Geniul său muzical intră în slujba poporului. Face cauză comună cu artiștii patriei sale mult încercate și intră ca modest executant în echipele de muzicanți care alină suferințele soldaților răniți, întorși de pe front. Cîntă fel de fel de melodii, acelor eroi cu floare de sînge pe piept. Era fericit să le stingă pentru o clipă durerea, el, medicul cu pansamente melodice. Cîntă de toate, de la sonata pretențioasă ceru-

tă și gustată de meloman pînă la suspinul de inimă albastră dorit de bravul fecior de țăran. Îi tremură de multe ori arcușul cînd privește ochii mari de arșiță între cearceafuri albe. Soldatul ascultă ca dus și zîmbește prin visul suferinței. Parcă i se năzare cum se arată, prin sunete mîngîietoare, la capul patului tremurat de friguri, un sat în strai de sărbătoare și un zumzet de horă. E satul lui. Îl recunoaște. Buzele eroului murmură stins ca o rugăciune de mulțumire, șoaptă neauzită, maestrului trist că muzica lui nu-i poate alunga decît temporar chinul. Nici cînd bombele zepelinului amenințau Bucureștii, George Enescu nu întrerupea firul poveștii fărâșate a violinei sale. Pericolul aerian nu-l speria. O seninătate deplină îl ocrotea, o stăpînire a firii care influența pe toți cei care respirau în preajma muzicantului. Nu părea pe răniți nici cînd se dădea alarma.

Ca și titanul din Bonn, Enescu disprețuia războiul de agresiune, negare a civilizației. Dar cînd patria îți cere viața, energia, talentul, poate cineva șovăi? Sînt chemări puternice care depășesc și egoismul, și dragostea de viață. Cu atît mai adînci erau aceste porunci interioare la George Enescu, fiu de țăran. În urma lui, strămoși din strămoși păziseră ogorul patriei. Înțelegea și el că trebuie să-și ajute patria, pe cît putea. Vioara lui era ca și o armă, dar o armă binefăcătoare. Vindeca, anestezia, alina.

Înterăniții grav de la spitalul Sf. Spiridon din Iași zăcea un muzicant. Delirul lui pricinuit de febră și de pierderea sîngelui durase multe zile. Ca prin vis, printre norii negri ai coșmarului de suferință, muzicantul erou distînge o șerpuire luminoasă, o cărare de raze. Cîntă Enescu. Muzicantul deschide ochii ca fiul din povestea populară și zîmbește vieții, parcă spunînd: «da' lung somn mai dormii!». E compozitorul Mihail Jora. În fiecare zi, ascultîndu-i basmul coardelor, Mihail Jora simte cum durerile îi sînt alinate, topite de cîntecul potolitor de vaer pămîntesc. Aceleași glasuri ale vioarei maestrului sting suferința pictorului Luchian. Florile lui sonore le împarte cu amîndouă mîinile acestor eroi din spitalele Iașului. Apoi, zilele își reiau cursul normal. O trîmbiță clară sună în depărtări semnalul păcii. Enescu se întoarce la București, unde începe o mare serie de concerte.

VIOLONISTUL ENESCU

Temperamentul vulcanic al maestrului s-a strecurat prin multe filtre pînă a ajuns la forma și expresia de artă a cîntecului violonistic atît de subtil și pur. Educația muzicală a pus frînele convenite cabrărilor și elanului, lăsîndu-i însă libertatea de a-și manifesta firea pasionată, tumultuoasă.

Ceea ce ne impresiona ori de cîte ori George Enescu apărea la estradă, era calmul său neobișnuit... Era o liniște premergătoare revelației. Capul violonistului, de o frumusețe olimpică, stătea ușor înclinat pe vioară. Ochii roțiți discret o singură dată prin sală, se închideau ca la apropierea unei magii. Apoi brațul se ridica decis și incantația începea. Sunetele își pierdeau și ultimul lest material. Virtuozitatea, auxiliarele tehnice dispăreau. Un suflu misterios dicta melodia. Orice compozitor ar fi fost, maestrul îl tălmăcea în exactitatea inițială a sentimentului înscris în piesă. Bach — orgă și boltă gotică; Beethoven — dureros și uman; Mozart — pulberă feerică și vis jucăuș. Acompaniamentul pianului își pierdea orice importanță în asemenea culminații de farmec. Pianissimo, la George Enescu, era ca ecoul unui ecou. Umbră de sunet, ca nevăzuta urmă a unei lacrimi. Arcușul nu tremura însă. Curgea pe strună încet, egal, brațul potolindu-se în jos ca într-o deznădejde...

În privința repertoriului violonistic, ne punem întrebarea dacă există în lumea aceasta piesă pe care maestrul să n-o fi cîntat. Toate concertele clasice, romantice și moderne, sonatele, piesele lirice, au avut în Enescu un interpret inegalabil. Compozitorii erau fericiți cînd maestrul se oferea să le cînte în primă audiție lucrările. Concursul său era o cheazășie a succesului, interpretarea perfectă salvînd de multe ori piesa executată, a cărei valoare era cîteodată dubioasă.

George Enescu era un violonist care punea accentul pe inteligența muzicală. Amănuntele, precizia, efectele, le lăsa întotdeauna pe planul al doilea, și dacă se putea exclude, numai pentru a salva muzicalitatea. Îmi amintesc că odată, un muzician făcea destul de acerbe observații asupra unui violonist. De față, George Enescu. I se reproșa inegalitatea, lipsa de ton, dar mai ales de acurateță sonoră. Maestrul căuta ocazia să spună și el un cuvînt. După avalanșa de defecte, din violonist nemai rămînd nimic, Enescu intervine și îl reabilitează dintr-odată:

«Oricum a fost, important este că nu a uitat nimic și că linia generală s-a menținut la un nivel onorabil. Ideile au fost clar exprimate. E un merit».

Față de camarazii săi de arcuș, George Enescu nu-și precupețea îngăduința. Se mulțumea cu puțin. Într-o seară întreață de greșeli, o singură piesă bine cîntată răscumpăra în fața lui un talent și o carieră.

O viață dintr-o bucată. Fără mister. Muncă încordată, continuă. A trăit despărțit de intrigi muzicale, de crize de orgoliu și avînturi sterile. Dragostea lui pentru patrie, pentru popor, ni-l pune în adevărata lui lumină de artist-cetățean. În George Enescu natura a epuizat toate darurile. Dirijor neîntrecut, critic cu păreri utile, profesor cu vederi largi, pianist care putea reduce dintr-odată la clavier o partitură de orchestră, violonist de nedepășită muzicalitate, compozitor cu veșnice preocupări evolutive, iată diadema de merit a genialului Enescu. După Eminescu și Creangă, este al treilea far reprezentativ al artei romînești, al sufletului popular.

DE VEGHE

I

*Mari și scumpe căpetenii,
Oameni simpli, oameni torță,
Urne sacre și vedenii,
Dați-ne lumină, forță,
Ocrotire, — bune genii...*

*...E, pe lume, - o zburătoare!
Iese-n drum la fiecare:
La copil, la omul mare,
La bătrini și la fecioare,
Iese-n drum și vine mută
Neclintită, nevăzută...
Rău e când s-așează, rău,
Strajă umărului tău!*

*E pe munți, pe văi, pe uliți.
Brazilii toți ar lua-o-n sulți.*

*Lațuri îi întinde vîntul.
Stă de veghe tot pămîntul.*

*Omul, focul, cremenea,
N-o răzbi-o, nimenea?*

*...Ți se ploconeste-n prag.
Cine-i, nu se dă-n vileag.
Nu vrea, ducă-se-n pustie,
Nici prin gînd să-ți treacă ție,
Nici prietenii să știe...*

*Vrea să n-o știi. Vrea să pieri
Singur, slab, fără puteri.*

*Umbră ți-e, nu știi că-i umbră.
Stă la pîndă, stă-n răspînte.
Umblă și nu vezi cînd umblă
Noaptea, ghiara să-ți împlînte.*

Cînd e ziuă, ce mieroasă
 — Șarpe-n sîn la cine-o lasă —
 Vrea în casă
 Vrea la masă...
 Nu mai mult, o clipă numa:
 Peste inimi — dă ca bruma,
 Peste flori — dă ca zăpada,
 Peste tot ea-și are nađa,
 Și din toate-și cere partea,
 Moartea, peste tot — ca moartea...

...Ești cumva-ntre căpetenii
 Sau ești geniu între genii?
 Ești cumva — și-o mai cunoști —
 Căpetenie de oști?

Ai adus pe lume oare
 Suferinzilor un semn,
 Leacuri pentru vindecare,
 Drumuri de curaj și-ndemn?

Din mulțime, dintre noi,
 Ești erou între eroi?
 Și nu oase omenești,
 Paloș al dreptății ești?

De-ai scos robii din osîndă
 Și popoare la izbîndă,
 Și nimic nu te-nspăimîntă
 Ba plătești — și cu dobîndă —
 Ea te-adulmecă, la pîndă,
 Măi cu sete, măi flămîndă.

De-ai învins-o-n bătălie,
 Nu te uită dintr-o mie.
 De-ai învins-o, piept la piept,
 Nu te mai atacă drept.
 Nu mai stă să-ți spună: „Vin...“
 Vine numa, din senin,
 Ochi blajin,
 Braț asasin,
 N-ai cînd scoate un suspin;
 Vine, zici că-i un copil,
 Lin, din spate; pas tiptil;
 „Ja ghici“ parcă
 Te încearcă...
 Nu ghicești, nu știi că-i ea,
 Cînd vederile îți ia,
 Cînd pe ochi de-odată-ți pune
 Meșteră la-nșelăciune,
 Palme calde, moi și bune,
 Noaptea lor de catifea —

*Și când totu-ai spune că
— Totul — că alunecă
Totul, că se-ntunecă...*

II

*Dar cum frunza pomului
O învie anotimpul,
Fapta, fapta omului,
Bate moartea, bate timpul.*

*Oricît ni-i de grea-nfîlnirea,
Pună-și moartea orice mască,
Fapta noastră și-amintirea
Veacuri, pot să dăinuiască!*

*Mari și scumpe căpetenii,
Oameni simpli, oameni-torță,
Necuprinse, bune genii,
Lasă-n noi lumină, forță,
Moștenirea lor dintîi
E-o idee-căpătîi:
...Nu-i stăm morții sub călcîi!*

*Pentru viață să te lupți;
Să-i răzbuni pe cei căzuți;
Moartea s-o apuci de piept,
E răspunsul cel mai drept.*

*Și-i o veghe uriașe;
Veghea din laboratoare
Veghea muncilor pălmașe
Veghea lumii muncitoare...
Veghe e și legămînt
Tot ce-i viață pe pămînt.*

*Fie moartea de-orice soi
Din pămînt, din nori, din frunză,
Ochi în ochi, nu da-napoi,
N-o lăsa să te pătrunză.*

*Bob cu bob, în arătură,
Fir cu fir, în țesătură,
Apără-l de-a ei putere
Cînd ți-l fură,
Cînd ți-l cere!*

*Licărul cel mai gingaș —
Viață e?... Să nu i-l lași.*

*Forței noastre ne-ndeajunse
Se destăinuie acum
Energiiile ascunse,
Ajutîndu-ne, în drum.*

*Omul, c-o descoperire
Face, dintr-un vis, unealtă.
Ce părea o-nchipuire
Naște-o eră din cealaltă.*

*Uragane, din uraniu,
Se-mblînzesc la om în craniu.
Spaime-n cușca din atom
Vin, supuse, după om.*

*Suferinței, cât de mare,
Viața-i dă semn după semn:
Leacuri pentru vindecare,
Drumuri de curaj și-ndemn.*

*Vracii marilor dezastre,
Stîlpii lumii care moare,
Pot s-asvîrle lumii noastre
Tunetele călătoare,*

*Putregaiul să sclipească
Pot să-l facă — înc-o zi. —
Mugurul e dat să crească
Muguri chiar dac-or pieri.*

*Dacă de popoare-ntregi
Viața ai visat să-ți legi,
Să tragi omul la liman,
Să-i fii scut, să-i fii oștean,*

*Poți lovi acuma faima
Răutății și prostia;
Poți trezi în fiare spaima
Iar în oameni, omenia;*

*Poți să-ncui moartea-ntr-o carte,
Într-un ser, într-o statuie,
În furnal — pînă va arde
Ca o flacără verzue;*

*Poți găsi un cîntec nou
Care-nconjurînd pămîntul
Duce, dup-al lui ecou,
Omul, valul, norul, vîntul...*

*În tristeți de mîntuială
Despre rai, despre înfern
Și-ostenind, cu îndoială.
Pentr-un „dincolo“ etern,*

*N-om mai așepta să vie
Vechii vremii colți de lup
Care trupul ni-l sfîșie —
Care inima ne-o rup...*

*Tot ce nu știi— e-o sentință
De pierzare-n neștiință:
Viu te-arunci, cu tot ce nu știi,
Pasăre-n bătaia puștii...*

*Măcinărilor deșarte
Dreaptă să te-nalți în față
— Peste spaima lor de moarte —
Neclintirea ta semeață.*

*Treaz să fii, de-i noapte, zi,
Fără preget, treaz să fii!
Și vom prinde moartea-n uliți,
Pusă-n lanțuri, dusă-n sulii,
Pas cu pas — e cu puțință, —
Smulge-ne-om de neștiință!*

*Moartea orice chip să-și ia,
Ochii țintă după ea...*

*Numai sulii o așteaptă,
Faptă vie, numai faptă.
N-are să mai dea tîrcoale...
I-om ieși mereu în cale!*

*Și-om isbi-o, cu-o secure,
De-un copac, într-o pădure:
Și-o vom țintui de-aripă;
Și-o vom auzi cum țipă.
Țipătul fără putere
Cel pe care, ea, ni-l cere...*

*O vom prinde: colo-n rîu,
Colo-n lanuri, colo-n grîu,
Mărunțită, blestemată,
Fără tihnă și popas,
Pas cu pas împuținată,
Urmărită pas cu pas.*

*Noul timp — o să ne-nvețe
Viața fără bătrînețe.
...Viața noastră — o s-ajungă
Doar o tinerețe lungă!*

*Omului de azi — sub haină,
Sub tunică, ori sub zeghe —
Nu-i mai bate spaima veche,
Ci nădejdea lui, de taină,
Legămîntul lui, de veghe:*

*...Mari și scumpe căpetenii,
Genii bune și eroi!
N-or să se mai scurgă veacuri,
— Veacuri? Nici măcar decenii —
Și-om urca mai nalte praguri,
Și-om avea mai bune leacuri,
Și veți fi mai mult cu noi!*

Martie, 1953.

DA

*Nu cred în soare fără umbre,
Nu cred în roze fără spini.
Cunosc puterea feței sumbre
Din fața veșnicei lumini.*

*Cunosc jungherul despărțirii
Și clipa ce se stinge-n hâu.
Un strop din marea zămislirii,
Eu știu de bine și de rău,*

*De frumusețea-nrouată
Și de uscatul morții praf.
M-a însemnat nevinovata
Natură cu mărețu-i jaf.*

*Nimic din ce e dor și zbucium
Vieții mele nu-i străin.
Își sună tînguiosul bucium
Țărîna grea ce naște-n chin..*

*Și dacă sunetu-i se pierde
În cîntul vast, copleşitor,
Și valea mea e pururi verde,
Sub cer, prin vreme, schimbător,*

*Și-albine dănțuie în soare,
Și flori de purpur se deschid,
Și nu-i ruina morții-n stare
Să-mi tăinuie, cu-n hîrb de zid,*

*Adîncul peisaj ce-și cerne
Păienjenișul lui de vis,
E că sub pașii mei se-așterne
Temeinic arc peste abis,*

*E că te simt în juru-mi, mare
De vieți. O, frații, frații mei...
Talaz al lumii creatoare
Cu tine, peste timp, mă iei.*

*În tine-s azi, în tine mîine,
Și ce-i viață-n viața mea
Va înflori și va rămîne,
Mai fragedă de cum era.*

*Iubim... Luptăm. Creăm o lume.
Și nimeni astfel n-a iubit.
Dar cum să dai un chip și-un nume
Iubirilor ce n-au mijit?*

*Iubi-vor mai frumos, mai darnic
Alți comuniști, de peste veac,
Dar noi am pus, pe-un timp amarnic,
Răsad iubirii-n stei sărac.*

*Afla-vor vieții prețuri rare
Vor pîrjoli ce-a fost urît.
Noi mai puține știm. Dar care
Din prețuri nu-l plătim oricît?*

*Lucrăm, visăm dumbrăvi vrăjite.
Vrem pace. De ne-or da război,
Ne-om pune platoșe călitate
Și-om bea și singe și noroi.*

*Și lup pot să mă fac, și cîine.
Să mușc, să mă strecur pe brînci,
Ca-ntregi să-mi fie, azi și mîine
Și-n veci, iubirile-mi adînci.*

*Și dac-ar fi să pier în valul
Furtunii și să zac pe prund —
Să spun că n-aș goli pocalul
Amărăciunii pînă-n fund?*

*Amar, de două ori amar e,
Frumoasă lume, să te las,
Cînd știi fierbîntea-ți sărutare
Și cîtă dragoste-a rămas.*

*Cu scrișnet voi pleca, iubito,
Neîmpăcat și împăcat
Că datoria-am săvîrșit-o
Și-n fața ta rămîn curat.*

*Ci tu s-ajungi înfloritoare,
Cum nici gîndim și n-am gîndit.
Tu, stea a clasei proletare,
Mărgăritar din răni ivit.*

. . . . .

*Tăgăduiesc dar suferința
În larg, nețărnutul Da,
Cum își tăgăduie sămînța
O floare care rod va da.*

*De geme clipa-mi cînd se-ncheie
Și se prelinge stinsă-n hău,
Ea și mai aprigă scînteie
Și. cîntă, viață,-n sînul tău.*

HADA LUI VÎRNAV

Mergem în rai, ziceau sătenii cînd se duceau la hada lui Vîrnnav. Hăzi le spune la pămînturile de pe țărnișurile scaldate de rîu și înecate pe vreme de puhoai, mai cu samă toamna și primăvara. Hada lui Vîrnnav împreună cu ale altora era cuprinsă de un cot al rîului de la gura nouă a văii prăvălită din codri pînă la gura văii cea bătrînă, unde girla de munte se vărsase mai jos în rîu, în vremile dinainte. De la gura cea nouă pînă la cea veche se întindea un braț al gîrlei mort, pe nume de Valea starpă, așa că rîul îmbrățișa pămîntul lui Vîrnnav ca un arc, a' cărui coardă destinsă era Valea starpă. De ce le ziceau sătenii rai acestor hăzi, nu mi-am dat eu bine sama în anii prunciei, în luzia mea, căci îngeri nu erau pe-acolo să le străjuiască cu săbii de foc, nici dumnezeu nu rătăcea printre bălăriile sălbatice. Numai bătrînul Vîrnnav, cu mustața lui groasă și căruntă și cu plete lungi cum nu se mai poartă azi robotea pe-acolo iarna-vara. Atît pămînt avea și el. Dar îl drăgălea, cum își drăgălește mama pruncul. Il întărea să nu i-l fure rîul cu apele lui tulburi cînd venea mare; mai tîrșea părțile năpădite de holingar și stufăriș; mai destelenea o bucată și o sămăna cu pepeni ori cu porumb. Apoi cînd totul era gata, grîul ca peria și negru de verde, porumbul bun de sapa întîia, pepenii și lubenițele răsărite, cartofii înfrunziți, venea deodată apa de la munte și spăla tot, de rămînea pămîntul ca-n palmă. Deasupra vîlmășagului de apă galbănă și groasă se vedeau doar sălciile ca niște ferici bocind despletite, plopii arătînd cu vîrfurile cătră cerul învolburat și nuelele biciuind cu mînie vînzoleala valurilor. Cînd apele se trăgeau în matcă, rămînea pe urma lor noroi negru, trunchiuri de copaci, stîrvuri de animale și ici-colo ochiuri de apă cu pești ce n-au izbutit să fugă la timp cu grosul prăpădeniei de valuri.

Odată pe Vîrnnav l-au prins apele în hada lui și a rămas trei săptămîni pe dîmbul ce se înalță în cotul rîului. De-acolo trecea el înotînd pînă peste Valea starpă, unde-l aștepta nevasta cu pîne, slănină și ceapă într-un sac. Cu sacul în dinți, Vîrnnav se întorcea îndărăt pe dîmbul lui, căci era cu niște săpători acolo, bărbați și femei, prinși pe neașteptate de năvala rîului, în timp ce lucrau la niște pămînturi vecine, căci lîngă hada lui Vîrnnav mai aveau niște oameni, de peste apă, din alt sat, o șirincă de pămînt. Săpătorii erau străini de la munte, iar cei ce-i băgase la lucru îi lăsaseră în plata domnului, crezînd pe semne că i-o fi mînat apa.

— Blăstămat loc, a zis atunci cătră Vîrnnav unul din săpători. De ce nu-l lași năpustului, bace Vîrnave?

— Da' ce să mînc?— l-a întreat Vîrnav pe săpător. Pe tine să te mînc? Atîta am și eu, pămîntul ăsta din moși-strămoși.

— Dacă vine apa și-ți ia sămănătura, ce folos? — mai zise omul, cam fără poftă, căci Vîrnav îl privise așa de ascuțit încît săpătorul a simțit ca niște colți de cîine ochii bătrînului, gata să-l îmbuce.

— Încă doi-trei ani și-l scot eu din ghiarele apei. Îl întăresc eu cu pîteni și fac rîului scurgere să nu mai umble ca potaia turbată. Încă doi-trei ani...—repetă Vîrnav, ca pentru sine. Așa zicea el de mulți ani, dar apa tot venea și-i mătura primăvara sămănăturile și răsaturile, vara grîul înspicat, toamna cucuruzul copt gata. Dar Vîrnav nu se lăsa, o lua de la început, cu o încăpăținare de bivol ce îl mpinge cu coarnele în poalele unei ripe. Cînd se nemerea de nu venea apa mare, atunci avea o roadă cum nu mai avea nimeni, grîul ca mazărea, porumbul înalt de se pierdeau cail prin el și nu se vedea căciula călărețului, bostani cît banița, pepeni ca purceii întărcați și cartofi, și castraveți, și fasole pînă-i lumea! D-apoi lemne cîte scotea Vîrnav din hada sa! Căci toată iarna tăia la ele. Ici colo, ieșite pe jumătate din pămînt, erau niște trunchiuri uriașe de ulmi „rămași de la potop“ —zicea Vîrnav—, groși cum nu cresc astăzi ulmii și lungi de ai fi zis că-s plopi. Miezul lor era vînat ca porumbele brumate și tare ca osul. Din acești ulmi cioplea Vîrnav stîlpi, lozdoabe și grinzi; sălciile și plopii erau buni pentru coveți, albi, jghiaburi; arinii pentru linguri; salcîmul, cu lemnul lui galben ca ceara și tare ca cremenea, la ce nu-i bun ca lemn de lucru? Iar salcîmi, pănari, cum le spune la noi în sat, avea Vîrnav o pădure întreagă. Apoi nuc, apoi frasin, ca să nu mai vorbim de toate uscăturile bune de foc.

Căci în afară de pămîntul destelenit, hada lui Vîrnav cuprindea multă pădure, bălării și sălbătăcie de huciș și hățis. Ce nu era acolo? Un crîng de tufe de alun, un sfat de sălcii scorburoase aplecate pe un tău, pîlcuri de plopi groși ca roata carului și înalți de trebuia să-ți sprijini căciula în ceață cînd te uitai spre vîrfurile lor. Ici un prun, colo niște nuci creșcuți din nucile pierdute de ciori, dincolo un cireș pripășit de cine știe unde, duzi, meri pădureți, tufişuri de mure și de smeură sălbatecă, trestii foșnind la orice adiere de vînt, papură pe locuri mocirloase, piceuci cu floarea galbenă și stuhărie, și buruienari, și curpeni, și lăurușcă împletită prin crengile arborilor, de și fulgerul s-ar fi răcîcit prin atîta încîlceală. Apoi vietățile? Cui-buri de granguri, de privighetoare, ciocănitari, cufundari cu pene verzi trecînd peste apă repede ca suveica, fazani, cocostîrci, rațe sălbatice, păturnici, găinuși, pitpalaci. În așa bogăție nu se putea să nu-și cate adăpost și feara prădalnică. Numai cu am numărat vreo douăzeci și șase de vizuini de vulpe. Erau arici pentru șerpui ce alunecau printre buruieni, uli și creți, pentru șoareci, pentru hîrciogi, pentru iepuri, pentru porumbii sălbatici, iar pentru peștii din dălbinele rîului erau vidre.

Căci pe acele vremuri era pește, nu glumă, în rîul nostru, pînă au venit cu grenade din războiul întîi și al doilea și cu dinamită de la baia de peatră și au lăsat apa săracă și pustie de vietăți.

La hada lui Vîrnav ne plăcea nouă să mergem la pescuit. Cînd ne duceam ca hăinari cu bătrînul Brebu, cu Buha, zis Vîlva apei, cu Hodobanu, toți pescari unu și unu, treaba noastră era să furăm porumb și să-l frigem pentru pescari și pentru noi, de bună samă. Treaba aceasta o făceam noi pe tot firul apei în jos, din loc în loc, pînă la Vadul Vidrei, aproape de Podul Bîrsanilor, unde pescarii eșeau și împărțeau peștele.

Acolo, pe pietrele spălate de apă, albe, sure, negre, roșii și galbene, cu scăpărări de argint cînd soarele se lăsa în jos de să-l ajungi cu mîna, mare cît o căldare uriașă de aramă și roșu ca fierul cînd începe a se stinge după ce

l-ai ținut în foc, eșeau și pescarii, zgribuliți, vineți, clănțanind din dinți. Din traistele golite, pietrișul se umplea deodată de somni negri și mustăcioși, de clenii grași, de scobari argintii, de șărani galbeni, de costăși cu ferestrău pe spinare, de mrele lungi, de lini, mieuni și latițe. Tot țărmlu părea plin de scule de aur și argint; câte un pește mai dădea din coadă, alții săreau în sus și cădeau pe pietriș, iar alții căsceau numai din gură, dar cei mai mulți stăteau liniștiți, cu ochii stinși în apusul cu răsfrîngeri sîngerii. Fiecare pescar făcea atîtea grămezi de pește cîți erau la număr cu el împreună rudașii ce goniseră și răscoliseră peștii din coptei; apoi unul se întorcea cu fața cătră soare și spunea a cui e grămada pe care punea bătrînul Brebu degetul. Peștii mari, care nu încăpeau în străiți, nu se împărțeau. Erau ai aceluia ce a avut norocul să-i prindă. Hăinarii căpătau, de la pescarii ale căror haine le-au cărat, atît cît se îndura fiecare. Brebu îți dădea de-o cină bună, să ajungă la cinci-șase oameni. Buha alegea pe cei mai mici, care începeau de-acuma să se moaie. Iar alții îți dădeau niște hoarje bune numai pentru miță. Și fiecare pleca mulțumit, cînd se învăluia ziua cu noaptea și iarba cîmpului se umplea de rouă, iar pe drumurile satului, prin pulberea ce se așeza, mai trecea mugind vre-o vacă ori vre-un vițel rătăcit de ciurdă și venea acasă, bătînd din coadă.

★

La hada lui Vîrnav mergeam noi și singuri, să pescuim cu undițe ori să căutăm ouă de rață sălbatecă și cuiburi de păsări. Dacă nu umblam să furăm și ne țineam numai de-ale noastre, bătrînul Vîrnav ne aduna pe lîngă el la foc și ne povestea, ori ne dădea chiar el, vara, câte un pepene ori lube-niță. — Numai să nu vă prind că furați. Că nu este nimic mai urît ca lotria — zicea bătrînul Vîrnav.

— Da' buni pepeni ai, bace Vîrnave, ziceam noi sorbind zeama dulce din jumătățile de pepeni.

— Șterge-te pe nări, că ești plin de sămințe, răspundea el, răsucindu-și mustața groasă și căruntă și trecîndu-și mîna pe fruntea albă și înaltă.

Moș Vîrnav își cocea singur cartofi în spuză, își frigea slănină în frigare și o storcea fierbinte pe pînea neagră, dîndu-ne și nouă câte o bucată. Cîteodată găsea ciuperca și punîndu-le cu fundul pălăriei în jos le frigea pe jar de curpeni, sărîndu-le pe dinăuntru. Ne lăsa să frigem la focul lui și peștii noștri, dar nu primea să mînce din ei pentru nimic în lume.

Tare mult îi plăcea să ne povestească. Iar dacă nu avea cui povesti, stătea de vorbă cu mierlele, cu gaițele și cu plopii cei foșnitori, fie vînt, fie hodină în aer. Odată l-am auzit vorbind cu rîul, tocmai cînd doboră o salcă bătrîna, așa pe jumătate, ca să rămîna prinsă de țărmlu, iar cu crengile picate în apă, spre domolirea și îmblînzirea valurilor.

— Stai blînd, stai blînd, rîul moșului, că-ți dă moșul ție mladă fragedă și frunză verde, să te sature. De ce să muști tu din pămîntul meu, că doară nu ți-a făcut nimica? Mușcă din pietriș, mînce-te binele, nu mușca tu din truda omului, că nu ți-a făcut ție omul nimic. Stai blînd, stai blînd, dragul moșului.

Cu noi nu vorbea așa bătrînul.

— Mă prunci, de n-aș sta eu aicea strajă, ne-ar mînce șerpele acesta pămînturile, zicea bătrînul arătînd cu capul cătră apă. Că după asta umblă nesătutul, să roadă țărmlu, să-și taie drum mai scurt de-aici pe sub dîmb. Dacă nu făceam pintenul acesta de piatră aci la colțul dîmbului, de mult își tăia el drum și dîmbul de mult era mîncat. Așa, l-am vrăjit de ceea altă

parte, cătră celălalt țärm. Vezi-l ce ocol face? Se teme de pinten ca dracul de cruce. Uite ce pietriș a lăsat de partea asta și uite cum se bagă ca un dușman în celelalte pământuri. Știți voi cîte cubice de piatră am pus eu aici? Nu știți. Atîtea cîte trebuie să pui fundament la 20 de căși. Dar eu nu mă las cu atîta. Întăresc arinii, plopii, sălciile. Răsădesc pănari, salcîmi de aieștea cum le zice acum. Bat tuzuci și împletesc gard de răchită. Unde-i țärmul înalt și unde buie blestematul pieptiș, mai dobor un plop, o salcă. Numai eu știu cîtă zotocoală, cît necaz am cu apa asta. De patruzeci de ani mă lupt cu ea și încă n-am gătat. Da' o înving eu sireaca — zicea moș Vîrnav scuturînd dîrz din cap și strîngînd buzele a încrîncenare.

Lupta asta bătrînul Vîrnav o întreprusese odată pe opt ani. Nu că făcuse pace cu apa, dar luase și el drumul cătră America, după ce în anul 1910 un vifor îi descoperise casa și se îndatorase la bancă pînă în grumaz. A venit după războiul întii, dar tot sărac, după cît se spunea și se vedea, căci iar începuse lupta cu apa. Mai întărea țärmurile, mai punea un salcîm, mai curăța, ca să crească drept, un arin, mai deștelenea un petec de pămînt. Bătrînul Vîrnav credea în lupta lui ca un ostaș ce nu se dă bătut nici mort. Avea biruinți, dar și înfrîngerii. El se socotea însă biruitor, căci împiedicase apa să treacă pe unde voia, silind-o să facă un ocol. Mai credea bătrînul Vîrnav că hada lui are să-l scape de datorii. Intr-o vreme s-a înțeles cu niște negustori să le vîndă plopi pentru chibrituri. S-a ales și fără plopi și fără bani, și cu un proces ce nu se mai isprăvea. Procesul a crescut datoriile lui moș Vîrnav. Acum, în afară de apă bătrînul se lupta și cu avocații. Din această pricină se certase și cu familia. Un fecior de-al lui era plecat pe lume. „S-a pierdut pîn străini” — zicea bătrînul. Învățase la școală, ajunsese pînă la universitate, plecase în străinătate, de unde nu s-ar mai fi întors. Unii spuneau că ar fi la închisoare, — ceea ce pe urmă s-a și adevărit. Făcuse politică, cu comuniștii. De la acesta moș Vîrnav nu aștepta nimic. Alt fecior i se făcuse muncitor la telefoane, de se suia cu mîțe de fier la picioare sus, pe stîlpii de telegraf. Acesta nu prea voia să audă de pămînt. Mai rămăsese o fată. Dar ce să aștepți de la o fată? Pînă la urmă și fata s-a măritat cu un lăcătuș. Asta l-a omărit pe bătrîn și nu mai venea cu săptămînile acasă din hadă. Dar cu toate necazurile, el trăgea nădejde că barem „telefonistul” are să se întoarcă la pămînt, să-l iee el, așa întărit împotriva apei, și rodnic cum nu mai era altul în tot hotarul satului.

Pînă una alta, însă, au venit să-i ceară pămînt sătenii de peste apă. Lotrii aceia din Vinarsari, niște bețivi, niște cuțitari de care te mirai că-i rabdă pămîntul de blestemați ce erau!

— Pămîntul nostru aproape că l-a mîncat apa. Mai avem numai niște șirinci, niște fleanduri care se huluie una după alta. Dumneata ești de vină că ai întărit țärmul drept. Trebuia să lași apa să facă ce știe ea, așa cum a lăsat-o dumnezeu. Să ne lași să măsurăm pămînt dincoace, că de' nu, noi tot ne băgăm cu plugul aici la toamnă.

— Aici rămîn oasele voastre, că și eu mă bag în voi cu săcurea! — le-a spus bătrînul Vîrnav cu ochii scăpărători și cu mîna pe muchea săcurii.

Străinii au plecat. S-au dat în judecată. Alți avocați. Altă cheltuială. Dar pînă la urmă bătrînul Vîrnav a cîștigat, el și cu un nepot al său, feciorul lui Novac Pumn de Cheatră, fratele mai mare al lui Vîrnav. Pe Pumn de Cheatră îl doborîseră tot oamenii de peste apă și tot pentru pămînt. Aceia însă de mult au putrezit prin temniți. Aceștia de acum erau nepoții și umblau să-și facă dreptate pe calea legii. Au pierdut. Iarăși s-au întors la bătrînul Vîrnav.

— Măi oameni de omenie! le-a grăit bătrînul, ați auzit și voi care-i legea. Cît mai aveți atîta pămînt la voi cît să-și facă un iepure cuib, n-aveți ce căuta dincoace. Pămîntul vostru nu-i aici, că l-a dus apa, peste graniță, în altă țară, cum a zis și avocatul. Nu mai umblați după bai. Că doară nu-i al vostru pămîntul pînă în fundul iadului. Știți și voi la cîtă afunzime aveți dreptul. Pămîntul de la mine e adus de cine știe unde, de la izvoarele rîului. Eu vă spun cu binele, fiți oameni blînzi, stați pe pace. Cînd o veni vremea, treceți dincoace și vă măsurați pămînt. Cine-i de vină că n-ați întărit și voi țărmorele vostru. Acuma așteptați.

— Așteptăm de douăzecișicinci de ani.

— Pînă cînd mîncă apa tot pămînt. Că după cum văd că și voi o ajutați. Nu vă văd eu cum doborîți singuri țărmul? Ș-apoi nu de pămînt vi-i vouă, că aveți destul. Nu vă știu? Dar vi-i lăcomie pe lemn!

— Nu mai așteptăm. La primăvară, vrei nu vrei, moșule, ne băgăm cu plugul în pămînt, a zis unul mai tînăr. Și străinii iar au plecat. Dar n-au mai așteptat pînă primăvara. Să vedeți ce s-a întîmplat. Era toamna, pe la începutul lui noiembrie.

Raiul era ca pustiu. Se umpluse de apă Valea starpă, venea tot mai turbure rîul, începuseră ploile și vîntul șuiera prin nuiielele de răchită și de salcie. Numai bătrînul Virnav mai stăruia ca un Adam fără Evă în acest rai răvășit de toamnă. Umbla cu săcurea printre copacii bătrîni, se oprea în dreptul cîte unuia, îi spunea ceva, apoi pleca mai departe, ca dacă ar fi căutat pomul atot-științei. Grija lui cea mai mare era însă țărmul apei. Se ducea de-a lungul lui și se uita să descopere pe unde încearcă bătrînul „șerpe“ să-și găsească un locșor să pătrundă în rai ori barem să-și împlinte un colț în țărmul de lut galben și sfărîmicios. Ici colo dormeau de sute ori de mii de ani sub lut ulmi ce nu mai cresc acuma, negrii-vineți la miez, cum e cărbunele. Știa moș Virnav că apa va trece peste locurile mai joase, dar asta numai spre binele pămîntului putea fi, căci se mai astupau hîrtoapele cu nămol și se îngreșa hada, iar apa pleca cum venise.

El, țărmul în alt fel se temea să nu fie lovit și acolo își ținea ochiul treaz. Cînd găsea un loc unde i se părea că vicleanul de șarpe începe să roadă, ochia pe cel mai apropiat plop, ori arin, pe cel mai mare și mai crenguros, și începea să-i grăiască:

— Feciorul tatii, ți-a sunat și ție ceasul să cazi pentru pămîntul nostru. Nu te teme, că am eu grijă să-ți rămînă o parte de miez vie, ca la primăvară să poți înfrunzi. Pînă atunci luptă-te cu apa și biciuește-o cu fiecare crenguță a ta și împiedic-o cu pieptul tău zdravăn, că umblă să ne sape la temelie, să vă smulgă vatra de sub voi. Și bătrînul scuipa în palme și lua securea de capătul codoriștii.

Tocmai se apucase să doboare un arin înalt și drept ca lumînarea, cu mîndrețe de rămuriș rotat.

La început arinul se ținu nemișcat, dar cu cît zburau din el așchile și fierul se apropia de miez, îl cuprinse frica și la fiecare lovitură se cutremura pînă în vîrf. Crengile se clătinau izbindu-se unele de altele, de parcă ar fi spus, de cîte ori lovea din nou săcurea: „Nu vreau să mor, nu vreau să mor!“ Dar săcurea rupea fără milă din miezul roșcovan cu anii cer-cuiți în el și din cînd în cînd întregul copac gemea, crăpînd încet sub greutatea tot mai mare din partea potrivnică izbiturilor de săcure. Bătrînul Virnav ridica în aer săcurea apoi o lăsa din nou cu greutate în tăietură și icnea scurt el însuși.

După o bucată de timp, Virnav bătrînul se opri din tăiat, propti săcurea de un butuc, își luă cușma din cap și-și șterse fruntea de sudoare.

Vîntul rece și ploaia care mizguia îi răcoriră fruntea înfierbîntată. Dar ca să nu răcească, își puse iar cușma pe cap și cojocul în spinare și se așeză pe butuc, să mai răsufle. Acuma băgă de samă că obielele în opincile-i de cauciuc se udaseră de-a binelea și simți umezeală la picioare. O țarcă se așeză pe arin și cirii des, așa ca atunci cînd se zice că vestește oaspeți la casă. Vîrnăv nici n-o băgă în samă. Era tăcere. Numai riul se auzea vîjîind aspru din valuri: „Vine apa mare” — cugetă bătrînul Vîrnăv. Ploaia începu să răpăie pe frunză. Lui Vîrnăv i se păru că aude riul șurșuind și mai tare, așa ca dacă ar fi trecut cineva cu mare greutate prin vad. „Vine apa mare” — își zise Vîrnăv și se gîndi că ar fi bine să doboare mai repede arinul și să se grăbească acasă, ca să nu-l prindă apele aici, ca pe vremuri. Pe atunci era tînăr, nu-i păsa de nimic. Acum era bătrîn și singur.

Deodată tresări. I se păru că aude pași. Întoarse capul cătră partea unde era vadul. Simți că i se strînge tot sîngele la inimă.

Trei oameni veneau cătră el, cu topoarele susbuoară, uzi pînă la brîu de apa gălbuie a rîului. Vru să pună mîna pe săcure, dar se opri.

Cei trei se apropiiau. Li se auzeau pașii; apa mustea sub opincile lor de cauciuc.

— Bun lucru, zise scurt unul din cei trei, oprindu-se. Era feciorul care spusese că vine la primăvară. Și pe ceilalți Vîrnăv îi cunoștea, erau nepoții ucigașilor lui Pumn de Cheatră, fratele lui Vîrnăv.

— Mulțam dumneavoastră, răspunse Vîrnăv, întinzînd liniștit mîna după săcure. — Dar cu ce gînduri la noi, pe o vreme ca asta? zise el, făcîndu-se că vrea să scuiepe în palmă.

— Da 'ia', tăiarăm o salcă bătrînă la noi și văzurăm că lucrî și ne-am zis: „Hai să mergem la bacea Vîrnăv și-om mai sta cu el de vorbă, că doară ne-om înțelege cu pămîntul”. Rău am făcut? — zise cel tînăr.

— Rău n-ați făcut, cum să faceți rău? Numai că voi știți vorba mea. Cum zice legea, așa rămîne.

— Legea ca legea, ș-apoi și legile s-au mai schimbat. De ce n-am prăbăli să ne înțelegem și ca oamenii? — zise un altul mai în vîrstă. Că acum-a-i democrație, mai adăogă el, și dumneata știm doară că ai un fecior comunist.

Cel tînăr puse toporul lingă un butuc și scoase țigările. Le dădu și celorlalți și-i întinse pachetul și lui bătrînu Vîrnăv, măcar că era prea departe să-l ajungă.

— Mulțam, eu cu pipa...

Tînărul se scotoci prin buzunar după chibrituri și încercă să aprindă. Nu putu. Chibriturile erau ude. Mai încercă și începu să înjure chibriturile, zicînd că are el acasă o brichetă de ia foc și sub apă. Toți puseseră topoarele jos.

— N-ai dumneata, bace Vîrnăve, niște chibrituri?

— Nu, că eu îs cu amnarul și cu cremenea, — zise bătrînul privindu-i cu nedumerire. Fără să vrea băgă mîna la pieptar înăuntru și scoase punga cu sculele. Tot acestea din bătrîni, sirecele, îs mai bune, zise și potrivind iasca pe cremene, începu să scapere. Cînd văzu că iese un fir subțire de fum, feciorul cel tînăr se apropie cu țigara întinsă și bătrînul căută să-i potrivească focul cît sîmburele de mac la capătul țigării. Dar deodată se simți prins ca în clește peste piept, ceilalți doi se repeziră și-l smuciră de jos în brațe. Nici n-a mai apucat să strige, că se și simți dus pe sus, apoi din aer aruncat în jos și învălmășit în apa rece și turbure.

Cei trei stătură încordați pe țarm. Volburile scoaseră pe bătrîn odată,

de două ori, apoi trupul lui se pierdu fără urmă printre sălcii, în vîjiitul spumegat al apei. Se întoarseră să-și iee topoarele. Unul vru să ia și săcurea bătrînului. Dar feciorul cel tînăr îl opri, luîndu-i-o din mînă și proptind-o unde a fost. Apoi, după ce mai priviră la locul unde apa înghițise pe bătrîn, se îndreptară cu topoarele subsuoară cătră vad, de unde veniseră.

Raiul rămase și mai pustiu, în ploaie și vînt.

★

La nana Sara, soția lui Vîrnav, pînă tîrziu arsesese lampa. Era îngrijată că omul nu i se întorsese acasă. Venise Simeon de la lucru, i-a spus îngrijorarea ei, că pe Vîrnav l-ar fi închis apele în hadă. Simeon era obosit și ud leoarcă de pe drumurile lui. A răspuns că tot nu are ce face acum noaptea, că „om vedea mîne“ și s-a culcat. A stat pînă tîrziu și Finica, fata lui Vîrnav, cu maistorul ei, dar nici ei nu știau ce-i de făcut. Dacă n-a putut el să vină, poate merge altul la el? Or vedea mîne, că doar i s-a mai întîmplat bătrînului să nu vină acasă din hadă pe vreme și mai rea.

Bătrîna a tăcut, că ce era să facă? A stins lampa, ca să poată dormi Simeon. Ea însă stătea cu ochii deschiși în întunerec și asculta, chinuită de gînduri negre. Ba că s-o fi înecat Vîrnav în Valea Starpă, vrînd s-o treacă înot; ba că o fi lunecat în rîu tăind la lemne, bătă-le-đ Dumnezeu; ba c-or fi venit la el cei de peste apă, doamne ferește!

Cătră miezul nopții ațipi, dar sări ca arsă, căci i se păru că cineva hurducă slab la ușă. Se auzea și un scîncet de om ori de altceva, doamne nu ne lăsa! Își făcu cruce, și ca să nu-l trezească pe Simeon, se apropie de ușă încet, pe întuneric, și întrebă cine-i. Răspunse un fel de clănțănit, un fel de geamăt neomenesc, și căzu ceva greu la pămînt. Pe nana Sara o trecură fiori de moarte și i se ridică părul în cap.

— Ce strigi? — sări Simeon din pat. Bătrîna strigase fără să-și dea sama. Simeon o găsi căzută lîngă ușă. Buiguit de somn aprinse lampa. Mamă-sa leșinase. O puse pe pat. Se duse din nou la ușă. O deschise. În tindă se prăbuși tatăl său, ud și mort i se păru la început. Apoi văzu că tremură tot...

Frecă cu oțet pe mamă-sa la tîmple. O trezi, apoi amîndoi dezbrăcară pe bătrîn, îl puseră în pat și-l înveliră bine. Bătrînul aiura. Numai el știa ce zicea, că vorbe omenești nu erau.

Zilele următoare Vîrnav nu s-a făcut mai bine. Doctorul i-a spus nanei Sara că ar fi bine să se îngrijească de ale mormîntării și Finica a plecat la Arad, după giulgiu și după lumînări.

Cînd s-a întors, era așa înghesuială în tren, că a trebuit să iasă pe geam și căzînd, i s-au desfăcut lumînările pe jos și giulgiul s-a umplut de noroi.

— Ce-s acestea? a întreat Gheorghită, băiatul ei, care o aștepta și văzuse prin întuneric, aprinzînd chibritul, de ce este vorba.

— Tu să taci! — a zis ea și copilul n-a mai spus nimic.

Se părea din cînd în cînd că bătrînul își vine în fire din aiurarea lui, vroia să întrebe ceva, se uita la ușă, apoi tăcea.

Cei din casă au înțeles de ce-i vorba. Își aștepta feciorul „din străini“, care ieșit din lagăr de la Tg. Jiu, era acum la București cu treburi de-ale lui. I-au trimis o telegramă, dar degeaba, căci trenurile de la București nu veneau. Nu știi ce se întîmplase pe acolo tocmai atuncea în noiembrie 1945.

Ce pățise bătrînul n-au putut ai casei afla, decît foarte nedeslușit. Că ar fi căzut în apă, că ar fi fost aruncat în apă,—limpede n-au înțeles din bilbiiala lui.

Numai în ceasul morții, tot Finica pe cînd bătrînul îi mîngîia mîna, a scos din el cuvînt de cuvînt cum a fost aruncat în apă și anume de oamenii din Vinărsari.

Cum s-o fi tîrît el prin rădăcini și sălcii, numai el singur a știut. Dar urmele celor trei, amnarul bătrînului, săcurea lui lăsată acolo, pentru a se crede că bătrînul a căzut în apă, cine știe cum, — au grăit despre cele întîmplute. Se bănuia și cine trebuie să fie făptașii, dar iarăși să înceapă cu judecăți, cu avocați?

★

Bătrînul a murit, iar la înmormîntarea lui așa ploaie a căzut, de abea se mișcău oamenii prin apă și tină. Rîul se revărsase ca niciodată și ajunsese cu valurile-i umflate pînă aproape de dealul mormîntilor.

— A venit să-și iea rămas bun de la ortacul lui, — a zis un vecin.

— Și pe Vîrnav, ierte-l dumnezeu, l-a biruit apa, ca pe Pumn de Cheatră. Tot ea e mai tare decît omul. Acum iară începe domnia ei peste hăzile din Rai.

— Ce apă? Oamenii cei răi și dușmănoși l-au omorît! Răul e în om, nu în apă, roști un altul dînd cu mîna în semn de scîrbă față de răutatea oamenilor.

★

Vîrnav prinsese bine în pinteni de peatră hada lui și o îngădise cu rîu de copaci, înfipti temeinic cu rădăcinile în pămînt. Zadarnic dădea rîul tîrcoale, să dărîme munca bătrînului, căci nu era chip. Revărsările lui netezeau și mai bine pămîntul, iar Simeon, care pe lingă telefoanele lui se mai ținea și de agricultură, împreună cu vărul său Ghioaca desțeleneau noi petece de pămînt, și le sămăneau cu cucuruz. Ce mai cucuruz au scos ei de acolo! Dar și pizmuitori aveau, nu glumă!

Sătenii de peste apă, după moartea bătrînului, și-au văzut de treburile lor. Numai din cînd în cînd veneau de mai furau cîte un lemn, dar să ceară pămînt n-au mai îndrăznit.

Au venit alți pizmuitori, și ce pizmuitori! Nu de aceia cu toporul în mînă și cu gînduri pe buze. Ci de aceia cu gînduri ascunse ca lipitoarea în noroi și cu buzele unse cu miere, gata, oricînd să te sărute, dacă te-ai lăsa și nu le-ai ghici după dinți limba de șarpe.

Întîi a venit Ilie Holdemulte, pînă a nu fi președintele întovărășirii din Briha, cum se numește satul nostru. El ar fi vrut să iee hada, într-un fel ori altul, că era bună. Il mîna numai setea de pămînt mai mult și mai bun. „Dați-o, mă Simeoane, zicea el, că voi nu puteți lucra cum se cade. Tu ești muncitor. Ce-ți mai trebuie? Vărul tău n-are nici cai. Cu ce s-o lucreze? Vă dăm pămînt mai ușor de lucrat, pe care-l puteți da în parte. Aici trebuie putere, trebuie băgați bani.“

Alții umblau mai mult să pună mîna pe lemne. Lemne bune de lucru, salcîm și frasin, nuc și tei, salcie, arin și plop, pînă-i lumea! Cei doi veri, Simeon și Ghioaca al lui Pumn de Cheatră nu s-au lăsat învinși. Țineau morțiș la „pămîntul strămoșilor noștri“ — cum ziceau ei.

Cînd a venit însă cineva de la partid, un activist de partid sau așa ceva, să-i întrebe dacă dau pămîntul ca să-l facă grădină de zarzavaturi pentru o cantină muncitorească, după șovăieli, după tîrguieli, au primit. Fără contract, fără înțelegere, fără a întreba pe cineva ceva, au dat tot, mulțumindu-se că iau în schimb alte pămînturi din rezervele de stat.

După aceea le-a părut rău. Și au început să scrie la București. Și-au adus amînte că au acolo pe cineva, un om de care se vorbea în toată re-

giunea, dar care nu se mai întorsese de douăzeci de ani acasă. Era vorba de fratele lui Simeon.

Lucrurile erau ceva mai încîlcite decît vi le spusei pînă acum. Și eu mi-am dat seama de asta numai întîmplător. Pot spune că am și ajutat la descîlcirea lor, în oarecare măsură.

Eu nu mai stau în părțile acelea de țară și nici cu agricultura nu mă îndeletnicesc. Merg pe acolo rar, cînd îmi îngăduie treburile mele de la oraș. Dar vin, că mi-s dragi locurile părintești. În deosebi mica vie a surorii mele îmi place, primăvara cînd dă în floare. Ce miros îmbătător! Așa ceva orășenii nici cu visul nu pot visa.

Acum, în primăvară, am picat în sat pe-o vreme rea. Munții erau încojocați pînă în poale cu zăpadă. Bătea vîntul și ploua cu ninsoare. O vreme, să nu scoți cîinele din casă. Stăteam toată ziua în tindă cu ai mei. Mai venea unul altul din cunoscuții mei de demult și povesteam, strecurînd încet un păhăreș de vin de cel adevărat, care tare bine-ți cade după friptură de găină ori după șuncă afumată, așa, ca la sat. Printre pahare și amintiri din alte timpuri, adeseori aducea ori unul ori altul vorbă de nemai-pomenita roadă de cucuruz de anțărț; mai cu seamă că acum se temeau că n-or mai putea semăna la vreme, dacă se lungește iarna. Zilele veneau una după alta mohorîte și ude ca niște babe, ce tocmai se întorc sara de la scosul cînepii din topilă, toamna pe frig. În una din zilele acestea de morneață și mare jilăveală am zis eu:

— Dacă a fost așa de bună anțărț recolta, ce cucuruz trebuie să fi fost în hada lui Virnav!

Niț al lui Huri, care tocmai se pregătea să moaie cu un pahar de vin o pogace cu jumări de porc și pe care nu o isprăvise de mestecat între fălcile mari, opri paharul aproape de mustăți și îl lăsă în jos, apoi își scoase ochelarii cu ramă de fier, moșteniți de la Huri bătrînul, care și el îi moștenise de la Baba Logoaia, și se uită la mine mirat ca la un om ce nu știe ce se întîmplă în lumea aceasta. Apoi zise:

— Nici un cucuruz! După aceea dădu repede pe grumaz în jos paharul cu vin.

— Stai să-ți spun eu! — sări, văzîndu-mă așa cu ochii holbați, Toader al lui Țilea, după ce-și șterse cu amîndouă miinile, cu palmile în afară și trăgîndu-le în lături, mustățile, ca să nu rămîie pe ele sfărături de pogace. Dumnita poate nu știi...

— Nu-mi zi dumnita, spune-mi tu, că doară împreună am fost la porci pe Măgura...

— No, d-apoi dacă-i tu, tu să fie! Poate că tu nu știi că le-a luat hada.

— Nu, răspunsei privindu-l nedumerit.

Lucrurile s-au petrecut cam așa. A venit unul, zice-că de la partid. Dar el era numai de la cantina carierei de peatră. Zice-că era membru de partid, dar el era numai candidat. Iar cine e și de unde vine, nu se știe bine. Îl cheamă Cîrță. Tînăr, dar deștept foc. Se tem muncitorii de el ca de dracul. Îi și bate, după cît se spune. „Vrei să te dau la partid?!“ — strigă el — „dușman de clasă ce ești!“ Pe la noi muncitorii nu-s așa ridicăți și tac. Așa au apucat ei de cînd sînt, că-i mai bună tăcerea ca vorba. Căci așa e zisa: gura bate curul. Dar nu de Cîrță se temeau ei așa tare, ci de unul mai mare decît Cîrță, cam așa ceva ca un administrator. Pe acesta îl cunoșteau muncitorii și mai bine, căci nu era altul decît hoțul de Vlad, administrator la groful pe vremuri. Bătea de te stîngea, pentru te miri ce, cînd erai la lucru la domnie. Și eu am mîncat de la el niște palme peste urechi, pentru că la culesul viilor grofului dosisem un strugure în mîneca de la

cămașă. Dar cum, cum nu, Vlad ajunsese tot deasupra. El îl puse pe Cîrță să vorbească cu Simeon și cu Ghioaca. Pe Vlad îl pusese socru-său Zdrîngălău, cel cu batoză și cu căldare de fierț vinars. Zdrîngălău era prieten bun cu Prala de la raion, cel care învățea toate ștețele cu pămînturile, ca agent agricol ce se găsea el acolo.

— No, placă și mai fă ceva, dacă poți, zise Toader punîndu-și palmele pe genunchi și uitîndu-se țintă în ochii mei.

Cînd s-a răstit Cîrță la Simeon și Ghioaca, ăștia s-au cam spăriat și au fost buni-bucuroși că pînă la urmă au căpătat pămînt în altă parte. Că Simeon și cu vărul său nu-s membri de partid, batăr că, la București, fratele lui Simeon e mare comunist.

— D-apoi pentru clasa muncitoare noi dăm. Numai vezi că lemnele... a îndrăznit Simeon să zică.

— Ce lemne? — a strigat Cîrță. Să nu vă prind că puneți piciorul pe acolo, că ajungeți la partid.

Cei doi veri au tăcut, dar tot s-au dus la sfat. Președintele era Ilisie Holdemulte, care pe-atunci era președinte la sfat, nu la întovărășire. Ilisie nu știa cum dracu' de se trecuse mijlocăș, nu chiabur cum este el de la moșu-său cel cu bani dați pe camătă la săraci.

— Oamenii lui dumnezeu, eu n-am ce vă face. V-am spus să vă lăsați de hada asta. N-ați vrut. Acuma, iacă n-o mai aveți! — așa le-a grăit Ilisie.

— Dar cum să ne-o iee așa fără nici un drept, că doară nu ni-s moșieri să ne *expropriăreze*? — a zis tot Simeon, care era mai dîrz.

— Ba luați numai sama să nu ajungeți și mai rău. Voi știți că acolo-s opt hectare de pămînt la unu și patru la celălalt.

— Ba numai șase la amîndoi împreună — răspuseră cei doi veri deodată. Numai dacă îți măsură și pietrișu să fie opt, dar tot împreună.

— Tăceți, măi oamenii lui dumnezeu, că au fost acolo de la partid și au măsurat. Ce aveți să ziceți, dacă vi s-o cere cota pe cîțiva ani în urmă, pentru opt hectare, tu Simeoane, pentru patru hectare, tu Ghioacă?

— Doamne, nu ne lăsa! Dar asta-i dreptate? Dar alții n-au pămînturi ca noi pe lîngă Criș, aduse de apă?

— Da' nu mai sînt ape la fel cu a noastră în țară și oameni ca noi? Împlini Ghioaca vorbele lui Simeon. Și dumneata n-ai pămînt tot lîngă noi, în rai?

— Ascultați, oamenii lui dumnezeu. De voi s-a legat partidul, de alții nu.

— Și mai este una, bace Ilisie! — zise Simeon.

— Care?

— Dumneata nu știi că locurile acelea nu-s bune de grădină, că-s prea joase și vine apa și mîină tot? N-o pierit acolo Pavel Cepariu cu toate cepele lui și cu nevasta? Nu știi dumnita că și cucuruzul nu odată l-am sămănat de două ori pe an? Eu socot că nu are să fie bine, cînd apa are să mîne verdeturile și crumpenele muncitorilor. Gîndește-te și dumnita și te socoate, că ești om cu minte și mai bătrîn ca noi!

— Au fost acolo ingineri, de au văzut! Știu ei ce fac.

— Care ingineri?! Că am aflat noi că Zdrîngălău a zis că numai acolo să facă grădina și Prala l-a aprobat, ziseră cei doi deodată.

— Mă, oamenii lui dumnezeu, nu umblați după bai, că acuma legile-s altele de cum au fost mai demult. Odată mai iese că ați lucrat pămînt clan-destin.

— Da' asta ce-o mai fi? — zise Simeon.

— Pe ascuns.

— Cum? noi am lucrat pe ascuns? Dar nu lucrăm noi acolo de peste cincizeci de ani, nu-i aceea hada întărită de Virnav și pentru care a murit și el și Pumn de Cheatră? zise Ghioaca.

— Da. Dar n-ai spus câte hectare aveți.

— Dar le știe cineva? Că azi le ai și mâine vine și ți le ia apa. Dumnita nu știi? Ș-apoi dumnita ai spus câte hectare ai acolo? îl înfruntă Simeon.

— Mă, Simeoane, nu te împrinde cu mine, cât ți-e bine. Mergeți cu dumnezeu și vedeți-vă de treabă.

— Dar cine răspunde de grădină, dacă o îneacă apa? că-i vorba de hrana muncitorilor aici! — zise Simeon.

— Asta nu-i treaba ta. De treburile clasei muncitoare se ocupă partidul. Nu voi.

— Așa, așa. Dar cu lemnele cum rămîne, mai adăugă Ghioaca.

— Mă, să nu cumva să tăiați un lemn de acolo că închisoarea vă mîncă! Ați înțeles?

— Noi am înțeles. Dar nu de asta facem întrebare.

— Dar de ce?

— Să nu taie nimeni lemnele de acolo, că le-a pus unchiul Virnav, ca să întărească pămîntul. Și dumnita știi că acolo-i cheia pămîntului. Ori nu știi? — se înfurie Ghioaca înroșindu-se ca un curcan. Dacă rupe rîul țăr-mul pe la noi, apoi s-au dus pămînturile, pînă la podul Bîrsanilor! Atunci bine-o fi?

— Ce strigi așa, omule! Că acum... Apoi Ilisie, dintr-odată se liniști și zise: — Măi, oamenii lui dumnezeu, poate că și voi aveți un pic de dreptate. Eu am să vă susțin, cât îmi stă în putință.

Dar nu i-a mai susținut.

I-au scos din hadă și au făcut grădină. Maică dumnezeule, ce mai verdeturi au scos acolo în primul an — zicea Toader. Și n-au ieșit apele, parcă anume, ca să vadă că n-au avut dreptate cei doi veri. Or fi ajuns ele zarzavaturi și la muncitori, dar Zdrîngălău știu că tot cu carul a cărat de acolo și a vîndut. Că doară Vlad e cineva la cariera de peatră! Au început să taie și lemnele. Ei ziceau că tîrșesc, adecă taie numai spini și mărăcini. Dar Cîrtă își ducea și lui și la vreo două drăguțe de-ale lui lemne cu carul. Iar Vlad a făcut niște scînduri de salcîm, o frumusețe, la firez la Bodești. Simeon s-a dus de două-trei ori la Sfat, ca să dea de știre, dar cine să stea cu el de vorbă, că și el avea curaj numai cînd bea un pahar de vin.

— Ieși afară, porcule, că ești beat, — striga la el secretarul Sfatului.

— Lasă, că-i scriu eu lui frate-meu la București și vă arată el la toți, hoților! — amenința Simeon bălăbănindu-se pe trepte.

— Că tare ne temem noi de frate-tău! Îl dăm pe mîna lui Vlad să-l cătănească, cum l-a mai cătănit. Că Vlad îl bătuse odată rău pe fratele lui Simeon, într-o sară pe uliță.

— No, no! — striga Simeon cu pumnul ridicat.

— Mă Toadere! zic eu, tot ascultînd povestea cu hada lui Virnav, care-mi răscolea amintirile din pruncie, dar și ura împotriva nedreptății, măi Toadere, hai să mergem mîine la hada lui Virnav.

— Să mergem, dacă iese cumva soarele și se mai zbracește pămîntul. Prind caii la căruță și odată ne slobozim pînă acolo. N-ai s-o cunoști!

A doua zi am avut noroc de vreme bună. Dar ce să vă spun? Cînd am ajuns la hada lui Virnav, nu știam ce să fac, să rîd ori să plîng? Intr-adevăr nu mai cunoșteam locul. În fața noastră era o bucată mare de pămînt, neregulată, preț de 5—6 hectare, ridicată într-o parte, lăsată în alta, cătră

apă, sură ca o piele de măgar jerpelită. Mi-am adus aminte de hada lui Vîrnav de odinioară. Nimic n-a mai rămas din frumusețea ei sălbatică. Numai pe margini mai erau cîțiva arini, ca o mărturie săracă și neconvingătoare de ceea ce a fost altă dată. Sus pe dîmb, unde bătrînul Vîrnav își făcuse pîntenul de piatră ca să abată apa de la pămîntul său, se găsea o colibă de nuiele, lipită cu lut. Acolo erau paznicul grădinii și vreo doi muncitori. O femeie curăța cartofii. Muncitorii erau mai jos, la Gura Văii, și se îndelelniceau să prindă pește cu undița. Dar cînd ne-au văzut, au venit cătră noi. N-am văzut în viața mea oameni așa ruși și zdrențăroși. Niște bocanci, să nu-i iai din gunoi, legați cu sfoară pe piciorul gol, niște haine în care nu se ținea petec de petec, — asta era pesemne uniforma lor de lucru.

— Sîntem sindicalişti, mi-au răspuns ei la întrebarea dacă sînt membri de partid.

— Dar ședințe țineți?

— Nu e voie.

— Cum așa?

— Nu dă voie tovarășul Cîrtă, care e membru de partid. „Vreți să vă dau la partid?” — a spus dumnealui.

— Sînteți mulțumiți? Cum trăiți?

— Ca puiul în umblătoare, să fie cu iertare, zise unul.

— Rău trăim, rău de tot, zise celălalt. N-avem norme fixate, ni se trage din salariu, nu ni se plătește la timp, nu ne dă alimente, nici cartelă.

— Și de ce nu plecați?

— Ne omoară tovarășul Cîrtă.

Nu știam ce să cred. Mă uitam la oameni, mă uitam la pămînt.

— Văd că ați lucrat.

— Da. Am pus cartofii. Am pregătit paturile calde. Am pus ceapa, salata.

— Nu vă temeți că vine apa?

— Noi nu știm nimic. Numai *ezecutăm*. Acuma facem un dig, acolo, uitați-vă. Il facem în jurul grădinii.

Nu departe începuseră o împletitură de gard întărit cu nisip și pămînt. Nici de un metru înălțime. Terminaseră ca la vreo șapte metri. Un iepure ar fi sărit fără nici o greutate peste așa dig.

— Și cu asta vă apărați voi de apă?

— Așa a poruncit tovarășul Bărbunc.

— Dar acesta cine-i?

— Asta-i grădinarul-șef, îmi răspunde Toader. Un legionar, un hoț, lucrează în înțelegere cu Vlad și cu Prala.

Grădina era mare, fără îndoială, pămîntul gras și păcat ca așa avere să nu ajungă în folosința celor ce muncesc. Dacă apa nu se mai revarsă ca pe vremuri, apoi foarte bine! Grădina e a cui trebuie, — îmi ziceam în sinea mea.

De pe dîmb, se vedea rîul cu apele lui alboace, mișcîndu-se repede, în soare. Încolăcea ca un balaur raiul, iar într-o parte a grădinii mai întinse un braț peste pietriș, s-o strîngă parcă mai bine, din trei părți, în timp ce apele lui se îngheșuiau și pe Valea Starpă. Veni pe acolo și Simeon cu Ghioaca. Auziseră că venisem eu cu Toader.

— Vă pare rău după hadă? întrebai pe Simeon.

— Ne pare, da. Nu vezi ce-au făcut lotrii din ea?

— Ați vrea s-o primiți înapoi?

— Ce să facem cu ea? Vină aici la capătul dîmbului, să vezi cum se

bagă apa sub țărzure, unde-i coliba. În mai puțin de un an dîmbul e mîncat. Hada se duce, și nu-s lemne să întărească țărzurile. Pintenul de peatră îl dărimă apa.

— Se duce hada lui Vîrnăv?

— Duce, zău, ierte-l dumnezeu pe bătrînul, zise Ghioaca. Bine că n-a mai ajuns și el zilele acestea.

— Dar nu s-ar putea să întărească pintenul cu peatră?

— Cine să-l întărească? Cariera de peatră? — zise Simeon dînd plic-tisit din mîină.

— Cariera de peatră, că doară au peatră, zisei eu, că doară a...

— Apoi asta nu-i de ajuns, mă întrerupse Toader. Lipsesc lemnele. Vine apa. Cară pămîntul. Că apa tot se ridică ea și prin lemne acolo jos. Dar nu-l căra. Acu îl cară. Nu-s lemne. Bătrînul Vîrnăv a lucrat patru-zeci-cincizeci de ani aci. Trebuie început de la început. Peatră ar trebui tare multă, ca să oprească apa. Cine să înțeleagă la Carieră? Vlad? Ginerelul lui Zdrîngălău, care se bucură că se strică pămînturile oamenilor ca să rămînă el numai cu pămînt bun?

Priveam la rîu. Mă se părea chiar un balaur care și-a împlîntat colții aici în dîmb și acuma cu trupul încolăcea pămîntul, trîngîndu-l tot mai cumplit. Apa era în creștere.

Cînd am plecat, se negurase, pe munți apăreau iar norii grei; în fața soarelui, din asfințit, se ridicau de asemenea niște matahale grele și întunecate.

I-am scris numaidecît recomandat fratelui lui Simeon la București. Fusesem buni prieteni cîndva. El acuma era cineva, eu numai contabil la o cooperativă, dar cine știe? poate-mi va răspunde.

N-a răspuns, dar a venit după o săptămîină de la trimeterea scrisorii.

A sosit cu avionul pînă la Arad. De acolo a venit cu trenul, fără să știe nimeni la noi în sat.

Îmbătrînise, încărunțise, arăta ca un om de șaizeci de ani, batăr că avea cu zece mai puțin. Numai fața o avea tot de copil. Bînd, bun, asculta, asculta cumînte și tăcut. Nu scotea trei cuvînte pe ceas. Și era îmbrăcat așa de modest! Haine sure, palton de piele, bocanci cu talpă de cauciuc și o cușmă de miel în cap.

Tot în ziua aceea cătră sară au venit la el secretarii de la comitetul raional de partid. El se stabilise la soră-sa. A stat cu ei de vorbă pînă noaptea tîrziu. Apoi a doua zi a primit tot felul de oameni la el, țărani, muncitori, femei, bărbați, căci vestea sosirii lui se răspîndise ca fulgerul. Tăcea și asculta. Rar spunea un cuvînt, o întrebare. A treia zi am ieșit la hadă. A ascultat pe muncitori ce spun. Era de față și un secretar al Comitetului raional de partid. Mai era de față și un prieten vechi al nostru, unu Savu Tolan, care acuma lucra tot la raion, cu niște chestii militare. Cîteodată vorbeau încet între ei, scurt, mai mult printre buze, în cîteva cuvînte. Am prins așa din fugă cu urechea „perdea de protecție”, „acțiune dușmănoasă”. La un moment dat a vorbit încet de tot numai cu Savu Tolan. Am auzit atît: „Marele Stat Major”. Apoi a spus ceva mai tare:

— Dar Vlad o fi știind?

— Tot ce se poate, a răspuns Tolan. Fostul ofițer care e mai mare acum peste carieră e unul... îl știe secretarul de partid, i-a fost comandant în 1943, la un regiment de pionieri.

Apoi au tăcut și am plecat. Peste o zi a plecat și fratele lui Simeon luîndu-și foarte prietenește rămas-bun de la toți. Cu frate-său Simeon și cu

văru-său Ghioaca a vorbit puțin: mai mult a stat de vorbă cu Finica, poate pentru că era în întovărășire și ea și bărbatul ei, maistorul.

— Nu iese nimic din treaba asta, a zis Simeon după plecarea fratelui său.

La trei zile după aceasta a ieșit apa mare, dar cum? Cum n-a mai fost de la moartea lui Vîrnav, judecînd după spusele oamenilor. Ochiu de apă, pînă sus sub dealul morminților! Parcă venise acolo să strige pe bătrînul Vîrnav, să iasă din mormînt....

Din hada lui Vîrnav a rămas numai dîmbul descoperit, cu coliba în vîrf. Să spun drept, m-am bucurat. Asta era adevărat pentru tot ce spusese cei doi urmași, al lui Vîrnav și al lui Pumn de Cheatră, că locul nu-i bun de grădină. Grădina era ștearsă de pe fața pămîntului. Dar asta nu era nici o bucurie. Bani muncitorilor fuseseră aruncați în baltă, dar nu așa o vorbă, ci chiar în baltă. Hoții furaseră ca în codru dar nu așa o vorbă, căci acolo fusese chiar codru.

Secretarul de partid al raionului trecu pe la noi și ieșirăm la cîmp cu căruța, pînă pe cea mai apropiată ridicătură, ca să privim. Pe dîmbul lui Vîrnav un om flutura o cămașă într-un băț. Era paznicul, rămas ca părăsit pe o insulă. Se și trimisese la Sfat o altă căruță, ca să aducă luntrea de salvare.

— S-a isprăvit cu grădina muncitorilor, zise Simeon. Nu le-am spus noi?

— Așa-i Simeoane, ai dreptate, zise Ilisie Holdemulte. Eu v-am susținut, dar....

— Dar nu destul de tare, isprăvi vorbele Ghioaca.

Și președintele întovărășirii tăcu.

— Am chemat, zise secretarul raionului, și pe șeful ocolului agricol, pe Prala. N-a vrut să vină, ca să vadă ce frumos e pe aici.

— Tovarășe secretar, zise Simeon, dumnita știi că socrul lui Prala a tăiat cincizecișitri de salcîmi bătrîni de pe pămîntul ce i s-a luat pentru comasare în folosul celor ce au intrat în întovărășire?

— Nu, asta nu o știu, dar știu altceva, că socrul lui Prala s-a întors în perimetrul întovărășirii și a început să lucreze acolo. Știe și Ilisie, zise secretarul, privind cu coada ochiului pe Holdemulte. Acesta se făcuse ca păretele la obraz.

— Ca întovărășit? — întrebă Ghioaca.

— Da' de unde! Ca un bandit ce este.

— Ei ha! — se miră Ghioaca. Aici nu-i treabă curată. Lemnele de la noi n-au putut fi tăiate fără știrea și aprobarea lui Prala; cele tăiate de socrul său încă trebuie să fi știut el de ele.

— Ba știe el multe, zise secretarul, că doară tot el a spus cuiva că numai proștii intră în întovărășire.

— Ei ha! — făcu iarăși Ghioaca.

Eu ascultam și nu-mi puteam stăpîni mirarea. „Perdele de protecție“, „Marele Stat Major“, „numai proștii intră în întovărășire,“ — toate mi se învîrteau în cap.

— Tovarășe secretar, zise ca un fel de încheiere Simeon, acum apa are ea să se retragă în matca ei și iar o fi bine. Dar ce faceți cu Praia, cu Cîrță, cu Vlad?

— Om face noi ceva și cu ei, răspunse secretarul, aprinzînd o țigară.

Și pornirăm cătră sat, încet, pe jos, lăsînd căruța să plece înainte. Peste apele învolburate asfințea prîntre nouri grei soarele. Dar în asfințit, jos de tot, în calea soarelui se lumina o geană de cer curat.

— Mîine va fi vreme bună, spuse Simeon, aprinzînd și el o țigară.

— Apoi atîta aşteptăm, adăugă Toader a lui Țilea, că de mîne și ieșim la sămănat cucuruzul.

★

Pe mine, la dreptul vorbind, nu m-au mulțumit lucrurile așa cum s-au întîmplat cu hada lui Virnav. Nu vedeam nimic bun ca urmare și credeam că și Simeon că nu iese nimic din treaba asta. Pe bătrîni i-a scos din rai mîna ucigașă a vecinilor de peste apă, lacomi de pămînt și crînceni în faptele lor. Dar Pumu de Cheatră și îndeosebi fratele său Virnav n-au lăsat ca apa să biruie pămîntul, — dimpotrivă, au biruit ei apa și au înmulțit pămîntul. Pe cei tineri, pe Simeon, mai mult muncitor decît plugar și pe Ghioaca, plugar harnic, dar temător și de umbra lui, i-au scos din rai urzelile unor neamuri de bogătani ajunși unde nu trebuie, la puterea populară. Acum avea și apa să învingă pămîntul, iar raiul să fie măcinat de valurile rîului în cîțiva ani și schimbat în pietriș, în ostroave cu nuiete de răchită, în ochiuri de apă, cu pești mirosind a noroi. Măcar de s-ar fi ales muncitorii de la cariera de peatră cu o strașnică grădina de verdețuri! Aceasta ar fi fost cu putință, căci peatra era pe mîna lor și puteau opri năvala sporită și vicleană a apelor. Dar cine s-o facă? Cel cu paltonul de piele plecase cum a venit, fără să bage în samă pe frate-său și pe văru-său. Așa se părea barem, căci prea puțin stătuse cu ei de vorbă.

Am plecat și eu peste cîteva zile, cu gîndul să nu mai vin curînd în sat îndărăt. Simțeam în gură un gust amar și în inimă o mîhnire adîncă, privind din tren rîul umflat și turbure, cum își încorda grumazul, împingînd în țăr-mul care apărase hada lui Virnav, menită de acuma prăbușirii și înecurilor.

La plecare, președintele întovărășirii, Ilisie Holdemulte, s-a uitat la mine rîzînd cînește. Era ceva mai în vîrstă ca mine și nu știu cu ce rost a început să-mi povestească o întîmplare de demult.

— Ți-aduci aminte? Eu și cu unchiul dumitale Cosma, fie iertat, am plecat cu carele la moară la Băluca. Or fi de-atuncia treizeci și cinci de ani. Dumnita aveai un pușcaci de soc și tot pocneai din el pe drum. Na, am zis eu cătră bacea Cosma, cu așa pușcă și cu așa viteaz n-are ce ne fi teamă de lotri... Ți-aduci aminte? Nu-mi aduceam aminte și mi-era ciudă că nu pricep unde bate președintele cu vorbele lui, că era viclean ca dracul și numai așa, de floarea mărului, nu vorbea el. Mi se părea că umblă să mă asupreas-că cu tilcul vorbelor lui, că totdeauna vorbea în pilde....

A trecut o primăvară, a trecut a doua și poate ar mai fi trecut multe, iar mie nici în gînd nu-mi venea să mai plec în sat. Nici nu m-aș mai fi dus, dacă nu primeam cătră toamnă o carte de la sora mea, cum că are niște ne-cazuri și să vin să-i ajut să le descîlcească. De mult nu mai primisem nici de la ea scrisori. Am plecat, așa dară.

Munții acoperiți cu păduri de amîndouă părțile rîului erau ca niște brațe desfăcute. Undeva, la sînul lor, zăcea Briha, satul meu. Dar pînă acolo mai era mult și-mi bucuram privirile cu orezăriile ce apăruseră între timp pe malul apei. Lanurile roșcovane de orez strălucneau în lumina soarelui de toamnă și dădeau înfățișare nouă pentru mine acestui ținut, pe care altă-dată îl știam numai acoperit de papură, de pipirig, de mușuroaie de sobol, pe nesfîrșite întinderi printre mlaștini și mocirle. Dezolarea de altă dată o înveselise hărnicia omului nou.

Numai săracă hada lui Virnav s-o fi pustiit de tot, cugetam în sinea mea, și peste dispoziția mea bună trecu un nor, întocmai ca norul ce întune-case pe o clipă soarele în amiezi.

În sat am aflat o mulțime de lucruri noi. Locul întovărășirii îl luase colectiva, iar Vlad și Cîrță zăceau la închisoare.

— Dar Ilisie Holdemulte ce mai face? — am întrebat eu, simțind cum mi se iscă în inimă vechea ciudă că n-am înțeles povestea lui cu pușcaciul de soc.

— D-apoi face bine, că și el e la închisoare, — îmi răspunse soră-mea fără să-și poată ascunde un zîmbet de mulțumire, ce se răspîndi ca o zare de lumină pe fața ei arsă de soare. Așa-i dacă nu vii pe la noi, nu mai știi ce se întîmplă-n sat.

Iată ce se întîmplase anume. Ilisie Holdemulte potrivise așa de bine lucrurile încît cei din întovărășire hotărîseră să facă o adunare generală și să desființeze întovărășirea. Alt chip nu mai era! Săracii, aceia cu un hectar și fără atelaj, care erau cei mai mulți în întovărășire, erau nemulțumiți la culme. Lor le ieșeau pămînturile cele mai slabe pentru sămănat cucuruz. Și nu le era de cucuruz, că acela tot se împărțea — hai să zicem după dreptate. Dar le era de bostani și de fasole, pe care și le culegea fiecare din pămîntul ce-l sămănase. Iar pămînturile grase din perimetru le sămănau cei dîntii întovărășiții cu atelaje, deci cei mai înstăriți, drept care aveau dunăre de bostani pentru porci și fasole pentru casă și tîrg.

După ce terminau de arat pămînturile alese de ei, cei cu atelaje, tot ei, arau pămînturile mai slabe, pe bani firește, pentru cei fără atelaje. Zadarnic ridica unul-altul glasul, că ar fi bine să aducă mașinile de la S.M.T.-ul din Butana, că-i la patru kilometri de Briha. Președintele îl lămurea că tractoarele strică pămîntul și că arăturile nu se pot face cu grijă decît cu plugul tras de cai, subt ochiul omului priceput. Cînd încerca cîte unul să fie de altă părere și se încăpățîna, președintele i-o tăia scurt.

— Tu să taci, că tu știi ce politică ai făcut înainte de război. Partidul nu uită!

Omul, chiar dacă nu făcuse nici un fel de politică, tăcea, căci știa el că tot pe-a președintelui va ieși.

Se mai întîmplau și alte lucruri. Bunăoară, toată bucata cu porumb a întovărășirii președintele o înconjura cu floarea-soarelui sămănată de el, pe care firește el singur o culegea. Apoi se întîmpla că la grîu lipsea preț de cîteva hectare, căci se făcea socoteala la batoză. Dar oamenii se cătrăneau și tăceau, căci se convinseseră că totdeauna lucrurile au eșit așa cum a vrut Holdemulte. Avea el prietenii lui și la Sfat și la raionul de partid, și unde nu avea el prieteni? Numai pe Simeon nu-l avea de prieten și purta pe el mînie, că acesta, prea des, una-două, se ducea la București.

— Ce tot cauți tu pe la București, mă Simeoane?! întreba președintele.

— Da' ce să caut? Ia' mă duc și eu să mai văd pe frate-meu...

— Zi, te duci să-l vezi pe frate-tău?

— Mă duc.

— No, apoi bagă bine de samă ce vorbești cu el. Să nu care cumva să umbli cu vorbe....

Și Ilisie se uita amenințător la Simeon. Simeon ridica din umeri și se ducea în treaba lui.

Simeon nu era tozist și nu era membru de partid. Mai avea și alt cusur, — cam bea! Rar, dar bea, ca să capete *corajic* și atunci înfrunta pe oricine. „Lasă, că vă arată vouă frate-meu! lotri ce sînteți!” — striga el cu pumnul ridicat. Acestea le spunea președintelui, care în toz, pe sora lui Simeon, pe Finica, o prigonea cu osebite.

Pe scurt, oamenii aveau de ce să fie nemulțumiți. Ce-i de mirare că au ajuns pînă acolo, ca să desființeze tozul? Dar cum? Fiecare să păstreze pămîntul ce i se cuvine în perimetru, tot la un loc „Noi nu desființăm tozul, zicea președintele, numai facem ca fiecare să-și lucreze singur pămîntul lui,

să nu mai fie sfadă și vorbe“. Dacă a avut unul două hectare, să primească două hectare unul lângă altul. Iar președintele, opt — unul lângă altul, și cu cele cîte patru ale celor doi feciori ai săi, — șasesprezece hectare la un loc, pămînt bun, mama pămîntului, cum se zice pe la noi, și aproape de sat, încît președintele poate să-și supravegheze săpătorii sau secerătorii de la el de-acasă, din fereastră. Oamenii lui Holdemulte prelucraseră pe săraci, care erau majoritatea, să voteze pentru desființarea tozului. Și s-a hotărît adunarea generală.

— Și tocmai acum umblă să plece bețivul de Simeon la București! Asta nu-i treabă curată... — zicea președintele.

— Ce-are a face? — zicea prietenul său, Marcu Pîntea. Oamenii votează, și cum votează așa rămîne.

Holdemulte se scărpină după ureche, semn că nu era chiar așa de liniștit ca Pîntea.

Totuși credea... Adecă nu-i venea să creadă, că este cu puțință ca lui să nu-i meargă toate din plin, pînă la urmă. Și-și număra în cap biruințele. Numai cu hada lui Virnav nu era prea mulțumit, căci în loc să ajungă pe mîna lui, o dăduse, ca să zicem așa, pe gura riului, ca s-o macine... Încolo numai biruințe, biruințe, biruințe. Se putea oare acum să iasă lucrurile pe dos? „Nu se poate!“ — își zicea cu hotărîre Holdemulte. Totuși, undeva, în adînc, îl rodea teama. I se părea că aude ca un tunet îndepărtat. Cînd îl auzea, cînd nu-l auzea. „Acuma vrea Simeon să meargă la București, tocmai acum, o să vedem noi“, — chibzuia în sine Holdemulte.

Dar s-a întîmplat o minune, că altfel nu aveai cum zice. Simeon a căzut de pe stîlpul de telegraf, care s-a rupt cu el, și și-a rupt oasele, piciorul, mîna, niște coaste, și așa dărăburit l-au dus la spital la Arad, așa că n-a mai apucat să plece la București.

— Ia sama, Simeoane, că ție-ți cam umblă gura. Iară te duci la București, iară fierbeți ceva tu și cu Finica. Ia sama... — i-a spus președintele cu cîteva zile înainte de adunarea generală.

— De voi nu mă tem eu nici pe ghiță! — i-a răspuns cu nepăsare Simeon.

Ce?! Crezi că nu te știe nimeni ce coci dumneata cu Zdrăngălău și cu ceilalți?

— Simeoane, ia sama! Atîta-ți spun, că altfel n-o fi bine de tine! Voi numai dușmani aveți pe-aici, că tu știi ce se vorbește și de frate-tău de la București, că el e mama relelor...

— D-apoi tot voi vorbiți... Zdrăngălău, Vlad și cela din pădure...

— Eu măi? Eu care-s membru de partid... Ia sama cum vorbești cu mine! Și stai blînd, nu mai tot merge pe la București.

— Treaba mea.

— Numai să nu plîngi... — zisese Holdemulte, dar în inimă Simeon îi înfipsea un ghimpe cu „cela din pădure“. Se vede treaba, Simeon o aflase și pe asta. Dar cum? Era întunec, ploua, nu-i văzuse nimeni pe Vlad și pe „cela din pădure“, cînd ieșiseră de la el. Apoi era și tîrziu, după miezul nopții. Ce-i drept, el, Holdemulte nu-i petrecuse, că era vreme rea, dar Vlad o fi băgat el de samă să nu-i vadă nimeni... Dar dacă Simeon o știa și pe asta, apoi trebuia făcut ceva să nu ajungă vorba și mai departe.

Mare i-a fost părerea de bine lui Holdemulte cînd a aflat chiar două zile înainte de adunarea generală că a căzut Simeon, deși lui Toader a lui Țîlea i-a spus cu fățărnicie:

— Săracul de el... Vai, vai! Păcat, că bine-mai știa rînduiala telefoanelor. Dar ce să faci? Toată ziua cu capul plin, toată ziua ca tutcanul, roșu de băutură... Păcat de el...

Iar lui Pîntea i-a spus:

— Asta-i țîță! Mai bine nici că se putea. Vezi, mări? Toate se vîjesc așa de ai zice că cineva le pune la cale...

— Bine c-a eșit așa, că aici vom scăpa noi. Cu Bucureștiul e mai greu...

Lucrurile, după cum am aflat, s-au petrecut așa, că Simeon abea se așezase la masă, obosit de-o zi grea prin ploaie și noroi, și numai ce vine careva de la poștă, să-l anunțe că s-a stricat firul în josul rîului. „Lua-l-ar dracul de fir“ — zise Simeon care abea apucase să termine supa de cartofi. Își luă din nou sculele și plecă să caute unde s-o fi stricat firul. Lipsește o oră, două, lipsește trei, se face noaptea tîrziu, și el tot nu s-a mai întors acasă.

— Ce-o fi cu Simeon? întrebă Finica îngrijorată, și se uită la tînăra lui nevăstă, care cosea nasturi la o cămașă albastră a lui Simeon. Ia du-te tu, mă Antoane, pînă la circumă, să vezi dacă nu o fi cumva acolo? — mai zise către maistrul ei Finica.

Anton plecă și se întoarse repede spunînd că nu e acolo, numai Ghioaca și Holdemulte. Se ciorovăiesc pentru lemnele din hadă; președintele zice că bine a făcut că le-a tăiat cine le-a tăiat!...

Femeia tînără începu să se neliniștească și nu știa ce să facă.

— Să mă duc pînă la poștă, să întreb? — zise ea.

— Lasă, de ce să te duci tu, spuse Finica, merge Anton.

Anton veni cu știrea că Simeon a telefonat de pe fir, că a găsit locul cu stricăciunea și că va avea treabă mai multă pe acolo. „Da' mă mir, îi răspunse funcționarul, care sta cu el de vorbă, că nu a mai dat nici un semn de atunci. Asta a fost acum două ceasuri...“

— Trebuie să se fi întîmplat ceva, nu se poate, spune Anton. Eu să știi că mă duc pînă acolo să văd ce e.

— Mergem și noi! — sar femeile de colo.

În drum se întîlniră cu Ghioaca. Mirosea a țuică. „Am ieșit numai acum după cină puțin și m-am întîlnit cu Holdemulte... Acuma să vezi ce mă prelucrează Ana mea. Da' voi unde v-ați gătat să mergeți acuma, în puterea nopții?“

Îi spun că Simeon nu s-a întors acasă.

— Cum? doară nu i s-o fi întîmplat ceva, zise Ghioaca. — Mă duc și eu cu voi! Și o luară cu toții pe mijlocul drumului, în partea de jos a satului pînă ajunseră afară din sat vreo doi sau trei kilometri.

Ploaia încetase. Dar drumul numai bălți și noroi, și cum era întuneric, nu vedeai unde călcai. Pe drum, nimic. Anton, cu o lampă de buzunar se uita pe lîngă stîlpii de telegraf. Trăgea cu urechea, dacă nu se aude vr-un zgomot.

— Aha, aici trebuie să fi avut el de lucru, zise Ghioaca, împiedicîndu-se în drum de fire de sîrmă și căzînd. Dar nu se auzea nimic. Aici drumul era pustiu. Pînă la satul vecin mai erau cinci kilometri. Pe margini, sălcii bătrîne de o parte și de cealaltă a drumului. Trecură bijbîind de la un stîlp la altul. Se opreau și ascultau. Deodată Finica spuse: „Tăceți! Cineva geme!“

— El e! strigă Sofia, soția lui Simeon. Și o luară la fugă pe drum înainte pînă ajunseră la un stîlp răsturnat, dar nu pe drum, ci alătura, peste cîmp. Prin întuneric, gemetele acum se deslușeau limpede. Nu peste mult pe

Simeon îl găsiră sub stîlp. Desfăcură cu greu cureaua cu care se legase, ridicară Ghioaca și Anton stîlpul și-l duseră pe Simeon pe brațe, îl așezară la marginea drumului, mizerile începuseră a boci cu glas tare. Dar Simeon nu se trezi. Era leșinat. Gemea numai într-una.

— Eu am să fug în sat, după căruță, zise Ghioaca. — „Adu și doctorul!“ — strigă Anton. „Bine, bine“, spune el, îndepărtîndu-se în fugă prin întuneric. La lumina lămpii electrice, care slăbise între timp, cei rămași văzură că Simeon avea fața plină de sînge și că din gură sîngele i s-a scurs pe piept. Un braț îi era frînt. Niciunul din cei de față nu știa însă ce să înceapă, nu au mai avut în viață asemenea cazuri. Stăteau toți neputincioși și înfricoșați lîngă el, aplecați deasupra lui și ascultau numai cum geme. În sfîrșit, se auzi prin noapte, venind în goană, căruța pe drum. Norii scuturîndu-se de ploaie, începură să se împrăstie. Luna roșie ca o seceră se lăsase pe dealuri, înfingîndu-se parcă cu ascuțișul în vîrfurile negre al dealului celui mai înalt. Căruța se opri și din ea se dădură jos, cu medicul, secretarul organizației de partid, șeful securității și încă doi înși. Medicul se aplecă asupra lui Simeon și încercă să-l readucă la conștiință. Constată că are la cap o rană grea, pe care și-o făcuse în cădere. „A pierdut mult sînge, spuse el, trebuie numaidecît să-l transportăm la spital. Are nevoie de sînge numaidecît“. Cu un bilet de la secretarul de partid, Ghioacă plecă cu bolnavul și cu medicul în căruță, ca să facă rost de camion. Rămaseră cu secretarul organizației, Anton, femeile, șeful securității și cei doi funcționari.

— Asta nu-i treabă curată, spuse secretarul și în timpul asta șeful securității se îndreptă spre groapa unde fusese stîlpul. Îi chemă acolo și le arată. Stîlpul fusese tăiat jos pînă la jumătate cu fierăstrăul. Acum, la lampa electrică a șefului se putea vedea foarte bine ce s-a petrecut. Stîlpul fusese tăiat așa ca să se țină singur, dar să se prăbușească dacă se urcă cineva pe el. Stîlpul mai era prins și cu o sîrmă groasă laterală. În momentul cînd au fost rupte sîrmele de telegraf, stîlpul s-ar fi prăbușit dacă nu era prins cu sîrmă laterală și nu era susținut de firul de telegraf din josul apei, care nu fusese tăiat. Poate că și prăbușirea s-ar fi întîmplat mai repede, dacă, atunci cînd Simeon s-a urcat, nu ar fi făcut-o din partea potrivnică sîrmei. Așa a putut să urce aproape de vîrfurile stîlpului cu firul tăiat. Trebuie că prăbușirea s-a produs îndată după ce Simeon ajunsesse sus, și anume după ce s-o fi legat cu cureaua de stîlp, pentru ca să se poată ține mai bine. S-o fi zgîlțit ca să-și încerce legătura, și în momentul acela probabil stîlpul s-a prăbușit, iar el, prins cu cureaua, a ajuns sub stîlp.

— E limpede, spunea enervat secretarul de partid, pentru mine e limpede ce s-a petrecut. Asta au pus-o la cale aceia care se temeau de Simeon că prea merge des la București...

Șeful securității a rugat pe cei de față să nu sufle un cuvînt de tot ceea ce au văzut și dacă cineva întrebă ce s-a întîmplat ei să lese așa, că Simeon cam beat s-a urcat pe un stîlp și stîlpul fiind putred jos în pămînt, s-a prăbușit.

Peste zile de la această întîmplare s-a ținut adunarea generală. Holdemulte a vorbit, a lămurit oamenii, secretarii de la raion, tus-trei l-au ascultat cu luare aminte, totul mergea ca pe roate, ba nicicînd a expus el bine cum ar trebui să fie cu pămînturile în viitor; ei n-au suflat un cuvînt. Acest fapt l-a neliniștit un pic pe Holdemulte, dar a continuat și de-acuma nu mai rămînea decît să treacă la întrebări și discuții, apoi la vot.

În sala rece a Sfatului mirosea greu a tutun și cineva a deschis fereastra. De afară, cu zgomotul ploii răzbea odată cu aerul rece al înserării croncănit de corb.

— Inchide fereastra, măi Pîntea! zise Holdemulte.

Dar în clipa asta se deschise ușa sălii și intră șeful securității cu ceva împachetat într-un ziar subsuoară și merse ață la masa prezidiului.

Holdemulte se scoală nedumerit și întrebător, cu mâinile în lături către șeful securității. Acesta, fără să scoată un cuvînt, desface pachetul și scoate din el o scurtă de ploaie îmblănită cu miel:

— O cunoști, tovarășe președinte?

— Da, e a mea, — zice Holdemulte. Ce-i cu ea?

— Ți-a furat-o cineva și noi ți-am găsit-o.

— Omul lui Dumnezeu! Și pentru asta vii peste noi, în ședință? Doamne, nu ne bate! Mi-a furat-o! Am băgat și eu de samă. Dar ce, era să trag clopotele la biserică pentru atîta lucru? Acum ați găsit-o voi, că alte hoții mai mari nu sînteți în stare să descoperiți, și vii în ședință, ca să arăți ce puteți voi.

— Nu te supăra, tovarășe Holdemulte! Noi îi facem un serviciu, și el se supără, în loc să ne mulțumească și să ne întrebe unde i-am găsit haina cu care umblă el așa de fălos printre noi. Știi unde am găsit-o, tovarășe Holdemulte? Pe spinarea lui „cela din pădure“, care zice că ți-e prieten și că nu ți-a furat haina, ci ți-a luat-o de pe tîrnaț, într-o sară cînd a fost la dumneata cu Vlad. Era vreme rea și ți-a luat haina. Eu zic c-a furat-o și l-am arestat.

În sală s-a făcut tăcere ca de mormînt, un mormînt în care parcă se sculase în picioare un cadavru, iar acesta era însuși președintele, așa era de alb și vînat totodată la obraz. După un timp a zis:

— Cine-i acela din pădure?

— Nu-l cunoști? El te cunoaște și i-e dor să te vadă. E la noi. Te așteaptă.

Secretarul prim al raionului a suflat ceva la ureche șefului securității, apoi a anunțat oamenii că e mai bine să se amîne ședința, dată fiind întîmplarea aceasta cu totul neașteptată.

Holdemulte s-a împotrivit, dar pînă la urmă a luat-o printre oameni, prin mijlocul sălii, cu capul plecat, mai mult mort decît viu. De data asta simțea că i s-a îmfundat...

Demascarea lui a slujit la trecerea întovărășirii în colectivă, și cîte n-au mai ieșit la iveală!

De fapt el pusese la cale pe Zdrăngălău să-l monteze pe Vlad, ca să iee hada lui Vîrnăv.

— Lasă, dacă n-au vrut să mi-o dee, să n-aibă nici ei, îi spunea el lui Zdrăngălău, cu care era cel mai bun prieten din lume. Noi punem mîna pe lemne, și cît o ținea grădina cărăm de-acolo verdețuri, iar cînd s-o duce dracului pămîntul mînat de apă, atîta pagubă! Paguba-i a „tovarășilor“, a clasei muncitoare, mama ei de clasă! Poate să sărute Simeon pe frate-său comunistul acolo unde nu-l bate soarele... Tot noi ni-s mai tari și-i facem să joace fără lăută. Așa-i, mă, Zdrăngălău?!

— Așa-i, mă frate Holdemulte.

Au spus ei tot ce au vorbit între ei, au povestit ei și cum au făcut prin Vlad legătura cu „cela din pădure“, care nu era altul decît acel ce omorîse pe bătrînul Vîrnăv, apoi ca legionar făptaș al altor crime fugise în codru. Scurta lui Holdemulte, luată fără știrea acestuia de pe tîrnaț, le-a adus la toți nenoroc. În noapte, cînd tăiașe în înțelegere cu

Holdemulte și cu Vlad stîlpul de telegraf, a fost prins în apropiere de Birsa Nouă de milițienii ce patrolau pe drum. N-a mai apucat să tragă, căci milițienii se găseau sub un pom, ascunși de ploaie și cînd l-au somat și i-au aruncat lumina lămpii electrice în ochi, a și ridicat mîinile sus, iar de sub scurtă a căzut ferestrăul.

— Uite și *becheiul* lui Holdemulte, a zis unul dintre milițieni.

Într-adevăr, era scurta președintelui.

— Acuma muierea lui așteaptă să vină o tare *armistie* ca să scape. Ce zici, scapă? — mă întrebă soră-mea, după ce-mi povesti cele întimplate.

— Scapă pe dracu! — zisei eu și începui a mă gîndi la tîlcul poveștii cu pușcociul de soc.

Bandiții aceștia își închipuie că sînt grozav de deștepți și că nu-i poate nimeni prinde niciodată. Holdemulte știa că eu îi scrisesem înțîia oară fratelui lui Simeon, dar mă socotea o goangă prea neînsemnată, ca să-i pot face vr-un rău lui, lui Ilisie Holdemulte! — Mă, tu cu pușcociul tău de soc, vrei să ne dobori pe noi ăștia? Vezi-ți mă de treabă, amărîtule! Asta era tîlcul învăluit în vicieșug și în batjocură, din cuvintele sale — ale președintelui. Iacă, însă, că pînă la urmă s-a prins în propriile lui uneltiri. Și dacă eu m-am dovedit a fi mai slab și mai neîncrezător, apoi fratele lui Simeon n-a dormit, iar Simeon, cît mi se părea mie de neputincios, a făcut și el o bună treabă de data aceasta.

— Simeon ăsta e un om tăcuciu, îmi spunea într-o zi Toader a lui Țilea, cel ce mă dusese cu căruța la hada lui Virnav. Da-i răbdător și îndărăp-tnic. Nu se lasă cu una, cu două. N-a uitat el așa ușor hada!

— Și ce-i cu hada? Ce s-a ales de ea? — am întrebat eu.

— Rai, raiul pe pămînt! Trebuie s-o vezi, mi-a răspuns Toader. E tot a cîrierei de peatră, dar ce grădină au făcut din ea, mamă, mamă! A trimis fratele lui Simeon ingineri aicea, și niște agronomi, și-au făcut niște lucrări, de minune! Trebuie s-o vezi.

Înainte de a pleca din sat, m-am dus s-o văd. Eram nerăbdător să mă conving cu ochii de spusese lui Țilea.

Pe drum, zugrăveam în minte icoana hăzii celei vechi, stăpînită de sălbătécia naturii bogată și risipitoare, hada apărută cu brațele lui Virnav bătrînul de apele crîncene și de oamenii mai crînceni și mai hrăpăreți decît apele. Apoi îmi trecu prin minte icoana hăzii despuiate de hoți, întinsă la soare ca o piele de măgar jerpelită și expusă iarăși mîniei apelor, căci oamenii muncii nu izbutiseră să se facă adevărații ei stăpîni. Eram nerăbdător să văd ce au făcut între timp. Și am avut ce vedea. M-am apropiat de Valea Starpă, pe care o știam năclăită, pierdută printre hățisuri de curpeni și bălării, adăpost pentru pești de nămol și pentru păsări de apă. Cînd am ajuns n-am mai recunoscut locul. În locul mlaștinii de odinioară era un iaz curgător, cu pod de ciment peste el. Iazul era hrănit cu apele gîrlei, iar cînd rîul se revărsa, slujea drept gîtlej de scurgere pentru apele furioase, care de-acuma nu mai puteau inunda hăzile. Nemijlocit peste iaz, începea orezăria, irigată cu apă din iaz, împărțită în pătrate de jgheaburi tot în ciment. Urma după aceea un cîmp larg de pătlăgele cu tulpinile doborîte sub greutatea legumelor grase și roșii. Veneau apoi ardeii de toate soiurile, unii lungi și subțiri, ca niște comănace în miniatură, alții umflați și groși ca niște prepelițe toamna, iar alții, de un verde închis, bum-bulei ca niște mingi. Cartofi cu loazele uscate, gata de cules, sfecele roșii, cu frunzele sîngerii la pămînt, bostani albi, pepeni verzi și galbeni, de-acuma pe isprăvite, — o risipă și-o bogăție de legume ca într-o natură moartă a vreunui pictor olandez, sub un cer senin și calm, într-un aer greu de parfu-

murile florilor de toamnă, dalii, petunii, mușcate, care împestrău aici-colo această lume a zarzavaturilor. Un câmpușor de mac, copt de-acuma, stătea cu măciuliile rotunde, cu capul dințat de-asupra, alături de un strat mai mare de gherghine roșii. Cărările erau marcate cu tulpini groase de floarea soarelui, care cîntărea în talgerele pline de semințe aurul razelor de soare.

Sus, pe dîmb, în locul colibei de altădată, era o căsuță de piatră. Pe țărmul apei fuseseră sădiți copaci și pomi tineri. În fața casei, un copil ca de trei ani mîncea cu poftă dintr-o strujea de lubeniță roșie. Era mînjit cu zamă pînă la urechi și o semință neagră i se prinsese de vîrfurile nasului.

— Cum te cheamă? — l-am întrebat. S-a uitat la mine cu niște ochi mari, ca niște flori de mac liliachiu, apoi după ce-a pus strujeaua uriașă de lubeniță jos mi-a răspuns:

— Ghiță, și mi-s de t'ei ani.

Între timp a venit tatăl său cu un coș mare de ardei. Era paznicul de altădată. Nu l-am mai întrebat cum îi merge. M-am uitat numai la pîntenul de piatră din colțul dinspre apă al dîmbului. Tot țărmul era bine îndiguit, jur-împrejur, pînă acolo unde rîul se liniștea și se pierdea, în mai multe brațe, printre ostroavele acoperite cu sălcii și vlăstăriș.

Soarele cobora așa de liniștit încît ai fi zis că în liniștea lui se citește mulțumirea că a încălzit toată ziua și a copt cu razele sale legumele oamenilor de la cariera de peatră.

Rîul gîngurea ceva pe limba lui din valuri, ca un copil dezmiardat în leagăn, și clipea des în răsfrîngerea de raze purpurii, amestecate cu aur și argint, ale soarelui, care parcă rîdea și spunea: „Mîne pornim iarăși dis de dimineață la treabă.“

Numai niște nouri negri se frămîntau ca niște mogîldețe la marginile orizontului, speriați parcă de soarele ce se apropia de ei cu uriașa lui roată de foc.

TUDOR ARGHEZI

CÎNTARE OMULUI

— Fragmente —

EU, UMBRA

*La gaura veciei, simțindu-te demult,
Am stat ascunsă vremuri, ca mîța, să ascult.
În curcubeie negre, de nopți, te-am așteptat.
Scularea din puzderii s-a săvîrșit treptat.
Te-ai dezlipit din umeri, și, ridicat pe coate,
Văzuși că ridicarea pe șale nu se poate.
Ai încercat sucirea înceată, pe șezut,
Din răsputerea caznei cu brînciul, și-ai căzut.
Te-ai tăvălit pe pietre ca șarpele rânit.
Nu ți-a slăbit nădejdea. Mereu te-ai prăbușit.
N-o să mai uit nici lupta cu sine-ți nici această,
În cerc de orizonturi imens, cîmpie vastă.
În mijlocul ei, omul vedeai cum strîns se zbate
Încăierat cu umbra lui în singurătate.
Tăcerea își oprise și suflul și-aștepta:
Va birui pămîntul sau zvîrcolirea ta?
Secunda, numai una, în veci, e o clipită:
Va hotărî să bată, sunată sau dogită.
Izbînda, dacă sorții n-o fură s-o ascundă,
Atîrnă-n întregime de-o parte de secundă.
Îl vezi, căzut în trîntă, că iar zvîcnește drept?
S-ar zice că e-n luptă cu cerul, piept la piept.
Se răscolește fierea, adînc, în măruntaie.
S-a mai zmucit și rupe-nceștarea, se-ncovoaiă,
Și ocrotindu-și sînul cu palma, și rărunchii
Se frîng din nou și iarăși i s-au deschis genunchii.
Așa e înălțarea și prețul se plătește
Cu chin și suferință și slavă, omenește.*

ÎMPLINIRE

*Se dezveli deodată ce nu știai de jos
 Și ai văzut pământul întins că e frumos,
 Din asfințitul palid, boltit spre răsărit,
 Întîia oară cerul de-a lungul l-ai zărit.
 Lua față adîncimea și, nouă, toată firea
 Îți arăta de-asupra și-n jur nemărginirea.
 Dar înălțat în slavă, sub cingătoarea frunții
 Ți se făcură netezi și mici, pitiți, și munții;
 Căci văzul are harul și voia de la soare
 Ca tot ce întîlnește să scadă și scoboare.
 Ridică-ți numai ochii puțin, ca un lăstun,
 Că piscurile înseși descresc și se supun.
 Ai biruit țărîna și-ai rupt împletitura.
 Nu-ți mai cătai merinda tîrîș, pe brînci, cu gura,
 Ca viezurii și șerpui, orbește și flămînd,
 Cînd te-arătai o clipă și te-ascundeai curînd.
 Fusesesi blestemat
 Să zaci în neputință, de-apururea culcat.
 Dar chinuit de rîvna de-a fi, muncit de jînd,
 Miracolul trezirii l-ai săvîrșit void;
 Ți-ai depărtat pământul de buze la picioare,
 Slujit de-aci-nainte de mîinile ușoare.*

CHEMAREA ÎNĂLȚĂRII

*Chemarea înălțării ca spicul, se-implinise.
 Tărîmurile toate te așteptau deschise
 Și te mutai pe ele în voia ta deplină,
 Scăpat de-nțelenirea pe loc și rădăcină.
 De-o fire cu țărîna dar dezlegat de lut,
 Ai început o lume din nou de la-nceput.
 Strein în pribegie, plăpînd și venetic,
 Erai cît o fărîmă de fulg și de nimic,
 O coajă de tărîțe, o țandără, o pleavă,
 Bălan și gol, făptura ți-era parcă bolnavă.
 Fugar, livid ca melcii, bătut de vremuri rele
 Tu singur rămăseseși pe lume gol la piele,
 Cel mai gîngaș, mai fraged la trup și oropsit;
 Doar umbra, drept cămașe pe piept nu ți-a lipsit.
 Dihăanii în cojoace, cu ghiare, colți și coarne
 Și-o lingură de sînge într-un plămăd de carne.
 Între clădiri de piscuri, pierdute-n culmi de brumă,
 Ivirea ta, Adame, părea să fie-o glumă,
 Căci potrivit cu ele și-oriunde te așez
 Erai nici cît o boabă de mei ori de orez.
 Erai, ca pe-o hlamidă de purpură, o scamă,
 Un ac cu borangicul pierdut într-o năframă,
 O copcă rătăcită printre frînturi mărunte.
 Încă-ncîlcită-n ceață, în cîlți și-n amănunte,*

*Îți și visa nădejdea, dormind, să puie-n jug
Cu vitele pământul, cât e de lung, la plug.
Și se ivi, odată cu omul slobod, munca.
Din pravila ei aspră, el își făcu porunca
De fiecare clipă, simțind întâi, cu frică,
În el nebănuite puteri că se ridică.*

NICI O SILABĂ-NTREAGĂ

*Nici o silabă-ntreagă nu se rostea pe lume.
Căci nu-ți găsisesei graiul legat și priceput
N-aveai nici loc, nici țară, nici neam și nici un nume;
Din vremi de vremi fuseseși gingav, pribeag, și mut.*

*Era, șoptește cartea, la început cuvîntul,
Purtindu-se pe ape, ca negura, răsleț;
De se-auzea un tropot, cuvîntul era vîntul,
Călare pe vecie și veșnic călăreț.*

*În ceasul ultim, umbra din lume se va strînge
Din sufletele toate, la timp necunoscut,
Din oamenii cu aripi, din oamenii de sînge,
În negura-ntocmită din nou de la-nceput.*

*Vor mai rămîne însă, în noaptea adunată,
În peștera adîncă a haosului semn
Despre ce-au fost puterea și lupta de-altădată?
Măcar o amintire, măcar crestată-n lemn?*

*Măcar cît mai adie în unda călătoare,
Fără să simtă-n zarea, închisă din apus,
Cu porți de fier strîmtate, cu munți și stăvilare,
Măcar cît oglindirea arșarilor de sus?*

*Din plămădirea nouă a smîrcului cu ceața,
Se va stîrni, pe semne, fierbinte iarăși viața.*

NĂSCOCITORUL

*Ai născocit pe-ncetul' uneltele, cu care
Ți s-a făcut mai dîrză voința și mai tare.
Cînd te crezuseși tocmai mai șubred și mai mic,
Atunci ți-ajunse brațul molatec mai voinic.
Tot căutînd zadarnic și încercînd aiurea,
Ai născocit tăișul, cuțitul și securea,
Vicleanul ferăstrău,
Tovarășul și șoarecele tău,
Care-și strecoară firul ca luciul de oglinzi
În curmeziș, prin codri, și îi despică grinzi,
Și secera pe care, în arșiță, Măria*

*O duce-ncovoiată cît ține-n zări tăria.
 Venise de cu noapte, cu luna prinsă-n plopi,
 Și se întoarce seara pe carul-nalt de snopi.
 Ai născocit odată
 Și o nimica toată,
 Cît ghimpele, săracul,
 De mic și iute: acul;
 Și harnicul nimica, vioi ca o lăcustă,
 Se-nghesuie și-aleargă pe marginea îngustă
 Și-mbracă omenirea de miile de ani:
 O sculă genială, cinci ace la doi bani.
 Ai născocit și așa, mătasea de păianjen,
 Cu care coase acul pe Gange și Teleajen.
 Ai născocit făina și piinea tuturor,
 Ca să ajungi de piine gonit și cerșetor,
 Crîmpeiule de viață, un rob, un muritor!
 În petecu-ți de țară, împotmolit, sfruntata
 Și îndrăzneța mințe a născocit și roata;
 Nu mai socot burghiul, cazmaua sau lopata,
 Frînghia, sîrma, lanțul, cu care, prinși de legi,
 Ai izbutit cătușa de fluiere să-ți legi.
 Ai născocit și luntrea, să umbli pe ghicite,
 Și-n marea cu talaze și valuri răzvrătite.
 Primejdia te cere și-o cauți, orișiunde
 Ghicești că te pîndește și bănuî că se-ascunde.*

LA STELE

*Dacă ce spune cartea, din vechi, e-adevărat,
 Că ieși din frămîntarea țărîinii cu scuiapat,
 Batjocura-i plătită cu vîrf și răzbunată.
 Nu trebuia să cugeți, tu, vierme, niciodată.
 A-toate-făcătorul de rîpi și de izvoare,
 În temnița fînței te-a închis între zăvoare.
 Tu trebuia să suferi, să rabzi cumplita lege,
 Că omul ca și piatra, stă sterp și nu-nțelege,
 Că într-o trebuință și alta, de jivină,
 Să nu-ți răzbească firea din pîntec la lumină.
 Să fii o burtă numai, un zgîrci care se-aruncă
 Și să ascuți orbește de streche, la poruncă.
 Să îți adormi mîhnirea și dorul de-a pricepe,
 Cu ce-are armăsarul mai crîncen între iepe.
 Adevăratul lumii avînt de început
 Porni din ziua-n care, trezit, ai priceput.
 Cel ce făcuse lumea, Iehova sau Satan,
 Nu prevăzuse mințea și-n minte un dușman.
 A scăpărat un fulger din caznă și-ntîmplare
 Și fu decît și stîncă și legile mai tare.
 De vreme ce modelul putuse-ntreg să scape,
 Nesfîșiat de fiare, nemistuit de ape.
 De-acu pășește ager că ți-a ajuns tot una
 De te-o goni mînia și prigonii furtuna.*

Și trăznetul și marea, și crivățul, să piei;
 Te vei lupta prin timpuri cu zeci de dumnezei,
 Îngrămădiți pe tine și poruncindu-ți: „Crede!”,
 Să-ți fure giuvaerul ascuns ce nu se vede.
 Într-un avînt sălbatec te-ai dus pînă la stele
 Și te-ai întors, aprinsă, cu una dintre ele.
 Că mîna îți arse cu care-ai scormonit
 În jarul alb din cîmpul de sus, ești răsplătit.
 Ai pus-o să răsară, să-ți ardă-n vatra goală —
 A fost, biruitoare, întîia ta răscoală.

PE DRUM

De-atunci încoace, focul străin a fost să-nceapă,
 O vîrstă hotărîtă în țara ta de apă.
 Ai logodit văpaia cu apele-n vîltoare,
 Să mîne sumedenii de mori și de cuptoare.
 Atunci întîiaș dată s-a deslușit în fum
 Că ți-ai croit înainte și-n slăvi alt rost și-un drum.
 S-a zguduit văzduhul și răsuna și hăul
 Cînd se-auzi ciocanul zdrobind pe muchi ilăul.
 Îți trebuiau potcoave la caii prinși de coamă,
 Zăbale, lănci și scuturi de fier și de aramă,
 Ca să înfrunți cu pieptul primejdia-nvoită
 Cu ceasul rău, cu vraja și leneșa ispită.
 Și ai rămas de-atuncea-n răspar și răzvrătit
 De cîte ori stăpînii și vremea te-au mințit.

SĂ ȚI-O SĂRUT

Ți-o-nțorc pe dos și față și nu mă pot supune
 Să cred că floarea asta ce-o țiiu nu-i o minune.
 O-aseamănăm cu-o floare, dar seamănă c-o stea.
 Cînd ai furat-o poate, din locul ei, cîndva,
 Pe drum, la pogorîre, din ceruri, din zenit,
 Te-a furnicat cu haruri și ți s-a-ntipărit.
 Că mă smeresc să cuget e lucru de crezut.
 Dă-mi fiecare deget, din cinci, să ți-l sărut,
 Și ție, față zveltă, care-nvîrtești în aer,
 Ca o sfîrlează, fusul pe firul tors din caer,
 Și ție străduitul cu palma grea și tare,
 Cu ele îmbrăcate, de fier, ca-n degetare.
 Gîndește mintea, zicu-mi, dar ce-ar putea să facă
 Fără gîndirea mîinii, închisă și săracă?
 În scoica ei lipită și-ar duce în zadar,
 Pe funduri, strălucitul curat mărgăritar.
 O scrie slova mîna și e nemuritoare
 Pe cît vor fi mai multe și veacuri viitoare.
 Și ochii plîng, dar plînge și mai adînc vioara,
 Că plînge mîna-n coarda oftată, surioara!
 Și meșterul Manole vișa o minăstire

*Dar cine-a scos-o vie din moarta-nchipuire?
Cinci degete-ale dreptei cu cinci din mîna stîngă
Putuseră s-o-nalțe și-ursitele să-nfrîngă,
Aceleași mîini și brațe care-au cioplit în stîncă
Și Sfinxul, păzitorul nisipurilor încă.
Îl vezi în dreptul lunii? pe creștetele lui
S-a ridicat perechea de lei cu patru pui.*

MAI SUS

*Astîmpărată foamea și ispășită truda,
Un neastîmpăr altul îți întetise ciuda.
Simțindu-ți istețimea, năvalnică să-nvețe,
Ea se-ncepea-ntristată și se sfirșea-n tristețe
Umblai să știi ce tace și ce nu se arată,
Aproape -nchipuite prin ceață cîte-odată.
Răzbirea la lumină nu-ți mai era de-ajuns,
După ce-ai stat ca lupii și iepurii ascuns.
Rîvneai mai sus cu mintea decît era datoare
Zîcnirea unei schițe, făcută de-nccercare.
Te turbura năluca trecînd, și-era urît,
Ca unui fără vlagă oștean posomorît.
În liniștea făpturii erai neliniștit,
Uitîndu-te, cocorii că zboară-n asfințit,
Deși trezit și slobod, te frămîntai că și-s
Și zilele-nclîcitate în restul unui vis.
De atfel, mîrginirea-n vremelnica durată
Îți e de-atunci rămasă și astăzi măsurată.
O zi erai mai ager și alta mai amar.
Aveai otravă-n tine, de-atunci, de cărturar.
Trecuse parcă timpul de partea ceealaltă.
Parcă trăiseși moartea cu viața laolaltă.*

OM CU OM

*Un om fusese-o frunză și numai om cu om
Au izbutit să crească și să se facă pom.
Că moare frunza-n ramuri, puiandră și ușure,
Copacul viețuiește și s-a-nmulțit pădure.
Tu-ți răsplătești ursita de grabnică pieire,
Făcîndu-te, din omul prigoanei, omenire.*

RÎNDUIALA

*Din vremile bătrîne, cinstit, copilăros,
Poporul, blînd primise pămîntul drept prinos,
Bogata moștenire l-a așteptat, muncită,
Să-i dea rodire nouă,-nsutită și-nmiită,
Și avuția zestrei spori îmbelșugată.
Dar iată că trîndavii șireți se și arată,
O ceată lenevită-n carită și calească*

Și strinși cu mai limbuții, de seama lor, în gașcă,
 Au adunat mulțimea cu vorba lor frumoasă
 Și-au colindat tărîmul, întreg, din casă-n casă.
 Purtau giubea cu blană, găitane și chenare
 Și galbene mătânii, în mâini de chihlimbare
 Că ne-avînd de lucru și mătăsoși la piele
 Își învîrteau siragul și numărău mărele
 „Noi sîntem de la Curte, și înțelepți de casă
 „Și voi sînteți poporul, o gloată numeroasă.
 „Voi sînteți mulți și carnea vă e bătătorită,
 „Noi sîntem ce se cheamă, la carte, „o elită“.
 „Deși n-am pus spinarea și ceafa la povară
 „Nici sarcina ce-o ducem noi nu e mai ușoară.
 „Și boul cară greul pămîntului, dar cum
 „Joian nu s-ar abate, nedus de om, din drum?
 „Cu hăis aține stînga și dreapta lui cu cea,
 „El merge cum poștește stăpînul, vrea nu vrea.
 „Vedeți? se potrivește cumva despre puteri
 „De a mina cireada de boi să fim boieri.
 „Ce uriașe vită
 „Și-atunci cînd e scopită!
 „Dar namila cu coarne tot rumeșînd în pace,
 „Noroc că n-are gustul de-a-mpunsul să se joace.
 „Ca-ntr-altfel o schimbare-n deprinderea tăierii
 „Ar face bou boierul și boii-ar fi boierii.
 „De-i vacă, cine trece o mulge de o vadră
 „Și rabdă, credincioasă la datine și vatră.
 „De-i bou, îi viri spinarea în jug și boul trage,
 „Prea mulțumit și gata aproape să se roage.
 „Dar taurul sfărîmă și stîncea; de vițel
 „Am luat măsuri să-l facem bleg, dulce și mișel.
 „Grămada asta mare, cuminte, ca să fie
 „Purtată după voie, e ca o jucărie,
 „Că un crîmpei de minte cîrmește o cireadă
 „Cireada n-are vreme de mîntea ei. Dovadă.
 „Mai multe mii de vite
 „Ascultă umilite
 „Și nu se întărită
 „De un geambaș cu bită.
 „Voi să munciți cu brațul, noi ne muncim cu mîntea
 „Și fie cît dovieacul, cît mazărea sau lîntea
 „De mică, mîntea duce popoarele-nainte
 „Sau îndărăt. Atîrnă. E mîntea și e mîntea.
 „Le duce cu porunca și voia ei de sus,
 „De-acolo unde capul de peste om e pus.
 „Noi sîntem mîntea, capul, gîndirea, prin urmare,
 „Și voi prea prețioase, dar totuși mădulare,

„Munciți, și fără grije. Vi-s muncile cam grele,
 „Dar noi vă stăm alături, lungiți pe canapele,
 „Avem ori nu dreptate? Răspundeți la-ntrebare“.
 Și-a cam codit răspunsul mulțimea, cât se pare.

TRUFAȘUL

*B*abel au ba,-mpărații lucrară-n lumea-ntreagă.
 Ca neam cu neam, alături, să nu mai se-nțealeagă
 Puterea de-mpăcare le-a fost întotdeauna
 Fățărnicia, cursa, urzeala și minciuna.
 Ca să-și păstreze sceptrul, momîia lor de paie
 A-mpins, cinstit, poporul în sînge și războaie.
 Stăpînul cel mai lacom fiind și cel mai tare
 Își întindea cruzimea în larg, cotropitoare,
 Cu cîrdul lui de cioclii și corbi nemaisătui,
 Peste popoare, roabe ca și poporul lui.
 Zizania, otrava, mocnită în afară,
 Le-a cuibărit și-n țară
 Și cînd, clocit o vreme, cocea-ndestul veninul,
 Hain, mințit, poporul își cotropea vecinul.
 Trăit într-o trufie de neam și-n așitare
 Se întefise ura zăcută-ntre popoare
 Și ura, moștenită, nițel cîte nițel,
 Zbucnea în năvălire și măcel.

PRIETENIE

*D*ar luat vrăjmașul singur, în parte, fiecare,
 Era un om ca tine, cu buzele amare.
 Tu i-ai ucis un tată, el ți-a ucis un frate,
 Din țara, prinsă-n flăcări pierise jumătate.
 Erau zvîrliți în groapă cu morții, și răniții,
 De vii, și oropsiții de-ai lor și urgisiții.
 Tu n-ai văzut ca mine, închise de curînd
 Și proaspete, mormintele mișcînd.
 Ce ți-am făcut eu ție, ce mi-ai făcut tu mie,
 Ca țara ta să fie cu-a mea în dușmănie?
 Ne pasă, oare, nouă, că domnii-n capitale,
 Se-ngîină ca dulăii rînjiți și-și dau tîrcoale?
 Ni se sporește vlaga și grîul ni se coace
 Mai repede-n războaie decît în vremi de pace?
 Ca să se piardă urma, cel ce-a intrat să fure
 Dă foc și la pădure.
 Să ardă codrii, munții, și zimbrii-n jar și cerbii,
 Stîrpit în pleșuvia de scrum și colțul ierbii.
 Cu potera-n potecă, haiducii-odinioară,
 Știau și să și moară,
 Pe cînd stăpînii lumii, de-obîrșie crăiască
 Și sluga tîritoare știu numai să trăiască.

*Și domnul ca țilharul, își întocmește-o lege
A lui, cum o-nțelege.
Deosebirea este că unul o plătește
În ștreang, dar cel cu biciul și legea-mpărătește,
Ascuns în ea prin colțuri cotite și-n unghere,
Din care-și trage drepturi, mândrie și putere.
Căci legea pentru dînsul e dulce, bade-Ioane,
Și numai pentru tine e plină de căpcane.
El poate mii de oameni, în tihnă să omoare,
Legîndu-și zalhanaua de cîmpul de onoare.*

A FOST O NOAPTE OARBĂ

*A fost o noapte oarbă, cu luna-n ceruri lipsă.
Stăpînii-și amintiră, treziți, de-Apocalipsă.
Cetăți, orașe, cuiburi de lene și păcate
S-au zguduit de-odată, răsturnate.
Ospețele-n furtună, zburate de vîrtej,
Opriră dumicații-n gingie și gîtlej.
Amestecați cu cioburi, stăpînilor sub mese,
Li se trezea beția de prinți și de prințese.
Un urlat, ca de mare-n răzvrătire,
Lințoliul gros al morții-ncepu să se deșire.
Irumptă, omenirea din ghizduri și zăgaze
Isca vîltori, prăpăstii și piscuri de talaze.
Cu slava lor de idoli de piatră și pămînt.
I se părea lui Vodă că doarme și visează.
Beția lui de noapte se pomenise trează.
În gloata răzvrătită, puhoi ca de catarge,
O negură se-ngroașe, o negură se sparge.
El vede ce nu vede și ce i se năzare,
Un uriaș cu-o faclă-aprinsă întră-n zare.
E-adevărat, e-aevea, e răscoală.
Îl caută norodul: împărăția-i goală.
Și una după alta i-s ușile-ncuiate
Le-a sfărîmat pe toate
Și într-adoua sută cămară dărîmată
Răscoala dă de Vodă pitit într-o privată...
Cînd cumpăna răbdării, Măria Ta, se frînge,
O ciutură-i cu lacrimi și-o ciutură cu sînge.*

CEL CE GÎNDEȘTE SINGUR

*Cel ce gîndește singur și scormone lumina
A dat o viață nouă și-un om de fier, mașina.
Ființă zămislită cu gîndul și visarea,
Ne-nchipuit mai tare ca brațul și spinarea.
Cu ea brăzdezi pămîntul în lung și lat și sameni*

Și una ține locul la mii și mii de oameni.
 Topitorii, cuptoare, mori, puțuri, fierăstraie,
 O sîrmă dă lumină, o țeavă vîlvătaie,
 O lampă duce graiul și dă-n văzduhuri vești
 Că omul zămislește puterea din povești.
 Se face depărtarea mai scurtă decît pasul,
 La mii de poști se-aude și se cunoaște glasul.
 Vorbești cu fundul lumii la tine, din odaie,
 Secunda-ntrece veacul și timpul se-ncovoiaie,
 Pe-o sfoară cît e firul de păr și se agață
 Vecia, nesfirșitul, pe un crîmpei de ață.
 Se-nalță slabul, omul, pe aripi în tării
 Și-aduce de acolo noi legi și mărturii,
 Iată-l, scoboară-n hăuri cu coiful lui rotund
 Și ricîie oceanele pe fund.
 El trece prin vîltoare, prin cremene și ghiață.
 Pornise de cu seară, s-a-ntors de dimineață,
 Și nu l-a ars dogoarea, nu l-a-mpietrit nici gerul.
 E țara lui pămîntul și l-a-mpletit cu cerul.
 Și-aprinde lîngă Argeș luleaua și văpaia
 Din pipă încă-i arde, ajuns pe Himalaia,
 Și piînea coaptă-acasă, într-un cuptor domol,
 I-o gustă pinguinii tot proaspătă, la pol —
 Și în sfîrșit, urmașul lui Prometeu, el, omul,
 A prins și taina mare-a tainelor, atomul.
 El poate omenirea, în cîteva secunde
 S-o-ntinerească nouă, pe veci, ori s-o scufunde.

E timpul, slugă veche și robul celui rău,
 Tu, omule și frate, să-ți fii stăpînul tău.

GRİȘA

De cîte ori întîrzii ca acuma între lanuri, mă întind în ele cu fața în sus. Stau și urmăresc cum se lasă însurarea peste cîmpia care geme de roadă. Întunericul năvălește pe nesimțite, înnegurînd orizonturile. Răsar, îndepărtat, una cîte una, stelele. Țîrîie aproape, dintre grîne, un greieruș; iar din trifoi, răsună înalt cîntecul de pitpalac. Huruie o căruță către sat, se stinge treptat un tropot avîntat de cal. În curînd, peste toate se așează liniștea de noapte a pămînturilor. Simt cum toate se cufundă încet în tăcerea cea mai adîncă a firii cuprinse de somn. A încetat și vîntul și odată cu el și legănarea de vis a spicelor. Un miros dulceag de grîne intrate în pîrgă stăruie în văzduh. Se pare că trecerea timpului s-a întrerupt. Dar aud încă șoapta neîntre-ruptă a lanurilor și simt ca pe o adiere fierbinte răsuflarea pămîntului nostru. Tresaltă în mine, mai mult ca orișicînd bucuria și patima vieții. Și întotdeauna — în aceste clipe mai ales, îmi amintesc de Grișa...

Sînt zece ani de atunci, dar parcă nici o zi nu ne desparte și niciodată nu-mi vine să cred cu adevărat că el nu mai este. Chipul lui mi-a rămas în suflet pentru totdeauna și amintirea lui îmi încearcă inima mereu, cu același fior de cutremurătoare tristețe. Este înfiorarea pe care mi-o dă aducerea aminte a celei mai grele dintre cumpele vieții mele. Lui Grișa îi datoresc viața, și orice s-ar întîmpla, asta nu se poate uita niciodată.

Îmi amintesc că după 23 August 1944 împinsesem frontul nemților pînă la apa liniștită dar fără de istov a Mureșului. Pluteau în limpezimea undelor primele frunze îngălbenite, lepădate cu dispreț de toamnă. Stam risipiți prin tufărișurile de pe malul rîului și pîndeam mișcarea de dincolo, la fel de ascunsă, a nemților. De cîteva zile, domnea pe tot frontul o liniște apăsătoare și grea, prevestitoare de furtună. Într-o noapte, către ziuă, cînd umbrele nu ni se desluseau încă din întuneric, batalionul nostru a început să-și treacă unitățile pe rînd, peste apă. Nemții s-au trezit cu noi de-a dreptul în tranșee și-a început pe neașteptate o luptă surdă, scurtă, înspăimîntătoare. I-am scos din gropi în vîrfurile baionetelor și-am urcat repede culmea din față, tîrîndu-ne. Era cota 495, pe care trebuia s-o păstrăm cu orice preț pînă dimineața, cînd unitățile noastre și cele sovietice, înșelînd pe inamic, vor forța cursul Mureșului, ceva mai sus, în dreptul păduricii. Planul era destul de simplu: nemții își vor încheșta principalele lor forțe cu noi, pentru stăpînirea cotei care domina împrejurimile, tocmai în momentul în care aveau să primească lovitura principală din altă parte și în coastă.

După primele două companii, însă, n-a mai putut trece nici un om. În clipa când am pătruns în tranșee, întregul front al nemților s-a pus în mișcare ca o mașină năpraznică. Malurile râului erau răscolite cu înverșunare de obuze, iar fața apei biciuită de plumbi ca de o grindină. Toate gurile de foc ale nemților băteau acum neîncetat pentru stăpînirea vadului, tunurile mugeau înfundat în spatele nostru, iar mitralierele răpăiau turbate, încrucișându-și focurile pe mal. Noi ne-am tîrît dincolo de culme, îngrijo-rați de ceea ce se petrecea în urmă. Ne-am îngropat repede pînă la gît în pămînt și-am așteptat.

— Acum n-au vreme de noi, mi-a șoptit agentul care se ținea scai de mine... Mai întii ne taie legătura cu ai noștri și pe urmă, abia, încep să ne piseze.

Înțelesesem de mult că chiar ăsta și era gîndul nemților. M-am tîrît de la o groapă la alta controlînd adăposturile și repetînd oamenilor ordinul de apărare a cotei cu orice preț. Cînd m-am întors în tranșee, însă, m-a cuprins o neliniște ciudată. Era înfrigurarea mereu ațîțată a așteptării chinuitoare, cînd știi că din clipă în clipă trebuie să înceapă o luptă în care în afară de victorie sau moarte nu poți alege. Am început a cerceta cu privirile povi-rnișul din fața noastră și-am priceput dintr-odată că hitleriștii își vor îndrepta principalele forțe de atac pe vilceaua din fața companiei mele. Am trecut în grabă pe la cele două mitraliere și le-am încrucișat focurile pe firul vilcelei.

M-am întors din nou în tranșee. Mi-am scos încărcătoarele pistolului-mitralieră și-am început să le așez cu grijă pe parapet. Lîngă mine agentul desfăcea sacul cu grenade și le rînduia alături, la îndemîină. Așteptam cu nerăbdare instalarea telefonului care nu mai venea. Mă întrebam încă, dacă am trecut muniție destulă și mai ales dacă avem cu noi tunurile și aruncă-toarele de mine — cînd, deodată, artileria nemților și-a scurtat tragerea și-a început să bată cota. În cîteva minute, toată înălțimea aceea fierbea. În față și în spatele nostru, printre noi, explodau neîncetat proiectilele. Pă-mîntul gemea, se scutura și răbufnea în văzduh, învăluindu-se cu flăcări și scrum, împrôscîndu-ne cu schije. Am apucat să întîndem primii răniți pe fundul șanțurilor, căci înapoi, dincolo de apă, nu-i mai puteam trimite. Prin vaduri nu mai trecea acum nici pasărea.

Bombardamentul dură pînă spre prînz, cînd se înteți și se concentără, aproape în întregime, pe frontul companiei mele. Fumul exploziilor cobora pe vilcea ca un nou înnegurîndu-ne vederea. Atunci am zărit primele siluete ale nemților. Am dus binoclul la ochi și-am încremenit. Hitleriștii, vineții ca și fumul, urcau încet, tîrîndu-se. Am simțit pe frunte primele înfiorări de sudoare rece. Am pipăit instinctiv încărcătoarele de cartușe și-am rămas cu mîna încheștată pe pistolul-mitralieră... Tocmai atunci, însă, din vacar-mul acela al exploziilor, răsări un om care se prăvăli în groapă, în spatele meu. Mîna lui mi-a apucat umărul cu putere, încheștîndu-se. M-am întors... Era Grigorie Petrovici Beluskin, ofițerul sovietic de legătură de pe lîngă batalionul nostru. M-am bucurat cînd l-am văzut și i-am făcut loc, alătura, pe marginea gropii. Eram prieteni vechi, ne cunoscuserăm în luptele din pădurea Păuleștilor, duse în primele zile de după 23 August 1944, pentru despresurarea Ploeștilor de nemți. Grișa trecuse Murșul cu comandantul batalionului, cu cealaltă companie din stînga noastră. Am făcut semn agen-tului (care înțelegea puțin rusește) să se apropie și-am așteptat ca Grișa să-și tragă răsuflarea aprinsă de fugă. A ridicat apoi și el binoclul la ochi, și mi-a arătat vilceaua.

— O să înfrunți greul, prietene! mi-a spus... Bandiții, pe aici o să-și îndrepte grosul forțelor.

— Bănuiam asta, murmurai eu, cu ochii la capetele de fier ale nemților care se apropiaseră și mai mult de noi.

Grișa mi-a spus că de tunuri și telefon nici nu poate fi vorba. Restul batalionului fusese prins de focul nemților pe apă și în vad și toți cei care nu fuseseră înghițiți de valuri și purtați la vale, care se mai putuseră târî, răniți, stăteau sub mal. Ei apărau vadul, în dreapta și în stînga, pentru ca inamicul să nu se furișeze și în spatele nostru.

După asta am rămas amîndoi cu mîinile pe pistoale, urmărind apropierea înceată, dar sigură a nemților. Cînd valurile de fum ale exploziilor ne îngăduia, ridicam capetele să vedem vîlceaua pînă jos. Un batalion întreg urca spre noi. În spatele primelor rînduri, descoperirăm tunurile și brandurile inamicului. Și în curînd, pe lîngă urgia artileriei se abătu și focul acestora asupra noastră.

— Unde sînt mitralierele ? m-a întreat Grișa.

Am lăsat binoclul de la ochi și i-am arătat cu mîna locurile celor două mitraliere.

— *Harașo!* încuviință el mulțumit.

Ne-am sfătuit apoi, împreună, și-am hotărît să nu deschidem focul decît atunci cînd hitleriștii vor ajunge la patruzeci de pași, adică și în bătaia grenadelor noastre. Era singura posibilitate de a-i înfrunta, cu forțele ce le aveam. Am transmis ordinul din om în om și-am încremenit din nou pe marginea gropilor, cu binocurile la ochi. Nu vedeam decît capetele pătrate ale nemților, blindate și cenușii, întunecate, și strălucirea de o clipă a armelor lor. Urcau în șapte-opt rînduri, lipiți de pămînt ca niște omide negre. Și cu cît se apropiau, cu atît creșteau capetele lor de fier pe lentila binoclului. Am simțit din nou, pe tîmple, sudoarea aceea rece. M-am uitat la Grișa. Deasupra binoclului, pe frunte, i se adîncea treptat o cută. Obrazu-i bucălat și alb încremenise. Era cuprins de o liniște încordată; se stăpînea.

— Încearcă degeaba, mi-a spus el cu ochii la nemți.

Am priceput, însă, că a vorbit mai mult ca să-mi cunoască gîndurile.

— Degeaba, murmurai eu... îi topim cu grenadele și cu focul de la patruzeci de pași.

Dar, tocmai atunci, bombardarea poziției noastre se înteți. Am înțeles că nemții se pregătesc de asalt. Ne-am întors iarăși privirile pe vîlcea. Rîndurile lor se îndesau spre noi. Acum nu mai aveam nevoie de binoclu. Le vedeam orice mișcare cu ochiul liber. Am pipăit iar încărcăturile de pe parapet și grenadele așezate de agent alături. A cerut și Grișa grenade. I-am văzut atuncea ochii albaștri și limpezi. El a bănuit neliniștea mea și mi-a strîns brațul, zîmbind îngăduitor. Am simțit însă cum și mina lui tremura ușor.

— Trebuie să-i oprim, vorbi el... Trebuie să stăpînim cota pînă mîine dimineată.

Am repetat ordinul în legătură cu deschiderea focului și iar l-am auzit șoptit din gură în gură, ca un jurămînt murmurat pe toată linia frontului. Am privit din nou vîlceaua. Nemții erau și mai aproape. Printre ei, cădeau la întîmplare, rar, proiectilele trase de ai noștri, de dincolo de Mureș. Fără nici o indicație și nici un semn de la noi, artileria noastră nici nu putea trage altfel.

În curînd, rîndurile hitleriștilor ajunseră la o sută de pași. Le deslușeam și fețele săltate puțin de la pămînt. Bănuiam că în vîrful cătării

de la fiecare armă a ostașilor mei, tremură chipul unui hitlerist. Mă îndoiam că ei vor putea rezista ispitei de a trage înainte de ordin. Valul bombardamentului se mută iar în spatele nostru, peste malurile și vadurile Mureșului. Tranșeele noastre rămăseseră pustiite de focul și fierul exploziilor. Pământul era răscolit adânc, pînă sus, pe creastă. De jur împrejur, liniște desăvîrșită; nu se simțea nici o mișcare. Se auzeau numai rar, apropiate, gemetele înăbușite ale răniților.

Pe la optzeci de pași, hitleriștii din primul val s-au oprit bănuitori, cu piepturile la pământ. Îi înfricoșă și pe ei tăcerea asta. I-a ajuns apoi și al doilea, și al treilea val, cu care s-au amestecat, îngroșîndu-și rîndurile. Dar clipa aceasta a descumpănirii lor, trecu repede. Cîțiva dintre ei s-au ridicat în picioare și-au pornit în pas ușor și temător, înainte. S-au ridicat apoi și alții, și alții... Tot puhoiul acela de oameni cenușii și cu capetele de fier întunecate, cu pistoalele și mitralierele pe șold, cu burțile căptușite cu grenade și ochi înnegriți, pornise dintr-odată amenințător spre noi. Atunci a început în stînga vîlcei focul celeilalte companii din flancul nostru.

— Nu trage nimeni! am repetat eu ordinul... Nimeni!

Cînd mi-am întors, însă, din nou ochii pe vîlcea, mi s-a tăiat răsufierea. Nemții erau la șaiszeci de pași; urcau în pas militar ca la paradă, încrezători și trufași. M-am sprijinit cu pieptul de peretele gropii și abia atunci am simțit cu cîtă putere îmi bătea inima. Parcă duduia pământul în dreptul ei. Tîmplele-mi zvicneau gata să pleznească, de năvala sîngelui, urechile îmi vîjiiu, neobișnuite cu liniștea asta, încordată și grea. M-am lipit atunci de Grișa, instinctiv, căutîndu-i înfrigorat apropierea, sprijinul. Privirile noastre s-au întîlnit înnegurate. Și mîna lui, înțeleștată pe legătura cu grenade, tremura ușor, nestăpînită.

— Nu vor trece! murmurai eu.

— *Nikagda*, șopti Grișa cu ochii la nemți... *Nikagda!*

Mă gîndeam, însă, cîți dintre ostașii ascunși în gropi se mai puteau ridica să tragă? Dar mitralierele? Au scăpat oare din spulberul ce trecuse peste noi?—... Nemții erau acum la cincizeci de pași. Se apropiau în rînduri dese, puțin aplecați, cu armele în mîini, într-un mers apăsător și sigur. Am lăsat și eu pistolul-mitralieră și am apucat legătura grea de grenade. „Ah, mă gîndeam, de n-ar trage cineva!... O clipă... cîteva clipe numai!“... Și clipele acestea au fost cele mai grele, grozav de încordate și de lungi.

Cînd hitleriștii erau la cincizeci de pași, am scos cuiele grenadelor și am strigat.

— Pregătiți grenadele!...

Ei se apropiau în același iureș sălbatic, ca niște lupi turbati și hămeșiți. Acum nu se mai temeau; pentru ei era clar că artileria lor ne spulberase odată cu țărîna... Dar nu știau că aici, în gropi, ascunși și apărați de pământul nostru, căruia-i simțeam în aceste clipe mai mult ca niciodată nemărginita-i bunătate, noi stăteam cu degetul pe siguranțele grenadelor și le pregăteam moartea. Peste o clipă, le vedeam și ochii cu priviri de fiară și nasturii de fier lucioși al vestoanelor. Atunci m-am ridicat din groapă și-am strigat:

— ... aruncați!

Și deodată, din petecul acela de pământ, răscolit pînă în adîncuri de obuze, au apărut ca niște năluci oamenii ce-i mai aveam și-au șuierat pe deasupra grenadele. Valurile nemților s-au aruncat la pământ înfricoșate, îngrozite de ivirea noastră neașteptată... Dar pământul nostru străbun nu i-a mai primit la sînul lui. Au rămas toți întinși la suprafață, ca niște ținte

de oțel pe un poligon de tragere. Am mai aruncat și alte rînduri de grenade și am dat ordin pentru deschiderea focului. A clempănit mai întîi, înfuriată parcă de atîta așteptare, mitraliera din stînga noastră. Au început și pistoalele-mitraliere să toace mărunt și viu ca într-un șuierat. Nemții care încercau să se ridice de la pămînt erau pentru totdeauna trîntiți cu gura în el. Mitraliera din dreapta, însă, nu s-a mai auzit. Capetele de fier au simțit spărtura din pînza focului nostru și-au început să se tîrască într-acolo.

Privirile mi s-au încrucișat înspăimîntate, cu ale lui Grișa. Dacă puhoiul acesta al nemților ar fi pătruns pe acolo, totul era pierdut. Nemții ar fi căzut în spatele nostru. Dar în aceeași clipă, Grișa sări din groapă și se tîrî spre adăpostul mitralierei. Tot focul nemților culcați înaintea noastră s-a îndreptat spre el. Grișa a dispărut învăluit în fum și pulbere... Peste o clipă însă și mitraliera aceea a început să latre înversunat, neîntrerupt. Valurile nemților s-au prăbușit și în fața ei căutînd în zadar scăpare la pămînt. Grișa stăpînea toată vîlcea cu foc. Pentru o clipă înfrînsesem furia nemților... Ei s-au mai ridicat odată la asalt, mînați de-o comandă repezită, dar iarăși i-am oprit cu grenade și foc pustiitor. Pe urmă n-au mai încercat, cei din primele rînduri s-au tîrît înapoia leșurilor rămase cu burțile în sus sau cu nasurile în pămînt. Acolo, cam la șaiszeci-șaptezeci de pași, și-au statornicit și ei un front. Am rămas încremeniți în această luptă toată ziua, așteptînd cu înfrigurare înserarea. Nădăjduiam că, la adăpostul întunericii, unități proaspete și tari vor trece Mureșul și ne vor ajuta să-i nimicim.

Dar n-a fost așa. Primele neguri ale serii s-au ridicat pe vîlcea cu valuri noi de nemți. Și tot atunci a început artileria lor să bată năpraznic, peste noi, yadurile și apa Mureșului. Înțelesesem tot: hitleriștii voiau neapărat să stăpînească cota și să ne dea peste cap înainte de așezarea nopții. Se temeau ca, peste noapte, ai noștri să nu aducă pe acest mic cap de pod unități noi și să-l transforme în zori într-o puternică bază de atac...

Mi-am scos casca și am lăsat ca boarea serii să-mi învioreze fruntea. Abia atunci am deslușit gemetele agentului meu. Căzuse pe marginea gropii, cu pieptul găurit de-o schiță. I-am descheiat tunica și după ce i-am sfîșiat cămașa, i-am încins pieptul strîns cu un bandaj. În clipa aceea, însă, m-am auzit striga pe linia frontului. Mă căuta un sergent de la compania din stînga noastră. Situația era și mai grea decît mi-o închipuisem. Și acolo, ca și în compania noastră, nu mai rămăseseră decît șapte-opt oameni din fiecare pluton. Căzuseră toți ofițerii, răniți sau morți. Trebuia să adun această mînă de oameni și să iau comanda; dar cu toții la un loc nu făceau mai mult ca două plutoane... Ce să fac? Ce puteam să fac?! Am trimis sergentul să aducă toți oamenii pe frontul din vîlcea. Trebuia să păstrăm cota cu orice preț pînă în zori, și asta nu se putea face decît înfruntînd de-a dreptul puhoiul hitleriștilor.

Pînă ce sergentul s-a întors cu oamenii lui, am alergat la Grișa. Din vîlcea veneau încă rafale scurte de arme automate și licărea din cînd în cînd cîte o rachetă. Mă gîndeam la nemții care urcau acum spre noi, ascunși de întuneric. Pe Grișa l-am găsit singur lîngă mitralieră, legîndu-și brațul stîng. Un glonte îi zdrobise osul. I-am ajutat să se lege și i-am arătat prin semne și cele cîteva vorbe rusești pe care le cunoșteam, situația grea a frontului. I-am spus și hotărîrea mea de a încerca să păstrăm cota pînă dimineață, primind bătălia. Cînd a înțeles că hitleriștii și-au îndreptat principalele lor forțe spre noi, Grișa s-a bucurat nespus de mult.

— *Harașo!* izbucni el... Insemnează că ne-am îndeplinit în bună parte misiunea, mi-a explicat apoi, făcînd semne pe pămînt cu degetul mîinii

sănătoase... Nemții își concentrează forțele aici, în bătălia pentru cotă, dar mâine în zori vor primi lovitura din dreapta, prin pădure... *Horoșo!*

Înainte de a pleca, m-a rugat să-i înnădesc toate benzile de cartușe ce le mai avea. Ne mai putîndu-se folosi decît de o mîină, n-ar mai fi reușit să schimbe benzile în timpul luptei. M-am întors în groapă ceva mai întărit, mai încrezător în succesul luptei noastre. Am împărțit oamenii cu care venise sergentul pe la celelalte grupe și i-am trimis și lui Grișa doi, cu opt cutii de cartușe.

După aceea totul s-a liniștit. Am rămas tăcuți în gropi, pîndind prin întuneric ivirea hitleriștilor. Mi-am amintit cum l-am întîlnit prima dată pe Grișa... Era în primele zile după 23 August 1944. Noi luptam cu nemții întăriți în pădurea de la Păulești, apărînd Ploieștii și regiunea petroliferă. Atunci nu eram încă ofițer, și comandam o grupă de mitraliere. Într-una din dimineți, într-o luptă în care hitleriștii se dovediseră destul de tari, trăgeam infuriat la mitralieră secerîndu-le rîndurile. Atunci mi-am simțit umărul încheștat puternic de o mîină vînjoasă și am auzit îndemn și laudă în vorba rusă:

— *Tac, tac!... Streleai, streleai!*

Era primul ostaș sovietic cu care mă întîlneam. În ziua aceea am zdrobit definitiv unitățile nemțești care amenințau deopotrivă și Ploieștii și capitala patriei noastre. Seara am petrecut-o împreună. Am băut votcă, am schimbat tutun și am cîntat „Katiușa” de-a răsunit pădurea. Atunci mi-a vorbit Grișa despre pace, despre o viață liberă și fericită, despre primăvara patriei noastre.

Și acum, aici, în fața hitleriștilor, în liniștea în care moartea ne pîndea, mi-am adus aminte iar de vorbele lui. Am stat și am ascultat îndelung șoapta îndepărtată a apelor Mureșului, răsuflarea fierbinte a pămîntului străbun, și am rămas cu ochii la stelele ce străluceau pe cer. Pentru prima dată în momentul acela, m-am îndoit că voi mai putea apuca aceste zile ale primăverii noastre. M-am îndoit că mă voi putea bucura de viața nouă care se va așeza și la noi, după ce-i vom alunga pe cotropitori și-i vom răsturna pe boieri și fabricanți, cum spusese Grișa. Niciodată nu am dorit cu mai multă tărie să trăiesc, să apuc și acele zile! Nu înțelegeam încă, îndeajuns, că răsăritul lor se plămădea și în lupta pe care o duceam cu hitleriștii pe această cotă!

Clipele acestei liniștite și triste îngîndurări au trecut însă repede. Atunci, pe cînd stăteam cu ochii spre vîlcea și cu auzul ațintit la mișcarea nemților, a apărut lîngă groapă umbra unui ostaș.

— Domnule sublocotenent, șopti el... Grigorie Petrovici v-a trimis asta! Și și-a desfăcut pumnul, grijuliu, în palmele mele. Era o steluță roșie care lucea întunecat în lumina înaltă a stelelor de pe cer. Mi-am închipuit că era steluța de la boneta lui Grișa și am strîns-o în pumn mișcat, fără de cuvinte...—Vă întrebă, urmă ostașul încurcat, nepricepînd prea mult, dacă n-ați uitat cumva despre primăvara patriei noastre?!

— Nu, n-am uitat! am murmurat eu cu ochii la steluța care se încăl-zise atît de mult în pumnul ostașului încît îmi frigea palma... Spune-i că n-am uitat!

Dar ostașul nu mai avu timp să se tîrască înapoi, la Grișa. Deasupra noastră, în întunericul ce ne ocrotea s-a aprins o rachetă uriașă și a luminat alb, orbitor, toată linia frontului. Ostașul a sărit în groapă lîngă mine și amîndoi ne-am îndreptat pistoalele spre vîlcea. Hitleriștii începuseră atacul de noapte. În întunericul de dincolo de hoiturile lor doborîte peste zi, se iviră cohorte întregi de umbre mai negre ca noaptea. Fasciștii se apropiau

în același mers hoțesc de haită hămesită. Frontul nostru amuți din nou. Știam însă că mîinile tuturor erau încleștate pe arme, că degetele le pipăiau nerăbdătoare trăgaciul, că în raza fiecărui ochi care pîndea mișcarea aceea a morții ce se urca din vilcea creștea imaginea unui cap de fier. Și-n liniștea aceea a răsunat deodată, detunătoare și năpraznică, mitraliera lui Grișa. A pornit și a doua mitralieră... și toate armele de foc s-au descărcat, pîrîind, în umbrele de pe vilcea. A început și întunericul de acolo să scînteieze și să șuiere pe lingă noi gloanțele nemților. Trasoarele și rachetele lor luminau noaptea neîntrerupt. Vilceaua se umpluse de umbre; parcă tot întunericul ei începuse să se miște fantomatic și să se îndrepte spre noi. La cincizeci de pași mi-am dat seama că pînza focului nostru nu-i mai putea opri. Am dat ordin să se pună baionetele și să se pregătească din nou grenadele, dar n-am putut aștepta prea mult; n-am mai avut răbdarea de la început. Cînd hitleriştii au ajuns printre trupurile celor secerati la primul lor atac; mi s-a părut că erau de zece, de o sută de ori mai mulți, că vilceaua roia de umbre ca de niște duhuri rele. M-am ridicat din groapă și-am aruncat legătura de grenade acolo unde umbrele lor viermuiau. N-am mai auzit decît explozia grenadelor aruncate și din celelalte gropi, și, deodată în fața mea, o explozie năpraznică a aprins întunericul, m-a răsucit și m-a trîntit fulgerător la pămînt...

... M-am trezit noaptea tîrziu, în gemetele deznădăjduite, prelungi, ale răniților. Cînd am deschis ochii, mi-a apărut, îndepărtat, cerul înstelat. De jur împrejur, și pe vilcea și pe cotă, o liniște desăvîrșită. Se auzea cum clipește Mureșul sub mal și cum freamătă încet, ca o șoaptă a firii, pădurea din dreapta noastră. Atunci mi-am amintit de toate: și de atacul nemților, și de mîna de oameni cu care i-am înfruntat, și de Grișa. În pumn, păstram steluța de la el, strîns, așa cum mi se încleștasera degetele în prima clipă a morții în care mă zbăteam... Ce s-a întîmplat? m-am întrebat neputincios. Unde-s ai noștri? Dar nemții? Au trecut? Ce e cu Grișa?... Nu mi-am putut răspunde în nici un fel. Am putut desluși, însă, primele strigăte ale răniților:

— Frate... nu mă lăsa la nemți, mă frate!... Brancardier!

— *Mein gott!... Mein gott!*

— Mamă... ôf, mamă care m-ai făcut!

Eram de-avalma: nemți și romîni la un loc. Însemna că lupta era încă nedecisă, că fronturile se fărămitaseră deopotrivă și într-o parte și în alta și că sîntem în țara nimănuî, între cele două linii. M-am bucurat atunci mai mult ca de o victorie; însemna că nemții tot n-au putut să treacă!... Și așa mi-a venit gîndul să mă tîrăsc la ai noștri, spre creastă. M-am ridicat într-un cot, dar cînd să pun piciorul în pămînt, m-am prăbușit din nou, fulgerat de-o durere grozavă, sfîșietoare. De la genunchi în jos, picioarele zdrobite de grenadă nu le mai simțeam; parcă le ardea un foc uriaș care-mi mistuia și bruma de simțire ce-o mai aveam. Am întins mîna și am dat de sînge cleios, închegat și amestecat cu țărîină.

Am uitat însă repede de rană. Mă ardea o sete neîndurătoare, ne bună. N-am mai putut răbda și, în ciuda durerilor înspăimîntătoare ce le aveam, m-am tîrît pe coate încet, de la un mort la altul, căutînd bidoanele de la brîu sau din sacii de merinde. La unul de-ai noștri, căzut cu brațele desfăcute ca aripile unei uriașe păsări prăbușite din zbor — de parcă ar fi vrut să îmbrățișeze pămîntul scump al patriei—am găsit bidonul plin. L-am dus repede la gură și m-am întins pe pămînt cu fața în sus. Era apă din apa Mureșului nostru. Simțeam cum îmi zvîcneau vinele și inima de-o putere nouă... Dar n-am apucat să beau prea mult; de alături s-a ridicat un cap de fier, care auzise apa gîlgîind, și a tras. Bidonul mi-a alunecat din mînă,

între mine și el; mîna-mi sîngera. Mi s-au împăienjenit din nou ochii: bruma de putere ce-o mai aveam mi s-a risipit. Am simțit totuși, cum neamțul s-a repezit și a apucat bidonul. Am întrezărit cum l-a dus la gură ca un sălbatic. Dar nici el n-a apucat să bea. A tras și în el, tot unul de-ai lor. O umbră cu capul pătrat s-a repezit dintre stîrvuri asupra bidonului, hămesită, înnebunită de sete. Cînd a ridicat bidonul însă, apa se vărsase și atunci, mai mult de ciudă, s-a prăbușit peste el, gemînd...

Am rămas iar cu fața în sus, la stele! Mi-am adus aminte iar de Grișa, de primăvara vieții despre care-mi vorbise el. Știam de acum că nu vom mai apuca niciodată acele zile. Și pentru prima dată mi-am simțit ochii scâlțați în lacrimi și inima cuprinsă de deznădejde. Aburul lacrimilor mi-a încetoșat și vederile și gîndurile; am leșinat iar.

...Într-un timp, m-am trezit pentru a doua oară. Mă zbăteam, sleit de puteri, între viață și moarte. Îmi ardeau buzele de sete și mă fulgerau ca fierul înroșit, rănile. Gîndurile, însă, îmi erau încă clare. După stele, am văzut că noaptea se apropie de sfîrșit, și odată cu ea și viața mea... Nu mai aveam acum decît o singură dorință: să apuc clipa cînd ai noștri și sovieticii se vor ridica din pădurea din dreapta la atac. Voi fi răzbunat și eu, și Grișa — care căzuse desigur lîngă mitralieră — și pămîntul acesta, și apa Mureșului pîngărită de cotropitori și înroșită de sîngele nostru... Deodată, însă, aud dintr-o parte zgomote înăbușite, murmur de vorbă străină și tresar. Răsucesc capul cu ultimele-mi puteri și întrezăresc o umbră care se tîra printre morți. Se oprea la fiecare și-l întorcea cu fața în sus, în lumina stelelor. Se uita la el și pleca mai departe, murmurînd. Am întins mîna încet la șold și am scos pistolul. „Cîinii, mi-am zis, gîndindu-mă la hitleriști... nu ne cruță nici morții și rănii!” Dar mîna vlăguită de sînge și puteri n-a mai putut ține pistolul întins și mi-a alunecat lîngă trup. Clipele care-au trecut mi-au părut cît o veșnicie. Umbra s-a apropiat; am simțit-o pînă lîngă mine; am văzut-o cum s-a aplecat și asupra mea și deodată i-am auzit șoapta îndurerată:

— *Ei, priatel... priatel!*

L-am simțit după răsufierea-i fierbinte că e Grișa și mi-am încolăcit brațul sănătos pe după gîtul lui, deznădăjduit. Grișa s-a lungit lîngă mine, mi-a legat grăbit rănile și mi-a dat apă din bidonul de la șold. Mi-a ridicat apoi capul pe brațul lui bandajat și mi-a mîngîiat cu mîna sănătoasă fruntea îmbrobonată de sudoare rece.

— Grișa, murmurai eu apucîndu-i mîna... Nu mă lăsa!... Vreau să trăiesc!... Vreau să apuc și eu primăvara!

— *Molcii! m-a liniștit el... Molcii!*

Mi-a luat pistolul de jos și mi l-a pus în mîna sănătoasă. După ce-a apucat în dinți legătura cu grenade, mi-a petrecut o mîna pe după piept și a început să se tîrască printre hoiturile nemților, spre creastă. Am înțeles că ai noștri, cei care mai rămăseseră, se retrăseseră din calea capetelor de fier, dar că, totuși, n-au pierdut cota. Undeva, pe aproape, era și frontul hitleriștilor.

Într-un timp, Grișa s-a oprit; m-a lăsat jos și a apucat în mîna o grenadă. Pe lîngă noi, se tîrau în jos, către pozițiile nemților, rănii lor. Cînd umbrele lor s-au depărtat, m-a cuprins din nou și am început iar să ne tîrîm. Pînă la creastă s-a aprins deasupra noastră, de cîteva ori, cîte o rachetă. Atunci încremeneam lipiți de pămînt, ferindu-ne de trasoarele care licăreau după noi.

Am ajuns în poziția noastră cînd noaptea se destrăma. Dintre ai noștri nu mai rămăseseră decît vreo șapte-opt, comandați de-un sergent

care-i împărțise la cele două mitraliere scăpate din mîinile hitleriștilor. Grișa m-a lăsat jos, întins pe pămînt, aproape de mitraliera lui. În liniștea dinaintea zorilor, am auzit din nou clipocitul molcom al apelor Mureșului și freamătul înviorat al pădurii. Acolo, deasupra pădurii, către răsărit, cerul se lumina treptat. „Ce-or fi făcut ai noștri? mă întrebam. Or fi reușit să treacă în pădure? Vor ataca la timp?“... Mi-am desfăcut pumnul încleștat și am privit îndelung steluța de la Grișa. „Armata sovietică nu ne va lăsa să înfruntăm singuri furtuna fasciștilor!“ mi-am zis... Am închis ochii cuprins de-o moleșeală ce-mi alina și rănilor. Nu știam dacă pînă la urmă vom putea scăpa din ghiarele nemților, dar aici, lîngă Grișa și lîngă ostașii mei, mă liniștisem și mă simțeam în siguranță.

Toate acestea însă au durat prea puțin. Am deschis ochii trezit de zgomote. Lungit lîngă mitraliera lui Grișa, un ostaș înădea înfrigurat benzile de cartușe. Grișa încremenise, aplecat deasupra mitralierei, încruntîndu-se treptat, pe măsură ce i se adîncea cuta de pe frunte. Era fără bonetă; și-o pierduse pe acolo, printre nemți, pe unde mă căutasese pe mine. Vîntul care bătea dinspre pădure îi răscolea părul blond și moale ca mătasea crudă a porumbului. În clipa aceea, am văzut cum mîna sănătoasă i s-a încleștat pe mînerul mitralierei și a îndreptat țeava acesteia spre vîlcea... Înțelesei că nemții tot n-au renunțat la cotă și atacă din nou. Am ridicat capul de la pămînt. Într-adevăr, am văzut cum valurile noi ale capetelor de fier cenușii-întunecate umpluseră toată vîlceaua și se tirau spre noi. Erau de trei ori mai mulți decît la atacurile de pînă acum. Înțelesei cu durere că se apropia sfîrșitul. A înțeles și Grișa asta, pentru că s-a uitat la mine și mi-a șoptit încurajator și blînd:

— Să știi, însă, că primăvara și pacea tot vor veni!

Apoi s-a lungit în spatele mitralierei și s-a așezat îndelung, pînă ce privirea i-a ajuns pe înălțător. Și-a cercetat grăbit ceasul de la mînă și a murmurat mai mult pentru sine, îngrijorat:

— Ai, ai, ai!... *Eșcio piat minut... piat minut!*

Trebuia să mai păstrăm cota încă cinci minute; atunci va începe din dreapta noastră, din pădure, atacul diviziilor noastre și ale celor sovietice care urma să-i zdrobească definitiv pe cotropitori. Însă nemții din vîlcea n-au mai așteptat aceste cinci minute și au năvălit spre noi. Mitraliera lui Grișa a început deodată să bată în plin, să secere larg rîndurile. Dar cu toată pustiirea ce-o făcea printre capetele pătrate de fier, puhoiul acestora creștea și se apropia de noi. Grișa s-a ridicat atunci într-un genunchi și a început să poarte focul și mai adînc, neînterupt, pe firul văii. M-am tîrît lîngă el și am ajutat ostașului care nu mai prididea să înlănțuie benzile... În clipa aceea, însă, o rafală scurtă a izbit între noi. Grișa s-a prăbușit peste mitraliera cu care de trei ori semănase moarte și groază în rîndurile fasciștilor. Mitraliera lui a amuțit un timp; Grișa s-a zvîrcolit și și-a ridicat fața crispată de durere și ură spre valurile nemților. A ochit din nou, liniștit, și a căzut apoi în spatele mitralierei. Mîna, însă, i-a rămas încleștată pe trăgaciul ei și focul s-a dezlănțuit și mai năpraznic, pustiitor. Valurile cotropitorilor au tresărit, izbite ca de un vînt, și s-au culcat iarăși la pămînt...

Și tot atunci s-a abătut asupra lor, din dreapta, un foc ucigător și a răsunat ca un muget de ape și vuiet de furtună freamătul luptei care pornise din pădure. Ai noștri dezlănțuiseră, în sfîrșit, atacul! Hitleriștii erau pierduți; rîndurile lor începuseră să se clatine, să se rărească, să se destrame, să se tîrască înapoi. Iureșul care venea dinspre pădure îi înfricoșa cu groaza de neocolit a morții.

Mitraliera lui Grișa a clămpănit pînă la ultimul cartuș. A tăcut apoi, pentru totdeauna. M-am uitat la Grișa și am văzut cum mîna i-a alunecat încet de pe trăgaci, moale, lipsită de viață. M-am îngrozit. M-am tîrît pe o coastă pînă lîngă el și l-am întors cu fața în sus, strigînd înăbușit:

— Grișa!... Grigorie Petrovici!

Era însă prea tîrziu; în brațele mele se odihnea, neînsuflețit, capul lui. M-am uitat neîncrezător la cei cîțiva ostași aplecați asupra noastră și am înțeles din ochii lor înlăcrămați că Grișa nu mai era. Am izbucnit în plîns și m-am prăbușit deasupra lui, încolăcindu-i gîtul, gemînd:

— Grișa!... Grigorie Petrovici!..

Jos, în vîlcea, ai noștri și sovieticii se băteau cu nemții, înghesuindu-i în fundul ei. Zgomotul luptei se depărta, împrejurimile se linișteau treptat: învăluite în lumina răsăritului. Se auzea iar murmurul fără de istov al apelor Mureșului precum și freacățul înviorat al pădurii de stejari. O rază de soare tremura sfioasă pe fruntea lui Grișa, de parcă vroia să-i alunge încruntarea cu care întîmpinase pe cotropitori. Și, ușor, ca într-o mîngîiere, vîntul îi răscolea deîncetat părul moale și blond... I-am deschiat cu mîna tremurîndă bluza subțire și simplă de bumbac, să-i cercetez gaura din piept. În dreptul inimei, am descoperit cusut în rubașca galben-verzuie, găurit de gloanțe și năclăit de sînge, un carnetel. L-am deschis înfiorat, sub privirile uimite ale ostașilor și i-am frunzărit filele aspre și mici. Carnetelul era îmbrăcat într-o pînză roșie ca și sîngele lui Grișa.

— Era comunist! a șoptit înmărmurit unul dintre ostași.

Și acolo, sus pe creastă, i-am săpat lui Grișa un mormînt în care pămîntul nostru străbun l-a primit cu căldură la sînul său. La căpătîiul lui am înfipt, pînă la închizător, o carabină întoarsă cu țeava în jos, iar pe patul ei, cioplit, am prins steluța roșie pe care mi-a trimis-o Grișa în timpul luptei și am scris cu creionul, citeț și apăsat, numele lui: *Grigorie Petrovici Belușkin...*

... Iată de ce, prieteni, de cîte ori mă aflu ca acuma, între lanuri, și mă întind cu fața în sus, spre stele, și aud de aproape greierașul și pit-palacul, și mă îmbăt de aroma grînelor în pîrgă, și ascult șoapta neînteruptă a spicelor legănate, și simt răsufierea fierbinte a pămîntului nostru eliberat, și mă bucur din plin de viața liberă pe care ne-o clădim, — tot de atîtea ori îmi amintesc cu nețărmurită durere și tristețe, cu adîncă recunoștință, de prietenul meu Grișa...

SATUL FARĂ DRAGOSTE

POEM DRAMATIC

A acțiunea acestui poem dramatic zugrăvește un colț de țară și o mână de oameni proiectați pe fundalul unui fragment de timp cu sute de ani în urmă.

Peste satul unde trăiesc eroii acestui poem, s-a abătut un blestem zvrilit de o castelană din munții Hartz, preschimbată în vrăjitoare. Soțul acesteia, mare magistrul al Crijecilor (cruciați) a fost ucis și oastea lui zdrobită în poiana unui munte Smidovetic (la poalele căruia se află satul) de către flăcăii din acea vale. Blestemul face ca la fiecare cap de veac nici o fată să nu mai iubească și nici un flăcău să nu mai fie viteaz. În timpul poemului, hoardele de nohai au năvălit în țară și năboiesc către acele locuri de munte. Lotrii pradă satele din munți, dar flăcăii nu pun mâna pe paloș ca să-i zdrobească și să apere țara. Fetele nu-i mai iubesc pe flăcăi din pricina moleșelii lor.

Eroii principali, Flăcăul chipeș și Fata Frumoasă, ca toți flăcăii și fetele din sat sînt și ei dezbinați în dragoste.

Disprețuind jelanii de dragoste ale flăcăului, fata fuge și ajunge pe tărîmul basmului unde abta află de la eroii de aici că fericirea și vitejia nu se găsesc în altă parte decît tot în viața reală... Flăcăul umblînd s-o caute prin lume, ajunge pe tărîmul de legendă unde eroii din trecut îi arată calea vitejiei. Fata care a fost răpită de lotri, este scăpată de Flăcău care îi înfruntă vitejește pe răpitori. Flăcăul cu fata lui, întorși pe calea dragostei și a vitejiei, se înapoiază în sat unde fetele iubesc din nou, fiindcă flăcăii își ascut paloșele și se pregătesc să pornească împotriva dușmanului năvălitor. În sat s-au întors iarăși dragostea și vitejia.

Reproducem un fragment din prolog și, în întregime, actul I.

PROLOG (*fragment*)

(O fată frumoasă urmărită în deaproape de un flăcău chipeș)

FLĂCĂUL CHIPEȘ

De ce gonești, de ce-ai luat-o spre culme?

FATA FRUMOASĂ

O iau încotro vreau, ce-s priponită?

FLĂCĂUL CHIPEȘ

O mînză sau o iapă năvălită

Cînd scapă din pripon și-o ia spre codru

Adesea e de fiare încolțită.

RADU BOUREANU

FATA FRUMOASĂ

De n-ai virtute, fugi, coboară!

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Iar?

FATA FRUMOASĂ

*Eu nu ți-am spus berbec, cîrlan, măgar,
Să-mi spui că sînt cornută sau că-s mînză!*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

*Spusei că fugi ca ele. Stai o leacă!
N-ai ostenit?*

FATA FRUMOASĂ

Eu nu am prins osînză.

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Stai, fată, nu te înrăi!

FATA FRUMOASĂ

*De-s rea**De ce te-ații mereu în calea mea?
Eu nu te chem nici cînd!*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Mi-ești dragă!

FATA FRUMOASĂ

Iar?

FLĂCĂUL CHIPEȘ

*Zi-mi cum ai vrea: berbec, cîrlan, măgar,
Mă poartă de dîrlog în lumea toată,
Dar nu mă izgoni...*

FATA FRUMOASĂ

*Da' ce-s netoată**Să stau cu-n plîngăreț ce ziua-ntreagă
Tot jale-mi cîntă: oj și ah, mi-ești dragă!
Sătulă sînt de dragoste și jale
Nu-mi mai ești drag!*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

De cînd?

FATA FRUMOASĂ

De cînd te-asemeni

*Cu nătintolii de flăcăi ce-adastă
 Ca să pătrundă hoarda-n valea noastră
 Și lotri-i lasă-n munți la noi să vină
 Și paloșul s-adoarmă-n în rugină,
 Flăcăi, la joc și coasă, pînă ieri;
 Cînd pîlpîite primejdia pe zare
 Ați pune și tulpăne de muieri,
 Vă trageți ca bursucii-n vizuină;
 Și tu trecuși la rînd cu fiecare.
 Să mor de ciudă!*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Ce să-i faci, blestemul!

FATA FRUMOASĂ

*Eu doar codană-s, hojma nu mă tem,
 Să-și zvîrle sorții șapte vrăjitoare;
 Parcă vă sînt picioarele de lînă,
 O oaste de flăcăi sub un blestem
 Și vă topiți ca ceara.*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

*Vre-o zîină,
 Vr-un duh puternic, bun, să ne mai scape.
 La fiecare cap de veac urgia
 S-abate pe flăcăi...*

FATA FRUMOASĂ

*Mîncea-i-ar mama!
 O vorbă spusă-n vînt, o-nchipuire
 Să le sîrpească, poate, vitejia?
 Blestemul stă pe voi cum stă un nour
 Pe lac și îi întunecă oglinda?
 Cu apă ne-ncepută să te-mprou,
 De vrajă să te mîntui?*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

*Joc nu-ți bate,
 Blestemu-i fapt, ne-au tot vestit uncheșii,
 Bătrîni dîn bătrîni...*

FATA FRUMOASĂ

*Atunci mai bine
 Porniți să coaseți riurii cămeșii,
 Sau iia de jogliu cu sălbănele,
 Ori băierel de bani, ori lățitare
 Cusute-n mărgeluțe colorate;
 Broboade de jogliu pentru mirese
 Și-apoi să vă împodobîți cu ele,
 Să vă privească lumea de-a mirare*

*Că tot vă muierirăți la deprinderi
Clocind pe vatră...*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Punge-mă în suflet!
Grăiește, ce să fac?

FATA FRUMOASĂ

*Salumîndrițe,
Cum cată-n tufe micile fătuce,
În calea ei puindu-și mîna-ntinsă
Șopîrla colorată să le-o sară
Ca să învețe-a coase flori pe foarte,
Așa întindeți mîna să țî-o sară
Un lup, sau un vultur pe creștet, poate
Ori să te-nvețe ei la vitejie!*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

*Mă, fată, mă! Nu mă sara pe rană!
Mă tai și mă sărezi, mă sîngeri!*

FATA FRUMOASĂ

*Iară
Flăcăii de se tem că or să moară
Străpunși de fulgerare de săgeată,
Să cate buruiana cea șerpească
Ce-i botezată frunză de șopîrlă.
Cu care-atinși, din morți se scoală-ndată;
Sau frăsinelul ce-i mîncat de ciute,
Din trup săgeata pe pămînt să cadă
Cînd sînt de vreo săgeată străbătute!
Te du și spune-le curat!*

FLĂCĂUL CHIPEȘ,

*Ajunge!
Mai bine cu o șpangă mă străpunge
Decît s-aud din gura ta pornite
Limbări de șerpî cu vîrfuri otrăvite;
Eu țî-am jurat credință în cosiță
Pe prispa casei tale-n miez de noapte
Și pîn-la moarte-oi ține jurămîntul,
Eu nu mă las de tine!*

FATA FRUMOASĂ

*Eu mă las,
Să nu faci după mine nici un pas!
Mă-ntorn la stîină...*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Fată hăi, ascultă!

FATA FRUMOASĂ

*Eu n-oi lega cu tine vorbă multă,
Dă-mi pace!*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Stai să-ți spui!

FATA FRUMOASĂ

*Mi-ai spus destule,
In sat sînt toate fetele sătule
De bocitoare cu ițari.*

FLACĂUL CHIPEȘ

*Piezișe
Îți e cătarea, sufletul uscat,
Ce te-a orbit de nu te uiți spre mine?
Să-ți dau cu iarbă de alîndurișe,
Să-ți limpezesc cătarea ce slăbește,
Cum rînduneaua pui-și lecuiește
Cînd pliscuri rele ochii le-au crăpat?
Ce te-a orbit?*

FATA FRUMOASĂ

Nimica, vād prea bine.

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Ce vezi?

FATA FRUMOASĂ

Vād că tu nu mai faci de mine!

FLĂCĂUL CHIPEȘ

*Cel cu căciula roșie-ți luă mintea?
Că dracul doar de mai pricepe-o fată,
Ca vorba din bătrîni, așa socot,
O auziși de-un bold și-o faci de-un cot!*

FATA FRUMOASĂ

*Îți mulțumesc! Mă faci și mincinoasă;
Cîte bordeie, atîtea obicei,
Dar vād că obiceiul tău e rău...
Nu te făcui de ris, în sat, la fete,
Ci-n față, dîndu-ți faptele pe bete,
Nu-ți place chipul oglindit cum e
Și vezi un drac în orișice femeie,
Dar ți-oi mai spune una: — în perete
Nu poți cu un burete să bați cuie;
Mă duc!*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Stai, fată! Încotro?

FATA FRUMOASĂ

*Mă duc în lume,
Să nu mă vezi, să nu-mi auzi de nume!
Să scapi de-un scai, altă scăpare nu e
Decît să-l smulgi și să-l azvîrli în foc.*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Mă fată, tu glumești?

FATA FRUMOASĂ

Eu? Ba de loc!

FLĂCĂUL CHIPEȘ

*Nu-mi crede-auzul! Mîndro, fată dragă,
Unde e suflețelul tău de-an-vară?
Întoarce-te cu fața către lună
Să te privesc, să văd, ori tu ești oare?
Avui un vis, ieri noapte-o mierlă neagră
Pe-o creangă-mi sta și-mi fluiera de tine
Și tu erai ca florile de bună
Și luminai cu părul tău de soare
Tot muntele...*

FATA FRUMOASĂ

*Eu fac un vis stînd trează;
Un făt voinic cu ochii de jăratec,
Pe-un cal de foc, cu paloșul de fulger
În lotri și-n tătari lovind, retează...
Spre el pornesc...*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Mîndruțo!

(cu un geamăt, chinuit, cu brațul la frunte)

Maică scumpă!

*De ce mă legănași cu mîna stîngă;
Tot ce-a fost drag, blestemul să ne rumpă?*

FATA FRUMOASĂ

(cu o umbră de înduioșare)

*Crezi în blestem, blestemul ne desparte,
M-oi duce-n lume.*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Te-oi urma într-una.

FATA FRUMOASĂ

*N-o să mă afli, cum nici cînd pe boltă
Nu s-or ajunge soarele cu luna.*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Dar ne-am fost dragi....

FATA FRUMOASĂ

Ce-a fost, uscat rămîne.

FLĂCĂUL CHIPEȘ

*Blestem și soartă rea, îmi luați din zile,
Dați două bite-n mine și una-n cîne!
Blestem ajuns și soartă blestemată!*

FATA FRUMOASĂ

*O, doamne, un viteaz așa arată.
(dă să plece pe sub stîncă)*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Stai, nu pleca, mîndruțo, că-i prăpăd!

FATA FRUMOASĂ

*Prăpădul e în țară și în codri,
Flăcăii dorm și paloșele zac.
(îl mai privește o dată lung)
Rămîi cu bine!
(fuge după stîncă, coborînd)*

ACTUL I

Vadul unei mori cu împrejurimi cuprinzătoare. Iruga este largă, bogată în curgere de apă. Se vede un iaz al morii, de culoarea smaragdului, mărginit de tufe și copaci întunecați. Înapoia iazului și a morii, măguri mici împădurite. Moara are două roți mari, e foarte veche, îmbrăcată în mușchi verde, gros. Roțile și scocul sînt negre ca piatra neagră și udă și pătate de asemeni de mușchi verde. Moara nu umblă și apa este îndreptată de scoc pe sterp. Se drege moara. Morarul bătrîn foarte, e ajutat de Rotar și Dulgher. Stăvilarul nou, din lemn de brad, albește în contrast cu lemnul întunecat, vechi al morii.

DULGHERUL

*Bogdanii i-am bătut virtos și puntea
Bogdanilor îi ține-n încleștare.
N-ar fi putut lucra aici bătrînul.
De cînd pierdu piciorul, greu se mișcă,
Dar nu-s morari ca el pe lumea mare.
Unde-i? Îl vezi?*

ROTARUL

Îl văd, sub podul morii,

*Lîngă prîsnel și roata cu măsele.
Se uită... bombăne și iar se uită;
„Ai fi rotar, dar alta-i roata morii
Și roata cu măsele“.*

DULGHERUL

La andrele,

*Brotac și perinoc cătînd cu grijă
Ne-ncrezător își mustăcea luleaua
Cercînd nemulțumit să pară, însă
Gindeai că trage-un fum de mulțumire
Sugînd din cînd în cînd luleaua stînsă...*

(strigă către moară)

Bătrînule! Morare!

(așteaptă o clipă)

Nu răspunde.

(strigă)

*Morarule! E gata stăvilarul!
Prin cîte-și trele stavili, nici cît acul,
Să vrei, un fir de apă nu pătrunde!*

MORARUL

(apare, alb, îmbufnat ca un copil, în ușa morii)

*Știam că-i numai șchiop, nu surd morarul;
Ce suni din tulnic?*

DULGHERUL

Treaba-i tocma gata.

MORARUL

*Și ce te umfli ca o broască-n baltă?
Te du la ăl de sus să-ți facă plata
Și dacă în postavă o să cearnă
Făină cît să-ți fac un sbenghi pe frunte,
Cînd moara va porni, te chem la iarnă
Și juflă de bostan cu urluială
Ți-oi pune-n blid și-ți scad din socoteală.
(Rotarul rîde)*

DULGHERUL

*De nu mi-i da, trimit o babă toantă
Cu lînă de berbec rîios, să toarcă
În moară, și-atunci pietrele-or să crape.*

MORARUL

*Baba și dracu-n moară n-or încape
Că de cînd cela cu căciula roșă
Fugi din moară fără să se-ntoarcă
Moraru-i dracu!*

ROTARUL

De nu mi-s uituc,

*Pe diavol l-a-nșelat cîndva morarul
Zicînd că l-o-nvăța să cînte-n scripcă
Și degetele-l puse să le vîre
În creștătură strîmtă de butuc
Și trase pana ce-o ținea căscată.
De-atunci se duse dracu-n lumea toată
Și moara slobozi.*

MORARUL

De-atunci mi-s eu

În moara veche, drac și dumnezeu.

TÎMPLARUL

(care a intrat în vreme ce vorbea rotarul)

*Ce-miauzii! Morarul Aliseiu,
Morarul nostru-i cel mai vechi morar
Ce-l păcăli pe cel fără de nume,
Și moara noastră-i cea mai veche-n lume?*

MORARUL

*Nu-i moara veche, cît ți-e mîntea nouă
Și sprintenă de n-o prinde sâgeata;
Morarul ce-l goni pe cel din moară
De bună seamă, n-am fost eu, ci tata!
(rotarul și dulgherul rîd)*

TÎMPLARUL

*Bătrîne, nu mă face de ocară,
La glumă nu-mi răspunde c-o măciucă!
Ești mînios că n-ajutai la moară?
Sînt necăjit și eu...*

MORARUL

Necazul tău

*N-o fi atît de greu ca piatra morii...
Îl știm noi.*

ROTARUL

(întunecîndu-se)

*Ba e tare greu, morare.
Am și eu frate și îl văd cum piere,
Mă uit și parcă se topește-n straie,
Pentru-un călcîi și-un mers de fată mare.
Bocește noaptea-n somn, ca o muiere.*

MORARUL

*Își face rînd în viață, vorba veche;
„Cînd e omul tinerel
Se ține dorul de el,
Ca oița după miel“.*

ROTARUL

*De-ar fi atît, culca-m-aş pe-o ureche,
Dar răul din blestem se trage.*

MORARUL

(grav)

*Ştiu,
Aproape-s de bătrîn, ca moara; viaţa
O duc în spate ca pe-o piatră roasă
Ce macină doar timp şi timpu-i rău;
Bătrîn sînt, dar cătarea-mi sparge ceaţa
Şi văd în sus şi văd în jos... Să fiu
Flăcău în sat, acum n-aş vrea, amarul
M-ar doborî, de-aşi fi cît e Gorunul...
N-aş vrea să fiu flăcău cum e tîmplarul,
Sau ai de dorm în sat şi-s rîşi de fete.
Mai bine în cosciug.*

TÎMPLARUL

*Coşciuge-oi face,
Că lăzi de zestre nimeni nu-mi mai cere.*

DULGHERUL

*Parcă dulgherul ce lucrează? Vînt,
Că vînturile pe care se aşează
Înalte coperişuri, cosoroaie,
Şi caferi nu mai-nalţ de la pămînt;
Cine mai face case pentru fete,
Cînd ele fug de vâlul de mireasă,
De pirostrii?*

TÎMPLARUL

*Sau cîte-ar fi în casă,
Alţare sau almare pentru haine,
Sau pentru zestre strînsă în săltare,
Sau păretar la lavîte-nflorate,
Cînd şezi, pe roc să nu te-albeşti de humă,
Ori masă lungă de molid sau frasin
Cum rostuia de zestre fiecare,
De-un timp nu-mi cere nimeni...*

ROTARUL

*Doar la moară
De mai cioplim ceva. Eu fac şi roţi.
Ce-i drept, e drept, fierarul le încalţă;
Fac roţi, ceva mai multe de o vreme,
Fac noi, sau dreg obezi şi spiţe.*

DULGHERUL

*Toţi
Vin să le fac proşapuri; niciodată
N-am mintuit atîtea.*

MORARUL

N-are vreme

*Romînul cînd zărește sate-n fum
Și-aude-n șesuri tropot de copite,
Injugă la proșapul către drum
Ca să pornească-n grabă cu avutul,
Cătînd spre codri căile ferite;
Așa că au proșapuri, cîte două,
Și nu pierd vremea carul să-l întoarcă;
Dar nici Varvarii vremea n-o încuie
Și-n vremea asta dorm flăcăii noștri
Și să-i trezească vre-o putere nu e.*

ROTARUL

*De-o fi și-o fi, om încropi o ceată
Din oameni vechi. In mîini eu frîng o roată,
Fierarul cu barosul sparge-o stîncă;
A meșterit țăpușe pentru sulii,
Pe coase-or pune mîna și uncheșii,
Dulgherul...*

MORARUL

(rîde)

Crăp de ris! Ci taci odată!

*La oastea ta cu părul alb ca neaua
Uitași să-l chemi pe cel mai de nădejde
Și mai viteaz: morarul cu luleaua!
Rotarule, ai duh, da' nu e bine...*

TÎMPLARUL

(cu obidă)

Morarule!

ROTARUL

Pe cuget jur!...

MORARUL

Ajunge!

*Sub stratul ei de mușchi și de fărină
Roșește moara veche de rușine,
Dar noi încalte!*

(oftînd)

*S-or găsi prin sate**Flăcăi viteji căpcîinii să-i alunge.*

DULGHERUL

(cu blîndețe tristă)

Flăcăii nu-s de vină...

MORARUL

Taci!

TÎMPLARUL

Morare!

*Obida pe flăcăi e ca o rană
 Dar rana n-are leac de vindecare...
 Cum să te lupți cu ce nu vezi? Blestemul...
 (Se aud în culise căruțe oprindu-se. Țărani și
 țărănci așează saci în fața morii)*

MORARUL

(tăindu-i vorba)

*Rotarule! Dulgherule! Dăm drumul!
 În patu-i de nămol se-ngrașă iazul;
 Vin oamenii să-și macine grăunța
 Și cum prin vreme se poartă obiceiul
 Sub roata morii lepădînd năcazul...
 Și-apoi, morarul vrea să-și ia uiumul;
 Să-i dăm să bea lăptocului.*

DULGHERUL

I-om da.

MORARUL

Cine-i la rînd să toarne-n coș?

UN GLAS

Ciobanul.

*El fu întii. Și vine de departe.
 Din munte.*

MORARUL

Baciul vostru cum o duce?

CIOBANUL

*(oprindu-se cu sacul în spinare)
 Ar duce-o el cumva, da-i cătrănit.*

MORARUL

Strică ră lupii oi?

CIOBANUL

*Nu, a pierit**Nepoată-sa.*

MORARUL

De cînd?

ROTARUL

De-o săptămînă.

*Noi coboram din munte, de la lemne,
 Am dat în plină noapte în poiană*

*Peste flăcăul chipeș al Ursinei,
Cu mîndra lui, sfădîndu-se pe semne.
Ea îl lăsase. Nu i-am dat de urmă
Și n-o aflarăm, coborînd, la stîină.*

TÎMPLARUL

*Pacă pieri umflată de Rusalii.
Ca otrăvit se zbate al Ursinei;
De dragoste, de trup, cămașa-i arde.
E cel mai aprig din flăcăi. Ce-o face
De nu se-ntoarce fata?*

CIOBANUL

*Eu, încalte
Pe mîndra mea n-o văd cu anul...*

MORARUL

*Drace!
Stă vremea-n loc? Că moara stă, dă-i drumul!*

CIOBANUL

Tii! Da' grăbit mai ești să-ți iei uiumul!

TÎMPLARUL

Pe unde crezi c-a luat-o?

CIOBANUL

Cine?

TÎMPLARUL

Fata.

CIOBANUL

*Peste Piciorul ascuțit pe semne,
Sau poate că suind Piciorul lat.
Am căutat cinci zile încheiate
Din sus de goluri mergi spre Valea Lungă.
Da' peste nici o urmă nu am dat;
Acolo-n valea celor zece sate
Sînt rubedenii de-ale fetii... Dar
Pe mine mă tot bate gîndul; fata
Dădu de lotri-n calea ei și gata.*

(intră cu sacul în moară, morarul îl urmează)

LINA

*Ce-o fi mînat-o maică-n lumea toată,
Că numai dintr-o harță cu iubitul
Să-și ia poteca-n munte nu se poate.*

RADU BOUREANU

FATA ARȚĂGOASĂ

*Ba eu mă-ntreb cum nu plecarăm toate
De silă și de jele.*

TÎMPLARUL

Nu mai spune!

FATA ARȚĂGOASĂ

*Dac-am fugi, de voi fugim în lume
Ca să aflăm flăcăi în toată legea
Și nu plăvani molii; dacă v-ați duce
Dînd în genunchi pînă acolo unde
Bea apă curcubeul, v-ați preface
Într-o clipită, din flăcăi în fete,
Bînd apă din a cerului panglică.*

TÎMPLARUL

Mergeți și voi de beți, că nu vă strică.

FATA ARȚĂGOASĂ

*Nu te-ngriji că stăm neadăpate!
Noi toate-am supt din sînul mamei vlagă;
Femeia care-n palmă ia cărbunii
Sau flacăra o stinge-între „dește“
Mai mult decît bărbatul prețuiește
Și nu se teme de bărbatul care
În loc de sînge-n vine poartă bragă.*

O BATRÎNĂ

*Poate cînd fuse focul lui Sînmedru
A vîjîit și a huit în flăcări
De s-au certat cu fetele flăcăii,
Că alta cum?*

FATA ARȚĂGOASĂ

Taci maică!

LINA

Ce să tac?

*Mai bine-ați bea de unde beau porumbii,
Din teica lor de lîngă hulubar:
De beau cei dezbinați îndeolaltă
Se îndrăgesc ca și porumbii, iar.*

O FEMEIE

*Cînd eram fată, fetele jurau
De la vreo scripcă strune, și cu dor
Legau de mîină strunele, iubite
Să fie ca și glasul strunelor.*

FATA ARTĂGOASĂ

*Cu strunele flăcăii facă-și arcuri
Ca băiețandrii cînd le e a joacă
Și cocîrlani sau gușteri săgetează;
Și-atît de pot.*

TÎMPLARUL

(căt-re maică-sa)

*Bătrîno! Zi-i să tacă!
Oj! Că nu ești a mea...*

FATA ARTĂGOASĂ

*Că roșcovana ta ți-a dat cărarea
Eu dac-aș fi ți-aș scoate ochii...*

Așa, oftează,

LINA

(cu muștrare)

Fată!

ROTARUL

(care a mai robotit pe la roata morii, s-a dus și a dat drumul apei. Moara a pornit)

*Învîrți din limbă cum se-nvîrte-o roată;
Nu-l mînia!*

FATA ARTĂGOASĂ

*În cea cămeșă-n care
S-a mîniat, apoi tot într-aceia
Se va dezmînia.*

(se aude o căruță oprindu-se)

TÎMPLARUL

(privind într-acolo de unde vine zvonul)

Vlad al Ursinei!

FATA ARTĂGOASĂ

Cu maică-sa pe urme să nu-l piardă.

TÎMPLARUL

Lui Vlad dă-i pace!

FATA ARTĂGOASĂ

Ia, tot un nevolnic!

TÎMPLARUL

(care tot timpul cioplise cu custura un resteu pentru roata morii, o amenință cu custura)

Să taci!

LINA

Săriți!

FATA ARTĂGOASĂ

(înfrentându-l)

Viteaz ca tine cine-i?

(către maică-sa)

*Nu-ți face griji că lor li se năzare
 Și-s bărbătoși și văd tătari sau lotri
 Numai când se sfădesc c-o fată mare.*

ROTARUL

(luându-l de o parte pe tîmplar)

*De te răstești spre altul cu custura
 Atuncea fuge îngerul din tine.*

(Vlad, flăcăul chipeș, trece spre moară cu un sac pe umăr. Ursina îl urmează)

URSINA

(îl îmboldește, șoptindu-i)

Du sacul și să faci precum ți-am spus.

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Duc sacu-n moară, mamă, și m-am dus.

URSINA

(înghiontindu-l)

Taci! Nu te mai prosti... se uită lumea.

(mai tare)

*Cum, să mă lași cu sacul plin, la moară,
 La bătrînețea mea să duc eu sacul?
 Dac-ar trăi tătine-tău să vadă
 Cum mă cinstești...*

(îl îndeamnă să intre în moară)

FATA ARTĂGOASĂ

(scăzut, către maică-sa)

E ca un urs, săracul!

*Parcă i-a petrecut prin nas belciugul
 Jucînd cum vrea bătrîna ursăreasă...*

LINA

Tai că te-aude!

FATA ARTĂGOASĂ

(icînd a rîs)

Ursu? E-n belciug.

LINA

Nu Vlad, Ursina...

FATA ARTĂGOASĂ

Și?... Puțin îmi pasă!

LINA

*Uitași? Ursina are ochii verzi,
De te deoache prinzi vreun beteșug;
Ferește-te!*

FATA ARTĂGOASĂ

*Am busuioc în sân
Legat cu fire roșii de arnicu;
Deochiul nu m-ajunge...*

LINA

*O muiere
O pizmuia pe alta; vrînd să-i facă
Un rău, spre seară, o pîndi să treacă;
Din urma dreaptă-i adună țărîină
Și unse gura la cuptor, zicînd:
„Cum o crăpa cuptoru-n lipitură
Așa să-i văd călcîiele crăpînd!“
Și i-au crăpat călcîiele...*

(din moară iese flăcăul chipeș urmat de Ursina. Aceasta îl boscorodește cu glas scăzut pe fiul său)

FATA ARTĂGOASĂ

*(făcîndu-i semn maică-si către moară)**Ursina!**Ieși din moară!*

LINA

(întinzînd gîtul către drum, ascultă uruitul unei căruțe care se oprește)

*Uite, din căruță
Cea de coboară sacul, nu-i Semîna?
(cu mirare)**E mama Firei.*

FATA ARTĂGOASĂ

*(deasemeni mirată)**Ăl care deshamă
E omul ei.*

LINA

*Că rău îmbătrîniră!
De cînd se duse fata, nu-s pornite*

*Decît cinci zile. Cum se girboviră!
Parcă trecu pe ei prăpăd de vreme.*

URSINA

(căt-re fiul său, șoptit)

*Hai, du-te-acum cit lumea dă năloagă
La moară; ce aștepti? Acum e bine,
Din stavila cea veche, nouă țunduri
Cioplindu-ți, să le porți apoi cu tine
Și Fira n-o să te mai dușmănească...
Din drum de unde-o fi se va întoarce,
Dar, griji, ca din zăpor să nu stropească
Pe faļă sau pe mîini vreun strop de apă,
Atuncea totu-i de prisos...*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Măicuță!

*Ce-oi face eu cu țundurii din moară?
Că-s tot în trup numai de țunduri plin;
Un țundure de foc în piept mă-mpunge,
Chimir de foc pe șale mă-nfășoară
Și ochii-n cap mi-s copti de-atîta veghe.
Încotro cat, o vād numai pe Fira;
Pămîntul lat și lung nu mi-ar ajunge,
Cit bat din pleoape, leghe după leghe,
Să-l tot străbat în căutarea ei.
Îi pun pe cer luceferii cercei
Și rumeneala zorilor îi face
Obrazul purpuriu...*

FATA ARTĂGOASĂ

(aparte)

Jelește! Zace.

TÎMPLARUL

(căt-re rotar)

O căftănesc!

(dă să facă un pas căt-re Joimărița)

ROTARUL

(îl prinde de braț)

Dă-i pace!

LINA

(o smucește pe Joimărița căt-re ea)

Ai turbat?

URSINA

(trăgîndu-l pe Vlad, înciudată, mai ferit la o parte)

Băiete, ori Rusaliile te-ncearcă?

*Ți-e mîntea dusă? Mult îmi dai de furcă.
Trei zile doar mai ai de adăstat...*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Trei zile-s cît un an!

URSINA

(cătînd eu fereală în jur)

*Am așezat
Pe-un mușuroi o oală bortelită;
Prinsei un liliac și-n ea l-am pus,
Din furnicar suînd cu forfot negru
Sub oala nouă ce-î cu fundu-n sus
Furnicile se pun pe el, ciorchine...*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

*Un furnicar întreg e și în mine,
Mă roade. mă sfișie, mamă!*

URSINA

*Taci!
Din oală, la trei zile, iau schiletul
Alb, ca o cange, uite ce-o să faci;
Tu trebui să-l anini de-un strai al Firei,
De ea ar fi mai bine, dar cum nu-i,
Pătrunzi în casă și de-un strai din cui
Acași cu cangea albă și cea dusă,
De dragoste se-ntoarce aninată;
Trei zile adăști!*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

*Cu cangea cea spurcată
Nu pot nici umbra umbrei să-i ating;
N-o îmbăla cu lucruri necurate,
Nu pot să stau pe vatră, lîngă tine,
Și s-o pîndesc ca-n plasă un paing;
(arată spre inimă)
O rană port, din rana adîncată
Ea suie ca o floare fermecată;
Dau s-o culeg; e umbra, nu e floarea,
Mireazma-i umple toată depărtarea...
După mireazma ei, un veac întreg
Oi merge s-o ajung, să o culeg;
Mă duc, că mîntea-mi este dusă!*

URSINA

*(îl zguduie, se zbuțuie, dă cu ochii de Semina.
Indoindu-se de șale, ridică brațele a deznădejde)*

Iată!

*Văzuși Semino, soro? Plodul tău!
Cu iețele s-a prins să nebunească
Să strice o mîndrețe de flăcău.*
(jelind)

M-a omorît!

FATA ARTĂGOASĂ

De ce spui rău de fată?

URSINA

(aprigă)

*Taci, Joimăriță! Pliscul otrăvit
Să nu-ți aud...*

FATA ARTĂGOASĂ

(ironică)

Ori mi-ai făcut vreo vrajă

Să amuțesc?

URSINA

*Tu, pe Iosub tîmplarul
Il frigi.*

FATA ARTĂGOASĂ

E bleg, fricos...

TÎMPLARUL

(dă să se repeadă)

S-a mîntuit!

O tai!

FATA ARTĂGOASĂ

*Briciul se știrbă de-i prea ager,
N-ajunși la bete ducă nu ai spete.*

TÎMPLARUL

*Rotare! Zi-i să tacă ori o paște
Urgia și pămîntul umedos!*

FATA ARTĂGOASĂ

*Băut-ai vin din căpăcelul ploștei
De-arăți așa turbat de minios?*

URSINA

Taci, Joimărițo!

FATA ARTĂGOASĂ

*Ori în lăutoare,
Cînd ai fost pruncă și ai fost scaldată
Îți înmuieră funie de clopot*

*Că vrei să fii de lume ascultată
Tot dumneata, așa dogești din limbă
Ca noi să amuțim...*

URSINA

*Să taci, chirandă,
Că te blestem!*

FATA ARTĂGOASĂ

(rîzînd)

*Nu ți-am mai spus? Blestemul
Nu mă lovește. Eu sînt Joimăriță.*

LINA

Taci, fa, fetico!

FATA ARTĂGOASĂ

*Nu te teme, mamă,
Că făcătura-și înfășoară ghemul
Tot către ceia care mă blesteamă.
(către Ursina)
Mai bine cată și-ți descintă pruncul
Tău voinicos cu inima de criță,
Că doară e-ei căciulă nu-i tulpan
Să plîngă-n pumni ca o codană proastă
Că Fira l-a lăsat...*

URSINA

(către Semina și omul ei)

*Auzi, Semino?
Și vezi cîtă rușine mă dogoare.
Auzi, Onufre? Fira, fata voastră
Nu mi-a înebunit numai flăcăul,
Da' și pe mine o să mă omoare...
(se văicărește cu jale de bocitoare)
Mor, oameni buni! Mor!*

SEMINA

*Noi, am vrut nevastă
Să-i fie Fira, Vladului, dar soartea
Ne-a smuls-o de la prag și poate moartea
A dus-o pe tărîmul ei, departe,
S-o legene în leagăn de luceafăr...*

URSINA

Dar Vlad al meu?

ONUFRE

Feciorul tău e teafăr.

URSINA

Dar mintea lui?

ONUFRE

Rămîne.

URSINA

*Aninată**Ca spinu-albastru de un strai de fată
Ce-a pribegit în lume ca zâluda.**(căt-re Semina)**Se vede c-ai mîncat aripi, cumătră,
Cînd ai purces cu Fira grea....*

ONUFRE

*Ți-e truda**Amarnică și fără rost, Ursină.
Ne dușmănești cum norul negurează
Pe maica lună ce ne dă lumină;
Și-așa ne-apasă negru nor pe suflet
De cînd a fost ca fata să ne piară
De parcă a fost dusă de Rusalii.
Noi am dorit nuntire, nu durere
Ca să ne dușmănești...*

SEMINA

*Cînd răsturnară**Mîțucii, zestrea fetii pusă stivă
Cu perini, cu cămeși și lăvicere,
M-am bucurat de semnul de nuntire,
Dar semnul ne-a-nșelat....*

ONUFRE

Amar de noi!

SEMINA

*In noaptea de Ispas, prin alunișuri
Cînd înfloresc și leapădă spre ziuă
Floarea de leac și dragoste-n tufișuri,
Cu fete și feciori, să le culeagă
N-a mers și Fira?*

ONUFRE

*(ștergîndu-și o lacrimă cu mîneca sumanului)**Fata noastră dragă!*

SEMINA

Dar a venit sorocul blestemului...

ONUFRE

Și vrajba între tineri...

SEMINA

(plîngînd)

Și durerea...

FLĂCĂUL CHIPEȘ

(care a intrat pe replica lui Onufre „ți-e truda“, se lasă cu un genunchi la pămînt în fața bătrînilor Firei)

Iertați-mă, bătrînilor!

URSINA

(aplecîndu-se către fiul său, cu glasul gîtuit de ciudă)

*Te scoală**Indată, nu ne face de ocară.**Ori te-ai prostit de tot?*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

*Mi-e ziua goală**Și-mi urlă-n suflet noaptea ca o fiară;**N-am liniște de cînd ca fumul văii**S-a mistuit spre cine știe unde.**Nu ard de-aproape crestele văpăii**Cum dragostea, din zarea adîncată**In piept cu focul Firei mă pătrunde**Și inima-mi scrumește.*

URSINA

(îi șueră cu furie în ureche)

*Scoală-ndată,**Că rîd și pietrele de tine...*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

*Ridă!**M-oi duce ca Voinicul Greuceanu**Care-a tocit opincile de fier**Cătîndu-și mîndra...*

URSINA

*Auțiți-l, oameni!**E dus cu dușii de pe lume.*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

*Pier!**Măicuță, dragostea de vrei s-o vindeci**Mai rău te vatămă...*

URSINA

Nu fi bolind,
Cum s-a aprins așa s-o stinge.

FLĂCĂUL CHIPEȘ

(către Onufre)

Tată!

*O văd pe culmea munților urcînd
 Și munții îi se culcă la picioare
 Ca niște urși de piatră imblinziți;
 O spală-n mers argintul din izvoare
 Și umbră-i fac vulturii răstigniți
 Cu aripile-n razele de soare...
 De ce-a plecat... de ce-a fugit în lume
 Și ne-a lăsat în jale și năcaz?
 De ce ne-a dușmănit?*

FATA ARTĂGOASĂ

De ce? De ce?

*Te zbați și fierbi ca un șuvoi în spume;
 Tu îi oțtai de dragoste în poală
 Cînd ei îi nălucea un braț viteaz...
 D-aia fugi.*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

De dragoste cînd dai

*Ți-azvîrle-n țîrnă paloșul și ghioaga,
 Te lasă înfiorat, cu mîna goală,
 Îți taie răsuflarea, îți ia vlaga
 Și arzi în foc nestins.*

FATA ARTĂGOASĂ

Pentru cea dragă

*Infruntă căpcăuni, balauri, zmei
 Un braț viteaz, ca-n basmele străbune...
 Nevolnic, cu flăcării de o seamă,
 Urît te-nfățișai în ochii ei,
 Oftînd, clocînd pe vatră...*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Spune, spune!

Lovește-mă cu vorbe de jăratec.

URSINA

(șoptindu-i)

*Nu asculta ce cîntă Joimărița,
 Că vorba ei e ghimpe otrăvit.*

FLĂCĂUL CHIPEȘ
(către Semina și Onufre)

*Cît soarele mai ștă pe Smidovatic
Pe urma fetei voastre am pornit;
Bătrînilor, cer binecuvîntarea,
Naintea voastră-n țină fruntea pun.*

ONUFRE

(luînd un toiag de alun din mîna unui cobzar bătrîn ce stă rezemat de loitrea unui car)

*Pornește împăcat cu tine, Vlade,
Și ia la drum toiagul de alun,
Noroc să-ți poarte.*

URSINA

*Maică! Nu se cade!
Toiagul de alun numai țiganii
Il poartă de noroc... vai, ce rușine!
Ca un șătrar să pribegesti, și lumea
Să te întîmpine cu risu-n vorbe
Strigînd a corb ca după cioclovine!
Nu pleci din sat, că fac omor...*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

*Ba plec.
Dă-mi, mamă, binecuvîntarea ta!*

URSINA

*Nici moartă!
De pleci, în iazul morii mă înec
Și te blestem!*

COBZARUL

(bătrîn, frumos, cu o tristețe pe chip)

*Ogoaie-te, Ursină!
Și nu mai lepăda blesteme goale
Și nu băga țiganilor vreo vină;
Cu bățul de alun cătau țiganii
Norocu-n pribegita noastră cale,
Prin aspre vremi venind, prin aspre locuri
Cu varga de alun bățînd în soarte
Șătrarii cu urechea pe ghiocuri
Un freamăt ascultau... Adîncul freamăt
Al unei țări pierdute... ce-i departe
Și n-o mai știi. Cu sufletu-n vioară,
In cobză sau în nai, din țară-n țară
O țară jinduiam și cîte-odată,
La hanuri sau la vadul vechi al morii*

*Ne pomeneam pe ocina aflată
De parcă-am fi fost din veac și horii
Ii legănam pe strune bucuria.*

URSINA

Pornim acasă, Vlade, hai!

FLĂCĂUL CHIPES

Indată.

*Pornesc încotro soarele arată;
Curînd va umple crestele de sînge.
Mă arde locul unde-mi stă-ncălțarea,
Cat să le sting arsura-n roua nopții
Mergînd spre ea cu ochii la luceafăr,
Că poate Fira roua nopții plînge
Și-i merg pe urme fiarele, căpînii
Ce-adulmecă a om sub luna rece...
Plec, mamă!*

URSINA

*Vlade, nu ți-e capul teafăr,
Te duci? Așa ți-e vorba? Și mă lași?
Te-a zăpăcit mirosul de catrință?
Străinii îi cîstești cu ascultare?
Onufrie ți-e tată și Semina
Te-a zămislit în pîntec și ființă
Ți-a dat?*

FLĂCĂUL CHIPES

Măicuță!

URSINA

*Fă numai doi pași
După zăluda ce-a pornit în lume
Și te blestem.*

LINA

Amarnică-i Ursina!

FATA ARȚAGOĂSĂ

*Turbă ursoaica. Urlă, face spume
De furie.*

LINA

*Și Vlad parcă se zbate
Blestemul să-l învingă...*

FATA ARȚAGOĂSĂ

De pornește

E om întreg.

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Vă las cu bine!

ONUFRE

Mergi

Drum luminat, ferit de urmă rea.

Să izbîndești, voinice!

URSINA

Nu se poate!

Nu, nu pleci!

(către ceilalți)

Dacă pleacă, vă blestem!

Celui ce pleacă și-l urăști, în spate

De-i spargi o oală se alege praful

Și pulberea... Copilul meu, nu ție,

Pe Fira, c-o uram, am blestemat-o.

Că inima și mintea ți-a stricat-o

I-am spart în urmă oala fără să știe,

De geaba pleci, de ea s-alese praful

N-o mai ajungi... Ce blastămă Ursina

E blestemat.

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Pe Fira n-o ajunge

Nici un blestem. I-am pus inel în deget;

Măicuța, nu cădea în rătăcire,

Și soarelui te roagă să alunge

Din tine gîndul rău...

URSINA

Rămii!

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Nu preget.

Mă duc de-ar fi și munții să se bată

In capete, cînd trec...

(Ursina plînge, se zbuциumă făcînd gesturi de parcă ar blestema pe cei de față. Vorbele ei sînt acoperite de larma unui grup de copii ce trec prin scenă cîntînd un descîntec)

ROTARUL

Grozavă ceată!

UN COPIL

„Urlă, urlii,

Du-te pe pustii!“

ALTUL

„*Taie-i gura
Cu cüstura
Pîn-oi trece bătătura!*“

ALTUL

(arătînd pe cer crai nou care luminează slab deasupra morii în amurgul vioriu)

„*Lună nouă, lună nouă
Taie pîinea-n două;
Ție jumătate,
Mie sănătate!*“

ALTUL

(sărînd într-un picior)

„*Crai nou, crai nou,
Na un fedeleș gol,
Dă-mi unul plin,
Roș ca călina
Gras ca slănina.*“

(copiii repetă în cor descîntecul ieșind din scenă)

ROTARUL

*I-au auzit vorbind pe ai bătrîni
Și vor și ei blestemul să-l desfacă!
Măimuci ce-i strîmbă pe cei mari...*

(Apare în scenă, urmărită de rîsete depărtate, fata slută, peste măsură de boită pe chip, ca o păpușă de tîrg. Întră și parcă nu ia în seamă pe cei ce se află în fața morii)

FATA SLUTĂ ȘI ZĂLUDĂ

Să tacă!

*De ce rîd Frumuselele, Ielele?
Rîd de năcaz și-mi fac fermecătură
Că sînt frumoasă și că am un frate
De cruce... I-am dat mîna și din groapă
L-am scos și după datini l-am despărțit
De-un frate mort — și d-aia nu se poate
Să-i fiu aleasă fiindcă îi sînt soră
De cruce. Noi am frînt colacu-n două,
Dar maică-sa nu vrea să îi fiu noră...
El e ca un mesteacăn despletit
Și e mlădiu de poți să-l frîngi cu ochiul,
Il apăr eu să nu îi dea diochiul...
O fată cu ochi verzi, vrea să mi-l ia...
Dar de ce rîd? să tacă!*

COPIII

(intră cătînd-o pe fata slută și zăludă)

Uite-o, ia!

(se învîrtesc în jurul ei și cîntă ca niște spiriduși)

*Haisă, țală la cămară
La hîrbul cu rumineală,
'nvrte mamă hîrbul bine,
Să mă joace și pe mine
'nvrte mamă hîrbul roată
Să fiu de flăcăi jucată
Tropa, tropa pe podele
La oala cu ruminele;
Ruminele
Subțirele
Că și eu m-am ruminat
Și mai tare m-am sluțit.*

ROTARUL

*De unde, doamne, răsăriră dracii?
Pierși! Mai liniștiți-vă pe-acasă.*

FATA SLUTĂ ȘI ZĂLUDĂ

*Sînt fata lunii... uite, vîrcolacii
Horesc în jurul meu să mă mănînce
Că sînt ca mama lună de frumoasă;
Am chip rotund, dar sînt ca ea, prea albă
Și-atunci îmi dau cu ruminele... Salbă
Imi fac din lacrimi că le-nșir pe-o rază
Ce-o frîng din lună cînd mă luminează
Măicuța mea... și am atîtea lacrimi...
(plînge)*

COBZARUL

Proasta din sat, sărmana!

ROTARUL

(alungînd copiii)

Dați-i pace.

(Intră rîzînd: fata prea bălană, fata roșcovană, fata năzuroasă, fata prea frumoasă, urmate de flăcăii: Olarul, Cojocarul, Aurarul, Plutașul și alții... Copiii fug printre picioarele lor... Fetele conțin din rîs și larmă fiindcă au văzut-o pe fata slută care plînge și care din plîns începe să cînte)

FATA SLUTA ȘI ZĂLUDĂ

(cîntă legănîndu-se)

*„Nu-i bine doamne, nu-i bine,
Nu-i bine omul frumos,
Intră-n pămînt, păcătos.
Nu-i bine, doamne, nu-i bine,
Nu-i bine omul urît;
Intră-n pămînt, amărît.“*

(încetează din cîntec și plînge. Fetele își fac semne și o înconjură)

FATA PREA BĂLANĂ

Nu plînge, Chiră, fii cuminte.

FATA SLUTA ȘI ZĂLUDĂ

Nu plîng.

FATĂ ROȘCOVANĂ

Hai, șterge-ți lacrimile.

FATA SLUTĂ ȘI ZĂLUDĂ

Nu sînt lacrimi.

*Mărgăritare-mi curg din ochiul stîng
 Și doar din ochiul drept îmi pică sînge
 Cînd mă gîndesc la fratele de cruce;
 E-nchis într-un mesteacăn pe colină,
 Cînd bate vîntul, șopote: nu plînge
 Cu mărgărinte Chiră Chiralină!"
 Și dă ușor în crengi să mă apuce...
 Dar maică-sa mă blastămă și plîng
 Și-mi pică sînge și din ochiul stîng.
 Dar e viteaz mesteacănul meu șut,
 Odorul meu, viteaz cum altul nu-i
 In sat...*

FATA PREA BĂLANĂ

*(cu înțeleș)**Cum altul nu-i.*

FATA ROȘCOVANĂ

Că bine zise.

FATA MOFTUROASĂ

Viteji văd doar nebunele în vise.

FATA PREA BĂLANĂ

Te-aude Chira.

FATA MOFTUROASĂ

*Insă nu m-aude**Urechea celor surzi.**(făcînd cu ochiul către flăcăi)*

FATA ROȘCOVANĂ

*Sînt surzi de frică;
 Spun că sînt blestemați de vrăjitoarea
 Crijecilor.*

FATA ARTĂGOASĂ

*Un paloș nu ridică**Să bată în nohai.*

FATA MOFTUROASĂ

(cu dispreț)

*Sînt moi ca lina**De tors.*

COJOCARUL

*Nu Chira, voi sînteți zălude,
Uscate pentru dragoste și joc.
Ei! că nu vor flăcâii să m-asculte;
V-ași da eu, vorba ceia cu cojocul...*

FATA PREA BĂLANĂ

Păi cum!

FATA ARTĂGOASĂ

*Infige-ți acul în cojoc
Că-i acul greu și-o să te doară mîna.*

FIERARUL

*Măi fetelor, nu vă jucați cu focul!
Nu mîniați flăcâii!*

FATA ROȘCOVANĂ

Nu mai spune!

*Ia-n auziți! ne sperie fierarul
Că el s-a fript de multe ori.*

FATA PREA BALANA

Ar vrea

*Viteaz să pară, luptă cu barosul
Și scoate fulgere din nicovală,
Dar fierbe într-o oală cu olarul
Și cum aude de nohai, dă dosul.*

OLARUL

*Ce ai cu mine, Ană? Că eu doară
Cînd strîng argila-n palme parc-aș strînge
Făptura ta întreagă ...*

FATA ARTĂGOASĂ

Bălăioară!

*Nu-l zădări... Olaru-ndată plînge,
E moale ca argila...*

AURARUL

Eu lucrei

*O vară -ntreagă ca să-ți fac cercei
Și salbă grea.*

FATA MOFTUROASĂ

Ce vrei să fac eu ei?
Cerceii sînt subțiri și salba rară
Și-s de prisos podoabele cînd vin
Nohaii năboind pîrjol în țară.
Ai să mă vezi cu totul aurită
Cînd m-o răpi în șea un han tătar
Să-i fiu podoabă-n Crîm...

COJOCARUL

Ești îndrăcită!
La ce-l mai amărăști pe aurar
Cînd el ți-ar da și viață și podoabe?

FATA PREA FRUMOASĂ

Păziți-ne mai bine de nohai
Să nu ne ia tabunurile roabe.

PLUTAȘUL

Și tu ce ai cu mine de mă ții
Cum ții înfipt în țapină bușteanul,
Și-o vorbă nu-mi grăiești?

FATA PREA FRUMOASĂ

Ai ochii vii,
Nu vezi? Sînt prea frumoasă, eu aștept
Să vin-un mire mîndru, cu rădvanul
Și să mă ia...

PLUTAȘUL

O să vă-nfig în piept
O țapină, de-apururi să vă lege!
De ce mă arzi cu foc cînd eu te văd
Și-mi nălucești și cînd cobor pe plută?
Ce vrei?

FATA PREA FRUMOASĂ

Te du pe apa ne-ncepută!

PLUTAȘUL

Așa ți-i vorba?

FATA ROȘCOVANĂ

Nu cumva te mîinii?

PLUTAȘUL

Vi s-ar cădea la toată cîte-o probă
Să stați zăcînd, să nu mai vreți nimic.
Că v-ați zărghit.

FATA ARTĂGOASĂ

*Intre muieri, de cade,
Și ciungul chiar se vede mai voinic.*

PLUTAȘUL

Mă, Joimăriță!

FATA ARTĂGOASĂ

(cu batjocură)

*Ce-i, plutaș viteaz?
Te-ai voinicit?*

LINA

Taci fată, că-i rușine...

FATA ARTĂGOASĂ

Nu tac... măcar să crăpe de necaz!

FATA MOFTUROASĂ

*Nu-s pentru noi niște flăcăi de lână
Ca voi!*

FATA PREA FRUMOASĂ

*Cîndva se vede că trecură
Pe sub copacii unde-i iarbă mare
Crescută din verdeața pîrjolită
Ce-o calcă frumușelele-n picioare
Jucînd prin ea o horă ne-ncheiată
De î se moaie un picior sau mîină
Acelui care-o calcă după ele...
Așa și lor.*

FATA ARTĂGOASĂ

*Dar lor li se muiară
Picioare, mîini și chiar virtutea-ntreagă;
Fricoșilor!*

FIERARUL

*Mai bine v-ați ruga
In noaptea de Sîn Toader, să vă crească
Părul mai lung, s-avem de ce-nșfăca.
„Toadere, sîn Toadere,
Fă cozile fetelor
Cît cozile iepelor!”*

FATA ROȘCOVANĂ

*Și vouă, cînd a fost ca să vă nască
Măicuța voastră, v-au urat pe dos
Ursitele, urare muierască:*

„De va fi fată
Să iasă la furcă;
De va fi ficior
Să iasă la topor!“

FATA PREA BĂLANĂ

*Simțeau ursind că limba li se-ncurcă
Și voi, care de care mai chipos,
Cum vă nașteți, trăgeți la tors, la furcă.*

(Flăcăii încep a juca batjocorind în gesturi fetele, făcînd că vor să le tîrnuie de cozi. Cobzarul zice din cobză. Răsar încă doi cobzari mai tineri).

„Toadere, sîn Toadere
Fă cozile fetelor
Cît cozile iepelor!“

(Fetele joacă și ele, cîntînd, rîzînd prin gesturi de moliciunea și lipsa de bărbăție vitează a flăcăilor.)

„Fată de-o să fie
Iasă la topor;
Să iasă la furcă
De va fi ficior!“

(In timp ce joacă, se aude ca un tunet îndepărtat, ca uruitul trecerii unei calești pe un pod de lemn, și nechezatul puternic al multor armăsari. In același timp, uruitul morii încetează brusc. Fetele și flăcăii s-au oprit din joc. Toți se privesc nedumeriți. Morarul iese în ușa morii).

GLASURI

Ce s-a-nîmplat?

Ce-i?

MORARUL

(cu chipul nedumerit)

Moara s-a oprit!

ROTARUL

Și s-a oprit pe cale o caleașcă!

COBZARUL

*Caleașca-i neagră, roșile-s de foc
Cu spițe roșii....*

FIERARUL

*Caii bat în loc;
Opt armăsari cu ochiul năvărit!*

FATA PREA BĂLANĂ

Ia! Ia! cine coboară din caleașcă?

ROTARUL

*Cinci călători de parte muierească;
A mai bătrînă cea dintîi coboară,*

*Uscată-i ca o iască de pădure.
Ii vin pe vîrstă alte patru-n scară
Parcă-s cioplite toate din săcure.
In negru înveșmîntate...*

FATA PREA BĂLANĂ

Vin încoace!

(Intră în scenă cinci femei îmbrăcate în rochii negre, lungi, de modă medievală. Cea mai bătrînă stă mereu în frunte. Celelalte patru se țin grupate în urma ei. Este vizibil că se despart ca vîrstă preț de cîte o generație. Toate au chipuri uscate, livide, dar pecetea timpului arată despărțenia de vîrstă dintre ele. Au toate ținuta dreaptă, țeapănă și un aer de dispreț amestecat cu ură față de cei din preajmă. Le urmează un vizitiu îmbrăcat într-o livrea roșie, străveche)

FEMEIA IN NEGRU

(cătref surugiul în livrea roșie)
Vezi care e rotarul.

SURUGIUL ROȘU

*Dintre voi
Să vină, oameni buni...*

FEMEIA IN NEGRU

(îi curmă vorba, lovindu-l peste umăr cu un baston negru)

Nu, oameni buni!

*Ți-am spus să-ntrebi doar care e rotarul.
Te-ntinzi la vorbă lungă și nu-mi place.*

(cătref cele patru femei în negru)

Cum ne privesc aceste spurcăciuni!

(femeile în negru scot niște sunete ciudate ca niște rîsete scrîșnite)

*Cenușă i-aș preface cu pojarul
Ce arde-n mine*

SURUGIUL ROȘU

Care e rotarul?

ROTARUL

Rotaru-s eu... Ori vi s-a rupt vreo roată?

SURUGIUL ROȘU

(Vrea să vorbească dar cată cu teamă la femeia în negru)

O roată. Vino!

(pornește cu rotarul după el. Oamenii privesc mirați și stînjiți la cele cinci femei în negru. De cînd acestea au venit, s-a lăsat o umbră verzie cu toate că crestele măgurilor sînt roșii sub asfințitul soarelui)

LINA

*A mai scrijălată
Pe față, pare a fi o doamnă mare.*

FATA ARTĂGOASĂ

O fi vreo boeroaică!

LINA

Fiecare

*Din ale patru-i seamănă, leite,
Dar una-i mai scăzută decît alta...
I-or fi surori ori rude...*

FEMEIA IN NEGRU

(aparte, către cele patru femei în negru)

Biciuite

*Le-aş vrea aceste mutre blahe; haidem!
Că de mai stăm un pic, îi sfişii...
(pornesc în monom, ocolind iazul morii ca nişte pasări negre,*

PLUTAŞUL

Dalta,

*De-o-nfigi într-un butuc. nu stă mai dreaptă,
Nici degetele-ntinse dintr-o mîină
Decît cele cinci ţarce...*

COBZARUL

*Ori, să fie?...
C-arată ca mai „marii pămîntului“,
Se poartă cum se poartă o stăpîină
Amarnică, pe sate şi moşie;
Eu am umblat ţinuturile roată,
Cîntînd cum cînt, la hori şi la conace,
Dar nu mă ştiu s-o fi văzut vreodată
Şi nici pe cele patru-nsoţitoare
Călugăriţe fără comănace...*

Or fi din depărtate locuri.

FATA ROŞCOVANĂ

Or fi din depărtate locuri.

COBZARUL

Fi-va.

FIERARUL

Nu poţi să ştii de unde zboară griva.

FATA ARTĂGOASĂ

(În vreme ce fetele pufnesc)

*Fierarul făureşte zicători.
Fierare! Nu vorbi cu mintea goală
Că nu-s potcoave vorbele de duh
Ca să le ciocăneşti pe nicovală.
Nu te pripî. (fetele rîd)*

FIERARUL

*Imi cazi odată-n clește
Te-oi potcovi eu mînză năvăvașă.*

PLUTAȘUL

*Taci! Surugiul cu surtucul roșu
Se-ntoarnă. Poate el ne lămurește
Ce hram poartă muierile cernite.*

(către surugiu)

Ia fă-te-ncoa!...

SURUGIUL ROȘU

(venind îngîndurat către oameni)

*Eu nu știu cum se frînse,
Că roata era-ntreagă, drumul neted,
Dar cum fișnesc măselele stupite
Din gura ce-o pălești, așa fișniră
Și spițele din roată....*

PLUTAȘUL

Măi, firtate!

*Muierile cernite ce veniră
Cu tine, cu răzvanul, se arată
Să fie neamuri mari, că-s înțepate;
Cu ele vii din cale depărtată?
De unde sînt?*

(Surugiul dă din umeri și cată cu teamă jur împrejur)

COBZARUL

Nu știi?

SURUGIUL ROȘU

*Le știe iadul!
Că eu cu ele-s doar de șapte zile
Și mi-e deajuns... Și le-ar pieri răsadul..
Că... (se uită iar cu teamă jur împrejur)
... da' mai bine tac.*

FIERARUL

De ce te sparii?

Că doar ești între oameni, măi rumîne.

COBZARUL

*E liniște și pace lingă moară
Și stelele curînd au să răsară
Să-și joace-n palma apei icusarii...
Dă drumul vorbeii...*

SURUGIUL ROȘU
(cercetînd iar cu grijă locul)

Cele cinci bătrîne....

FATA PREA BĂLANĂ

Bătrîne-s toate?

SURUGIUL ROȘU

Toate au cite-un veac.

LINA

De unde știi?

SURUGIUL ROȘU

Azi seară poposirăm

*Departa într-un han, și în cerdac
Le-am auzit vorbind, deodată, toate
Ca niște ciori cînd cîrîie de-a valma.
Sta inima să-mi crăpe și cu palma
Mă apăsam pe gură să nu țip;
Mi se părea că toate cinci sînt una,
Cu-acelaș grai spăimos, cu-acelaș chip.
Am auzit cum spune a bătrînă:
„Fetițelor, ajuns-am prea tîrziu“.
Cu-o zi-nainte m-au tocmit pe mine
Că le-a murit pe drum un vizitiu;
Și ce-auzii? Că vin din munții Hartz
De peste patru țări, mai știe cine.
Alta zicea: „Cînd am plecat, fu marți“.
Și eu gîndeam: e noaptea în spre vineri,
Nici pasărea n-ajunge-atît de iute,
Dar mi te cinci muleri într-un rădvan....
Dar cînd suii pe capră și pornirăm
Mi se păru că aripi nevăzute
Ne-au repezit sub cer, ca un orcan.*

FIERARUL

Ce-a vrut să spuie: „Prea tîrziu sosirăm“.

SURUGIUL ROȘU

*Ce știi? Să le-nțeleagă ăl cu coarne!
Alît am auzit cînd poposirăm
La han, de-un blestem, de-un fecior
Și de o stîncă veche într-o poiană...
De-o răzbunare grea, de-un vechi omor...
Și goană iar, pîn'fu să ne răstoarne
Rădvanul blestemat.*

(Intre copaci femeia în negru ascultă ce spune surugiul roșu. Pe măsură ce acesta vorbește, chipul ei ia o înfățișare tot mai neomenească. Apoi se apropie și îl lovește cu bastonul negru pe umăr)

FEMEIA ÎN NEGRU

Urmează-mă!

(Surugiul roșu privește năuc, apoi ca fermecat, o urmează intrînd după ea printre copaci)

COJOCARUL

Ei, drace! Nu știu ce mă strînge-n spate!

FATA ARTĂGOASĂ

Se vede că ți s-a strîmtat cojocul.

OLARUL

*Inghimpă tu cu vorba, Joimărișo:
Răcoarea nu alege spete late,
Că nici pe mine nu mă-ncape rocul.
(mișcă din umeri de parcă l-ar strînge haina)*

AURARUL

Un junghi parcă mă-ncearcă.

FATA ROȘCOVANĂ

*(făcînd cu ochiul către Joimărița)**Ce să fie?*

FATA ARTĂGOASĂ

*Piscează mărgeluțele albastre
Care le cos codanele pe iie
Și bea-le cu rachiul de drojdie.*

FIERARUL

Bine!

*Oi face-o eu, că auraru-i moale,
O să pisez mărgicile albastre
Cu iia-ntreagă, cînd o fi pe tine,
Să-ți treacă pofta să mai dai din foale
Și să batjocorești flăcăii...*

LINA

Oare

*Femeia neagră n-o fi vrăjitoare?
Și cele patru ce-o urmează...*

FATA ARTĂGOASĂ

Mamă!

*Te-ai molipsit de la flăcăi, de teamă
Scuipă-ți în sîn, flăcăii nu-și scuipară,
Dar frica și cojocul li-l strîmtară.*

FATA PEA BĂLANĂ

O fi vreo boieroaică.

FATA ARTĂGOASĂ

Nu-i tot una?

De-i floare mucigaiul pe părete

Tot floare s-a numit și mătrăguna.

(apar cele cinci femei ocolind iazul morii ca niște pasări negre)

LINA

Iar vine arătania cernită.

FATA ARTĂGOASĂ

Eu o înfrunt!

LINA

Stai locului!

FATA ARTĂGOASĂ

Oi sta.

COBZARUL

In fiecare ochi câte-un erete

Stă să răpadă pliscu-n careva;

Ei, știu eu, ăsta-i ochi de boieroaică....

FATA ARTĂGOASĂ

E ochi spurcat!

LINA

Taci, că te-aude, maică!

FEMEIA ÎN NEGRU

Care-i flăcăul Vlad?

(oamenii tac, se privesc între ei, nu răspund. Vlad își face loc venind din fund)

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Vlad al Ursinei!

E cel ce stă sub ochiul cui mă vede.

Care vi-i voia?

FEMEIA ÎN NEGRU

Voia e nevoia....

*Te văd om zdravăn, vrei să-mi fii în slujbă,
Să te tocmesc pe-un an ca surugiu?....*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Păi, la rădvan ca să vă mine caii

E cel cu rocul roșu, precît știu!

FEMEIA ÎN NEGRU

S-a spînzurat!

(cele patru femei în negru dau automat din cap cu aere de tristeță.
Printre oameni aleargă un murmur)

Era stricat la minte.

FLĂCĂUL CHIPEȘ

*La minte nu l-am cercetat, se poate,
Dar ce-i cu surugiul dinainte?
Muri și el?*

FEMEIA ÎN NEGRU

(înciudată)

*Prea vrei să afli toate!
Îți dau simbrie douăzeci de galbeni,
Îți dau livreaua celui spînzurat;
Fii surugiul meu!*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Mărită doamnă!

*De cînd ne știm, din veacuri depărtate,
Nici unul dintre noi n-a fost argat...
Mergi sănătoasă, eu am altă cale.*

FEMEIA ÎN NEGRU

(aparte către cele patru femei)

*Din calea asta vreau să te abat
Blah blestemat!... Să nu-mi înfrîngi voința!
Ce spun acum doar tu ai să auzi.*

(către Vlad)

*Ne-om întîlni, flăcăule, pe calea
Pe care-o iei să-nveți ce e căința;
Am ochiul ager și prevăd prin vreme
Că o să cazi răpus de cinci blesteme*

(aparte)

*Cinci veacuri am răbdat și-o să ajung
Tot neamul vostru-n moarte să-l alung!*

(Iese furioasă, urmată de cele patru însoțitoare care rotesc spre oameni priviri veninoase de ură. Într-o clipită se aude un pocnet de bici ca un trăznet, un șuierat straniu, nechez de armăsari fioroși și duruitul rădvanului care trece din nou pe un pod de lemn. În aceeași clipă năvălește în scenă rotarul)

ROTARUL

Vrăjitorie, oameni buni!

FLĂCĂUL

(intrînd și el pe fugă)

În goană

*Erau să mă zdrobească armăsarii,
Vărsau văpăi pe nări...*

ROTARUL

Lucram la roată

*Sub frasinul bătrîn... Şi ce-mi văd ochii?
Cele cinci iazme în rădvan săriră
De la pământ în perine, deodată,
De parcă vîntul le suflase-n rochii;
Cea mai bătrînă hăţurile prinse,
Cu băţul negru, răsucit deasupra,
Trăzni ca din harapnic; armăsarii
Tăşniră ca din arc; atuncea roata
Ce-aveam în mîini, cu spiţele aprinse
Svîcni după rădvanul în trei roate
Şi ca un cerc de foc, mult timp, în urmă,
Goni după rădvan...*

FLĂCĂUL CHIPES

Şi-acuma, poate

Rostogolită fuga nu şi-o curmă!...

COBZARUL

*Eu aş fi oblicit că-i vrăjitoare
Din vreme, de purtam la clop trei fire
De usturoi cu care-ai împănat
Un cap de şarpe ce l-ai retezat
Cu-n ban de-argint în zi de Sfeti-Gheorghe.*

LINA

*Eu i-am citit tot rostul prin simţire
Că-i iazmă care nu mai putrezeşte,
Din cele ce iau mana de la vaci;
Deşi purta-ncălţări de doamnă mare...
Eu i-am văzut şi clonţu-n gură...*

FIERARUL

Taci,

*Mamă Lino! Nu-i frumos tot grasul
Şi nu e nici tot slabul ticălos,
Să poţi să-l prinzi după înfăţişare!*

LINA

N-a fost fărnicătură?

COBZARUL

La tot pasul

FATA ARTĂGOASĂ

(îndoielnică)

Aşa părea...

OLARUL
(nehotărît)

A fost vreo nălucire...

LINA

Ne-a nălucit la toți? Dar spînzuratul?

FLĂCĂUL

Dar armăsarii negri?

ROTARUL

*Dar rădvanul?
Da' roata cea cu spițele de foc?*

COJOCARUL

*(venind dintre copacii de lîngă iaz)
Am fost la spînzurat, nu-mi vin în fire!*

PLUTAȘUL

(aducînd într-o prăjină livreaua roșie)

N-a mai rămas nimic din el în roc!

*(Oamenii se înghesuie, privesc rocul roșu, murmură și își fac cruci mari)
S-a spulberat doar fum și doar cenușă;
Nu știm nici cum a ars, nici cînd s-a stins...
Nici cum rămase rocul.*

(O fată scuipă pe rocul roșu din care izbucnește o vîlvătaie)

LINA

Uite-l, arde!

COJOCARUL

*O fată a scuipat pe roc, și rocul
Cel blestemat ca finul s-a aprins!
Mă... ori visez?*

MORARUL

(care tot timpul a stat pe lîngă moară, puflînd nestingherit din lulea)

*Urîte, cojocare,
Sînt visele și-n viață uneori.
O fi așa sau poate ni se pare
Și socotim că ele se întîmplă,
Că sînt fărîmături de vrăjitori...
Visăm cu ochii trezi... da' asta-i alta...
Îs bucuros că moara a pornit.
Cine-i la rînd să-și ție rîndul...*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

Haidem,

*Toiag de-alun, că timpul mi-a sosit;
Norocul să ne poarte după Fira,
Fie cu ea norocul. Bun rămas
Cinstiți săteni!*

MORARUL

Să-ți umble domnu-n pas.

PLUTAȘUL

*(îi dă o săcure)**Măi Vlade, ia săcurea.*

AURARUL

*(trage jungherul de la chimir)**Ia jungherul!*

MORARUL

*Ce nu înoadă vorba, cite odată
Lovește-n nodul rău, și-l taie fierul!*

COBZARUL

*E bun și-un sfat... și armele sînt bune!
Drum bun!*

FLĂCĂUL CHIPEȘ

*Vă las, că soarele apune,
Dar chipul celei dragi mi-o fi lumina!*

GLASURI

Noroc!

URSINA

Nu face nici un pas!

GLASURI

Ursina!

URSINA

*Cum să te duci așa, nemiruit?
Ia mirul de la paște...**(cu lacrimi în glas)*

Și smeoaica

*Își ocrotește puiul meu... Cum oare
Să nu te știu de rele ocrotit,
Să mergi stingher sub duhuri călătoare?...
Te binecuvîntez, eu, păcătoasa,
Nu blastămă din inimă ursoaica!*

C O R T I N A

NOTE DE DRUM DIN CALIFORNIA

De la Los Angeles la San Francisco circulă un tren luxuos, „Lumina zilei“, făcut numai din sticlă. Poți privi pe dreapta și pe stînga ca și în sus, cerul. Dar mai există și un drum care se tîrăște molatec pe malul oceanului sau urcă arrogant pe înălțimile muntoase înșirate de-a lungul apei. E vechiul drum al spaniolilor mexicani, care au parcurs litoralele de la San Diego la San Francisco, acum patru sute de ani, în numele regelui Spaniei. Drumul se chema atunci pompos „Camino real“. Acum „drumul regelui“ se numește prozaic și simplu, în termeni de Baedeker, „Șoseaua numărul 101“. E drumul primilor colonizatori, apoi al bandiților jefuitori plecați din sud, înfine al căutătorilor de aur. E parcurs superb de morga „Cadillac“-urilor de lux și nevoiaș de mici caravane de zilieri sezonieri care se îmbarcă pînă la refuz, cu toată familia, cu copiii și boarfe, în vechi mașini prăpădite, în căutare de lucru, de la o vie la un cîmp cu tomate și de la o plantație de portocali la o sondă de petrol. Drumul acesta spre nord a fost stropit cu multe lacrimi. El ducea către zăcămintele de aur. Acum o sută de ani, năvala către văile de la Sacramento a fost de neînchipuit. Orașe întregi cu tot ce trebuia unei omeniri pătimase, cu biserică și cîrciumă, cu școală și spital răsăreau într-o săptămîină și apoi erau părăsite iute cînd rîurile își istoveau grăunțele galbene. Era pe vremea nuvelor sentimentale și umane ale lui Bret-Harte și a glumelor amare ale lui Mark Twain. După o isterie de cîteva decenii, puhoiul s-a oprit ca să facă loc fîntînilor cu petrol, cu așezări mai lungi, de altă natură, sau a grădinilor de portocali, muncite cu mulțimi necăjite de șomeri, sub conducerea unor vechili cu harapnice generoase, adunînd acțiuni și bani pentru ei și pentru stăpînii lor din Chicago sau New-York. Au venit pe urmă casele de sănătate și turiștii neurastenici ca să-și potolească nervii sau anghinele pectorale provocate de emoțiile jocului la bursă. Briza mării, azurul cerului și soarele blînd au adăpostit cu inegală ospitalitate pe călugării franciscani, pe conchistadorii lacomi de aur, gloata amărîtă a celor fără de lucru, alături de regii bursei. În cimitirele semănate de-a lungul drumurilor, moartea a respectat regimul de clasă. Ei dorm cum au trăit, în sectoare diferite: aici, monumente de marmoră care în scurte epitafe vor să mintă posterității asupra misiunii lor pe pămînt, dincolo sărmane cruci de lemn sau morminte fără cruce, mute în anonimatul lor.

Santa Barbara, un orașel de provincie lipit de țărmul oceanului e primul popas pentru turist. După cât se cunoaște, Don Juan Rodriguez Cabrillo e primul om alb care a pătruns aici, acum patru sute de ani. Oasele sale se odihnesc uitate în insula San Miguel, în canalul Santa Barbara. De la mijlocul secolului al optsprezecelea, o așezare albă s-a înfiripat. Climatul, chiar în California, unde totul afară de viața oamenilor pare dulce, e desfătător. Munții, în șiraguri strînse apără de vînturile de nord. Coasta e presărată de insule care opresc curențele mai aspre stîrnite dinspre largul Pacificului. Iarna plouă citeodată. Dar în restul timpului soarele luminează cu blîndețe și voluptate. Păsările mai guralive ca pretutindeni cîntă fără încetare tot anul în masive imense de flori. Locul a fost acaparat întîi de preoți și călugări franciscani veniți din California spaniolă și a devenit o capitală eclesiastică în dependență de Monterey. O candelă care s-a aprins în 1786, ne spune povestea, arde și azi. Cutremurele repetate au năruit clădirile, care s-au refăcut cu îndărătnicie repede.

Din cînd în cînd, cînd prosperitatea creștea, pirații coborau și prădau zile întregi. Mai veneau și hoardele de indieni din împrejurimi. Misiunea călugărească Santa Barbara s-a menținut chiar după ce în 1824 a fost secularizată. Pe la mijlocul veacului trecut, americanii au cucerit orașul și de atunci dominația spaniolă s-a sfîrșit. Numele străzilor și al parcurilor păstrează însă patria, menține pitorescul local, urme de altă dată. O grădină poartă numele lui Cabrillo, primul european care a vizitat regiunea. Strada Janonali amintește de șeful unui trib indian care a trăit aici înaintea invaziei albe. Figueras e numele unui guvernator spaniol. Nu e uitat nici un bandit ca Valerio, care a îngrozit locul.

★

Santa Barbara e plină de flori. Trandafirul înflorește abundent la crăciun, bulgării imaculați de zăpadă ai crisanțemelor se răsfăță în largi masive toată iarna, orchideele scumpe, pentru care se plătește cîtiva dolari firul la New-York, trec aici neobservate. Măzărichea, cameliile și wistaria, de toate culorile, umplu cu parfumul lor ca un balsam aerul proaspăt. Printre cîmpurile de flori răsar pete negre de chiparoși sau eucaliptuși de Australia. În acest rai pămîntesc se îmbulzesc vilele de odihnă, bisericile și hotelurile pentru îmbuibații pămîntului, cînd vre-un crăh în afaceri sau vre-o criză de adulter a nevestelor lor le tulbură plăcerea netulburată altfel de a trăi. Dar nicăieri, în nici o suburbie măcar a orașului, nu se poate vedea un loc de odihnă sau de însănătoșire pentru oamenii muncii. Aceștia zac în spitale sordide, cînd sînt primiți și acolo, pitulate în mahalalele înnegrite de fum ale marilor orașe. Nu numai piinea, dar și sănătatea sînt repartizate inexorabil de legea de fier a raportului de forță al claselor.

★

Ca să-și distreze clientela turistică care plătește gras, Santa Barbara întreține sărbători și ceremonii spectaculare. În august se organizează în ficcare an comemorarea „zilei spaniole”. Atunci străzile se umplu de procesiuni și costume colorate, de jocuri și petreceri. Dansurile și balurile, cursele de cai și luptele de cocoși umplu cu rumoare de carnaval castilan drumurile, piețele și răspîntiile. Domnește o frenezie latină pe care flegmaticii anglo-saxoni vin din toate colțurile ca s-o privească. Ghidurile scriu că în acest sabat se uită grijile și nevoile și că toată lumea petrece. Se uită a se avea în vedere că foamea nu se poate uita și că tot acest bîlci nu hrănește pe nimeni din cei care se întorc seara acasă și se așează la o masă

goală. Atunci oamenii necăjiți își deapănă mut și resemnat încă pornirea lor, pentru atîta cheltuială care nu le îmbunătățește soarta cu nimic.

★

Orașul e dominat arhitectonic de zidurile grămădite în jurul reședinței eclesiastice a misiunii Santa Barbara. Pereții au o grosime de 3 metri. Clopotele au fost aduse din Spania și toate materialele scumpe ale Mexicului și Californiei au fost grămădite aici. Mormintele împodobite ale episcopilor și guvernatorilor care au schingiuit cîteva secole, sînt prezentate turiștilor în toată gloria lor postumă. Călugării franciscani se agită peste tot, creează acea atmosferă spaniolă de monahi și militari care sfidează vremea cu vanitatea lor somptuoasă și inutilă. Chateaubriand scrie în „Memoriile” sale că orice clasă are trei faze: aceea a utilității, aceea a privilegiilor și aceea a vanității. Clerul spaniol de aici a trecut demult de epoca utilității — dacă a avut-o vreodată — a trecut și de aceea a privilegiilor cucerite de business-manii americani. Le-a rămas puțin din faza vanității, și aceea încă la un nivel pur formal. Negustorilor americani le place a tolera pe ici și colo pentru interese pur teatrale, aceste spectacole de aroganță trecută.

★

Prima vedere a orașului San Francisco e surprinzătoare. După înșiruirea de la răsărit la apus și de la nord la sud a orașelor standard, parcă fabricate toate într-o noapte de aceeași mașină, se descoperă deodată un oraș care nu seamănă cu nici un altul. San Francisco — aceasta e caracteristica principală — e un oraș original într-o țară standardizată. Când privești de pe una din colinele pe care e clădit orașul, priveliștea e în adevăr feerică. Orașul pare la început a semăna cu Napoli, dar mai pe urmă se observă caracterul său particular pe care l-ași desemna sub formula: farmecul podurilor. În adevăr, construcțiile se întind pe malurile dantelate și capricioase ale unui golf sinuos. Așezările omenești obișnuite caută locuri netede pe care se dezvoltă. Deosebirea de înălțime și vale a fost indiferentă. În mijloc, oceanul pătrunde cu ape albastre cînd gîtuit, cînd lărgit printre lanțuri de munți. Casele se înfundă în depresiuni și apoi se cațără îndrăznețe pînă în vîrfurile colinelor. Patru, cinci ondulații se alternează ritmic, încolăcite în jurul apei. Diferențele de nivel sînt așa de accentuate încît privind din capul unei străzi care coboară în scări, pietonul nu îndrăznește să coboare fără baston, ca de pe o culme de munte. Travaiele urcă pe șine cu dinți, ca un fel de ascensor. Contemplînd de sus această succesiune de vîrfuri și prăpăstii populate de clădiri, vederea e concentrată totuși asupra golfului din mijloc peste care sînt construite, de la un mal la altul, două poduri uriașe, din care unul se întinde pe o lungime de zece kilometri. Ele se impun așa de insistent vederii încît formează centrul de gravitate al tabloului și grupează în jurul nucleului lor tot restul orașului.

Cînd cobori înăuntru găsești o cu totul altă atmosferă decît în celelalte aglomerații urbane americane. Lipsesc aproape cu desăvîrșire „zgîrie-norii”. Distrus aproape în întregime de cutremurul din 1906, orașul s-a reclădit în case de stil 1900, nu prea înalte, pentru ca un eventual cutremur să producă mai puține dezastre. Furnicarul străzii e tot așa de agitat ca în alte părți; el e însă mai pitoresc, fiindcă orașul nu are stampila anglo-saxonă, ci cosmopolită și latină. Unele cartiere sînt populate aproape exclusiv, ca într-un ghettou, fie de spanioli, fie de italieni, fie de mexicani, fie de chinezi. Fiecare din ele întrețin o viață specifică, cu magazine,

mărfuri, moravuri și costume proprii originii locuitorilor. Aici o pagodă, dincolo un „palazzo“ venețian sau florentin sau o biserică împodobită în stil rococo „curiguresc“ spaniol. Dar sub toate aceste aspecte exotice, se simte dură, îndărătnică voința imperialistă americană. S-a lăsat popoarelor locuitoare tradiția de viață națională formală, obiceiuri inofensive de folclor sau tabieturi autohtone ca să se consoleze cu atât, luându-li-se în locul acestui dar ieftin, pîinea și existența. Căci toate aceste cartiere „naționale“ sînt populate cu oameni săraci care își cîștigă din greu viața. Jos, aproape de apă, clădiri severe și tăcute anunță locuințele stăpînilor și ocupația lor: contuarele de comerț și băncile. Dacă New-Yorkul reprezintă centrul de exploatare al Europei, cu tarifele vamale ruinătoare, cu împrumuturile costisitoare, cu importurile ieftine și exporturile scumpe din țările occidentului, San Francisco e poarta de expansiune a imperialismului colonialist către zona Pacificului și a Extremului Orient. De aici pornesc la prețuri de monopol, către arhipelagul Pacificului, către Australia, India și pînă acum cîțiva ani China, vapoarele de petrol, cărbuni și grâu, și intră mătasea, orezul și cauciucul asiatic pe prețuri impuse de cămătărie. Toată viața economică și politică a orientului asiatic, cu nesfîrșite companii de navigație, linii aeriene, centrale de telegraf și radiodifuziune, bănci și societăți de „export-import“, se concentrează aici. Oamenii, cînd cîștigă parale multe, vor să și petreacă. Astfel orașul e plin de cluburi, tripouri, fumătorii de opium, case de întîlnire, varieturi și teatre, toate sursele triviale sau perverse ale viciului excitat de cîștiguri enorme și ușoare.

Nimic nu oferă o înțelegere mai concretă a acestei situații ca portul. Sute de vase încarcă și descarcă zi și noapte mirodeniile, cauciucurile brute. Toate produsele coloniale se adună în movile uriașe spre a fi trimise către interior. Transporturile dinspre coasta Atlanticului, trecînd prin canalul de Panama, se sfîrșesc aici. Pacheboturi de mare lux își încarcă directorii porniți să-și controleze fiefurile lor din Extremul Orient. Deasupra se ridică o colină, mai înaltă ca toate, „Nob-hill“, unde palatele de marmoră ale îmbogățitorilor, parcă supraveghează mersul victorios al cuceririlor imperialiste. Lumea din vale numește pe acești magnați de pe „Nob-hill“ „nabobs“, de unde cuvîntul nababi.

Cartierul „China town“ e cea mai mare așezare chinezească urbană din lume, din afara Asiei. Ea cuprinde trei străzi paralele și altele mai mici perpendiculare pe ele. Casele au acoperișuri de pagodă și sînt garnisite cu sculpturi în piatră reprezentînd capete de dragoni și cu lungi balcoane de fier lucrat. Oamenii poartă pe lingă haine europenești, halate, papuci și cozi ca în vechea tradiție chineză. Majoritatea sînt mici negustori cu comerț de băcănie unde se vînd mezeluri importate, ceai, pești stranii uscați ori afumați și o serie de zaharicale complicate și aromate, sau cu mărfuri de mătăsărie, de obiecte de artă în fildeș, jad, broderii, șaluri, acuarele etc. Unele din ele sînt vechi și foarte scumpe, altele imitînd pe cît se poate autenticitatea arhaică sînt de fabricație recentă japoneză ori americană. Negustorii se muncesc să le prezinte drept antichități. Din loc în loc, localuri de consum și baruri de noapte, luminate în clar-obscur, mobilate cu lungi divanuri orientale, cu fete de grații minuscule și gentile, cu băuturi amețitoare. O muzică discretă, în care domină ghitara și banjoul, cîntă undeva invizibilă, în culise. Așezați aici adesea de un secol, chinezii americani, cu toată aptitudinea lor de expatriere, păstrează un intens simț național și o resemnată nostalgie. Cînd am vizitat orașul, Cian Kai-și și mercearii lui continuau încă lupta. Am încercat să deschid discuții politice cu micii negustori din „China town“. Unii m-au privit bănuitor să vadă ce

intenții am și de unde vin. Când le-am spus că sînt reprezentantul democrației populare romînești, o imperceptibilă mișcare a mușchilor feței le-a marcat, o frîntură de secundă doar, o surpriză binevoitoare. Au păstrat însă rezerva și muțenia. Dar în felul cum ne-au petrecut pînă la ușă, cum ne-au împachetat într-un surplus de hîrtie desenată lucrurile și cum ne-au adresat o serie de salamalecuri suplimentare, am înțeles că nu le eram antipatici.

★

Mai mult decît celelalte orașe de trafic comercial licit sau ilicit — ceea ce în America e același lucru, totul fiind o chestiune de nivel al bacșișului — cu excepția poate a Chicago-ului, San Francisco are o viață interlopă de aventurieri, excroci și gangsteri. Spaniolii au fondat orașul Jerba-Bueno în golful San-Francisco în 1776. În 1846 marinarii americani au cucerit portul în numele Statelor-Unite. A urmat apoi exodul frenetic, fără sfîrșit al căutătorilor de aur, ocnași, căpitani de industrie, visători și rebeli din toate țările pămîntului. Atracția aurului era așa de fascinantă încît marinarii își părăseau vasele, funcționarii din interior își lăsau slujbele, ca să caute metalul prețios. „Coasta Barbarei” înlocuită azi cu „Pacific street” forma un fel de cartier general al tuturor aventurierilor. Acolo s-a constituit centrul tripourilor, al barurilor și al caselor de prostituție. De atunci „Frisco”, numele familiar al orașului, vorbește cu oarecare vanitate de viața neregulată a unor faimoși bandiți adăpostiți acolo. În mijlocul apelor golfului, o insulă stîncoasă adăpostește un penitenciar. Nu fără mîndrie ți se spune că acolo a fost închis cîtăva vreme faimosul Al. Capone, care a onorat orașul cu o ședere temporară. Naivitatea primitivă a unor americani e respectuoasă de orice notorietate, fie ea a unui star de cinema, politician, sportiv ori bandit. Nu trebuie uitat că un grup destul de numeros de cetățeni au voit să propună candidatura lui Al. Capone la președinția republicii.

★

Dincolo de golf, peste podul de zece kilometri care-l traversează, se întinde orașul anexă Oackland. Aici intrăm iarăși în atmosfera tipic americană. Serii de fabrici de înșiră una după alta. Cerem să vizităm o fabrică de automobile. Un inginer e delegat să ne explice diferitele mecanisme ale producției. Operațiile parțiale sînt descompuse la rîndul lor în zeci de mișcări stereotipe, așa încît toată contribuția muncitorului e doar o singură mișcare automată, ca o gimnastică mereu repetată a brațelor, a piciorului. El nu cunoaște nici ansamblul contribuției sale, nici totalul mersului fabricației. Toată viziunea sa se întinde pe un fragment minuscul din toată operația. Charlie Chaplin a arătat într-un film celebru acest mecanism de îndobitocire a muncitorului, care se cheamă în termeni științifici taylorism și care e unul din gravele flageluri ale producției de masă americană. În Uniunea Sovietică muncitorul e schimbat la mai multe faze ale întregului procedeu. Apoi cursuri teoretice și filme ori demonstrații experimentale îi arată tot cursul fabricației, pentru ca automatismul limitat al unui singur moment mereu repetat să nu-l abrutizeze. Deosebirea e că în Uniunea Sovietică totul e făcut pentru ridicarea intelectuală și materială a lucrătorului, în timp ce aici nu importă decît profitul patronului.

★

Pentru ca să se dovedească esența democratică a bogătașilor ori a oamenilor politici care conduc America, ți se spune mereu același șablon:

majoritatea acestor fruntași au plecat de jos, de la cea mai modestă condiție materială: hamali în port, vânzători de ziare sau lustruitori de ghetec. Ei au ajuns în capul piramidei prin muncă și ingeniozitate. E adevărat, numai că totul e o chestiune de metodă. E vorba nu de a promova ascensiunea accidentală a câte unui individ — pentru unul care reușește, o mie sînt striviți — ci de a ameliora condițiile generale de ridicare a masei. Apoi cei care au reușit să ajungă, s-au ridicat prin proceduri de speculație care au ruinat pe atîția alții. Nob-Hill, colina nababilor din San Francisco, unde s-au adunat pe lîngă impunătoare palace-hoteluri și palatele multor milionari, e arătată ca un exemplu edificator al faptului că originea modestă a cuiva nu e o piedică în urcușul lor la cele mai înaintate trepte. Mark Hopkins și tovarășul său au clădit — ca altădată regii și voevozii bisericii după victoriile lor, numai cu mai mult simț al profitului—un hotel cu treizeci de etaje. În California Street, bancherul James D. Fair a ridicat Fairmont Hotel. James Flood, fost chelner ori patron de cîrcumă, a lăsat o altă clădire impozantă. Aceștia au pornit de jos. Nu ni se spune însă cîte familii distruse, cîte existențe sfărîmate au zdrobit în calea lor spre îmbogățire acești feroci căpitani de industrie.

★

„Golden Gate Park“ e o grădină dotată cu un înalt accent de parvenitism. Naturii i s-a interzis orice inițiativă. Nici o spontaneitate n-a fost tolerată. S-a creat un parc mai mult ca să se arate de ce e capabilă bogăția americană. S-au grămădit aici tot ce se poate închipui ca obiecte, flori și animale rare și scumpe. S-au aglomerat fără logică și gust, numai „ca să fie de toate“, plante și arbori din toate părțile lumii, lacuri de felurite forme, muzee, păsări și pești ecuatoriali, mori de vînt olandeze, cascade alpine, rododendroni din Himalaia, cișmele turcești ori arabe și, în fine, o grădină de ceai japoneză, cu poduri în „spinare de măgar“ din lemne rare, cu liane întinse pe ape leneșe. În fine, un muzeu de istorie naturală, cu toate spețele de animale ale pămîntului. Firește, o asemenea îngrămădire poate avea pentru coloanțele de școlari utilitatea ei. Pentru omul plictisit ori obosit care caută un colț de liniște și verdeață, totul e enervant ca mobilele ori bijuteriile unui nou îmbogățit.

★

Parcul Yosemite, la cîteva ore de mașină de San Francisco, e o rezervație de sute de hectare, unde sălbăția grandioasă a naturii a fost respectată, doar ușor corectată ori adăugată. Acolo se găsesc superbe cascade, lacuri albastre ori de un sumbru cenușiu, între munți acoperiți de ghețuri. Animale autentice rătăcesc printre arbori seculari. În altă parte, la Sequoia se găsesc cei mai bătrîni pomi pe care-i are planeta noastră. După aprecierile botaniștilor, unii din ei trec de milenii. Americanii, fără viață istorică, îi îngrijesc ca pe niște moaște sfinte.

★

La frontiera Californiei înspre Nevada se găsește un orașel straniu, dar foarte american ca semnificație: *Reno*. E o localitate care prosperează datorită unui trafic original: acela al divorțurilor. Neavînd venituri suficiente pentru prosperitatea sa, primăria a inventat o anumită facilități în acordarea divorțurilor. Dacă în alt stat o procedură greoaie sau șantajele obișnuite din partea unuia din soți, cum se întîmplă în America în asemenea cazuri,

întîrzie verdictul final, starea civilă a oraşului Reno acordă imediat, contra unei taxe apreciabile, separarea soţilor în cîteva zile. Dacă e nevoie şi se acoperă o sumă mai importantă, chiar în cîteva ceasuri. Dacă se plăteşte, divorţul se poate acorda şi prin corespondenţă. După cum se vede, şi divorţul devine o problemă de clasă. Pentru cine poate risipi mult, divorţul devine un fleac.

Acest trafic a atras în oraş o numeroasă clientelă temporară. S-au clădit hoteluri şi restaurante luxoase pentru ca clienţii să aibă unde locui confortabil. În cele cîteva zile cît durează formalităţile, candidaţii se plictisesc. Le trebuie atunci distracţii. În consecinţă s-au creat imediat numeroase cluburi şi tripouri unde se pot juca la sume mari jocuri de noroc. E un alt mod de a extorca bani ahtiaţilor dornici de a desface o căsătorie. Cum la baza acestor divorţuri stau anumite îndrăgostiri exaltate, oamenii sînt nerăbdători şi gata de orice sacrificiu bănesc. Nu mai vorbim de faptul că o puzderie de avocaţi, intermediari, notari au afluat către acest loc unde se pot îmbogăţi repede. Încheierea unei căsătorii în regim burghez e adesea o combinaţie comercială între părinţi: mărirea prin dotă a unei firme, a unei moşii etc. Dar şi desfacera ei devine astfel un subiect comercial din care se pot cîştiga bani.

★

Caracterul cosmopolit al San Franciscului se vede din specializarea culinară a restaurantelor. Există birturi chinezeşti unde se servesc toate felurile obişnuite. Francezii, italienii, spaniolii, nemţii au fiecare restaurante lor. Unul din cele mai cunoscute e un restaurant armenesc, purtînd numele unui poet: Omar Khaiam. Instalat într-un local luxos, dar mic, clienţii trebuie să aştepte în lungi cozi, într-un bar alăturat. Mîncarea, pretins specifică, e scumpă şi rea. Pilaful şi halvaaua costă cît icrele negre la noi. Dar americanii curioşi, snobi şi bogaţi ar sta ore întregi aşteptîndu-şi rîndul, ca să guste deliciul bucatelor orientale, numai ca să poată spune că cunosc şi acest detaliu. Americanul nu poate rezista notorietăţii, reclamei, modei. El e susceptibil pînă la sclavie la ceea ce e nou, la ceea ce e actual şi despre care vecinul său vorbeşte. De aceea, de la un capăt la altul al planetei, oriunde se găseşte o curiozitate despre care se face zgomot, el e prezent, plăteşte bucuros ca să nu-i scape ceva nevăzut, din conţinutul căruia nu înţelege mare lucru, dar despre care poate spune că are cunoştinţă. Dacă o modă s-a lansat, americanul nu mai poate rezista. De la exrocii şi şarlatani mistici în genul lui Petrache Lupu de la Maglavit — care înfloresc din abundenţă pe solul american, — pînă la minunile naturii din Hawaii ori Bengal, de la producţiunile aberante ale expoziţiilor expresioniste ori futuriste la cabinetele psihanaliste, cetăţeanul american trebuie să ajungă printre primii la faţa locului, cu condiţia ca să se vorbească de aceste fenomene. De aici rolul imens al reclamei, care formează o adevărată ştiinţă şi o ingenioasă artă. Sentiment gregar, în care rezistenţa sau critica personalităţii e foarte anemică.

Astăseară ne găsim într-un restaurant mexican la modă, cu numele de „Sinaloa“. Fiind unul din locurile de senzaţie ale oraşului, locurile se ocupă prin asalt. Sala e mică, decorată în mod amuzant cu mobile mexicane. Se serveşte o mîncare extrem de pipărată care cere multă băutură. La mese lume elegantă, deşi localul se menţine intenţionat la un nivel popular. Pe ici pe colo se presară şi cite un bărbat sau femeie în pitoreşti costume mexicane, desigur plătiţi anume pentru figuraţie de direcţia restaurantului. Între feluri de mîncare apar „numere“ de dans şi cîntec, executate de artişti

aduși din Acapulco sau Vera Cruz. Femeile grase, brune, mustăcioase, sînt de-a dreptul urîte. Ele se muncesc însă să arate un temperament drăcesc, care reușește să fie expresiv, chiar dacă se simte în el ceva factice, aranjat, rece. Bărbații au înfățișare de cow-boy, pleznesc dintr-un bici sau mimează gesturi de asvîrlit un „lasso“. Totul într-un zgomot infernal, în care cheflii țipă, aprobă ori șueră, svîrlind în bietul cîntăreț care n-a plăcut, un bombardament susținut de coji de portocale, de banane ori bucăți masive de pîine. Atmosfera e penibilă. La unii plata se soldează cu echivalentul unui costum de haine ori a unei săptămîni de alimentație pentru o familie săracă.

★

Turistul care părăsește California păstrează un sentiment general foarte precis. Acum o sută de ani a început aici, în aceste locuri minunat înzestrate de natură, o teribilă aventură. În căutare de aur, petrol sau fructe, cu infinite sacrificii, omul a reușit să-și subjuge natura. Peisajul dușmănos și rebel la început, a sfîrșit prin a deveni docil. E desigur o victorie umană asupra naturii. Dar această cucerire s-a făcut în California mai anarhic, mai haotic, mai absurd ca scop moral și științific decît oriunde. A fost o victorie în stilul capitalismului dezlănțuit în energia sa individuală, provocînd triumful persoanei omenesti, fără scrupul, fără finalitate etică, de o rară sălbăticie în dorința de a se îmbogăți. A fost ceva din gestul unui director de menajerie, care deschide fiarelor sale ușile unui abator și lasă haitele lacome să sfișie grămezile de carne. A fost izbînda unui moment de feroce individualism. Nici un gînd nobil sau umanitar, nici o perspectivă morală în năpustirea individului aprig și ahtiat din perioada „Raubkapitalismului“ asupra unui colț de lume, unde populația dezarmată a indienilor n-a putut opune nici o rezistență, dar unde sfișierea s-a produs mai ales între elementele haitei. A fost o ciocnire de junglă, unde cei puternici au triumfat. Nicăieri, experiența unui sinistru egoism, fără lege, fără rușine, fără milă ori remușcare n-a fost mai elocventă pentru anarhia și lăcomia caracteristice primelor începuturi de capitalism. Cînd porțile s-au deschis asupra acestui „El Dorado“, guvernauții au recomandat cuceritorilor: „Iată un nou pămînt, năpustiți-vă asupra lui cum credeți, cu ce mijloace puteți, fără nici o restricție.“ Comparația cu cucerirea metodică a naturii, lipsită de suferinți, regulată și logică, umană și egală pentru toți, dintr-un regim socialist, se impune de la sine aceluia care poate înțelege legile istoriei.

California, acum domesticită de puterea banului, pare istovită și cumințită. E un organism care a obosit repede în urma unei teribile devastări. Această provincie, în fond așa de tînără, pare îmbătrînită înainte de vreme. Elanurile de tinerețe s-au epuizat în eforturi excesive. Apusurile de soare mi s-au părut, în California, sfișietoare. O femeie tînără și frumoasă, care și-a trăit prea repede viața. Un amurg prematur, care acum răspîndește melancolie. Deja ochii lacomi ai bancherilor privesc cu jale la alte colțuri proaspete ale planetei. În Wall-Street, California e considerată acum un loc liniștit de turism, puțin demodat, ca și Coasta de azur în Franța. Țărmurile unde altădată conchistadorii nesățioși manipulară crima sau sinuciderea, au ajuns un loc de repaus pentru pensionari. Bancherii vizează alte continente, poate Africa. Dacă vor avea răgazul și timpul necesar.

EROULUI

*Noi, monumentul i-am durat din piatră,
În satul său, aproape lângă casă,
Tihnitul fum din părinteasca vatră
Îi recunoaște fața colțuroasă.*

*În armă stă proptit ca-n vechea sapă
Cînd cerceta spre cer vreun semn de ploaie,
Cînd aștepta întiul strôp de apă,
Să-l chiuiască vesel prin zăvoaie.*

*Cînd primăvara-ncepe să pătrunză,
Dintr-un salcîm cu crengile răsfrînte
Spre gura lui s-apleacă lin o frunză,
S-o smulgă iar flăcăul și să cînte!*

*Noi, monumentul i-am durat din piatră, —
Cînd pruncii vin în juru-i să se joace,
Cînd jamegă iar strămoșeasca vatră,
Îmi pare viu, veghind a noastră pace!*

CARNETUL DE PARTID

*La Moscova-n muzeu, stau în vitrină,
O schijă veche roasă de rugină
Și lângă ea sînt trei fișii de doc
Și-un rest, dintr-un carnet cu scoarțele de foc,
Un colț, atît, o mică flăcăruie,
Ce către viață necurmată suie!*

*Din ceața Rinului, de mai departe,
Adus-au nemții țandăra de moarte!*

Doar inima, atît a mai rămas
Dintr-un miner de frunte din Donbas,
Și-al său carnet cu scoarță rubinie,
Aduse-au fost din marea bătălie!

Cînd Leahov, candidatul de partid,
Acest carnet în mînă l-a primit,
Cu vocea-i hotărîtă și blajină,
El a jurat ortacilor din mină,
In ochi privindu-i cu iubire, drept:
„Il voi păstra ca inima. La piept.“

In galeria scundă din Donbas,
I se părea cu fiecare pas
Că sîngele-i nepotolit pulsează
Și în carnet și drumu-i luminează...

Din salopetă — l-a mutat apoi
In bluza-i de soldat, în greu război!

In cea mai încercată bătălie
Simțea cu el coperta purpurie,
Cu el în salt, cu el pe parapet,
In buzunarul mîc de lingă piept.

Spunea ades, în vreun popas de luptă,
Cînd își cosea mantaua de plumbi ruptă:
„Știți, nu mi-i dat să fiu vreodată trist,
Prea mult iubesc al zilelor șuvoi,

Dar de-oi cădea — se-ntîmplă în război! —
Un lucru cer, tovarăși, de la voi,
Să fiu considerat un comunist,
Un membru de partid! Drept cotizații,
Dau viața mea alîtor generații,
Dau inima și-aceste docorații.
Da, de-aș avea vre-o șapte vieți — nu una —
Le-aș dărui să pot slăvi Comuna!“

Primul trecea prin flăcări și restriști
Cînd auzea; „In frunte, comuniști“.

Atacul și-a oprit doară odată,
Cînd îl pâlise schija-nfierbîntată,
Tăișul ei străpunse la un loc
O inimă și un carnet cu scoarțele de foc!

L-au îngropat în vechea sa manta.
La căpătîi: o cască și o stea!

*Carnetul roș și inima sa vie
Stau în muzeu, cum stau și-n veșnicie!*

*...Și tot pe front, la cea dintii plenară,
Intr-un bordei cu ramuri de molid
Toți comuniștii din pluton votară
Pe-ostașul Leahov — membru de partid!*

DE-NTÎI MAI

*Pămîntul se-nvelește cu florile dintii.
Izvoru-și sparge temnița de gheață;
Țărîna-și trage mîna ținută căpătii
Și-și spală-n iarbă somnoroasa față.*

*Trecînd peste planeta descinsă de ninsori,
Peste încolăcirii de munți și ape,
O voce uriașă se-nalță pîn-la nori,
Depart, în văzduh, — și-atît de aproape!*

*O, glasurele lumii, pe care nu le știi,
Dar le-nțelegi cu-ntreaga ta ființă,
Această mare voce ce-adună-n ea tării
De lupte, de izbînzi și sujerință!*

*O, fluviile-acestea de cîntec omenesc
Ce dau culoarea roșiilor flamuri,
Aleargă-n zorii zilei de Mai și se-ntîlnesc,
În marea înfrățirii dintre neamuri!*

*Ridică fără teamă, în soare, pruncul tău,
Femea truditoare, mamă scumpă!
Întreaga omenire ți-l apără de rău,
De lingă tine nimeni n-o să-l rupă.*

*Și dacă-n lume arme încep a zăngăni
Vrăjmașii vieții, nu ni-i teamă nouă.
De sabie peri-va acel ce va-ndrăzni
Să taie iar planeta noastră-n două.*

*Căci noi topim oțelul și îl călim în foc,
Noi facem scut și arme și palate.
Iar brațele acestea, unite la un loc,
Stăpîne sînt pe lumea jumătate.*

*Și dacă jumătate mai geme, clătînînd,
Din temelii bătrîna închisoare,*

*Se va-mplini tot globul și va avea vestmînt
De purpură, de aur și de soare.*

*Degeaba-nhideți visul în casele de bani
Și vă plătiți în aur mercenarii,
Degeaba vreți să-ntoarceți istoria, prin ani,
Pentru-a-nzeci și-a însuti dolarii;*

*Degeaba vreți să puneți la carul morții, azi,
Minunile descoperite-n lume!
Noi v-aruncăm și ura și scîrba în obraz,
Căci fără noi nu poate fi minune!*

*Degeaba coasa morții o îndreptați spre noi
Și-o ascuțiți din nou, pe nicovală!
Din circa ei uscată o vom zvîrli-n noroi
Și moartea va cosi cu mîna goală!*

*Mai stăpîniți prin jafuri și crime de neșters
Ce-a născocit gîndirea omenească,
Dar peste viața care zvîcnește-n univers,
Mulțimea s-a născut să stăpînească.*

*Vulcanica putere cuprinsă în atom
E-a noastră, între cer și-ntre pămînt.
E soclul fericirii clădite pentru om,
Iar pentru asuprire e mormînt.*

*Mai dorm în mari palate ai vieții arendași
Ținînd sub pernă, blestamate chei,
Dar trează stă mulțimea stăpînă pe oraș,
Pe undele din aer, pe idei.*

*Ridică-ți fără teamă, în soare, pruncul tău,
Femea truditore! În curînd
Puterea vieții smulsă și-nchisă de călău
Va fi întreagă-a fiului tău blînd.*

*Căci fluviile-acestea de cîntec omenesc
Ce dau culoare roșiilor flamuri
Aleargă-n zorii zilei de Mai și se-ntîlnesc
În marea înfrățirii dintre neamuri.*

*Întreaga omenire e azi semănător
În brazda roditoare și adîncă,
Și ea va strînge-ntreagă, culesul viitor,
Din locul unde boabele le-aruncă.*

VINE SEARA

*Vine seara ca un fum
Și nu știu anume cum
Mi-am sădit în poartă-un pom.
Că de-aceea-i omul, om,
S-aibă ramuri la fereastră,
Să cînte, să versuiască,
Să rămîie-n urma lui
Cîntecele dorului.*

*Și mă doare. Socotesc
Că n-am putut să mi-l cresc,
Cum am vrut, să vină-n el
Păsări multe, fel de fel.*

*Au venit mai puțintele
Și-au plecat curînd și ele,
Că bătea un vînt iabraș
Și mi-a fost pomul golaș.*

*Însă Lia-Ciocîrlia,
Care ne-a-ndrăgit cîmpia,
Mi-a venit în pom mai des,
Cu zori și răcoare-n vers.
Și-a cîntat și tălmăcit
Gîndul omului trudit.
Și-a cîntat cu dor de țară
Pentru viață, primăvară.*

*Obosit de-urcușu-i greu,
Subt umbra pomului meu,
Călătorul, cînd va sta,
Cîntecu-mi va asculta.*

*Și mie-mi va pare bine
C-am cîntat și pentru tine,
Dragoste cu ochi frumoși,
Care gîndu-n flori ți-l coși.*

*Că de-aceea-i omul om,
Să-și sădească-n poartă-un pom.
S-aibă ramuri la fereastră,
Să cînte, să versuiască,
Să rămîie-n urma lui
Cîntecele dorului.*

CASNICĂ

*„Știi, cînd vorbesc cu ochii tăi, îmi pare
Că aș vorbi cu-o fragedă grădină.
Mă înconjoară străluciri de soare
Și inima mi-e floare de lumină!”*

*...Cînd, oare, Mara, ți-am șoptit aceste
Cuvinte, căsniciei ca prefață?
E greu de spus. Căci de atunci sînt peste
Șaptesprezece ani de drum. O viață.*

*Azi ochii tăi, deși-i aproape seară,
Mă plimbă încă-n zări de vis albastre.
Dar frăgezimea lor de-odinioară
A-nmugurit în ochii fetei noastre.*

*Tu știi aceasta și te bucuri toată.
Cînd vine fata de la lucru-acasă,
Zăresc pe fața ta transfigurată
Iubita ce-am văzut-o prima dată.*

*Iar eu mă fac că nu pricep nimica.
Dar ca părtaș al fericirii noastre,
În versuri, fetii, toată ziulica
Îi țin un strai din viziuni măiestre.*

KRIEGSHURE

Doctorița Lulu, excelenta conducătoare a unei maternități, obișnuiește ca de ziua ei să se retragă total și să nu vadă nici un bărbat — acești călăi ai delicatelor femeiești, cum îi numește. Primește numai prietene. Dar spre uimirea și spaima ei, anul acesta, la o sonerie cam întârziată, doctorița își părăsi o clipă în salonaș prietenele voioase, guralive, se repezi la ușa dinspre scară — și deschise unui bărbat. Și încă un bărbat scund, lat în spate, cu ochii negri scăpărînd vioi sub sprîncenele puternice, aproape îmbinate.

— A! Inginerul Odobaru... făcu doctorița uimită, uluită, gîndind cu glas tare.

— Exact! răspunse cu-n început de rîs inginerul, descoperindu-și șirul îndesat al dinților mici, albi.

Apoi se încruntă.

— Am căzut la oră nepotrivită? făcu inginerul, nițel jignit de figura stranie a bunei lui prietene. Pot să mă retrag...

— Nu! Nu!... îl opri doctorița. Inginerii, ca și militarii, nu trebuie să se retragă!...glumi ea, foarte încurcată totuși. Să-ți spun drept: e ziua mea și, ca de obicei....

— Perfect! Dar un buchet de trandafiri albi primești în locul meu? Mă-ntorc într-o secundă!

— Te aștept! Pînă atunci, pun la vot prezența dumatăle. Cum vor hotărî prietenele....

Buchetul de trandafiri premerse figurii încruntate a inginerului Odobaru care află că fusese acceptat cu o majoritate umiltoare: Un vot! (al gazdei). Încît nu prea luă parte la discuțiile multiple și amestecate, sorbindu-și cafeaua, trăgînd din pipă cu sete.

Se generaliză în salonaș ideea politică: zăngănitul de arme al Occidentului înfiora în chip deosebit inimile gingașe ale celor de față. Mezzo-soprana Veronica Plopeanu, foarte oacheșă, des păroasă, întinse brațul ei energic către inginerul taciturn:

— Dumneata, tovarășe inginer, ce părere ai? Ca specialist în industria grea, deci și în tunuri și în tancuri...

— Nu pot avea ca specialist sau nespecialist decît o singură părere: Să-mi apăr patria, dacă va fi nevoie. Și anume, pînă la capăt.

Mezzo-soprana, îngroșîndu-și vocea:

— Cu nemții nu e de glumit! Sînt scoși din închisori toți generalii lui Hitler... Ai aflat, cred!

Inginerul rîse scurt:

— Îi cunosc prea bine! Și ca „aliați“ și ca dușmani! Eram „aliați“ cum sînt boii și carul— noi am jucat rolul boilor! — iar ca dușmani i-am văzut fugind și ascunzîndu-se după piscurile din Tatra.

Mezzo-soprana nu era mulțumită:

— Trebuie să recunoaștem, tovarășe inginer, ca să fim obiectivi, că nu disprețuiau muzica. Veneau adesea la Operă. Pe calea Victoriei, ofițerii nazisți păseau ca niște cavaleri, ca niște eroi, ca niște Lohengrini!

Se lăsă o tăcere grea. Plutea în aer o nedumerire, o nesiguranță. Nu cutează nimeni să vorbească. Răsună deodată, timbrat, glasul metalic al inginerului:

— Îmi aduc aminte de o cîntăreață, din timpul ultimului război... Aveți răbdare să ascultați?... O văzusem în capitala Ungariei, nu departe de Parlament, într-o noapte de vară: Era soția bălaie a unui inginer maghiar. Cine nu o cunoștea pe Ilona Fekete? Frumusețea ei ciudată ținea de vis și de ideal. Am văzut-o și auzit-o apoi pe scena Operei, unde juca pe Margueritte Gauthier, mult mai ispititoare, mai pură totuși și mai subtilă ca cea închipuită de Dumas-fiul.

O! Cîte nume proprii... Femeia ale cărei triluri ar fi amăgit toate privighetorile Insulei Margareta din mijlocul Dunării, era mai curînd o esență, nu un nume, un arhe-tip, nu o făptură.

Imprejurările mă duseră pe neașteptate chiar în casa inginerului maghiar, un ins înalt, cu priviri nesigure, bănuitoare, după ochelarii aburiți. Apoi fui silit să iau parte, după cîteva zile, și la o mică reuniune, în saloanele Doamnei: Domnul Fekete fusese numit Directorul unui grup întreg de fabrici aeronautice.

— Vă felicit, și în curînd ministru! zisei strîngînd mîna rece a amfitionului.

— N-ai pentru ce, îmi șopti el în hol, unde-mi ieșise înainte. Postul meu e mai aproape de ștreang decît de un fotoliu ministerial și văd cîteodată în aer, cînd mi se pune mai deasă perdeaua de ceață, un pluton de execuție în zorile unei dimineți de iarnă și pe mine legat la ochi, rezemat de un zid dărăpănat.

— Aveți viziuni de mare poet tragic.... răspunsei rîzînd.

Și intrai în salon — drept către surisul cîntăreței. Ea îmi admiră întîi uniforma. O lămurii că era ținuta de gală a artileriștilor romîni. Cum nu știam decît foarte puțin ungurește, iar nemțește nu țineam să vorbesc, mă-nțelesei cu gazdele și musafirii, mai toți ingineri și militari cărunți, într-o franceză maghiară, bine accentuată pe antipenultima și cu rezonanțe de baros pe nicovală. Dar multă vorbă nici nu fu. După ospățul îmbelșugat și după retragerea țiganilor lăutari cu diblile subsuoară ca un roi de gineri fără mirese, trecurăm în salonașul de aur care da înspre parcul bătrîn și unde domina un uriaș pian, ca un animal antideluvian surîzînd din maxilarele de fildeș. Coconetul, decoltat copios de sus în jos și de jos în sus, bine pudrat și încălzit, ciripi deodată — și se făcu o liniște solemnă. Doamna Fekete, căreia îi cerusem mai înainte, după un compliment asupra glasului ei, îngăduirea de a-i spune „Privighetoarea“ — destul de banal, nu? — îmi făcu semn să trec la pian. Cîntai cîteva bucăți ardelenesti, jocuri și strigături, pe care le și fluera — ca pe Tîrnave. Apoi Doamna, după ce mă bătu drept mulțumire pe umăr, cuprinzîndu-mă uimită în cerul de azur al ochilor ei mari, îmi ceru șoptit s-o acompaniez — și cîntă și ea o arie de Mozart.

Cîntă?

Sîntem obișnuiți să vedem artiste de Operă zbătîndu-se, îngro-

șind și subțind volumul, *interpretînd*, mă rog. Ilona, neclintită, cu privirile în sus, nițel micșorate, intonă melodia mozartiană cu o seninătate și o plinătate care o desprindeau cu totul dintre noi. Bănuiesc că îngerii pe lună plină cînd scoboară din cer și urcă pe treptele nopții albastre astfel plutesc, albi, împăcați, cu mișcarea lină, ritmică și cu neauzit filifitul arilor destinse.

Era mărunță Ilona și uneori parcă ireală în carnația ei alb-trandafirie.

— Toți ofițerii romîni din artilerie flueră ca dumneata? mă-ntrebă Doamna pe terasa de piatră, unde mă duse după miezul nopții să bem, în scaune largi de paie, cupa de șampanie.

— Toate Doamnele de pe aici au voci mozartiene și suflete de înger? răspunsei ca să mai risipesc din mine vraja amețitoare. Și adăugai pătimaș, nesocotit:

— Dacă aș putea auzi glasul și vedea chipul senin al Privighetoarei din Budapesta numai o clipă în fiecare zi, m-aș socoti...

Cîntăreața, o clipă uimită, se reculese, îmi lovi ușor mîna care se crispase pe un genunchi, oftă odată, se ridică repede și fugi.

— Își iubește sotul sinistru, fără îndoială! gîndii încruntat, rușinat. Și această fermecătoare, subtilă, perpetuă copilă n-are măcar cel mai elementar viciu: al curiozității....

Zilele următoare fui urmărit mereu de năluca ei. Era grav. Cerui și fui mutat la Berlin — și nu-mi luai rămas-bun de la nimeni. Fugii într-o noapte. Dar n-avui noroc; dădui acolo, peste cîteva luni, de inginerul ungar, parcă și mai sumbru, cu ochelari negri. Eram amîndoi în holul Ministerului producției de război. Ne recunoscurăm îndată.

— Și frumoasa Doamnă Fekete? Minunata noastră Privighetoare? întrebai cu politețe, dar cu inima zvîcnind de panică, martirizat. Ingerul făcu un gest cu mîna stîngă, de înlăturare, fața i se încreți într-o strîmbătură — de desgust? de remușcare? — și-mi șopti:

— Să nu mai vorbim de asta, domnule maior! Era o trădătoare, o...

Dar nu mai putu urma. Se-ncurcă în propria-i furie. În aceeași seară, la un pahar de vin, în locuința din subsola directorului general aeronautic — în etaje nu mai locuiau decît „civilii“ — aflai o întîmplare într-adevăr uluitoare, care aduse pe Ilona din cerul albastru al îngerilor, pe pămînt, între noi. Că era mîndră în delicatetea ei, știam. Nu bănuiam că era tot atît de mîndră și de întîietatea neamului ei. Un general german, în trecere spre front, bine ospătat de ofițerii marelui stat-major din Budapesta, fu dus la Operă. Neamțul, care ar fi preferat un cabaret, socoti că i se cuvenea ca înainte de începerea spectacolului, ansamblul Operei să intoneze „Deutschland über alles“ — ceea ce pricinui o zarvă nemaipomenită. Dirijorul, orchestra, nu avură curajul să dispară, dar la ridicarea cortinei îi scoase din încurcătură, sau mai bine, îi virî într-o încurcătură și mai mare primadona, frumoasa Ilona, care, împrejmuită de cor și înfășurată în faldul stindardului național al patriei ei, intonă, urmată curînd de toată sala, un cîntec popular maghiar. Apoi, înclinîndu-se grațios, Ilona zise către loja generalului, înroșit ca un rac fiert: — Iar spectacolul, domnule general, îl vom încheia cu imnul dvs!...

— Îți închipui! țipă domnul Fekete, făcînd ochi mari sub sticlele întunecate. Eram în lojă! Eram lângă general!... O asemenea insultă!...

Și după o pauză grea, ridicîndu-se de pe scaun:

— Chiar în noaptea aceea a avut loc un consiliu de miniștri. S-au făcut și cercetări... Nu cumva era în legătură primadona cu spionii? Nu cumva

întreținea relații cu grupurile clandestine comuniste?(Mai fusese împușcată nu de mult la Berlin o cîntăreață spaniolă...)

Și inginerul strigă:

— Iona! Soția mea!... Soția directorului general al uzinelor aeronautice!... Iată ce a fost în stare să-mi facă!...

Se prăbuși iar în fotoliu.

— A fost arestată, firește... oftă.

— N-ai încercat s-o eliberezi? cutezai să mă amestec. Să lămurești împrejurările, să faci dovada că...

Inginerul rînji și ridicîndu-se, rîse sinistru, cu fața întoarsă disperat spre plafonul subteranei.

— Să intervin? S-o eliberez? Ași fi fost luat drept complice! S-a și șoptit că așa putea fi complice! *Eu* — complice!...

Sărmanul, avusese dreptate: trecuse, ca Director General al uzinelor aeronautice din Budapesta nazificată și ca soț al unei cîntărețe, desigur „spioană“, în orice caz *virtual* „trădătoare“, prin apropierea unui pluton de execuție.

Inginerul tăcu o clipă, apoi urmă, cu glasul parcă tremurat, abia stăpînit:

— Și acum, dragă prietenă și dumneavoastră, bune tovarășe, auziți cumplita orgă a Destinului, stupida și tragica batjocnire a unei vieți. Mă aflam în iarna crîncenă a anului 1942 într-un post înaintat în Ucraina, ocupată vremelnice de germanii hitleriști, la comandamentul unei divizii motorizate. Simțeam prăbușirea, da! Și ațîțat de gustul pericolului, cerui stăruitor generalului — von Hasenau? von Hasendorf? nu mai țin minte — îngăduirea de a vizita fortificațiile de zăpadă din linia întîi de unde auzeam neîntrerupt un bubuit greu.

Mă aruncau pe o motocicletă și — de teama partizanilor — fui sfătuit de tovarășul meu din papucul de oțel, aghiotantul generalului, un locotenent firav, aproape fără sînge, s-o apucăm de-a curmezișul șoselei, peste șesul alb, la căderea serii.

După o goană furioasă de vreo două ore, bătut de bicele crivățului care-mi sfîșiasse obrazul, începu să-mi pară rău... Lăsasem în urmă o căsuță aproape ocrotită. Căci prăbușirea, știam, era sigură... Ce căutam în acest nesfîrșit infern de ghețuri ale iernii rusești? Dar în zare, pe dreapta, zării cîteva albe și prelungi pîlpîiri de lumină — și cîrmii într-acolo. Vreo adunare de izbe — gîndii — unde putem petrece restul nopții... Sau partizanii?

— Un sat? întrebai pe locotenentul german zgribulit în șubă. Ofițerul rîse deodată cu două sughituri, apoi răspunse scurt:

— *Kriegshuren!*

Știam că-ntre liniile armatelor lor, comandamentele hitleriste instalaseră barăci cu femei, adunate din toate țările ocupate sau „aliat“, anume pentru soldații din zona frontului.

Baraca era destul de departe și ajunsei după altă oră de goană. Luminele străbăteau mai mult prin scîndurile neîncheiate decît prin ferestruicile înfundate cu ziare vechi și cîrpe.

Femeile dormeau pe jos, mormane negre. Cîteva copii scînceau. Un feldwebel șchiop și cu-n ochi legat într-o basma neagră ne primi surîzînd cinic, cu dinții tociți pînă la gingii — și ne arătă în baracă, pe stînga, odăița lui, cu o saltea uriașă de paie, întinsă pe scînduri. Ne-o oferea. Apoi, fără a adăsta vreun semn din partea noastră, scoase din carîmbul cizmei o vîină de bou și lovind cu putere peretele barăcii, dete însuși un răcnet ca

un tunet. De parcă ar fi luat paietele foc sub ele și în jurul lor, femeile săriră în picioare și îngrozite — de bătăile de mai înainte? — grabnic se înșiruiră în trei rânduri. Un lampadar cu cristale groase, furat cine știe de unde și atârnat la mijloc de o bîrnă groasă, transversală, arunca o lumină leșioasă pe chipurile acelor nefericite, care dobîndiseră în lungă lor suferință un aer de minore îmbătrînite. Ne priveau pe sub gene, cu ură, cu frică.

— Alegeți, vă rog! ne invită feldwebelul politicoș, pe mine și pe locotenent, arătîndu-ne cîrdul, cu vîna de bou.

Îmi scosei căciula, nu știu de ce, cu respirația oprită. Deodată, un țipăt veni din partea dreaptă a barăcii și o copilă bălaie, înfășurată într-un șal zdrențuit de mătăsă albastră, se aruncă înainte, oprindu-se drept în pieptul meu. Mai înainte de a prinde de veste, îmi apucă mîna și începu să mi-o sărute c-o adorație de ne bună, scîncind, gemînd, gîfîind.

— Nu aici! Nu aici! Îmi grăi ea franțuzește, arătînd cu capul salteaua din odăița feldwebelului, rămasă cu ușa deschisă.

— Privighetoarea... șoptii fără voie. Ilona!...

— Da, da, Privighetoarea... Privighetoarea ta... băigui ea în limbă străină. Dragule! Ia-mă numaidecît!... La tine, nu-i așa? La tine!... Nu aici!...

Întrebai pe feldwebel dacă aveam voie să iau cu mine pe acea Kriegshure.

— Dacă doriți... răspunse paznicul cam încurcat și destul de nemulțumit. Nu e mai bine aici? Și-mi arătă și el cu vîna de bou salteaua de alături.

— Nu, nu! răspunsei hotărît.

— Atunci iscăliți, vă rog, acest formular.

Mă duse în odaia lui, unde pe măsuța de lemn din colț iscălii o hîrtie pecetluită.

— Ce număr ai? întrebă el crunt spre femeia din umbra ușii.

Femeia nu răspunse, lăsînd capul în jos.

— Poate că nici nu știe, mă-ncredință feldwebelul rîzînd deodată, scurt. E zăpăcită rău!

Și trăgîndu-se greoi de pe scaun, se apropie de femeia rușinată, o întoarce smucînd-o cu spatele spre lumina odăiții și fără nici o sfiială îi ridică zdreanța de fustă. Se aplecă și citi pe buca palidă numărul tatuat.

— 1719! Da? o mai întrebă, îndreptîndu-se iar către masa lui și completează formularul cu meticulozitate.

— Mulțumesc, îmi zise apoi, împăturind formularul. *Morgen sollen Sie unbedingt die Hure zurückbringen, nicht wchr?* (Mîine neapărat trebuie să aduceți huria înapoi, așa e?) Mai mult de douăzeci și patru de ore n-am drept s-o las nici d-lui General.

Mă aruncaî în atașa motocicletei, cu mica Ilona în brațe, pe care atît o dorisem la Budapesta și care acum mă-nfiora, mă uluia. Locotenentul călare pe motor, apucă drumul cel mai scurt înapoi, spre lăcașul nostru din preajma Diviziei.

Stam țeapăn. N-aveam curajul să ating acea făptură scheletică vîrîtă în mine, acoperită cu mantaua mea, dornică desigur de căldură și odihnă, nu de vreo dezmierdare. De la o vreme, pe semne din pricina nesimțirii mele, se temu să n-o alung și vru să fie drăgăstoasă, pipăindu-mă. Îi strînsei mîna și cu tot dezgustul care-mi strîngea gîtlejul — o sărutai. Gura, rece. Mai vru... Dar ca s-o împac, începui să-i șoptesc:

— Ne așteaptă o cameră caldă, Ilona... Un ceai! Un radio! Nu-ți mai dau drumul! Nu te mai las să te întorci înapoi, auzi? Orice s-ar întîmpla!

Nefericita nu credea — nu mai putea crede în nici o speranță. Clătină încet capul pe pieptul meu, apoi rămase nemișcată. Simții în curînd pe mîna-mi care-isprijinea figura, lacrimi fierbinți. Cînd am ajuns la Divizie, mă despărții de locotenentul neamț, rugîndu-l să nu dea nimănui nici o informație despre mine și despre femeia pe care aveam de gînd s-o păstrez... mai multe zile.

Locotenentul rîse, sughiți iar de două ori, îmi făgădui și pieri în noapte.

Aveam două odăi. Întîia, unde înghesuiam bagajele, nu era încălzită. Astfel că după ce aruncaii de pe mine mantaua și revolverul pe masa odăii din fund, unde focul ardea în sobă, lîngă pat, și samovarul fierbea pe măsuta rotundă din colț, dădui drumul aparatului de radio. Zisei, cu mîna pe clanță:

— Și acum, Iona, dezbracă-te și intră în pat să te încălzești! Mîine îți voi găsi eu alte rufe și vestminte. Vom fugi. Te vei travesti în tînără țărăncă. Acum, eu aștept dincolo. Cînd ești gata, bați în ușă. Și după ce vom lua ceaiul, ai să-mi cîmți, Privighetoarea mea, nu? Încet, numai pentru mine, pentru noi amîndoi, da?

Mă izbi apatia ei la toate propunerile, la toate încercările de a-i reda încrederea.

Privighetoarea mă mai privi uimită o secundă, cu ochii mari deschiși și în azurul lor citii absența. Apoi lăsă pleoapele în jos și oftă. Îmi făcu semn cu capul să ies și-mi surîse.

O recunoscu, în sfîrșit: era surîsul ei!

Radioul aducea de departe o romanță delicată, cu o sentimentală voce de bas, ca o șoaptă intimă. Dar abia închisei ușa înapoia mea, că auzii o detunătură scurtă și răbufnitul unui corp prăbușit. Mă repezii înapoi, îngrozit.

Cu revolverul pe care, ca un năuc, îl lăsasem încărcat pe marginea mesei, Privighetoarea își descărcase un foc în gură. Din mormanul de zdrențe, carne dezgolită și fuioare de păr bălai, se scurgeau pe podea valuri sacadate de sînge.

...Și inginerul încheiă, întorcîndu-se scurt către mezzo-soprana uluită:

— Iată ce fel de oameni sînt fasciștii cărora poate le-ai cîntat. Mai dorești să vezi pe calea Victoriei asemenea cavaleri, asemenea eroi, asemenea Lohengrini?

PRAGA, ORAȘUL VEȘNIC TINĂR

Încă un tunel și intrăm în gară, spune tovarășul meu de drum.

Plin de curiozitate, cercetez cu luare aminte orașul, prin geamul vagonului. Peste câteva clipe, voi face cunoștință cu freamătul lui plin de viață. De aci înainte va trebui să fiu atent la tot, ca să văd, să aflu și să înțeleg cât mai multe. Cât privește înțelegerea, știu că voi avea greutăți, căci arareori reușesc să dibui sensul vreunei din reclamele multicolore pe care le lăsăm în urmă. În schimb, pot privi în voie curțile caselor, coșurile și rezervoarele fabricilor; de-a lungul șinelor care se perindă într-o încâlcită neorînduială, peisajul fumuriu al renumitei industrii cehe.

Trecem prin ultimul tunel; ieșim apoi la lumină și iată-ne ajunși sub cupola de sticlă a gării. Tot ce urmează se desfășoară cu repeziciune: cuvîntul de salut, drumul în automobil, un afiș de mari proporții — din care, cu toate că nu cunosc limba cehă, înțeleg că la Teatrul Național se joacă „Don Carlos” — hotelul, apoi masa de prînz cu primul fel: vestita mîncare cu găluști; cu aceeași ocazie aflu că aici nu se mîncă niciodată pîine. Apoi, firește, pornim în oraș.

Am petrecut multe zile frumoase la Praga, dar nici una nu mi s-a părut mai frumoasă ca cea dintîi. Scăldată de raze primăvăratice, cu înfloritoarea-i frumusețe, m-a întîmpinat „zlata Praha”, orașul de aur. De multe ori după aceea am mai cutreierat bulevardele largi și străduțele strîmte și romantice, totuși prima întîlnire a rămas cea mai tulburătoare, de neuitat.

În Praga, fiecare colțișor de stradă păstrează cu sfințenie o urmă a trecutului. Niciicînd n-am văzut atîtea relicve și monumente. Și totuși, chiar printre zidurile și piețele străvechi, pe podurile străjuite de sfinți de piatră, străinul simte că străbate orașul tinereții, capitala unei țări în plină dezvoltare și construcție. Deși pe străzi e un continuu du-te-vino, totuși circulația e disciplinată. Cetățenii nu se îmbulzesc unii în alții și nimeni nu traversează atîta timp cît nu îngăduie lumina roșie a stopurilor.

Monumentele orașului se păstrează cu deosebită grijă, și nu, cum s-ar putea crede, de către o comisie anume. Îți dai repede seama că întreaga populație, de la mic la mare, socotește ca o datorie a fiecăruia păstrarea monumentelor istorice.

Pe zidurile caselor, la fiecare pas, plăci comemorative arată numele celor căzuți pentru apărarea orașului, în luptele de stradă din 1945. Lîngă ele, flori mereu proaspete.

O scurtă serpentină duce spre Visehrad — cetatea de sus. După tradiție, aici a fost o cetățuie cu mult mai veche decât Hradcinul. Urme ale zidurilor sale mai străjuiesc și astăzi împrejurimile. Pe locul acesta se întinde acum un parc al copiilor. Tot aici se află și vestitul cimitir Slavin. Pe o palmă de loc sînt numeroase morminte, printre care cele ale lui Ciapek, Bozena, Nemcovo, Smetana și Jan Neruda, la mormîntul căruia ne oprim timp mai îndelungat. Prin minte ni se perindă minunatele și nemuritorile povestiri din Mala Strana.

Da, aceasta e străvechea Pragă, orașul miilor de amintiri încrustate în piatră și în cuvinte, orașul frumuseții neasemuite. Dar dincolo de poarta cimitirului ne așteaptă noua Pragă.

Copiii se joacă cu mingea în lumina veselă a celei dintii zile de primăvară. Traversăm Moldava; pe deasupra gheții, pescărușii prind din zbor bucățile de pîine pe care le aruncăm; pe malul stîng ne întîmpină orașul tînar. Aci tineretul construiește un stadion de proporții uriașe: se pregătește pentru spartachiada din anul acesta. Treccm de construcțiile secolului al XX-lea, și iată-ne iarăși în evul mediu. Străbatem poarta cea mare a Hradcinului și în fața noastră se înalță măreața catedrală Sf. Vitus. În naosul uriaș cu arcade gotice, omul pare un pitic. Săpăturile făcute la temelia acestei catedrale au scos la iveală urmele unei biserici cu mult mai vechi. În piața din față se ridică statuile lui Kolozsvári Martin și Sf. Gheorghe. O copie a acesteia din urmă se găsește la Cluj în fața bibliotecii universitare. N-am putut să văd însă originalul, căci statuia era împrejmuită cu scînduri care s-o ferească de intemperiele iernii.

Hradcinul și în general întregul oraș păstrează neatinsă o comoară ca-n basme. Nenumărate generații au ridicat și au păstrat cu sudoarea frunții și prin muncă trudnică aceste valori care să vorbească secolelor viitoare nu numai despre dezvoltarea înfloritoare a culturii, ci și despre vremurile de grea asuprire.

La marginea orașului, pe faimoasa Colină Albă, se află muzeul Jirasek. Clădirea aceasta, în formă de stea, a fost cîndva locul de petrecere al lui Ferdinand din Tirol. Pe lunca din apropiere s-au dat luptele de la Colina Albă din 1620, în urma cărora Cehia și-a pierdut independența pentru trei sute de ani. Izul trecutului stăruie peste tot în nenumăratele săli ale castelului. Alois Jirasek, unul dintre cei mai mari clasici ai literaturii cehă, a înfățișat în opera sa aproape în întregime istoria cehă, începînd cu străvechile legende, continuînd cu frămîntările husiților și pînă în zilele noastre. Cele 18 aripi cu cîte trei etaje ale clădirii prezintă cu o minuțiozitate impresionantă aspecte din întreaga activitate creatoare a scriitorului. În general, în Cehoslovacia tradițiile literare sînt păstrate cu deosebită grijă. Acest fapt îl dovedește și muzeul literar, de dimensiuni impunătoare, adăpostit în clădirea unei mînăstiri vechi de peste 700 de ani. Aici se găsește primul monument de limbă cîntată precum și prima cronică în versuri a lui Dalimil; vestita biblie de la Kralice, moment culminant al literaturii Renașterii — precum și întreaga literatură cehă nouă.

Poți oare vorbi despre Praga fără să amintești de podul Carol, de o frumusețe clasică care, cu numeroasele sale statui, este una dintre cele mai desăvîrșite podoabe ale orașului? Sau de sinagoga din Praga, renumită în lumea întregă, de primăria și cimitirul din ghetto? O particularitate a străvechii sinagoge este faptul că este clădită în stil gotic. Pe fațada primăriei se află un ceas ebraic, unicul din lume care merge de la dreapta spre stînga. În cimitir, pe o suprafață neînchipuit de mică, sînt 11.000 de pietre

funerare cu inscripții în limbile ebraică și arameică. Oamenii de știință le cercetează și astăzi, cu mult interes, în liniștea de sub sălciile pletoase.

Printre zidurile păstrătoare de tradiții ale orașului Praga, răsună nu numai glasul domol al trecutului, ci și acela al prezentului și viitorului. De dragul continuității, trebuie să începem și de data aceasta cu un muzeu, cu acea clădire impunătoare care poartă numele lui Clement Gottwald. Aci sînt adunate laolaltă aspecte din lupta pentru libertate a poporului ceh, din cele mai îndepărtate timpuri și pînă în zilele eliberării. Regăsim aci macheta taberei de căruțe a husiților, imaginile armelor și cetățitorilor, armele telorităților; dar tot aci facem cunoștință și cu dezvoltarea rapidă și victorioasă a mișcării muncitorești cehe.

După luptele grele ale primelor grupe marxiste, constituite în vremea stăpînirii monarhiei austro-ungare, urmează mișcările de masă ale primei republici cehoslovace. Mai încolo găsim mărturia despre lupta dusă în ilegalitate, în timpul „protectoratului“, despre răscoala din Praga, urmează imaginile intrării victorioase a trupelor sovietice eliberatoare, ale evenimentelor din februarie 1948 și ale mărețelor realizări ale muncii constructive. Pătrund cu pietate în cabinetul de lucru al lui Clement Gottwald, discipol credincios al lui Lenin și Stalin. Toate au rămas orînduite așa cum se aflau în clipa morții acestui mare fiu al poporului cehoslovac. A rămas pe masă ziarul cu chenarul de doliu, încercuind portretul lui Stalin; pe un scaun, alături de o servietă, stau, parcă uitate, o manta de ploaie și o șapcă.

Și acum să ieșim din nou în stradă. Intr-o piață, pe un soclu uriaș, este așezat primul tanc sovietic care a străbătut duduind străzile orașului Praga. Deasupra Moldavei se întinde, mîndru, podul Partizanilor, care a fost apărut cu deosebit curaj de către patrioții cehi împotriva hoardelor hitleriste; populația din Praga a răsturnat tramvaie, tăind astfel drumul fasciștilor care se retrăgeau fugăriți de armata sovietică. Lupta victorioasă a armatei sovietice și rezistența curajoasă a poporului ceh au învăluit Praga, orașul de aur, în lumina unei libertăți noi, nemaicunoscute pînă atunci. Ruinele au fost îndepărtate, a început reconstrucția; printre colinele care împrejmuiesc orașul, se înalță rînduri-rînduri blocurile muncitorești.

Dar nu numai în lumea pietrelor și a cărămizilor se construiește, — de altfel clădirile au suferit relativ puțin în timpul războiului — mai mult decît atît, s-a pornit bătălia pentru înnoirea sufletelor omenesci.

Sub conducerea partidului, s-a desfășurat împotriva reacțiunii care și-a apărut cu îndărătnicie pozițiile, o luptă îndîrjită pentru înfăptuirea noii orînduiri sociale, pentru cucerirea drepturilor clasei muncitoare și pentru ridicarea nivelului de trai. Iar azi — după zece ani — orașul Praga îi întîmpină pe străini cu înfățișarea sa tînără, fericită și înfloritoare. Magazinele sînt pline de cele mai alese mărfuri, iar articolele de industrie ușoară sînt recunoscute de toată lumea ca fiind foarte ieftine; de altfel chiar în timpul sederii mele la Praga s-a înfăptuit încă o importantă reducere de prețuri.

Să aruncăm o scurtă privire asupra tînărului oraș Praga. Înainte de toate, ne atrage atenția impunătoare clădire a televiziunii. În studioul cel mare, în lumina și căldura de iad a reflectoarelor Jupiter, se produce o echipă de dansuri populare. Privesc puțin dezamăgit aparatul receptor, care nu e mai mare decît un aparat de filmat. Un tînăr inginer se străduiește să-mi explice amănunțit ce este supericonoscopul, inima aparatului. Nu mă prea pricepe la așa ceva; prefer să întreb cît costă.

— 8.000 de coroane, îmi răspunde el.

Il rog stăruitor să pună de-o parte piesa grea de mărimea unui pepene, asemănătoare cu un bec electric, care i se clatină amenințător în mînă.

Astăzi televiziunea e foarte populară la Praga. Aparatele de recepție nu sînt prea scumpe, iar transmisiile se pot recepta nu numai în Praga dar și în întreaga Cehoslovacie. Mi s-a povestit că odată s-a putut recepta emisiunea chiar în Suedia; după ce s-a fotografiat ecranul aparatului de televiziune, imaginea a fost trimisă postului din Praga. Prima emisiune de televiziune a avut loc la 1 mai 1953, cînd s-a transmis un spectacol de marionete; astăzi se transmit și piese de teatru, programe culturale, întîlniri sportive. Anul viitor va începe să emită și postul de la Ostrowa, iar mai tîrziu cel de la Bratislava.

Ajunși aici, trebuie să amintim și de expoziția tehnică. Această expoziție, bine înzestrată, cu caracter permanent, prezintă nu numai ultimele realizări ale industriei cehoslovace, ci, de pildă, și un stand despre istoria dezvoltării cinematografului care cuprinde un material bogat, începînd cu desene de animale făcute pe pereții cavernelor, de omul primitiv. În marea sală în care este înfățișată dezvoltarea mijloacelor de comunicație de-a lungul veacurilor, romantice calești te întîmpină alături de avioane cu reacție. Sub pămînt, la o adîncime de trei etaje, poți vizita mine înzestrate cu pornire automată.

Am fot și la Palatul Pionierilor, care poartă numele lui Julius Fucik. Micii maestri se străduiau tocmai să monteze machete de avioane și complicate mașini cu aburi. Apoi, am fost invitat la Editura Copiilor care, în medie, scoate din două în două zile cîte o carte, adică zilnic cam cîte 10.000 de exemplare. Poveștile populare, romanele de aventuri, poeziile pentru copii, toate frumos ilustrate, se bucură de un mare succes printre cei mici. Eroul cel mai iubit al copiilor și al vîrstnicilor este Ferda Mravenetz (Ferdinand Furnica), care este în permanență actual și ale cărui trece aventuri sînt bine cunoscute cititorilor din cărțile deja apărute. Luînd o hîrtie și un creion, tovarășul Sekorn, scriitor și desenator, ne schițează personajul. Am adus cu mine această schiță foarte nostimă pe care regret că nu am posibilitatea s-o reproduc în cadrul acestui articol.

Iată încă o trăsătură caracteristică pentru tinerețea orașului: sînt foarte mulți copii, foarte bine îngrijiți și educați. Între altele, ceea ce te izbește în deosebi este numărul cărucioarelor de copii. După mesele și dumnică înainte de masă, acesta constituie cel mai des întîlnit mijloc de locomoție. Cele mai multe sînt împinse de bărbați: fie oameni gravi, cu mustață, ofițeri superiori sau milițieni, fie tineri, cu toții însă la fel de mîndri de îndeletnicirea lor.

Am vizitat căminul unui muncitor din Praga. M-a impresionat buna creștere a copiilor. Veneau tocmai de la un curs de sky. Și-au orînduit gri-julii hainele în dulap și apoi s-au așezat să deseneze cu nenumărate creioane colorate. S-au purtat foarte prevenitor cu mine, dar din păcate nu am putut sta de vorbă decît cu băiatul cel mare, care știe puțin rusește: Cu toată purtarea cuviincioasă a acestuia, tatăl său mi l-a recomandat ca pe un „mic huligan“ pentru că nu este primul în clasa a treia elementară.

Seara, locuitorii orașului umplu pînă la ultimul loc sălile de spectacol, teatre și cinematografe. Am văzut la Teatrul Armatei piesa lui Pavel Kohut „Cîntec mai bun“, care vorbește despre problemele de familie ale tinerilor activiști. Am vizionat și minunata feerie în versuri de Nazim Hikmet „Legendă de dragoste“, povestea artistului pictor, simbol al figurii mărețe a luptătorului pentru popor, care timp de douăzeci de ani a săpat o fîntînă în stîncă.

La Praga sînt nenumărate filmele-comedii și cele mai reușite dintre ele sînt filmele cu marionete. Am fost și la un bal mascat de mari proporții și

foarte colorat, unde am făcut încă odată cunoștință cu voioșia și avîntul tineresc al vechiului oraș.

E noapte. Spectacolele de teatru și cinematograf s-au terminat. Restaurantele s-au închis și ele. Să ne oprim pe podul Moldavei, să privim spre turnurile Hradcinului, spre lampa roșie a postului de televiziune și să ne gîndim la uriașa muncă constructivă prin care acest oraș își păstrează amintirile și monumentele milenare, luptînd în acelaș timp pentru secolele înfloritoare și pașnice ce vor urma.

---

1 MAI

Cîndva, cînd — în același loc — mulțimea
demonstrațiilor era în clocot,
Un orator ieși într-un balcon și slobozi
în vînt acest potop de vorbe goale:
— „Voi, risipiți-vă. Nimic nu-i nou sub soare!
Tot ce există, a mai fost și va mai fi,
Ca la-nceputul începutului“...
Cita din Biblie, din cărțile de vise
Și-și sprijinea pe cel de sus și pe-mpărați știința:
— „Nu veți putea schimba nici cu o iotă
mersul lumii.
Uitați-vă, chiar luna Mai e pururea la fel,
ea înflorește-ntocmai după calendar...“
Această pasăre zbură cu-aripile-i de foc,
Dar Maiul înflori cu totul altfel,
dînd o floare nouă —
O floare care a răzbit prin caldarîm,
prin straturile de asfalt și de beton
Și, ca o rangă-a smuls din rădăcină
casele de bani,
A răsturnat vechi tribunale și a scos
Din cuibul lor călduț pe-aceia care
Credeau că le va fi la fel de cald.
Da, s-a schimbat ceva! O nouă vreme
a-nceput —
Sînt alte flori și alta-i ziua de - ntii Mai
Cu totul alta e lumina soarelui
în lumea noastră nouă.
Desigur, unii se vor poticni
de pragul vremii noi,
Iar poezia unora, deși fără picioare,
va cădea în nas —
Pentru că cel ce umblă singur
și cel ce stă deoparte
Nu vor putea cînta aceste lucruri noi.
În dimineața asta,

*În piețe se vorbește-o limbă nouă,
Ieșită din întunericul istoriei
În luminoasa zare a drapelilor acestui Mai.
E prima poezie-a vremurilor noi —
În piețele acestea se făurește prima poezie!*

În românește de Petre Solomon

1948

GERMANIE*)

Germanie, a mea iubită țară,
Sub cerul tău de-azur nemărginit
Am stat odată-n vîrf de stîncă, sus,
Și parcă-n inimă te-aș fi privit.
Și m-am uitat pîn' soarele-n apus
Te-nvălui. Ți-am strîns în suflet bine
Imaginea — 'nainte să dispară.
Și chipul tău de-atunci străluce-n mine,
Germanie, a mea iubită țară.

★

Germanie, maternă țară-a mea!
Ființei mele, leagăn minunat!
Matern bat clopotele tale pure,
Tu m-ai condus și mîna ta mi-ai dat,
Să nu cad pradă forțelor obscure.
Și-n vis a prins o floare să se-arate,
Ii simt adînc miresmele din ea.
Din ea-nflori a mamei bunătate,
Germanie, maternă țară-a mea!

★

Germanie, tu strămoșesc pămînt,
Părinții mei au fost a tale genii.
Am năzuit spre-o lume tot mai bună;
Dar trădători și crime, sumedenii,
M-au alungat din casa mea străbună.
Priviți, părinți, feciorii-n pribegie,
Tu, insulă, cu-atîta chin și cînt!
Tot ce-i frumos și bun, deapururi ție!
Germanie, tu, strămoșesc pămînt.

★

Germanie, a fraților mei țară!
De ce-a curs sîngele frățesc, cu ură?
Din vina cui îndură-atîția frați?

---

*) Din ciclul scris între 1933 — 1945.

*Cine-a închis a suferinții gură?
Să ții minte că sînteți chemați
Să-nfrîngeți voi aceste vremi nefaste.
Vă dați frățește mîna voastră iară
Spre-a mîntui pămîntul de năpaste!
Germanie, a fraților mei țară.*

★

*Tu, pentru fiii noștri, scumpă țară!
In jur atîtea mame-n lacrimi sînt:
Iși pierd copiii țara lor străbună,
Morminte-s pîn' la capăt de pămînt.
Glas vesel de copii nu mai răsună,
Cine-i socoate fericiți prin ani,
Cînd țara lor li-i azi moloz și pară?
Germanie de văduve și-orfani,
Tu, pentru fiii noștri, scumpă țară.*

In romînește de Demostene Botcz

TREZE VĂ PĂSTRAȚI DRAGOSTEA ȘI URA

*Treze să vă fie
Cruntele dureri
Ce v-au frînt, mai ieri,
Inima, cea vie.*

*Ura, pururi trează
Fie-vă mereu
In urcusul greu
Ce vă-naripează.*

*Focul, — să descrească
Nu-l lăsați nicicînd:
Lumea, în curînd
Are să-nflorească.*

*Inimii, — căldura
Nu i-o micșorați.
Treze vă păstrați
Dragostea și ura.*

În romînește de Petre Solomon

LA RADIOSCOPIE

*Nu e odaia lui Faust. Aici, sufletul nu e cuprins de blestem.
E aparatul Roentgen, cu magica frumusețe a acestei vremi.
Razele ultraviolete trec prin piele, prin mușchi, prin carne-deodată.
Trupul omului se deschide ca o scrisoare cifrată.
Căci sufletul e una cu trupul — și-n el poți citi deslușit
Dacă omul s-a născut ca să sufere, sau spre-a fi fericit.*

— „Domnule doctor, mi-e atîta de greu!
Parc-ași avea plumb și vipere-n pieptul meu.
Deschide-mi, rogu-te, trupul, cu razele-acele
Și spune-mi, ce vezi printre ele?”

— „Muncitorule, plămîinii ți-i văd acum —
Fabrica ți i-a mîzgălit cu funingini și fum.
Aud cum șuieră conveierele și cum mașinile zbiară
Că omul sărac are parte numai de trudă amară.
Ce să văd, muncitorule? — plămîinii ți-i văd ca prin sită:
Sînt roși de oftică și de-o foame cumplită.
Curînd ai să pieri!”

— „Boala și moartea sînt grele poveri,
Dar parcă m-apasă ceva și mai crunt.
Doctore, luminează și mai afund
Cu razele tale pătrunzătoare
Și spune-mi ce vezi, căci mă doare.”

— „Ce să văd, muncitorule, văd inima ta —
Ca o sămînță strivită, care cîndva
Voia să-nflorească-ntr-o lume dreaptă, frumoasă,
În care să ai tovarăși, precum și-o soție cu mulți prunci acasă;
Mîinile tale, pentru ei, în pîine s-ar fi schimbat
Și la masa luminată de soare-ai fi stat.

---

*) poet cehoslovac (1900-1924)

*Ce să văd, muncitorule? — îți văd inima grea, omenească
Și știu că aceștia i-e mai anevoie să nu iubească
Decît să moară“.*

— „Doctore, cunosc și-această povară,
Dar luminează și mai adînc, de se poate.
Vei găsi acolo povara cea mai grea dintre toate.
Abia o mai port. Și știu că dacă-ar cădea,
Pămîntul întreg s-ar cutremura...”

— „La fund, muncitorule, văd ura ta grea!”

În romînește de Petre Solomon

CÎNTECUL RECONSTRUCȚIEI*)

1

*Nimeni nu trudește de plăcere,
Zorile sînt veșnic cenușii,
Dar la muncă, dacă ni se cere,
Chiar flămînzi și goi, tot am porni.*

Piară ruinele,
Din nou țara s-o clădim,
Să se-mpotrivească n-au decît jivinele.
Soarta, singuri să ne-o făurim!

2

*Să clădești — da, înțelept e sfatul.
Cine-asupra capului n-ar vrea
Să-aibă-acoperiș? De-aceea, statul
De-l clădești, e pentru cauza ta.*

Piară ruinele,
Din nou țara s-o clădim,
Să se-mpotrivească n-au decît jivinele.
Soarta, singuri să ne-o făurim!

3

*Cît despre a trîntorilor pleavă,
Care gem de-al „Libertății“ dor
Să-i zvîrlim în brînci fără zăbavă —
Ducă-se la cei ce-i trag de sfori.*

Piară ruinele,
Din nou țara s-o clădim,
Să se-mpotrivească n-au decît jivinele.
Soarta, singuri să ne-o făurim!

4

*La pământ, de mult e șandramaua.
Ploșnițele — iunkerii — mai sînt.
Omule, tu adu-aici cazmaua,
Să zvîrlim gunoiul din pământ.*

Piară ruinele,
Din nou țara s-o clădim,
Să se-mpotrivească n-au decît jivinele.
Soarta, singuri să ne-o făurim!

5

*Treci la treabă, nu mai sta deoparte.
„Führeri“ nu-s, să-ți dea colaci. Zărîm
În sfîrșit, limanul — nu-i departe.
Noul stat e-al nostru — să-l clădim!*

Piară ruinele,
Din nou țara s-o clădim
Să se-mpotrivească n-au decît jivinele.
Soarta, singuri să ne-o făurim!

În romînește de Petre Solomon

OXANA *)

Colo-n vale, la Sulina,
Farurile-și sting lumina,
Că se face dimineață,
Și-o albastră-verde rață
Zboară zveltă
Peste Deltă....
Soarele din mare iese,
Și cu mii de igliți țese
Mreajă de-aur cu-ochiuri dese...
Fetele, la cherhanale,
Cu găleți în mină goale,
Se apleacă pe podeț
Și iau Dunăre -n găleți.
Se stropesc și chicotesc,
Chipu-n apă-și oglindesc.
Stol de albe lebede,
Cară apă repede,
Cară apă -n cherhana,
Zvîrle apă pe podea,
Zvîrle cu găleți de apă,
Munca pe podeț să-nceapă....
Moș Nichiforov îmi are,
Ici la cherhanaua mare,
Șase fete lucrătoare,
Șase fete, citeșise
Sprintene și inimoase.
Trei din ele-s măritate
Și-au basmale înflorate
Și pe sub bărbii legate.
Alte trei sînt mai codane,
Duc pe umeri cozi bălane.
Cea mai mică,
Mai voinică
Cu ochi verzi ca de pisică,
E Oxana,
Lipoveana!
Insă moș Nichiforov
Poartă-n inimă un of:

---

*) Din volumul de balade „Dunăre, Dunăre“ care va apărea la E.S.P.L.A.

— Șase fete
 Late-n spete,
 Cozi de borangic,
 Brațe de voinic,
 Dar nici un băiat măcar,
 Unul să mi-l fac pescar...
 Și de-atita-amărăciune
 Simte-n pîntec un tăciune,
 Intră-n crișmă și gîl-gîl,
 Dă de dușcă cite-un kil:
 Izmă, pară
 Sau secară.
 Inșă nici la muncă nu-i
 Alt pescar de seama lui.
 Singur, fără multă vorbă,
 Trage-n barcă ditai torbă,
 Și în pește, ca-ntr-un rîu,
 Plin de solzi e pîn'la brîu.
 Și cînd iese, nu vă mint,
 De-atîți solzi mărunți lucind,
 Are cizmele de-argint!
 Cea mai dragă dintre fete
 E Oxana... Ea-și sumete
 Mîncile pîn'la coate
 Și-i mai iute decît toate:
 — Asta să fi fost flăcău.
 Nu beam vinul din hîrdău...

★

Pe podețul cherhanalii
 Parcă-n torbă fierb chefalii:
 Tropăie podea și scînduri,
 Coșuri pline, rînduri-rînduri,
 Sînt cărate la cîntar —
 Și toți umblă ca pe jar.
 Fetele, privește-le,
 Cum mai cară peștele!
 Il aleg, presară gheață,
 Proaspăt să ajungă-n piață.
 Iat-o, iat-o pe Oxana,
 Cum tîrăște, năzdrăvana,
 Și nisetrîi și morunii
 (Parcă bivolii de funii),
 Ii tîrăște-n frigider
 Să le pună carnea-n ger...
 Moș Nichiforov din barcă
 Gingirică-n coș încarcă.
 Umplescoșul —
 Și-l ia moșul
 Ca pe-un fulg pe sus să-l ducă,
 Dar Oxana-l și apucă:
 — Stai, bătrîne,-i treaba mea

Să duc coșu-n cherhana!
 In obraz cu-n solz de pește
 Moș Nichiforov zîmbește:
 — Dragă, dragă mi-i mezina,
 Ca și ochilor, lumina...

Soarele-n amurg își strînge
 Nufărul de foc și sînge,
 Și din mii de bălți se stînge,

Roșu-n undă

Se cufundă,

Inroșind verzi păpurișuri,
 Trestii, stîrci și nufărișuri...

De prin Delta purpurie

Băltărețul moale-adiu,

Și prin salcia-argintie

Clatină zuluși și plete,

Ca prin părul unei fete...

La fereastra cu mușcate

Cine-ngîndurată șade

Răzimată greu pe coate?

E Oxana...

Stă ca stana...

Ochii verzi și lungi mijindu-i,

După ce, Oxană, jindui?

Mută stai ca lebăda,

Și-n obraji ca vișina.

Ești geloasă? Mînioasă?

Toți te-ascultă-aici în casă:

Zoia.. Dunia... chiar tata...

Ba și cele trei surate,

Care-am spus că-s măritate:

Evdochița... și Ustina...

Și Parasca mult-blașina...

— Ce-i, Oxano, ce-ai pățit?

De cin' te-ai îndrăgostit?

E pescar? Ai, spune-mi mie,

Are ochi ca de scrumbie?

— E de-ai noștri? Sau din Tulce,

Vreun pescar de apă dulce?

— Zoia, Dunia, tăceți!

Nu-i de-ai noștri! Nici din Tulce,

Vreun pescar de apă dulce...

Vă gîndiți doar la băieți...

Surioare, surioare,

Am aflat o veste mare:

Ieri s-a-ntors moș Zenovei,

Secretarul de partid.

A venit cu „Mahmudia“,

Și pe mal cum a sărit,

L-am luat cu gălăgia,

*Și l-am întrebat cam ce-i
 Pe la Mila Două 'ș' Trei:
 „Lupi-de-Dunăre“¹⁾ cum stau?
 Steagu-ntrecerii ni-l dau
 Nouă, lupilor-de-mare?
 Zenovei ne-a zis: — Vreți steagu' ?
 Prindeți pește cît prind cei
 De la Mila Două 'ș' Trei,
 Și pe urmă cereți steagu' !
 Era mînios moșneagu' :
 — Și muierile la ei
 Sînt pescari! Și ce pescari!
 Ce-ați rămas cu ochii mari?
 Da! La Mila Două 'ș' Trei!
 E brigadă de femei!
 Și, spre noi, moș Zenovei:
 — Voi, lupoaicelor-de-mare,
 Cînd veți pescări pe mare?
 Sau vă place lîngă izbă
 Somn să pescuiți pe prispă?...
 Astea-a zis moș Zenovei
 Scăpărînd pe ochi scînteii...
 Surioare, surioare,
 Nu vreți oare, surioare,
 S-ajungeți pescari de mare?
 — Ptiu, Oxano, — zice Zoia —
 Parcă într-un gînd gîndim!
 Parcă mie îmi faci voia!
 — Dar, surate, — Dunia zice —
 Om putea? Sîntem voinice
 Indejuns ca să pornim
 Pe mare să pescărim?
 — Da! Sîntem! La cîteșisase
 Foc ni-i măduva din oase!
 Ne-am născut cu visla-n mîină —
 Lotca știm noi cum se mîină!
 Dunia cu-obraji de foc
 Nu-și mai află-n casă loc:
 — Mă gîndesc la cîtă sare
 Și cîți bulgărași de gheață
 Mîinile-mi or să presare
 La scrumbii, întreaga viață.
 Pînă cînd la cherhana
 Sufletul mi l-oi săra?
 Asta-i treabă pentru babe,
 Ca să spargă gheața — boabe
 Și la pește s-o presare...
 Vreau pescar să fiu pe mare!
 — Ho, Duniașca, m-asurzești!
 Toată,-o inimă tu ești!*

¹⁾ „Lupi-de-Dunăre“ își spun pescarii din Deltă.

Dar cînd ai să pescuiești
 S-amuțești ca mușii pești!
 Zoia, Dunia! Surate,
 Dar acele măritate
 Or veni cu noi? Dar tata,
 Oare ce-o să zică tata?
 — Tatei bine o să-i pară,
 Și-o să bea rachiu și pară,
 Și-o să bea, să se îmbete:
 „Șase fete
 Late-n spete,
 Sînt pescari acum, băietel!“

★

Soarele din mare iese
 Și cu mii de igliți țese
 Mreață de-aur cu-ochiuri dese...
 Trei femei și trei codane
 Merg... In fruntea lor Oxana-i.
 Zice suspinînd Ustina:
 — Cine mi-o plivi grădina?
 Dar Oxana: — Lasă, lasă,
 Decît verzele grădinii,
 Mai bine să prinzi în plasă
 Morunașii și delfinii...
 Și uscată cum e iasca,
 Murmură pe drum Parasca:
 Numai sfînta Paraschiva
 Buna, Blînda, Milostiva,
 Copilașii să-mi hrănească...
 (Asta-i cea mai mare soră...
 A ieșit demult din horă
 Și-are-acuma patru plozi
 Care-o țin pe loc de cozi.
 Și mai are-un hăndrălău
 De bărbat cam tândălău.
 Ne-a murit an-iarnă popa
 Și pescării — hopa-țopa!
 Il popiră! I-au dat rasă
 Și o biblie zoioasă:
 — Ține-o, Mișca! S-o cetești!
 De azi popă tu ne ești!
 — Nu te mai boci, Parască!
 Chiar de n-o vrea Milostiva
 Copilașii să-ți hrănească,
 Ți-i hrănește ea, coliva
 Și colacii — ditai stiva...
 Rid surorile-n bărbite
 Cu-alunițe și gropițe.
 Iar Evdochia: — Vai, surată,
 Bărbatul să nu mă bată!

— Nu te bate! N-avea frică!
 Și-apoi nu-mi ești mititică.
 Din podea pînă-n tavan
 Ești cogeamîtea haivan!
 De-am fi toate-așa, cît tine,
 Pod pe Dunăre am ține!

.....
 Cele șase surioare

Au ajuns la țărm de mare,
 Unde-i vînt și soare tare,
 Și miroase-a alge-amare,
 Și-a năvod uns cu catran
 Și-a untură de calcan.
 Chirăte lung pescărușii
 Și se-ațin fără de frică
 Pînă-n pragul lat al ușii,
 Unde un bătrîn despică
 Un nisetru albicios
 Și cu zimți de zgîrci și os.
 — Bună ziua, atamane!
 — Bună, fetelor codane!
 Da' ce vînt vă mină-aici!
 Dor fierbinte de voinici?
 Dor de mare? Dor de vorbă,
 Sau de-o pescărească ciorbă?
 — Brigadiere Zenovei,
 Uite cum și uite ce-i:
 N-o să fim tot ajutoare!
 Vrem să pescuim pe mare!
 Vrem brigadă de femei!
 — Ce? Brigadă? Asta-mi vrei?
 O brigadă de femei?
 Sînteți voi atît de tari
 S-ajungeți femei-pescari?
 — Dar la Mila Două's' Trei
 E brigadă de femei!
 — E brigadă, nu zic ba,
 Dar în Deltă-i altceva...
 Marea Neagră-i mare rea...
 Și-apoi, bați din palme-odată
 Să faci musai o brigadă?
 Om cu om se potrivește?
 Ai la mină doar cincidește
 Și nu seamănă-ntre ele,
 D-apoi voi, ce-aveți mărgelile...
 — Măi, tovarăș Zenovei,
 Spune-ne: poate nu vrei?
 Și ce-ncrunți așa sprînceană?
 Te gîndești poate la Dana?
 — Da, Oxana! Da! La Dana!
 Am avut o fată — una! —
 Tot ca voi de bărbătoasă.
 Nu vrea să rămînă-acasă.

*O luam pe mare-ntr-una,
Pînă cînd ne-a prins furtuna
Și ne-a răsturnat mahuna...¹⁾*

*— Secretare Zenovei,
Asta-a fost în anii grei,
Cînd cherhanageau iabrași
Capsomanii de-arendași,
Cînd de-atît vislit pe mare,
Fripti de sete, arși de soare,
Aveam palmele umflate,
Buzele de vînt crăpate...
Dar scăparăm de robie
Și-avem azi gospodărie
Cu mahune mari de mare,
Cutere²⁾ și pescadoare,³⁾*

*Ieși pe mare,
Ca-n plimbare...*

*Cu-o privire țeapănă
Moșu' barba-și deapănă,
Și trăgîndu-se de barbă:
— Hai, acum plecați la treabă!
O să văd eu cum și ce-i
Cu brigada de femei!*

★

*Soarele-n amurg își strînge
Nufărul de foc și sînge,
Și din mii-de bălți se stînge,*

Roșu-n undă

Se cufundă,

*Înroșind verzi păpurișuri,
Trestii, stîrci și nufărișuri...*

Briza mării arămie

Și sărată, aspră-adie...

Măcăie pe sus și cheamă

O rățușcă de aramă:

Poate că rățoiu-și cheamă...

Și-n amurgul de aramă,

Barcă, oameni, braț și ramă

Ciocăniți par în aramă.

Cine cîntă în mahună

Marea Neagră de răsună?

E brigada de femei

Cu Oxana-n fruntea ei,

Chip de-aramă,

Glas de-aramă.

Ce cîntați voi pescărițe

În bărbite cu-alunițe,

Și cînd rîdeți, cu gropițe?

¹⁾ mahună — barcă pescărească de mare.

²⁾ cutter — vas cu motor care remorchează mahunele.

³⁾ pescador — vas de pescuit.

„Noi vislim și pescuim,
 Marea o cotrobăim,
 Pînă apa din butoi,
 Apa dulce se termină.
 Pînă piinea ce-i la noi
 Ni se pare că-i puțină...
 Bate, bate, moreană,¹⁾
 Să ne-aduci în taliane²⁾
 Bancuri lungi de kilometri
 De scrumbii și de nisetri.
 Bate, bate, să ne-aduci,
 Bancuri negre de păstrugi,
 Ca să prindem cît mai mult,
 Pînă barca s-a umplut,
 Și pe urmă — iată casa!
 Scuturăm de ierburi plasa,
 Dăm acești frumoși calcani
 Și luăm în mînă bani,
 Și cu toți, ca buni pescari,
 Inchinăm cîte-un pahar...”

★

Astă noapte-a fost furtună.
 Marea-n țărături lung răsună,
 Și umflatele-i bulboane
 Smulg în larguri taliane,
 Taliane plutitoare
 Cu ancore și flotoare ...

Au ieșit în mare trei
 Pescadoare... Zenovei
 Cu binoclul, sub catarg,
 Scormonește zarea-n larg,
 Și rostește: — Nu-s și nu-s!
 Unde trăsnet ni le-a dus?
 Lîngă el, Nichiforov,
 Cînd și cînd, oftează: — Of!
 Uragane, uragane,
 Unde-s două taliane?
 Și-amîndoi bătrînii cată
 Peste marea-mberbecată,
 Doar or vede pescăruși
 Cum pe valuri, jucăuși,
 Aerul străbat — săgeată —
 Și-și plesnesc de apă, guși,
 Marea-n pliscuri s-o străbată:
 Acolo-s flotoarele³⁾,

¹⁾ moreană — vînt de sud.

²⁾ talian gigant — sculă de pescuit de tip sovietic.

³⁾ flotoare — geamanduri mici care înlocuiesc plutele și susțin plasele talianului plutitor.

Și unde-s flotoarele,
Sînt și „plutitoarele“...

.....

Au găsit un talian,
Dus în larg de uragan
Doar al lor,
Al fetelor,
Nu-i pe niciun pescador.
Ies pescarii din cabane
Intrebînd de taliane:
— Cum? Doar unul ați găsit?
— Dar al fetelor?
— Nu-i!
— Nu-i?
Poate nu l-oți fi zărit...
— Poate...
La-ndoială de ne pui
Atunci sui pe-un pescador,
Sau pe-un cuter cu motor,
Sau luați flotila-ntreagă
Și-l cățați pe Marea Neagră!
Mohorit, moș Macamol
Vorbele-și scrișni domol:
— Na, femei-pescari! Adică
Nu sînt bune de nimică!
Acum ele să pornească,
Talianul să-și găsească!
— Tacă-ți fleanca, Macamol!
Ai un cap ca tiuga: gol!
Talianul plutitor,
Nu-i al lor,
Al fetelor,
I-al întregului popor!
Macamol, morocănos,
Mormăie gros și ciudos:
— Marea-i doar pentru bărbați
De crevac ¹⁾ cu capul dați,
Și-n furtună botezați!
Muierețul? La tigiaie
Și la pruncul din copaie!...

Lăsînd dracului cabana
Iese-acum pe țârm Oxana:
De mînie-i albă-albă,
Și spre mare se înhoalbă!
Bate țârmul ud sub talpă:
— Mare, să ne dai pe loc
Talianul, că-ți dăm foc!
Și apoi, spre surioare:
— Haidem să-l cătăm pe mare!

.....

1) crevace — coastele bărcii.

*Marea Neagră încă-și sună
 Valurile de furtună....
 Cine iese pe mahună?
 E brigada de femei...
 Dar la cîrmă,-n fruntea ei?
     E Oxana,
     Lipoveana,
 Cozi de borangic,
 Brațe de voinic.*

*Merg la vale și vedeți
 Cum trag toate la lopeți?
 — Hei, voi fete din mahună,
 Incotro cînd e furtună?
 Nici un cutter n-a ieșit
 Pe-așa timp, la pescuit...
 Dar nici una nu răspunde,
 Ca săgeata trec pe unde.
 Iată-le acum la far,
 După val dispar, apar,
     Că Oxana,
     Năzdrăvana,
     Nu se lasă,
     Nici că-i pasă,
 Pieptu-n vîslă și-l apasă
 Și vîslașelor dă zor:
 — Vîsla-adînc și mai cu spor!
 Talianul, talianul,
 Ni l-a luat uraganul!
 Unde să-l cătăm pe mare?
 Ce să facem, surioare?
 Surioarele-au strigat:
 — Să ne-ntoarcem la uscat!
 Trei din noi avem bărbați
 Și copii pe țarm lăsați...
 Lasă naibii talianul
 Că l-a-nghițit uraganul!
 Dunia și Zoia însă
 De pe banca unde-i pînza,
 Iși dădură scurt părerea:
 — Sora noastră-i brigadiera!
 Trebuie s-o ascultăm,
 Talianul să-l cătăm!
 — Zoia, tu și Dunia,
 Pînza sus! Dați funia!
 Cît avem pînza-n catarg —
 După talian în larg!
     Și mahuna,
     Cît aluna,
 O împinge-n larg furtuna.
     Și pe valuri,
     Ca pe dealuri,*

Barca urcă și coboară,
 Neagră lebedă, ușoară.
 Lung oftează-acum Ustina:
 — Ce departe e Sulina...
 Și bărbatul... și grădina...
 Și Evdochia suspinînd:
 — Casa și bărbatul blînd
 N-o să le mai văd nicicînd...
 Iar Parasca plînge-avan:
 — Imi rămîn copiii-orjani
 Și bărbatul văduvoi...
 Să-mi grijiți... copiii... voi...

Dar Oxana,

Băietana,

Cu ochi verzi ca de pisică,
 Surioarele-și urzică:
 — Ce bocîți voi, surioare?
 N-are marea sare oare,
 Și-o-impliniți cu lacrimioare?
 Strigă Dunia-nfocată
 Și cu mîna-n larg arată:
 — Mergem surioarelor,
 La Insula Șerpilor!
 Pin-acolo să vîslim,
 Talianul să-l găsim!...

Strigă de la provă, Zoia:
 — Ți se împlinește voia!
 Iată-un pîlc de pescăruși
 Cum coboară jucăuși...
 Asta este talianul,
 Talianul plutitor!
 Uite, uite, cormoranul ¹⁾
 Cum se dă la jund de zor!
 — Talianul e nici vorbă:
 Pescărușii-n stol,

Ii tot dau ocol,

Furînd peștele din torbă...
 Un talaz se sparge-n pupă,
 Barca-n două să le-o rupă!

Dar Oxana,

Cum e stana:

— Trageți, și nu vă lăsați,
 Că aveți pe țarm bărbați,
 Și copii-abia-nțărcați...
 Valuri mari se-mpung, se sparg
 Și rup velă, rup catarg!
 — Trageți, trageți, surioare,
 Altfel vom muri pe mare,
 Și pescarii au să zică:

¹⁾ cormoran — pasăre marină neagră.

— Na femei-pescari! Adică!
 N-am fost bune de nimică!
 Șase fete,
 Late-n spete,
 Trag, în ochi cu ude plete.
 Viră-n valuri vîsle late,
 Și-ncruntate trag pe spate.
 Valuri barca le-o încarcă
 Și vîslașele sînt learcă;
 Palmele la os le dor,
 Cînd ating primul flotor.
 Zoia-n prova cu o cange
 Ia flotoru,-n barcă-l trage —
 Toate trag flotoare, plasă,
 Și-n mahună le îndeasă.
 Cînd ajung la torbe-s grele,
 De cît pește-atîrnă-n ele.

Zice Oxana,

Băietana:

— Ce să facem, surioare,
 Slobozim peștele-n mare?
 — Nu! răspund opt fete-n cor. —
 Să chemăm un pescador...
 — Să chemăm, dar ca solie
 Ce trimitem? O scrumbie?
 Dacă-avem telegrafie
 Chemam la gospodărie,
 Chemam fuga
 Pe „Păstruga“,
 Pe „Delfinul“,
 Sau „Rechinul“,
 Și chemam flotila-ntreagă
 Peștele la bord să-l tragă.
 Dar destul cu vorbele —
 Goliți iute torbele!...

★

Soarele-n amurg își strînge
 Nufărul de foc și sînge,
 Și din mii de bălți se stînge,
 Roșu-n undă
 Se cufundă,
 Inroșind verzi păpurișuri,
 Trestii, stîrci și nufărișuri...
 Briza mării arămie
 Și amară, aspră-adiie...
 La brigada de femei
 Arde focul cu scînteii,
 Și jurîmprejur de foc
 Nu mai au pescarii loc;
 Lîngă lotcă
 S-au strîns ciotcă,

Lîngă ciorbă
 Stau de vorbă.
 Din căldarea de aramă
 Dă în clocote o zeamă,
 Și-n amurgul de aramă,
 Oameni, flăcări par de-aramă.
 Și Oxana,
 Dolofana,
 Cozi de-aramă,
 Sîni de-aramă,
 Ca o mamă
 'Mbie, cheamă,
 Toarnă pară în pahară,
 Izmă verde și secară.
 Din amurg o dulce rază
 Prin licoare scînteiază.
 — Mie toarnă-mi în ispol,
 Șugui moș Macamol.
 — Mie, izmă,
 Dar în cizmă!
 — Atunci nouă, numai votcă,
 Dar să torni aici în lotcă!
 Toarnă-Oxana în pahare,
 Dă întâi la surioare:
 — Ați vislit virtos pe mare...
 Beau pescarii, se întreamă,
 Beau din votca de aramă,
 Sorb din arămia zeamă.
 Focul ride, focul plînge,
 Și-n cenușa lui se strînge;
 Somnoros clipind își stînge
 Roșa pară
 De comoară,
 Inroșind bărbi și pomeți
 De bătrîni și de băieți,
 De femei-pescari isteți...
 Ca arama-s tari, tociți,
 De furtuni sînt lustruiți,
 Și de mare-s ciocăniți:
 — Auziți, măi, pe furtună,
 Cu-o dogită de mahună
 Să pornească, să vîslească,
 „Plutitorul“ să-l găsească!
 — Astea nu sînt pescărițe
 Ci... niscai vrăjitorite,
 Corciturii de lipovance
 Cu solzoase faraoance!
 — Ba! — cuvîntă Zenovei —
 Sînt femei! Și ce femei!
 Ca la Mila Două 'ș' Trei!...

RAPSODIA PĂDURII

I. Descrierea locurilor

Lui L. R.

1

*Tu urci din șesuri cu orașe vii
Și-n suflet porți fioruri citadine.
Eu m-am desprins din munții vineții,
Cascade monotone port în mine.
Ai suferit, cum într-un fel și eu
Am suferit atâtea nopți și zile...
De-aceea străluciri de minereu
Și tu porți în rotundele pupile.
Ne-am prins cândva de mână sub o stea,
Iubeam aceeași stea și numai una,
Și pașii ne-am alăturat, așa
Pentru un timp, ori pentru totdeauna.
Desigur, nu putem iubi la fel
Pădurea care mi-i a doua mamă
Ce cu frunziș de-aramă și oțel
Fremătător la ea mereu mă cheamă.
Pe tine te chema spre ea un gând
Și-un dor, cu dulci fioruri furtunoase,
Dar eu o am și-o țin aici, oricând,
Sub tîmplă și-n rășinile din oase.
Prietene, vrei azi din nou, noi doi
Suind pe firul apei zbuciumate
Pînă acolo unde-n lung șuvoi
Vulvoarea urlătoarelor se zbate,
Se ne oprim pe creste cu brădet,
Sub horbota zăpezii sclipitoare
Și glasul amintirilor, încet,
Să ne-nvălească-n falduri de ninsoare?*

2

*Un vînt prin cetini șerpuie spre-aiurea
Și flăcări verzi de vîsc s-aprind în brazi.
Prietene, aceasta mi-i pădurea.*

Parcă mă văd copil. Era ca azi.
Pe-aceste părți pe unde se-ncovoie
Drumul de fier pe cremene durat,
Atunci, în primăverile cu ploaie
Urlau puhoie-n goană către sat.

Aici pe-un om l-a prins cîndva puhoiul —
Trăgea butuci cu boii spre orașe.
S-au prăvălit butucii, omul, boii,
În valul plin de spumă și vrăjmaș.
Nevasta alerga pe mal, smintită,
De mîna cu copiii amîndoi...
Și se gîndea cu fața împietrită:
De-acum ce-o să mai facă fără boi?...

Alt om căra aici un fag cu calul
Să-l ducă și să-l facă-n văi mangal,
Și glodul toamnei șiroia ca valul —
A lunecat în glod bătrînul cal.
Cu osul mîinii spart, cu fața pală,
S-a răsămat țăranul de-un copac
Și-a fluierat spre calul mort, a jale —
— De-acuma fără cal ce-am să mă fac?

Pricepi, nu omul mort, nu mîna frîntă,
Ci boii-ntîi, ci calul mai presus!...
Că omul la ce-i bun dacă butucul
Spre văi nu poate fi în spate dus?
Și dacă-n tîrg n-ajungi ducînd spre sară
Butuci vînjoși, boierul pîntecos
Nu vrea să-ți dea otrava cea amară
Ce-o jinduiști — porumbul pelagros.
Să nu mai aibă nimeni bucuria
Să vadă cum copiii joacă-n uși
Cînd mama, cu obrazul ca hîrtia
Aduce-otravă galbenă-n căuș!

3

Pe cînd țăranii se sfîrșeau de foame,
Pe cînd țăranii lui de frig sfîrșeau,
În albele castele, iarna, Vodă
Și slugile și cîinii, petreceau.

O întîmplare-o mai păstrez în minte,
Vibrînd din apa stinsului trecut,
Cînd Vodă-a vrut să ne cunoască satul
Și a venit chiar el de l-a văzut.

Se prăvălea o iarnă în putere
 Pe munții colțuroși, crăpați de ger.
 O iarnă ca sfârșitul unei ere —
 Numai nămeți, fără pământ și cer.
 Țărani cu fețe arse ca de sodă
 Se-nșiruiau tăcuți ca la prohod.
 Venea semeț la vînătoare Vodă
 Între armii de cîni și de norod.
 — Lătrați, țărani, că Vodă azi petrece
 Și cîinii nu-i ajung pentru lătrat!
 Ce dacă viscolul scîncește rece
 În hornurile voastre de prin sat?
 Ce dacă vîntul degetele-și vîră
 Obraznic, prin sumanul cu spărturi?
 De nu lătrați, o să vă-nchidă foamea
 Pentru vecie ale voastre guri..

Eu am văzut privirile acelor
 Care-au lătrat de frig și foame plini,
 Care-au stîrnit și-au hăituit prin geruri
 Jivinele din negre vizuini.
 ...Să nu mai aibă nimeni bucuria
 Să vadă-n ochii de părinți și frați,
 Cînd se-ntorceau, rușinea și mînia —
 În ochi atît de dragi și-nfometăți!
 Mulți ochi s-au stins cînd trebuiau să vadă
 Și multe vieți cu zile s-au sfîrșit.
 Cînd azi în munți curg valuri de zăpadă
 Și brazii parcă plîng înăbușit,
 Ascultă, parcă trec prin vînt cu țipet,
 Cu sclipet argintiu trec prin îngheț
 Acei pe care i-au băgat în sipet
 Negeluit, stăpîni petrecăreți.
 Prin măduvă te sfredelește ura
 Și parcă-auzi iar troznete de puști
 Și dacă viscolul își mușcă gura,
 De ură, buza mai adînc țî-o muști.

4

Ani au trecut; războiul a trecut,
 A calcinat cu cranii albe munții
 Și-atîtea gînduri grele mi-a zbătut
 Și mi-a-ncîlcit sub limpezimea frânții.
 Alți ani trecură; craniile albe
 S-au înfundat spre-odihnă între roci
 Și-au prins să-mi limpezească firul vieții
 Noi voci, mult așteptate, calde voci.

Zburase seceta pe satul nostru
 Cu nevăzute aripe fierbinți.
 Eu mai trăiam o vîrstă-n care viața

Neștiutor îți rîde cu alți dinți.
 Cu cîtă bucurie-am prins în palme
 Întîii stropi de ploaie, mari și calzi!...
 Pricepi ce bine-i după-atîta vreme
 Din nou în matca gîrlei să te scalzi!
 Pricepi ce bine-o să privești în zare
 Cu ochii fripți de-a soarelui arsuri
 Cum după-atîta vreme parc-asudă
 Cu aburi groși bătrînele păduri!

Să te învîrți prin suliteze ploii,
 Să vezi cum se dezdoaie-ncet, jilav,
 Un fir de iarbă surizînd luminii
 Precum un om după un somn bolnav!
 Cînd mari nevoi ți-apasă greu pe umeri
 Nu mai gîndești la vechile mîhniri...
 Acum cînd bune ploi întunecoase
 Au luminat pămîntul cu-nverziri,
 Durerile ce-odată cariară
 Pădurile, în noi au răsunit...

Atît doream să nu se-ntoarcă iară
 Cu hohote vrăjmașe peste sat,
 Și nimeni, îngrozit să nu mai vadă
 Cum bucuroși copiii joacă-n uși
 Cînd mama cu obrazul ca hîrtia
 Aduce-otravă galbenă-n căuș!

Ți-am povestit cîndva cu cîtă trudă
 Partidul satul l-a urnit la drum.
 Venind tîrziu și ostenit acasă,
 Parcă-l mai văd pe tata și acum.
 Pe-atunci visam la fapte mari de arme,
 La un haiduc călit și legendar —
 Dar tata-n sat umblase ziua-ntreagă
 Să împărțească foi dintr-un ziar.
 Deși visam povești cu cerbi și ciute
 Eu sufeream tăcut, înduioșat,
 Cînd foile rămase nevîndute
 Îngîndurat le așeza pe pat...

Mă frămîntam — pentru atîta treabă,
 Pentru aceste teancuri mari de foi
 Îndură tata drumuri lungi și foame,
 Nopți nedormite, vînturi reci și ploii?
 Pentru atîta umblă să-l omoare
 Tîlhari fugiți în munții cei silhii,
 Pentru aceste teancuri de ziare
 E veșnic încărcată pușca lui?
 Pe-atunci, eu, tată, nu știam prea bine
 Ce tu mi-ai deslușit tîrziu cîndva,
 De ce și noaptea cătră carabină
 Cînd s-aud pași se-ntinde mîna ta,

De ce, bolnav, doreai cît mai devreme
 Să scapi de perini, doctorii și ceai,
 De ce în somn, cînd aiurai de febră
 Și prin delir cu cineva luptai!
 Nu am cuprins întregile-nțeleșuri
 Din patul tău cînd iarăși te-ai dat jos —
 De ce pășind pe drum, slăbit, cu grijă
 Erai la față-atîta de voios...

Azi înțeleg...
 Și mai erau ca tine...
 Din cîți erau s-au înmulțit mereu.

Azi dacă trec pe-ncovoiate șine
 Vagoanele cu lemn vînjos și greu,
 Dacă atîtea glasuri vii de muncă
 Din munți în munți prelung s-alungă-așa,
 Dacă-a fugit din satul nostru foamea,
 În toate este mîna lor și-a ta.
 Fii binecuvîntat că visuri sfinte
 Sădeai în noi, plătind cu al tău chin.
 Tovarășe, prietene, părinte,
 Pădurilor și ție mă închin.

5

O seară străvezie s-a lăsat.
 Ca ochi de foc s-aprind în fundul văii
 Luminile ferestrelor din sat.
 Pe drumul gol de sănii, zurgălăii
 Au amuțit și uite cum coboară
 Un ceas de taină, cînd în munții grei
 Sălbăticiuni sfioase trec prin sară;
 De sub troene-n trap stîrnesc scînteii,
 S-avîntă-n joc de blănuri moi, apucă
 Cleștarul serii-n coarne ca în clești,
 Cap lîngă cap s-alătură în goană
 Cu gîfîit de șoapte omenești.
 Prin arborii de plumb își cerne luna
 Lumina deasă-n aerul fluid.
 La marginea poienii sclipitoare
 Pe care-n ziduri codrii o închid,
 Pîriul unde vinete-și frămîntă
 Sub scoarță dantelată de îngheț
 Și-n cadențări neregulate-i cîntă
 Acestui dans duios și pădureț, —
 Întreaga vale-n cînt o înfioară
 Ca pe-o cutie-albastră de vioară.
 Își tremură pe nevăzute strune
 Cu gilgiit bulbucii suferinzi
 Și-n copci deschide-a apelor oglinzi
 Sub alba sărutare-a sorei lune.

Încovoiată spre pîriu o umbră
 Sau vietate s-a mișcat cumva?
 Ea s-a mișcat adîncul glas s-asculte
 Sau s-a mișcat spre undă să o bea?
 O văd acum — ea are ochii umezi
 Ce-amestecă o spaimă cu porniri
 Tulburătoare care fac să-i joace
 Nările ei lărgite și subțiri;
 Și vîntul aspre degete trecîndu-și
 Prin blana cu mari umbre de tăciuni
 Cutremură făptura căprioarei,
 Făptura tinerei sălbăticiuni.

Cînd uite-l, sus, pe muche se arată
 Un căprior în vînt adulmecînd.
 Pe fruntea lui înaltă, ridicată,
 Coarne-ascuțite-și despletește-n vînt.
 Cu pași ușori, cu pași înceți, coboară...

Tresare cînd îl vede căprioara,
 Copitele-i se scutură și fug
 Dar pașii n-o mai duc pe căprioară
 Cătră păduri ci cătră el o duc.
 El își apleacă fruntea cu sfială,
 Apoi se prind alături în dans mut
 Și se privesc de parcă s-ar cunoaște
 Deși nicicînd ei nu s-au mai văzut, —
 Alături amîndoi aleargă, — apucă
 Cleștarul serii-n coarne ca în clești,
 Cap lîngă cap nedeslușit se-ntreabă
 Cu gîfîit de șoapte omeneschi,
 Dansînd trec prin poiana luminată,
 Se depărtează-n trap prin munții grei
 Și-n urmă-n dîră lungă se înșiră
 Stîrnitele copitelor scînteii.
 Numai izvorul singur a rămas
 Cîntările de dragoste să-și sune
 Și să-și deschidă între copci oglinzi
 Sub alba sărutare-a sorei lune.

Prietene, e timpul și noi doi
 Spre sat să ne întoarcem laolaltă
 Purtînd în suflet roiuri de lumini
 Și albe purități de iarnă caldă.
 Un tren s-aude șuierînd în munți...
 Poate acum, învăluite-n sară
 Fete iubite din orașe mari
 Ascultă-un tren ce șuieră în gară...

PECINGINEA

Pe vremea aceea, Biro Gyula avea douăzecişiopt de ani, iar Gall Jutka douăzeci și trei; era o fată blondă, cu ochii albaștri melancolici, cu buzele cărnoase ușor întredeschise, de parcă veșnic ar fi mirat-o ceva. Chiar și mai târziu, ori de câte ori își aducea aminte de chipul soției sale, Biro o vedea mereu tot așa; cu ochii larg deschiși, cu gura ușor strîmbată de mirare, cu fusta ei albă fluturîndu-i cînd și cînd, împresurată de stelutele albe ale reginei nopții ce se legănuau în boarea înserării.

Niciodată nu-i plăcuseră lui Biro femeile strălucitoare, înzorzonate. Îl scîrbiseră încă de pe vremea cînd era ucenic și cînd îl măsurau cu priviri plictisite în holul cinematografului; poate să le fi trezit cît de cît interesul și pofta de rîs doar botul bocancilor săi, cu șirul cuielor din talpă ieșite la vedere, amintind o gură căscată de balenă.

„Da, se pare că în ce privește arta îmbrăcăminte, n-am prea avut gust“ — gîndește Biro, aducîndu-și cu amar aminte de perioada asta a vieții sale, și mai că-i vuiesc din nou urechile de ecoul întîrziat al palmelor primite în atelier. Duminicile, pe promenadă, ronțăia semințe, alături de fetișcane ce lucrau cu ziua la construcții; iar seara, pînă târziu, trecea în revistă piesele așezate în ordine de bătaie, ale unei mașini de scris ajunsă aproape de capătul carierei sale și-și sfărîma capul asudînd, întrebîndu-se oare care piesă-i, de unde a scos-o. Mașina de scris a nimerit la el în urma nesocotinții unui avocat ce tușea mereu, astmatic; reușise să-l convingă pe bătrînul încăruntit, pe culoarul tribunalului, că el poate vindeca paralizia mașinii. Era prima mașină de scris pe care o vedea de la o distanță mai mică de trei metri. Priceperea lui, agonisită în atelier, se limita mai ales la izbirea cu furie a unor foi de tablă ce huiiau să spargă cerul. Totuși, după cîteva luni, cînd avocatul, care-și perduse răbdarea, răcnea după el pe stradă amenințîndu-l cu bastonul său cu mîner de argint, — mașina se deșteptase din amortirea ei și sub apăsarea degetelor sale tremurătoare ciocănise cîteva litere obosite pe-o pagină îngălbenită de calendar. Vîrșe în buzunar prețul reparației, iar duminica a uluit pe fetișcanele de la construcții cu o pungă de bomboane acrișoare; și nu mai cobora de pe trotuar, fără alegere, cînd venea cineva din față. Avocatul, care nici el nu crezuse că mașina de scris, care figurase poate în inventarul Arcăi lui Noe, va mai putea funcționa, i-a mai făcut rost de lucru. Dobîndise, izbind foile enorme de tablă, o carte de lucrător lăcătuș, dar meseria a învățat-o acasă, la lumina albă a lămpii de carbid, la masa lui acoperită cu hîrtie albă de împachetat. Fetele de la șantierul de construcție al

clinicii ascultau cu ochii holbați explicațiile sale încurcate despre frâna sistem Torpedo și despre dinamul producător de curent. Scui-pau duse pe gânduri cojile de semințe și crișcau aprobativ, între dinții lor tineri, bomboanele acrișoare. Biro se gîndește și azi înduioșat la aceste ascultătoare răbdătoare, admiratoare ale cunoștințelor sale tehnice. În vremea aceea însă, nu-l stăpînea dorința să fie luat în seamă. Considera pe femeile plectisite și elegante tot atât de neinteresante, precum îl considerau ele pe el.

Jutka, la prima vedere, putea trece mai curînd drept „femeie elegantă” decît muncitoare; — cu toate că trecuseră demult anii de ucenic cu bocancii lui rușinos căscați și înfriguratul dor de fapte mari, nemaiauzite, ale adolescenței — întîlnind-o, pe Biro l-a pîlit un vînt strein, stingheritor. Dar numai o clipă. După trei ani de activitate în partid, Biro privea viața din jurul său calm, cu un cald interes, nemailăsînd loc șfichiuirilor necugetate ale prejudecăților. La urma urmii, o rochie încă nu-i „distincție” și nimeni nu-i vinovată, dacă-i frumoasă. S-au cunoscut pe-o stradă liniștită din cartierul muncitoresc, mărginită de două rînduri de salcîmi, de straturi de panseluțe și regina nopții. Locuitorii cartierului, după un bun obicei muncitoresc, seara stropeau florile, trotuarul și ulița; aerul era curat și greu, dens de arome. Le făcuse cunoștință Bende Pișta, mai ales pentru ca să se laude în fața prietenului său cu amicitia unei fete frumoase.

— Pe dumneata te-am mai văzut, la noi în fabrica de unt. Ne-ai ținut un discurs îngrozitor cînd s-a întîmplat naționalizarea, — își aduse aminte Jutka, privindu-l atentă drept în ochi. — Și... spune-mi te rog, de ce nu te-ai făcut marinar cu mersul dumitale de rață?

— Păi, pe strada noastră n-am avut mare, — răspunse Biro cu un fel de nepăsare, nebănuind că s-apropie de sfîrșitul burlăciei sale. — Vuia doar un atelier de tinichigerie, așa că m-am făcut mecanic.

— Nu pricep.

— Nici nu-i nevoie. Știi, într-o zi, cînd ne vom plimba îmbrățișați pe sub pădure, am să-ți povestesc cum s-a întîmplat.

— Crezi că se va întîmpla așa ceva?

— Fără îndoială.

Bende Pișta, văzîndu-se devenit de prisos, își luă rămas bun, amărît; mai aruncă însă o privire sălbatecă lui Biro, avertizîndu-l oarecum că-i nemulțumit de situația ivită. Iar cei doi porniră să se plimbe pe străduțele liniștite, pe sub salcîmii tineri, pe cît se poate, pe unde erau puțini trecători. Biro vorbea, iar Iutka, pășind alene, îl asculta, izbucnind mereu în hohote, și s-ar putea spune că tot așa, rîzînd în continuare, au făcut o plimbare și pe la biroul stării civile.

— Imnebunism, — constatase mai tîrziu Iutka, mirată și mîndră.

Își găsiră o locuință pe străduța unde se cunoscuseră. Avera lor — trei rochițe de creton ale Iutkăi, două paltoane bărbătești, o găleată veche, cîteva rufe și trei borcane de bulion — se dovedî neîndestulătoare pentru mobilarea camerei, bucătăriei și cămării obținute. Biro privea fumînd, cum Iutka însiră pe masa împrumutată cîștigul amîndorura și cum, împărțînd banii în grămăjoare, hotărâște cu precizie destinația lor. El nu se amesteca, prețuînd și cinstînd chibzuiala femeii. Făcu rost de țevi și se apucă să instaleze apa în bucătărie. Se bucură cînd într-o zi, în fața casei se opri un camion încărcat cu mobilă, și-și lepădă haina s-ajute la căratul dulapului. Le ajutară și vecinii, în vreme ce Iutka conducea calmă întreaga operație, iar bătrînul nuc, cu coroana aplecată peste casă își fremăta mulțumit frunzișul întunecat. Pe urmă au adus zece sticle de bere și le-au băut în colaborare cu vecinii,

în vreme ce Tudor Olteanu, fiul văduvei coșarului cânta cu armonica „Volga, Volga“.

Soarele vieții lor comune devenea tot mai strălucitor, și rar când îl întunecea câte un nor; doar din când în când, îl mai estompa o ceață trecătoare. Iutka părăsise fabrica de unt („mi s-a urît de atîta unt, lua-l-ar dracu'!“) și a intrat într-o fabrică de chimicale, unde o atrăgea lumea misterioasă a rezervoarelor nichelate, a norilor violeți de gaze și a aburilor de pucioasă. Isteață cum era, ajunse curînd în laborator. Biro petrecea minunat, ascultîndu-i explicațiile însuflețite, amuzîndu-se mai ales că ea amintea de îngrășămînt numai ca despre un corp chimic artificial menit să îngrășeze pămîntul.

Într-o frumoasă zi de iarnă, fără dificultăți deosebite, s-a născut Iutka cea mică; Biro a și pornit îndată să caute lac verde, căci pe vremea aceea cărucioarele noi erau foarte rare și cel cumpărat de ocazie era o lecută ponosit. Iutka rămase și după naștere tot atît de copilăroasă, plină de vioiciune; nu-și pierdea prea mult timp cu mica Iutka, și totuși, minunea minunilor, copilul era totdeauna curat și îngrijit. Era o treabă la care numai Iutka se pricepea. Destul să între ea în odaie că parcă numai sub farmecul privirii ei totul devenea curat, ordonat; pe nesimțite, din câteva mișcări, reusea să creeze o rînduială prietenoasă, tihnită. Cum face? nu se dumireau vecinele invidioase, cărora niciodată timpul nu le era suficient. Iutka dădea din umeri, rîzînd; fuseseră șase frați, ea cea mai mare; maică-sa umbla la lucru. Ea încă de la vîrsta de 8 ani purta rînduiala casei, se înțelege că și sarcinile educării fraților mai mici...

Biro, din bună vreme, încă în perioada alăptării și a port-bebeului și-a „raționalizat casa“. Obiectele fragile au dobîndit așezări înalte, robinetul de gaz a fost ascuns într-o cutiuță de tablă închisă cu o mică broască ingenioasă, iar soba a fost înconjurată de-o rețea de protecție lucrată cu pretenții artistice. Într-un colț apărui un pătuc vopsit verde deschis, pe care o grămadă de jucării o așteptau pe Iutka cea mică. Desenele cutiuței de tablă și a rețelei de protecție, Biro le împrumuta generos oricărui solicitant.

În locuință s-au întîmplat și alte schimbări. Iutka a cumpărat de undeva trei tablouri mari, peisagii oarecum viu colorate. Tablouri? Bun. Biro știa că acasă, în familia Iutkăi, pe pereți îngălbeneau doar peisagii decupate din reviste. Și nici deasupra patului său n-a atîrnat niciodată vre-o pictură. Îl tulbura însă aspectul cam de stejari al mestecenilor și înfățișarea sălbatică, de ucigaș, a ciobanului ce păștea oile.

— În fine, putem s-avem și noi, oftă mulțumită Iutka, după ce au atîrnat tablourile pe pereți.

Această frază, Biro o auzea tot mai des și nu se bucura de loc. Sub acest pretext a cumpărat Iutka și cățelușii de porțelan, și scrumierele făcute din scoici de mare. Umbla pe la talcioc și căra acasă penajul năpîrlit, puțin strălucitor al vieții burgheze: casete de sîdef, o uriașă vază antică chinezească, un „boa“ de vulpe argintie cu origine îndoielnică. La ce dracu' ai nevoie de ele? — se întrebă Biro, zărind vre-unul din obiectele al căror rost pentru dînsul era îngropat în ceață. A și riscat odată o observație:

— Haina aia flocoasă miroase a naftalină. O să arăți ca o distrugătoare de molii prin vacație.

— Dacă ei au putut atunci să aibă, acum putem și noi; am cumpărat-o ieftin, — ridică din umeri Iutka, mîngîind în răsăr blana vulpii.

— De altfel — adăugă ea, tot n-am s-o port.

Acest argument nimicea dinainte și cea mai puternică obiecție. Dacă el s-ar împotrivi, Iutka ar crede că-i pare rău după bani; cu astfel de pietricele ar fi fost păcat să tulbure fața netedă, calmă, a căsniciei lor. Pe

urmă era ceva emoționant în bucuria inocentă, copilărească, care o încerca pe Iutka atunci când descoperea în fiecare mărunțiș deosebirea între viața ei trecută și viața ei de azi. O să-i treacă patima de-a strînge, iar dacă nu — o o să avem timp să vorbim cînd se vor ivi exagerări, se liniștea pe sine Biro, și fără să vrea îi veneau în minte zileritele de la construcția clinicii; pentru ele, pînă și dropsurile erau o sărbătoare scrisă cu roșu în lanțul deșert al zilelor cenușii ale săptămîinii. „Altă lume!“ se gîndi, privind fumul împrăștiat de țigară și scutură jucăria cu zurgălăi pe sub năsul Iutkăi celei mici. Oricît ar fi de leneșă și lină apa unui riu, odată și odată tot o vînzolește fur-tuna. Oglinda salciilor plîngătoare și a plopilor zvelți ce înverzesc pe mal, chipul pașnicilor nori albi ca mieii, de pe cer, se tulbură, se sparge, valurile se ridică înalte și vislașii renunță la plimbarea lor, ori se răstoarnă.

În anul 1953, pe cînd se porneau pîraiele și vînturile primăverii, Biro a fost înștiințat că Partidul îl trimite la țară în locul unui președinte de sfat destituit.

Un montor din atelierul lor lucra de acum în al doilea an la țară; cînd plecase, era o lecută speriat de sarcinile mari care îl așteptau. Biro stătuse mult de vorbă cu el atunci, încurajîndu-l, sfătuiindu-l; înflăcărîndu-se, îl apucase și pe el o dorință fierbinte, încă nesigură: o, de-ar căpăta și el o astfel de sarcină! Acum, cînd i-a fost încredințată, el nu simțea nevoie de încurajare, măcar că știa că de atunci situația s-a mai complicat întrucîtva. Pe vremea aceea, Iutka era încă altfel, mai puțin pretențioasă... Îi răsăriră gînduri ciudate: Ce se va întîmpla, de pildă, dacă venitul va fi mai mic? Pentru Iutka va fi foarte greu să renunțe la anumite lucruri... Sau să presupunem că venitul va fi mai mare... Nici această bucurie n-ar trece fără tulburări, ar hrăni mai mult patima de colecționară a Iutkăi... Toate acestea erau neliniști mărunte, născute de-o bănuială nechibzuită. Încă nu-i tăiau din pofta lui de muncă.

Zăpada pierise de mult, bătrînul nuc își întindea în lumină crăcile dezgolite de-asupra casei, dar primăvara încă nu-ți îngăduia să lepezi pal-tonul. S-au așezat îmbrățișați lingă sobă și-au început să țese, îndelung, cu răbdare, covorul tărcat al traiului lor viitor. Deocamdată, nu predau locuința. El va veni în fiecare săptămîină acasă și-i va povesti cum e viața acolo la țară, ce și cum a făcut și dres. „Și ai să-mi ceri sfaturi“, îl întrepruse Iutka, rîzînd cu ochii plini de lacrimi. „Da“, încuviință Biro, va cere sfaturi. Și pe urmă, cînd va veni vremea, Iutka va lua pe Iutka cea mică de mîină, ori dacă timpul va fi nefavorabil o va lua în brațe și se vor muta la țară la el. Și atunci, să nu cumva să uite să aducă niște semințe de regina nopții; după ce-și va termina treaba la căminul de zi sau la fabrica de unt, o să aibă timp să se ocupe și de flori. Apoi să nu uite a vorbi cu Tudor Oltean, invitîndu-l să vină cu armonica lui la inaugurarea locuinței lor la țară.

— Apoi să-mi fie frumos satul ăla, spuse Iutka pretențioasă.

— O să fie — promise Biro, — o să avem noi grijă.

În cele cîteva zile înainte de plecare, au dormit foarte puțin. Iutka alegea și răslogea lucrurile trebuincioase drumului, cu ochii veșnic înroșiți, iar Biro își tot aranja cărțile, caietele, frunzărindu-le, cu gîndurile rătă-cindu-i în viitor. Ar fi vrut să se afle de acum, acolo, la țară, să înceapă să lucreze, deși în zilele din urmă veselie lui ușor melancolică nu-i lăsa des-tulă liniște. Viața lor pornea pe un drum nou. În fața cotiturii, Biro aruncă o privire asupra drumului de pînă acum pe urmă se adînci într-o cercetare mai adîncă. I se părea că n-ar strica să mai repare cîte ceva în mers, pe ici pe colea, să mai șlefuiască la noile înclinații ale Iutkăi. I se arătau ca niște mlădițe plîpînde pe care nu le pierdea din ochi și pe care oricînd le-ar fi

putut reteza. Acum însă Iutka rămîne singură, aceste mlădițe pot deveni buruieni urite și nu va fi atît de simplu să le smulgă.

Dar nu mai avea timp să privească înapoi — trebuia să plece. La locul său nou de muncă, l-au năpădit atîtea griji, încît pe cele vechi a trebuit să le pună deocamdată sub lacăt. S-a apucat să descoase mia de taine ale vieții de la țară, mișcărilor ei ascunse, interne, pentru ca pe urmă, pe aceste mici cărămizi, să întemeieze construcția solidă a planurilor sale, a intențiilor sale. Privirea sa cercetătoare pătrundea pînă-n adînc și acolo unde localnicii încercau să acopere lucrurile în virtutea unui străvechi obicei, încă nu de tot părăsit. La o adunare, izbuti să înflăcăreze pe deputați și în disputa aprinsă ce se iscase, a aflat cîteva lucruri pe care unii le tănuiseră de el, iar alții le socoteau neînsemnate. Iasca tocită ajunsese între cremene și amnar și chiar de nu lua foc, fum totuși scotea; așa că Biro află cîte ceva. „Cum se poate — întrebă el pe neașteptate pe președintele cooperativei — că gestionarul e rudă cu doi din membrii Comisiei de cenzori? Mult ați căutat prin registrul stării civile pînă ați reușit să alcătuiți această familiuță?” — „Din întîmplare a ieșit așa”, răspunse președintele, înroșindu-se, în hohotele sălii. În cîteva săptămîni, Biro a făcut o ordine necruțătoare la cooperativă. Oamenii cei scumpi la vorbă, cei rezervați, începură a-l saluta cu prietenie, iar aceia care la sosire l-au îmbrățișat nemai prididind cu invitățile la amiază și la cină, începură a-l măsura cu priviri acre, atunci cînd nu-i vedea. Biro alcătui un plan pe baza căruia, adăugînd cîteva cai putere la forța motorului morii, acesta putea furniza electricitate Sfatului, școlii, căminului, casei de naștere și, se înțelege, grădiniței de copii. Și-a dat seama curînd că satul avea putere, ogoarele lui erau bogate, productive. „Începem?” Îl întrebă pe Cseke, secretarul organizației de bază al Partidului. „E timpul să începem”, fu de părere secretarul, răsucindu-și mustățile lui mari. Înființară întovărășirea agricolă, urniră și chestiunea întemeierii unei gospodării colective, dar mai era nevoie de multă răbdare și de multă muncă. „Încetul cu încetul, se va face”, a spus Biro la constătuirea raională, agitîndu-și creionul roșu de președinte. Cutreera ogoarele, cercetînd brazdele lăsate de tractoare, obrajii i se rumeniseră, ochii săi, învățați cu lumea calmă a uneltelor de lăcătuș, se îngustaseră în lumina arzătoare a cîmpiei, în dogoarea amețitoare a verii sătești. Mîinile sale mai păstrau liniștea mișcărilor, dar nu și siguranța lor; aici rar te foloseai de forța mîinilor în munca ce aveai de făcut. De multe ori i se părea că mîna i-a devenit inutilă și nu mai e bună decît pentru ciocănit în masă la adunările prea zgomotoase. Avea enorm de mult de lucru. Se frămînta împreună cu Izslai, secretarul, iar ceilalți membri ai comitetului executiv și deputații nu prea știau cum să-i ajute. Biro însă era om puternic; și-a adunat odată toate forțele, a izbit de cîteva ori apa cu brațele ieșind la suprafață, la aer, cîștigînd perspectivă, iar deputații s-au trezit minunîndu-se, afundați dacă nu pînă-n gît, măcar pînă la genunchi, în treburile comunei. Scîrțîind din toate încheieturile, aparatul Sfatului popular se puse în mișcare; trebuia numai condus. Biro reușise pînă la urmă să nu mai fie urmărit pînă și noaptea de actele aduse la semnat, de decrete, de cazuri nerezolvate. Avea răgaz să se gîndească și la viitor. Petrecea seri nesfîrșite cu Cseke și rezemîndu-și coatele de masa pătată de cerneală, construiau, organizau gospodăria colectivă, deocamdată numai în închipuire. În vremea aceea zăpada acoperise satul, din crengile goale ale salcîmilor se scutura chiciură peste oamenii ce treceau grăbiți pe dedesubt, cu capul îngropat în umeri, iar în amurguri stoluri întunecate de ciori stîrneau o larmă înspăimîntătoare printre plopii

trufași din jurul bisericii. Cseke, în fiecare săptămână, de două ori, marți și vineri, își slobozea între ele vechea lui pușcă de vînătoare; ciorile se obișnuiseră atît de bine cu asta, încît în zilele respective priveau aproape curioase înspre ulița pîrfului (nu mai vine Cseke?). Serile acestea îi copleșeau gîndurile. Plănuiră pentru primăvară un atac frontal, o largă agitație, pentru ca cel mai tîrziu după semănăturile de toamnă să înființeze gospodăria colectivă.

— Să hotărîm odată — propuse Cseke — unde punem sediul și cînd înființăm gospodăria. Altfel se gîndea Biro. Printr-o muncă migăloasă, culese sumedenie de informații despre trecutul satului; cum s-a îmbogățit cutare familie, cum a sărăcit cutare familie, descurca trecutul încilcit cîtînd în vremea generațiilor apuse. Născocise o schiță ingenioasă, pentru care avea nevoie de aceste informații. Schița înfățișa hotarele satului, arătînd prin liniile ei roșii și albastre, continui și punctate, cum s-a schimbat de-a lungul generațiilor raportul dintre averea diferitelor familii. Pe fiecare petec trecuse cu precizie numele familiei. Cînd a văzut schițele, Cseke și-a apucat în tăcere mustățile și a început să și le răsucească, ceea ce la fel printre altele era și semn de uimire.

„Da, spuse dînd din cap, nu încape vorbă. Schița e convingătoare, asta e sfînt“.

Comitetul de inițiativă, care în ultima vreme își încetase frumusețea orice muncă, se învioră din nou. Biro începu să facă agitație în felul său. Învita la dînsul doi gospodari aleși din timp ca să stea de vorbă cu ei; într-o seară așternea schița pe masă și înșira pînă la miezul nopții la argumente, explicații, bizuindu-se mai mult pe istețimea și simțul său practic decît pe cunoștințele sale agricole. Mai tîrziu, veniră și din cei neinvitați; îi aducea curiozitatea: oare despre ce sfătuiesc oamenii seară de seară la locuința președintelui? Oamenii se obișnuiră cu aceste întîlniri. Venea mai ales un bătrîn mijlocos, Kurta Mihai; sprîncenele lui stufoase, sure, aproape că-i acopereau ochii, dar nu și le-ar fi tăiat pentru nimic în lume. Urmase cîndva o școală de agricultură de doi ani, fiind om matur, dar întorcîndu-se acasă după doi ani susținea că totu-i o prostie ce se învață acolo, că el toate le știe mai bine în afară de anul nașterii regelui Matyas, dar la urma urmei se poate trăi și fără asta. Intrînd la Biro, după ce bătuse zgomotos la ușă, spuse: „Io nu mă bag în nici un fel de colectivă, dar îmi place să stau de vorbă“. „Ei, ia loc, spuse Biro, arătîndu-i un scaun. Om sta noi doi de vorbă despre toate. Dumneata ești mai deștept decît să rămii pe dinafară“. „Ce-i drept îi drept, minte am, măcar că nu știu cînd s-a născut regele Matyas, răspunse vesel bătrînul, și chiar de aceea m-am hotărît să aștept“.

Schița plăcea oamenilor. Au propus chiar și unele modificări; cică ar trebui trecut acolo și averea lui Kelemen Agnis, căci douăsprezece familii au rămas sărace lipite cînd s-a întemeiat averea asta; că cică n-ar fi rău să se arate pe schiță și averea viitoareii gospodării colective.

Oricît ar fi fost de ostenit, după discuțiile de seara Biro se înviora ca plantele vestejite după ploaie; aerul în cameră era închis și plin de fum de tutun deloc înviorător, atmosfera era însă admirabilă. Poate nici nu l-ar mai fi lăsat să doarmă dacă gazda lui, Kovacsné, n-ar fi intrat în acțiune: cînd i se părea că-i prea tîrziu vîra capul pe ușă și începea să se tînguiască: „Sfinte Dumnezeule, da' vie-vă mintea în cap, oameni buni, doar și mîine puteți da de el...“ Kurta Mihai îi trimitea pe sub sprîncenele sale niște priviri ucigătoare și femeia se retrăgea, dar începeau convenitele binețe de rămas bun.

În vremea asta Iutka a avut un diferend cu șeful secției și a părăsit fabrica de chimicale. Cineva îi vîrîse în cap că muncitorii buni ca dînsa își căutați cu lumînarea și să nu se lase jucată pe degete. Astfel de vorbe nu tre-

buiau spuse de două ori Iutkăi. Biro a aflat de schimbarea asta numai cu prilejul obișnuitei sale „permisii“ de la sfârșitul săptămânii. Iutka i-a spus că acum se odihnește oleacă iar pe urmă își va căuta o muncă pe placul ei, acolo unde i se va acorda cinstea cuvenită, eventual undeva în aparatul sanitar. Nu se grăbește însă, și așa n-a prea avut ea tihnă din vremea copilăriei, iar dacă pe vremuri doamnelor le era îngăduit să-și petreacă toată viața odihnindu-se, poate acum să și-o permită și ea.

— Argumentul șchioapătă — i-a ripostat Biro, privind-o cu bună-voință. — Trecutul nu cuprinde numai viața toată a ta, ci a noastră a tuturor. Și se pare că și prezentul cam tot viața noastră a tuturor îl cuprinde... Parcă te-ai gândi numai la tine... Firește, n-am nimic de zis, odihnește-te, și n-ar strica să te ocupi de Iutka cea mică...

La fabrica de chimicale, Iutka se împrietenise cu câteva femei; erau drăguțe și destul de tinere. Iutka le găsi pe potriva ei. După ce părăsise fabrica o vreme nu s-a mai întâlnit cu ele, dar pe urmă săturându-se de odihnă și nefiindu-i soțul acasă, plictisindu-se, le-a vizitat. A fost mirată de viața lor ușuratică și pretențioasă; pentru o rochie frumoasă își dădeau leafa pe o lună, găseai la ele totdeauna lichioruri și prăjituri, desconsiderau filmele noi și vorbeau despre viață ca despre oglinda nemaiauzit de delicată a unei ape peste care nu poți vîsli decît prin mișcări fine și elegante. Toate astea îți aduceau aminte de un joben mîncat de molii, după părerea unui inginer practicant de la fabrică. Iutka găsi această expresie lipsită de gust: Unde vezi aici joben mîncat de molii? Inginerul mai bine și-ar da pantalonii la călcat și s-ar tunde mai des! Cîtă dreptate aveau aceste femei, de pildă, cînd au luat-o la rost pentru unghiile ei neglijate și pentru coafura ei exagerat de spontană! Se înțelege, azi și muncitoarele trebuie să fie frumos îmbrăcate, și, se înțelege, trebuie să trăiască o viață socială... Își îmbrăca cea mai frumoasă rochie și alerga cu sufletul la gură la prietenele ei, la ceaiul de ora cinci, convinsă că ceasul ăsta este dintre toate cel mai potrivit pentru consumul ceaiului. În drum, se abătea pe la un debit, cumpăra un pachet de „Virginia“, (care lasă un miros atît de plăcut în odaie), și îndată ce ajungea acolo își vîra o țigară între buzele ei proaspete, însă nu îndrăznea să și-o aprindă decît după îndelungi insistențe. Și iarăși cît se minuna, cînd vedea că în loc de ceai se consumă rachiul și o mare cantitate de flecăreli. Convorbirile erau atît de interesante și neobișnuite încît ceaiul de ora cinci se prelungea mult în noapte și Iutka, iarăși în grabă mare, alerga acasă la Iutka cea mică.

În copilăria ei grea, în viața ei simplă, muncitoarească, Iutka condamna, disprețuia traiul pustiu și sec mic-burghez, deși îl cunoștea numai din auzite și rar îi zărise doar de departe penele somptuoase de păun. Acum însă îl observa mult prea de aproape, oarecum din interior și nu mai recunoștea penele de păun cu care se împăuna această biată formă de viață ce i se părea nouă, cultivată. Așa s-a întîmplat că într-o seară, cînd Biro a dat din nou pe acasă, Iutka a pus problema paralelor; cică un președinte ar avea întotdeauna posibilitatea să obțină cișliguri suplimentare. Despre intențiile ei de a-și căuta o slujbă nici n-a pomenit.

— Cum îți închipui tu asta, nu cumva ai vrea să primească bacșiș? — încercă Biro o glumă, deși nu avea nici un chef. Neliniștile ce mocneau în el sbîcniră câteva limbi de flăcări la lumina cărora încerca să presupună, oare cum i-au venit Iutkăi astfel de idei.

Iutka se apăra; nu la bacșiș s-a gîndit, dar Biro cîștiga mai bine cînd lucra la uzină și nimîni nu-i obligat să renunțe la un salariu mai bun.

— Bine, vom vedea — întrerupse el discuția, dar teama continua să-l tulbure chiar și în vreme ce pitit sub prelata unui camion de ocazie, se apropia

de satul său. Ca o soluție provizorie și-a redus propriile lui cheltuieli, s-a întors la țigări mai ieftine—cele mai ieftine posibile—și păstra numai banii strict necesari hranei. Ideea să-și cumpere în locul pantofilor săi greoi, o pereche de sandale ușoare de purtat, și-a scos-o complet din cap. Vara trece, și pe urmă nici așa n-o să aibă nevoie de ele. Nu mult mai târziu, într-o seară de duminică după cină, Iutka i-a pus pe masă o mașină de cusut invalidă, demontată de pe șasiu și câteva piese de schimb distruse; cică le poate repara în timpul lui liber, că nu-i cine știe ce. Furtuna sta gata să izbucnească în odaia lor. Tot ceea ce strânsese în inima lui timp de un an, acolo, la țară, neliniștea și teama lui, Biro le înșiră soției sale cu importanță, vorbindu-i energic, arătându-i obiectiv unde pot să ducă năravurile ei rele, ambițiile ei lipsite de sens, și că la urma urmei comuniștii n-au fost trimiși la țară ca să repare mașini de cusut, ei au acolo chestiuni mult mai importante de rezolvat, sarcini grele și importante. Drept e, se mai întâmplă să mai aibă și președintele puțin timp liber, — chiar foarte puțin — dar în vremea asta e mai bine să citească și să se odihnească. Și de altfel traiul ăsta în două părți e fără îndoială mai costisitor, deși el își trimite acasă aproape întreg salariul.

— Nu știu — o scăpă gura pe Iutka.

— Nu știi? întrebă Biro uluit.

— Nu, nici nu am de unde să știu! Iutka vorbea repede, aruncând cuvintele enervată. Știu de ce mă privezi de toate cele, de ce faci aluzii la traiul în două părți... Așa vrei să mă constrângi să mă mut la țară la tine — eu sînt în clar cu toate.

— Cum... adică tu trebuie să fii constrînsă?

În liniștea care umplu odaia picuratul posomorît al robinetului de apă se auzi cu putere. Plîm! Pe urmă iarăși plîm! Iutka cea mică plescăia din buzișoarele ei prin vis. Iutka se sperie de tăcerea lungă și profundă, de vârtejul mut al gândurilor, și gata să dea înapoi se ghemui pe scaun. Biro privea țintă într-un punct nedefinit. Zorile-s aproape, trebuie să pornească îndată la drum, cele câteva ceasuri ce au rămas sînt așa de scurte... Toate astea n-au nici un rost...

— Nu m-am supărat — și-și aprinse obosit o țigară — mașina de cusut du-o înapoi și să închidem discuția asupra acestei chestiuni.

Iutka a izbucnit în plîns, și ca în fiecare seară a vieții lor, s-au culcat și de data asta împăcați. Furtuna — cea dintîi în cei șase ani — s-a risipit. Dar norii ascunzînd fulgere în pîntecele lor au rămas amenințători.

În zori, cînd a pornit Biro, a găsit lîngă valiza lui mașina de cusut. Înciudat, o luă cu sine. Două nopți nici n-a dormit; cu sculele luate la împlinire și în grabă de acasă și cu altele împrumutate de la fierar, a vindecat în dosul ferestrelor cu perdeaua lăsată, mădularele slăbite ale vechii mașini de cusut și a trimis-o acasă prin însoțitorul camionului cooperativei. Și de atunci nu s-a mai dus acasă.

În ziua cînd a scăpat de mașina de cusut, ațipi în birou cu capul pe masă și dormi trei ceasuri încheiate. Iszlai, secretarul, întorcîndu-se din sat, s-a oprit în fața lui, de parcă ar fi prins rădăcini în pămînt. Nu odată i se păruse în ultima vreme ciudată conduita lui Biro. Aplecîndu-se și apropiîndu-și capul de al lui, observă că respiră normal. Atunci îl scutură de umeri:

— Tovarășe președinte! Gyula! Scoală-te, n-auzi?

— Ei!... ce-i?... Ce s-a-ntîmplat?... — bolborosi Biro, rotindu-și ochii nedumeriți.

— Asta întreb și eu, ce s-a-ntîmplat?

Biro se tîrî pînă la ulciorul cu apă și mormăi, pipăindu-și fruntea:

— Nimica toată!... Mă simt cam prost...

Iszlai a discutat treaba asta cu Cseke. „Zici că-i bolnav?“ — întrebese secretarul organizației de bază îndoindu-se. „Precis. Observ asta de câteva zile-ncoace. Iar azi... i s-a făcut rău. L-a apucat amețeala în birou“. „L-a apucat amețeala?“ — repetă Cseke speriat. — „Măi, asta se va îmbolnăvi serios... Să știi... și eu văd că nu prea-i merge lucrul... Ei, să vedem ce-i de făcut...“

La amiază intră la Biro medicul, un bărbat gras, amabil, care îi povestea cele mai noi anecdote, umplu încăperea cu valul răsunător al râsului său, și apoi, pe neașteptate, trecu la obiect.

— Nu sînt bolnav — se apără Biro.

— Ba da, ești bolnav cu siguranță — încercă medicul să-l potolească. — Ei, hai, șezi aici, frumos...

Pomeni de febră și de încă câteva lucruri misterioase cu nume latinești și voi cu tot dinadinsul să-l vîre în pat. Biro însă n-avea chef să zacă; dormise binișor cu capul pe birou; cît despre durerea lui, nici medicul și nici zăcerea n-o vindecă.

Au urmat zile grele, apăsătoare. Fața hotarului deveni palidă, apoi aurie; pregătirile pentru seceriș umplură toată viața satului. Trebuia reparată clădirea școlii. Medicul nu-și mai menaja vocea cînd pretindea lărgirea casei de naștere. Educatoarea de la grădinița de copii pleca la plimbare cu ceata ei, și arătîndu-și surîsul chipului ei blond la fereastră, întreba plină de farmec: „Ce s-aude cu mobilierul pentru grădiniță? Cum crede președintele, tot în puturoasa lumină, mai bine zis obscuritate a lămpii cu petrol își va petrece și iarna asta mica societate a preșcolarilor? Faceți rost odată, într-un fel oarecare de cei cîtiva cai putere“ — termină ea, oarecum încurajator.

Pe cîmpuri, șirurile lungi de clăi răsăriră ca ciupercile, secerătoarea-legătoare tundeau, făcînd ocoale largi, pămîntul întovărășiților, care încărcate pînă-n înaltul cerului scîrțîiau pe ulițele satului. Acum îi ardea degetele planul de treeriș. Biro lucra, adunîndu-și toate puterile, dar începuse să se cam rătăcească prin desișul sarcinilor, începuse să-l cam lase capacitatea lui de orientare. Rana deschisă de Jutka cocea, îl durea, îl săgeta, nu se lăsa uitată. În dimineți curate, dogoritoare, cînd gol pînă la brîu, lîngă fîntîna, își stropea trupul cu apă rece, căuta cu cuget limpede o soluție, dar aceasta nu i se arăta. Iar cînd ajungea să s-apuce de lucru, era amețit de-atîtea griji. Szilvasi, fostul crișmar, ceru un certificat, ceva, dovedind că el n-arecal; dacă s-ar fi gîndit cît de cît, și-ar fi adus aminte că petiționarul abia cu o săptămîină în urmă trecuse pe numele cumnatului său două iepșoare de toată frumusețea. El, însă, cu gîndurile în altă parte, a semnat o rezoluție favorabilă iar Szilvasi și-a cumpărat frumusețea propriei săi cai. Cseke s-a făcut foc și a ridicat chestiunea în adunarea organizației de bază. Ca și anul trecut, îi aduceau zilnic rezultatele treeratului, dar acum nu-i venea nimic în minte pentru îmbunătățirea muncii; și cînd te gîndești că-n vara trecută, în urma economiilor realizate, comuna lor a cîștigat drapelul întrecerii. Seara nu mai venea nimeni în vizită la el; văzîndu-l lipsit de chef, oamenii n-au mai vrut să-l tulbure. Kurta Mihaly intrase de câteva ori, gata la cea mai neînsemnată invitație să-și scoată din cap pălăria lui veche și să s-arunce în cea mai înfocată discuție, dar Biro nu-l reținuse, nesimțindu-se în stare nici să vorbească. Îl părăsi deci și bătrînul, și parcă l-ar fi părăsit întreg satul; începu pentru el o viață pustie de om singur. Focul interesului pentru gospodăria colectivă abia mai pîlpîia — Cseke de-l mai ațîța, cît îi sta-n putere, dar el singur nu se prea pricepea. Perspectiva de viitor se-ntunecă în fața președintelui, îl copleșiră iarăși grijile zilnice, de nu-și mai vedea capul de ele.

Din cînd în cînd se oprea în mijlocul drumului, parcă s-ar fi zgîit undeva departe, după liniștea lui dispărută. „Salut, tovarășe președinte! — îl întîmpină educatoarea cea bălaie. — Doar nu te-i fi pierdut în amintirile tineretii d-tale!“. „Tineretea, Ibolyka, o poartă fiecare în inima sa — răspunse el, cu glas ostenit. — Calculam ceva în gînd. Da, da. În legătură cu mobilierul... Se va face, Ibolyka“... Dinspre grajdul reproducătorilor venea Cseke legănîndu-și mustățile mari și privind mirat cu ochii săi visători la fața răvășită a președintelui. „Caut unde să fixăm sediul — îi comunică îngîndurat. — Vechea curte boierească îi prea strînsă între alte clădiri. N-ai unde să te lărgești... Nu vîi să vedem împreună ferma lui Kocsis?“

Biro încuviință. Pot s-o vadă împreună. Dar luminează cu adevărat s-ar face numai dacă acum, aici, la răscruce, ar răsări Iutka. Ar recunoaște-o nu numai pentru că ar duce-o de mîna pe Iutka cea mică, ci după mersul ei drept, de fetiță, și după cum și-ar roti privirile mirate peste casele cu obloanele somnoroase, închise de fumul ce se prelinge prin acoperișul de șindrile. Întîi i-ar arăta mușcățile, găinile pestrițe, și numai pe urmă ar conduce-o în odaia plină de răcoare. Și ce noroc că cicălitoarea de lelea Lizi chiar acum, la sfîrșitul verii, a pus cloșcă; Iutka cea mică se va distra minunat vîzînd pușorii ca niște grămăjoare de puf.

— După părerea mea, pentru gospodărie trebuie să alegem un sediu — își făcea socotelile Cseke, agitînd palmele în aer — într-un loc larg, ca să avem unde clădi, unde să ne întindem. Astfel, cînd ne-om îmbogăți, ne-om trezi cu colectiva presărată în șapte părți. Am s-au n-am dreptate?

N-a răsărit nimenea la răscruce, cel puțin Iutka n-a răsărit. Numai un vîrtej subțirel de praf trecu răsucindu-se și un car tras alene de bivoli se tîri încetinel, iar stăpînul său adurmica legănîndu-și picioarele.

Într-o seară tîrzie, cînd liniștea se întindea adîncă și grea peste sat, pe scîndurile cerdacului răsunară pași mărunți și repezi. Intră în casă educatoarea cea blondă, cu fața cam neliniștită, în mîna cu un băț subțire cu care își închipuia că s-ar putea apăra de cîini, bineînțeles dacă dulăii rătăcitori pe uliță ar binevoi să confunde pe întuneric bățul cu un ciomag.

— Mîine, Ibolyka, am să aranjez — promise Biro surprins, împingînd la o parte cartea pe care nici așa nu o citea — dumneata știi, doar că eu pricep cît e de important... Scîndurile deja...

— Te gîndești la mobilier? Ei, fii bun și rezolvă odată. — Educatoarea aruncă distrată bățul și privi curioasă prin odaie. Uite cum e camera dumitale. Eu credeam că la dumneata e o dezordine... Pahare nespălate, coji de piine, ciorapi, hîrtii pătate, zvîrlite în toate părțile...

— Hîrțiile pătate — răspunse Biro — le arunc cu regularitate la gunoi. Ciorapii mi-i spăl.

— Interesant... Și eu care credeam...

— De altfel, la dreptul vorbind, Ibolyka, eu nu spăl nimic, iar hîrtii pătate nu se află aicea. Kovacsné deretică în fiecare zi. Dar cum ți-a trecut prin cap că la mine... că adică e dezordine?

În loc de răspuns, educatoarea privi la obrajii lui, și Biro simți deodată că barba îi e îngrozitor de crescută, și că e nevoie de o intervenție urgentă. Zări mijlocul subțirel al educatoarei pe care cretonul rochiei stătea atît de întins, de parcă fata ar fi crescut, și rochia i-ar fi rămas mică. Îl cuprinse stînghereala, își netezi părul și împinse un scaun în direcția ei.

— Poftim, ia loc.

Educatoarea se așeză stînjenită pe marginea scaunului, ca și cînd s-ar fi

și grăbit să plece. Îi spuse că ea n-a venit acum neapărat numai în chestiunea mobilierului. Ea și-a dat seama care-i suferința lui Biro, căci și în sat se vorbește că „s-a stricat președintele, nu mai e cum a fost“. Serios, el nici n-a auzit de așa ceva? Totuși, se vorbește. Prin urmare, după părerea ei, suferința președintelui izvorăște pur și simplu din singurătate. Ea înțelege, căci din păcate și ea îi mereu singură. Logodnicul ei, inginer agronom, e de doi ani militar și îi scrie foarte rar și puțin. Se întîmplă să scrie numai: „acu mnu-ți scriu mai mult, rămîne pe altădată“; păi asta se numește scrisoare? De altfel, știe Biro că ea a mai fost măritată? Trei luni, atîta a ținut marele amor. Pe atunci era tînără încă, lipsită de experiență, alesese rău. Educațoarea vorbea fără nici un fel de amărăciune, vioi, cu întorsături pline de farmec, cu exclamații simpatice, care presărau povestirea ei ca florile o pajîște. Biro o asculta mohorît, dînd mereu din cap, fără s-o privească, holbîndu-se numai la jarul țigării sale. Privise întotdeauna cu plăcere părul educatoarei, însă cu obiectivitate, cum privești norii de pe cer, fără să-i treacă prin minte vreodată c-ar fi putut să-l vadă mai de aproape. Totuși, acum îl chinuiau simțiri apăsătoare: femeia îi plăcea în ciuda lui.

— Prin urmare sîntem cam singurică? o întrebă el calm.

— Cam, spuse femeia blondă surizînd sfîelnic. Pot să aprind o țigară? De obicei nu fumez, dar acum nu știu cum îmi vine... În timpul lucrului, știi, uit, atît de mult mă preocupă micuții mei, nu mi se urăște niciodată cu ei... Numai așa, seara...

— Numai așa, seara, — repetă Biro. Se apropie de fereastră, o deschise larg și privi multă vreme stelele ce sclipeau deasupra dealului. — Știi ce-mi vine în minte, Ibolyka... — Se întoarse la masă, se așeză rezemîndu-și fața în pumni și privi de aproape în ochii fetei: — Dumneata ești o fată foarte drăguță, simpatcă. Dacă te interesează, am să-ți spun... așa cum ai venit dumneata aicea... dar mai bine nu-ți spun. În orice caz, asta mi-a adus un gînd. Și nevastă-mea e singură de mai bine de un an și jumătate... doar știi cît de rar dau pe acasă. Poate chiar în seara asta îi face o vizită careva dintre cunoscuți. Cică, dumneata, Iutka, ești singură, îți pierzi timpul, viața trece și nu trebuie s-o irosim, etcetera, etcetera. Nu zîmbi, eu n-am folosit stilul ăsta, dar îl cunosc. Știu că nici dumneata nu pentru așa ceva ai venit pe aici... prin urmare, ăsta a fost gîndul care mi-a venit în minte. În timpul lucrului nu mă gîndesc la chestiuni de soiul ăsta — imită el, surizînd, intonațiile din glasul educatoarei — dar așa, seara...

Îngîndurată, educatoarea trăgea din țigara care evident nu-i plăcea. Distrată, culegea cu degetele firele de tutun care i se lipeau de buze.

— Așa te mînjești numai, trebuie să le scuipi, o sfătui Biro.

— Bine, altădată am să le scuip. Dar oare... dacă cineva i-ar vorbi astfel soției dumitale, dînsa l-ar asculta? Și, la urma urmei, soția dumitale de ce nu se mută aici?

— Dacă ai știi ce întrebare grea mi-ai pus.

— N-am vrut.

— Știu. Să nu mai vorbim despre asta. Doar n-avem nici un interes să ne provocăm reciproc suferința, nu-i așa?

— Firește. Deși, dacă te interesează, cînd am venit aici... dar mai bine nu-ți spun. Poate că amîndoi plătim pentru greșelile noastre... Cine știe. — Educațoarea aruncă mucul țigării în scrumiera plină, se ridică și parcă cuprinsă de frig, se înfioră. — Ciudat cum m-am liniștit după ce am discutat oleacă împreună... Păi, noapte bună!

— Visuri plăcute, Ibolyka.

Ușa se închise în urma educatoarei. Și parcă întreaga cameră s-ar fi

golit, chiar și lampa parcă și-ar fi pierdut din putere, parcă s-ar fi întunecat. Biro închise tulburat cartea și o aruncă într-un colț. Fierbințeala pe care de-abia și-o stăpînise, se potoli ca jarul stins cu apă și rămase, ca un fum, numai gustul amar al rușinii. Și marea nestăpînită a gândurilor îl copleși pe Biro.

Poștașul își deschisese cu mișcări bruște geanta și puse în fața lui Biro, pe cererea văduvei lui Balogh Deneș, un plic galben. „Dragă tovarășe președinte, pămîntul meu, arător, aflat...” — citi Biro continuînd mecanic, cu șirurile scrisului Iutkăi care-i cutremură inima: „Tov. Biro Gyula. Președinte al Sfatului popular comunal...” I se părea că penița ar fi scrijelat de-a dreptul pe inima sa fiecare literă.

Iszlai scria ceva fluierînd și bătînd ritmic cu călcîiul în podea. Din cînd în cînd privea pieziș spre președinte.

— Mă duc să dau o raită prin sat — zise Biro și se sculă împingîndu-și scaunul înapoi.

Haina largă de doc îi atîrna pe trupul nu prea înalt și cu umerii ușor aduși, iar părul aspru, netuns de cîteva săptămîni, îi cobora lăptos pe ceafa rumenită de soare. Vîrîse plicul în buzunar. O astfel de scrisoare nu se poate citi decît în liniște și singurătate.

— Bine, fiiu-fiu-fiuuuu — spuse Iszlai și continuă să scrie fluierînd. Abia își stăpînea rîsul.

Afară, în fața birourilor, zăboveau la soare oameni fără treabă, privind vesel la procesiunea ciudată ce se apropia dinspre capul satului. Un flăcăiandru desculț, cu pălărie de paie în cap, călare pe un cal sur, venea încoace, îndemnînd calul cu călcîiele; surul însă nedînd urmare acestor imbolduri, flăcăul îl pleznea cu pălăria peste crupă.

— Vine doctorul, spuse cineva dezlegînd misterul.

În urma calului, trasă de o funie, în nori deși de praf, se rostogolea o motocicletă. Medicul cel gras, încălecat pe motocicletă, ținea cu o mîină de ghidon, cu cealaltă saluta solemn pe oameni, iar între timp striga ceva, clătînînd din cap, către grămada de copii care alergau în urma motocicletei. Procesiunea se opri în fața Sfatului popular. Medicul coborî de pe șea, gîlîind și făcîndu-și vînt cu batista. Strigă:

— Președinte dragă, ai mai văzut una ca asta?

— Văzut! I se poate întîmpla oricui.

— Oricui, dar nu mie. Asta-nseamnă înfrîngerea electricității, a tehnicii — spuse răstit și gesticulînd medicul. — Cum mă duc acum la Sedrești? Nu-mi rămîne altă cale decît s-o iau din loc într-o căruță, ca Deryné. Dar te rog, pînă mă-ntorc eu, ia măsuri pentru repararea mașinii. În cazuri ca acesta, pretind ajutor din partea Sfatului. Propun să convocî aici pe mecanicul de la arie.

Biro se scărpină în creștet. Oare se pricepe mecanicul la așa ceva?

— Dacă nu se pricepe, atunci te rog cheamă pe cineva de la uzina d-voastră. Cheltuielile mă privesc pe mine. Dar de motor, mort-copt, am nevoie. Nici boala nu umblă pe jos, așa să știi.

Altă dată l-ar fi servit bucuros pe guralivul și glumețul medic, acum însă nu i-ar fi păsat nici dacă blestematul acela de motor ar fi sărit în aer. Ca să scape mai repede, spuse grăbit:

— Se va aranja. Du-o în ogradă la Kovacs. Am să m-ocup eu de ea.

— Mii de mulțumiri! O duc acum, apoi la drum ca Deryné. ...Dar tinere, oprește, pune-i frînă lui Suru. Unde găsec eu căruța?.

— Asta o va rezolva tovarășul Iszlai, îi spuse Biro pornit, deja ajuns la marginea răbdării.

Îi mai ajunseră la ureche câteva frânturi de discuție (cică acum, la treerat, nu se poate face rost de căruță) dar nu-i mai păsa. Ocoli pe la școală, ca să nu-l vadă c-o ia de-a dreptul spre casă, schimbă câteva cuvinte cu în-vățătorii, fără să-i stea prea mult gîndul acolo, apoi porni îngîndurat în lungul uliții. Pașii lui stîrneau colbul care se așeza pe frunzișul salcîmilor. Atîrnate de crengi, se legănau în aer fire de paie și spice, smulse de crengile spinoase ale salcîmilor, în vremea căratului. Biro culese câteva, strivindu-le alene în pumn. Grîu... E cea mai importantă preocupare a întregii țări în aceste săptămîni. Poate Iutka nici n-a văzut în viața ei grîu în clăi. Și cînd te gîndești că Cseke e în stare să-ți spună și în care parte a hotarului a fost cultivat. Privește numai bobul și știe. E demnă de invidiat priceperea lui Cseke. În atelierele mecanice a fost și el, Biro, un meșter priceput, dar acum, cît îi el de excelent mecanic, umblă prin lume împiedicîndu-se. Așa cum a pățit și Iutka cea mică cînd a învățat să umble: a călcat cu un picior pe celălalt și s-a trezit cu burta ei rotunjoară la pămînt.

În fața porții tresări, scăpînd boabele din mîină. În fundul curții, lîngă fîntînă, în umbra unui pom tînăr, sta motocicletă medicului de circumscripție. O privi năuc fără să-și aducă aminte cum a ajuns aici. Ei da, firește. O împinse în șură, apoi trecînd prin ogradă, printre găinile peștrite ce rîcîiau în iarbă, urcă în cerdacul năpădit de zorele. În camera lui era răcoare și o umbră plăcută; în fiecare dimineață, după ce aerisea, Kovacsné acoperea ferestrele cu ștergare, oprind căldura din afară. Biro culese ștergarele de pe fereastră, le aruncă pe pat și înainte de-a deschide plicul, îl privi multă vreme, bucurîndu-se de scrisul frumos al nevastei sale.

„Dragul meu Gyuszi, scumpule! — începea scrisoarea — patru sîmbete te-a așteptat mica ta soție. În zadar. Nu înțeleg ce poate fi atît de important încît nici măcar odată pe săptămîină să nu-ți permiți să dai pe acasă. Sau te-ai supărat pentru chestiunea aceea? N-aș putea crede. Tu nu ești în stare de așa ceva. Omul acela prin care ai trimis mașina de cusut, cînd l-am întreat ce-mi trimiți vorbă prin el, a răspuns că mă sîruți. Tîmpitul a și vrut să mi-l transmită. Nu mi-ai trimis vorbă cît să cer pentru reparație; am cerut la întîmplare o sută de lei. Mi-au plătit-o bucuroși; se pare că trebuia să cer mai mult.

De cînd nu ne-am văzut mi s-a întîmplat o mare nenorocire. Închipuie-ți, m-am așezat pe o bancă în parc, iar lîngă mine s-a așezat un tînăr, unul d-ăla cu păr ondulat, o prăjină cu cămașa scoasă peste pantalonii americani și mă privea... încît mă gîndeam să-l pun la punct, dar s-a ridicat curînd și a plecat. Cînd m-am ridicat și eu să plec, închipuie-ți că n-am mai găsit geanta mea cea mică roșie, pe care o puseseam lîngă mine pe bancă. Acte n-am avut în ea, numai banii pe care i-ai trimis ultima oară și banii primiți pentru reparație. Închipuie-ți, am rămas fără nici un ban.

Pe lîngă asta, viața-i plină de necazuri. Închipuie-ți, m-am întîlnit cu bătrînul Kacsmy din uzina voastră, tocmai mergeam cu cumnatul lui Nusy la strand, din întîmplare aveam același drum, așa că mergeam împreună, și bătrînul venea și s-a uitat la mine nu știu cum, de m-am și înroșit și, închipuie-ți, afurisitul de bătrîn abia m-a salutat, parcă mi-ar păsa mie de altul decît de tine.

Revenind la chestiunile noastre, nu te mînia că te necăjesc, dar începînd de acum ar trebui să mînînc la mama, pentru că n-am din ce să gătesc, dar mi-e rușine și am dus-o numai pe Iutka cea mică, cît despre mine, oi scoate-o eu cumva la capăt, deși foarte greu. Numai tu de-ai veni odată acasă, iubi-

tule, să te văd, și să te mai odihnești și tu oleacă. Te îmbrățișează, te sărută, a ta Lutka.”

Puse scrisoarea pe masă, atent numai la durerea care-l săgeta. Răsufală profund, dar oricât aer ar fi tras în piept, nu se putea liniști. Blestemată scrisoare — trecu prin el o undă amară de sarcasm —, ce păcat că nu poți să crezi din ea nici măcar un cuvânt...

Scrisoarea adusesese cu sine și un vînt de gelozie, nu era o furtună, ci doar o boare strecurată, dar era destul să-i clintească încrederea. Toate întrînsul stăteau gata să se dărîme, și trebuia un meșter hotărît care să oprească dărîmarea și să repare zidurile.

„Sîmbătă mă duc acasă”, hotărî el. Ieși în cerdac și rezemîndu-și tîmpla de un stîlp, privi în depărtare. Vedeă pe-o dîlmă ce urca ușor păienjenîșul unor cărări prin miriște. Peisajul era gol, leneș și nepăsător. În lanurile secerate se mai vedeau ici-colo cîțiva din parii care susținuseră clăile, iar în vîrfurile lor, nemișcată, solemnă, câte-o cioară. Liniștea păsărilor era de invidiat. Biro își luă privirile de la ele și le plimbă prin ograda curată, apoi prin șură, unde motocicletă slăbită și bătrînă a medicului de circumscriptie aștepta îmbunătățirea soartei ei. Ce mai corcitură: motor Zündapp, șasiu BMW, ghidonul groaznic de răblăgit, cine știe de unde l-o mai fi cules. În ciuda originei sale dubioase, mașina asta îi amintea lui Biro de anii săi de liniște de pe cînd era mecanic de motoare.

Făcu rost de niște scînduri pe care să așeze piesele. Scoase la iveală trusa lui sărăcăcioasă de scule. Și munca aceasta cunoscută începea de pe acum să-i liniștească nervii. Încercă de vreo cîteva ori motorul, ascultîndu-i bătaia surdă, răgușită, apoi examinează bujiile, conductele, acumulatorul. Simțind atingerea cunoscută a pieselor, mîinile i se însuflețiră, șuruburile slăbite se învîrteau supuse sub degetele lui pricepute. Soarele a mai zăbovit cîteva clipe privind printre case, apoi s-a plictisit și a asfințit după culmea porumbelelor. Amurgul se întinse peste sat. Ultimele șuruburi își reluă locurile, iar în trupul bătrîn al vehicolului pornise iarăși sîngele electricității, cînd din drum se auzi un neașteptat de energic clacson de mașină. Biro ieși iute în ogradă. Abia avu timp să-l salute pe Suci, secretarul comitetului raional de partid. Sosise împreună cu Cseke. Era înfuriat, obraji îi erau asudați și din ochii săi se cunoștea că-l căuta de mult pe președinte.

— Văd că stai pe acasă, spuse încruntînd nemulțumit fruntea.

Biro își șterse pe nesimțite de pantaloni mîinile murdare de ulei și rămase ca de piatră.

— Ce-i cu dumneata? — întrebă Suci, privind bănuitor fața lividă a președintelui, ochii săi tulburi. Ești bolnav?

Biro dădu afirmativ din cap.

— Se și vede doar... Te doare undeva? Ce simți?

— Păi... aici, în stomac... și aici, mai sus... — Biro continua să mintă, asudînd. — De cîteva săptămîni... Naiba știe, mă doare capul, adorm de-a-n picioarele...

— Așa, așa... S-auzim mai departe.

— Adică aici, mai sus... și capul...

— Și zici că de cîteva săptămîni?... Nici nu-i de mirare că-s atîtea lipsuri... Dumneata răspunzi de asta. — Suci se întoarse către Cseke: — Dumneata n-ai ochi, tovarășe Cseke?

— Măcar de n-aș avea, dar... — spuse Cseke sucindu-și posomorît mustățile. — Am văzut eu că-i bai... I-am și trimis odată medicul, cînd a adormit cu capul pe masă în birou, dar pe urmă, nu știu cum, m-am resemnat. Și-acum uită-te la el! — se răsti el amar.

— Să sperăm că nu-i nimic serios, ci numai extenuare... spuse Suciu, apoi întorcându-se către Biro: — Cred că cel mai bun lucru ar fi să te iau cu mine la oraș! — Și-arată cu mâna înspre mica Skodă de campanie ce aștepta plină de praf în fața porții. — Te iau, și dacă nu-i nevoie să rămâi acolo, te și trimit înapoi.

Strâns cu ușa, Biro trebui să cînte mai departe pe aceeași strună. Spuse că și el se pregătea să meargă la clinică, dar mai are de rezolvat cîteva chestiuni; de altfel, parcă s-ar simți ceva mai bine și nici n-are rost să plece acum, seara... Mîine sau poimîine se va duce.

După ce s-au înțeles în felul ăsta, Biro fu obligat să se-ntindă în pat în fața lor. Suciu se așează pe dunga patului, Cseke pe un scaun incomod cu spătar înalt și începură să descurce problemele comune; se-nțelege, numai cele cîteva care — strîmătorat cum era — îi veniră în minte lui Biro. Lipsuri s-au nimerit chiar destule și n-aveau cum să le ocolească. Suciu, voind să menajeze pe președintele bolnav, aruncă asupra lui Cseke torentul observațiilor sale mușcătoare. Între timp sosi de la cîmp Kovacsné și văzîndu-l pe președinte întins în pat, o apucară toate spaimele.

— Mai bine, tovarășe dragă, ai avea grijă de el — îi spuse Suciu apăsînd pe fiece cuvînt. — Nu prea-i porți de grijă...

— Sfinte dumnezeule, cum să-l îngrijesc mai bine? — strigă speriată femeia. — Doar abia-l văd, veșnic îi pe drumuri... Vai doamne, ce-mi vorbește gura?...

— Bine, bine — spuse Biro, agitîndu-și mâna în care ținea țigaretul. — Tovarășii glumesc.

— Vai, tovarășe Biro, parc-ai curățat soba cu mâna aia...

— Lasă! — și Biro își trase repede mâna sub pătură. — Și parc-aud cireada întorcîndu-se...

Kovacsné ieși să primească vaca. Prin ferestrele deschise de Csaka, pătrunse aerul amurgului și melancolice mugete de vite.

— Să te vindeci repede, tovarășe Biro — îi spuse Suciu luîndu-și rămas bun, după ce aranjase pătura pe el. — Nu-ți trebuie o pernă? Nu. Ei, însănoșire grabnică. Hai, tovarășe Cseke.

Din uliță se auzi duduital de motor al tractorului rutier. Biro se ridică lăsîndu-și tălpile goale pe podeaua răcoroasă. Își aprinse o țigară. I se făcuse scîrbă de minciună, îl apuca greața. Numai mintea îi lucra lucidă, alegînd cu migală din noianul încîlcit al gîndurilor, numai pe acelea de care avea nevoie acum. Nu, s-a săturat de treaba asta. Îi ajunge pentru toată viața. E timpul să se smulgă și să iasă la aer, din mîlul acesta adînc. Uite scrisoarea! Cum de-a primit el o astfel de scrisoare? Cum de s-a putut întîmpla așa ceva? Și iarăși: zace sănătos tun în pat și rabdă îngrijorarea și mîngîierea tovarășilor. De rușine și furie îi venea să ridă în hohote: uite cum s-au împiedicat toate, cum o greșeală aduce după sine pe celelalte, — și încă pe el îl consolează! Ce teatru murdar! Acum îndată se duce acasă, îi înfățișează Iutkăi situația, și-i pune în față dilema: ori se mută cu el la țară, și pornesc mai departe împreună, ori... Dar asta se va vedea acolo. În orice caz, dimineața se va întoarce în sat clarificat, limpezit. Mîine, președintele va putea păși în cancelarie cu capul sus.

Îl treziră din reflecțiile sale cîteva ciocănituri energice în ușă. Intră Kurta Mihaly. Nu-l văzuse de multă vreme. Nici pe uliță nu se mai întîlniseră în aceste săptămîni copleșitoare de lucru. Bătrînul era proaspăt ras, dar parcă în zadar: sprîncenele lui sălbatice lăsau impresia că are și barbă. Puse pe masă pălăria lui veche plină de hoaspe de grîu și îi întinse președintelui mâna cu un gest oarecum de împăcare. Se gîndise să intre, poate-l

afllă pe președinte într-o dispoziție mai bună. Păcat că au părăsit acele discuții atât de plăcute. Dar ce-i, doar nu-i bolnav președintele.

Biro își trase sub el picioarele goale; era neplăcut să discute chiar acum cu bătrînul, și pe deasupra așa cum era, în izmene și cămașă. Dar îi făcea bine, pe de altă parte. Spuse bătrînului să-și anunțe vecinii, că mîine seară s-or strînge la o mică discuție.

Rămas singur, Biro începu să se îmbrace grăbit. Cîte o vacă rămasă de cireadă, se oprea în fața cîte unei porți străine, mugindu-și prostește obida. Pe drumul dinspre Sedrești se-ntorceau flăcăii cîntînd:

„Păsările toate s-au călătorit
Mîndra mea, mîndra mea m-a părăsit...”

Fără să scoată motocicleta din șura cu miros de fîn, pe pipăite, vîri cheia de contact, apoi porni motorul. Îl încercă; după aceea deschise larg poarta șurii și scoase mașina în drum.

— Sfinte dumnezeule, unde te duci, tovarășe președinte? strigă speriată Kovacsné, scoțînd capul printre zorele ce învăluiau fereastra odăii.

Biro îi strigă ceva ca s-o liniștească și porni. Corcitură se smuci urlînd vijelios, aruncînd pînă departe snopul galben al farului său, și trecu ca o furtună de-a lungul drumului îngropat în întuneric.

★

Trecînd prin grădinița din fața casei, îl izbi în nări mireasma puternică a reginei nopții. Tudor Oltean, fiul văduvei, cînta cu armonica lui veche „Volga-Volga” și deasupra orizontului, printre celelalte stele, lucea roșie steaua de pe castelul de apă al depoului de locomotive.

Trecuseră șase ani de cînd se întîlnise pe străduța asta cu Iutka. De atunci puietii de salcîm crescuseră mari. În jurul frunzișului lor tuns, rotund, pluteau amintiri... Copacul al patrulea înspre stînga de la poarta lor, pe vremea aceea nu arunca în ulița slab luminată nici măcar atîta umbră, încît să le ascundă întîiul sărut de ochii invidioși ai bătrînului instalator de gaze. Azi, ar fi chiar păcat să te mai ascunzi. Și totuși, e același copac. Cu două luni în urmă își legăna florile albe, ameiînd și îmbătînd albinele.

Ziua, străduța e sură și cam prăfoasă, florile stau pitite, închise, și nici oameni nu prea zărești. Seară însă se-aprind becurile, frunzișul fremătător își aruncă umbra pe gardurile de șipci, pămîntul proaspăt zropit parcă respiră și florile roșii, galbene, albe își împrăstie miresmele prin aer. Prin întuneric lucesc bluze albe, picură mandoline, suspină armonici, iar în jurul cișmelei de la colț, chicotesc subțire fetele.

Biro se opri sub coroana bătrînului nuc. Ascultă respirația serii de periferie adunîndu-și forțele. Pe drum îi străbătuseră creurul numai zdrențe de gînduri și frînturi de frază. Acum, înainte de-a o trezi pe Iutka, începu să-și pună gîndurile într-o ordine cît de cît rațională. Își dădea seama că nu va putea păstra în frazele sale un stil festiv, trebuia însă să se străduiască să n-o ia razna, să nu se lase dus de pornirea sa.

Întoarse încetîșor cheia în broască, apoi răsuci butonul electric și privi prin încăperea pustie. Pe patul Iutkăi cele mici ședea un ursuleț de pluș cu nutrișoara mirată, lăsat de bună seamă să păzească de hoți păpușa ascunsă sub pernă. Nu se aflau aici decît urmele Iutkăi, în rînduiala fără cusur a casei, în căderea moale a cuverturii de pat, în luciul sirguincios al ivărelor. În bucătărioară, pe bufet, arătătoarele fosforescente ale deșteptătorului urcau ostenite, apropiindu-se de ceasul douăsprezece.

Biro se căută prin buzunare după o țigară. Locuința pustie, lipsa Iutkăi, iscară în sufletul lui gânduri negre, otrăvite, dărîmînd și ultimul turn din cetatea dragostei lui atît de greu încercată. Biro sta între ruine, în norul de colb stîrnit de prăbușire; un întuneric rece îi cuprinse mintea și inima și numai departe, foarte departe, mai pîlpiia o zare de speranță. Frazele pe care le plănuiuse, visul dezmiertat pînă acum, proiectele lui de viitor pieriră toate. Cînd s-a întors acasă Iutka, nu rămăsese nici urmă din ele.

Femeia apăruse pe neașteptate în prag, ușoară ca o viziune. Obrajii, gîtul, brațele goale erau egal bronzate, părul ei blond, tuns scurt lucea mat, răspîndind arome de soare și regina nopții. Ochii buimăciți ai lui Biro zăriră și fluturi zburînd în jurul ei. În urechi îi răsunau cu zgomot și mai puternic cutremurarea și dărîmarea zidurilor, dar se trezi că-l cuprind pe după gît două brațe fierbinți, strigîndu-l, că de buzele-i uscate se lipesc două buze răcoroase. Se scutură nervos, eliberîndu-se aproape involuntar din îmbrățișare.

— Repede, apă de spălat —spuse fericită Iutka, smulgîndu-și din dulap capotul tărcat, — e acasă stăpînul casei! Măi, hornarule! — Deodată privi gravă la bărbatul ei: — Vai... abia acum văd... Gyuszi, ești bolnav?

— Păi... olecuță... — mormăi Biro morocănos — mai degrabă sînt obosit... și nici timp nu am... în zori trebuie să mă întorc.

Cei doi ochi albaștri se căsărară mirați.

— În zori? După o lună de zile...

— Am dat numai o fugă pe acasă... doream s-o văd pe Iutka cea mică.

Și rochia și sandalele ei erau noi nouțe, deci nu degeaba trebuise hoțul ăla să fure paralele... dar asta nu mai avea vre-o importanță deosebită.

— Ți-am adus bani — notă el liniștit, în vreme ce Iutka rînduia să-punul și prosopul lîngă lavabou. — Am reparat o motocicletă.

Scoase din buzunar banii lui de masă. Își vîri capul în apă rece. Tulburată, Iutka își făcea de lucru în jurul lui. Nu putea să-și ierte că tocmai acum a întîrziat atîta vreme la prietena ei. Nu îndrăznea să-l întrebe de cînd o așteaptă, atît părea de obosit și poate chiar bolnav. Nici nu știa dacă a primit sau nu scrisoarea ei. Măcar de n-ar fi primit-o, reflecta neliniștită femeia, pregătind în grabă cina și așternînd paturile.

Cînd se făcu întuneric în odaie, Biro se prefăcu adormit, trase cîteva sforăituri, pe urmă rămase cu privirea ațintită în tavan.

Din gândurile lui risipite, cîteva se întorceau pe furis, prudente, șovăind. La dracu'! Ce-ar fi dacă acuma ar trezi-o pe Iutka și-ar întreba-o simplu: „vii cu mine la țară?“.

Iutka ofta întristată. Biro o ascultă o vreme, și asta îl făcu să-și strunească din nou închipuirea. Iutka cea mică nu merită să crească orfană... Problema asta măcar trebuie discutată... De pildă, Iutka s-ar mișca, iar el ar întreba-o dacă doarme... pe urmă ea ar povesti liniștită cum e cu scrisoarea, cu hoțul născocit... totul. Tot ce s-a întîmplat, tot ce-a întins această pecingine urîță pe viața lor...

Nici Iutka nu dormea, dar nu vorbea, aproape că nici nu respira. Și se frămînta și ea în sufletul ei... Orele treceau, se înmulțeau gândurile grele. Și în zori el trebuie să se întoarcă. Dar nu e bine așa!... Totuși a anunțat-o că pleacă, nu-și poate schimba hotărîrea. N-are motive să și-o schimbe.

În zori, într-adevăr a pornit motorul. O vreme a șovăit în fața casei, reținut de tremurul perdelei albe de la fereastră, de frunzișul majestos al bătrînului nuc. Încă nu-i venea să creadă că pleacă. Iutka, în capot, cu ochii încă umflați de somn, sta rezemată de stîlpul porții, neputincioasă, părăsită.

— Și chiar te duci? îl întrebă ea cu o undă de speranță în glas.

„Nu! Nu plec“, ar fi vrut să strige el dar dădu scurt din cap: „Plec“, și de durere dădu atita forță motorului, încît motocicleta țîșni ca o săgeată.

★

Ieși curînd din orașul încă adormit. Motocicleta înghițea lacomă distanțele pe șosea. Nu prea făcea viraje, trecea la un deget de caii ce păseau somnoroși, de căruțe, atinse chiar cu genunchiul o leucă. Desena prin praful cotiturilor urme îndrăzuete, pline de grație. Mîna ca nebun mașina veche, pînă cînd în fața ochilor săi înlăcrimați, trunchiurile văruite de pe marginea drumurilor i se arătau topite într-un zid sur. Un vînt umed, sălbatic, îi pleznea obrazii, pieptul, iar haina deschiată i se umflase în spate ca un balon. Strînse din dinți. Haide! Încă puțin! Bulgării perfizi, zdruncinători ai drumului, parcă piereau în fața motocicletei care aproape că zbura de deasupra lor.

Și deodată: stop! Frîna strînsă puternic scîrțîi tînguindu-se, roata din spate săltă de cîteva ori în dreapta și stînga, iar motorul înfierbîntat se opri horcăind în marginea satului. Revărsarea amețitoare a aerului se potoli devenind o blîndă boare de dimineată care mîngîie și răcorește.

În vale, în pacea adîncă a grădinilor, se întindea satul. Se trezise. La arie, pe vîrful stogului din margine, umbra un flăcău cu o furcă, dinspre biserică se auzi sunînd puternic cornul văcarului, iar de către Sedrești răsărea soarele, proiectîndu-și pe cer evantaiul de argint.

Biro privea țeapăn, rezemat de ghidon. Gîndurile lui, rămase în urmă în goana sa ne bună, îl ajunseseră iarăși și, limpezite de dimineata proaspătă, se roteau sicifitoare ca un roi de țînțari. Simți în gură leșia lăsată de ultimele săptămîni, răsună în inima lui ecoul regretului pentru marea hotărîre de ieri... „Nu așa am plănuit eu întoarcerea mea...“

Din vale se tîrîia încoace un șir de care. Un dulău tărcat și slab alerga înaintea lui, mirose cercetător, conștiincios, fiecare piatră și din cînd în cînd alerga înapoi să raporteze stăpînului. În cel dintîi car se ițea o pălărie cunoscută, împănată cu hoaspe de spice, iar de sub marginea ei pleoștită se arată o pereche de sprîncene bogate, cărunte.

— Diseară! spuse bătrînul, făcîndu-i semn cu coada biciului președintelui ce sta lîngă motocicleta. — Am și vorbit cu vecinii.

Biro se întrebă surprins ce trebuie să fie diseară? Firește invitase oamenii. Privi lung după căruțe, pînă cînd șirul cîrmi pe drumul ce cobora și pieri în zăvoiul din marginea pîrfului. Pe urmă se așeză în iarba deasă de pe marginea șanțului și-și aprinse o țigară. Da, era vorba ca azi președintele să intre cu fruntea sus în biroul său și să rezolve fără greș treburile rămase nefăcute. Dar în felul ăsta, chiar și la o examinare mai fugară n-are motive să-și țină fruntea sus. Situația nu-i cu nimic mai clară decît ieri. Nu, aici s-a întîmplat undeva o greșală. Poate chiar cu ani înainte. Și nu-i cinstit ca pentru asta să răspundă singur Iutka.

Privind cu ochii mișiți către sat, netezea cu palma iarba înrouată. A stat așa un timp, apoi se ridică, clătina oleacă motocicleta, să vadă dacă mai are benzină în rezervor. Pe Iutka o va găsi fără îndoială încă în pat, nu are ce face așa de dimineată... Se va așeza pe marginea patului și o să stea de vorbă prietenește. Pecinginea n-a apucat încă să se întindă, se mai poate vindeca, gîndi în timp ce întorcea motocicleta. O pasăre mică, sură își termina plimbarea de dimineată. La duduital motorului țîșni în aer pornind către cîmpuri. În urmă rămăseseră doar urmele mici ale picioarelor în praful umed. „Noroc de tine că era gata să te calc!“ gîndi Biro, privind după ea și iarăși îi pătrunse în urechi vijîitul năpraznic al aerului.

A. MICKIEWICZ*)

SONETE DIN CRIMEEA

STEPELE DE LA AKERMAN

*Ajuns-am pe întinsul toridului ocean.
Ca luntrea legănată prin valul foșnitor
Al luncii, droșca'nnoată într-un potop de flori,
Trecînd pe lîngă tufe ca insuli de mărgean.*

*Se-ntunecă; nici drumul nu-l vezi, sau vreun gorgan;
Mă uit spre cer, cat stele de năvi îndrumătoare;
Departa-un nor lucește, luceafărul apare:
Străluce colo Nistrul, și-un far la Akerman.*

*Să ne oprim! Ce pace! — aud trecînd cocoare,
Doar șoimul cu ochi ager de nu le va ajunge!
Aud cum gîze-n ierburi se leagănă pe-o floare*

*Cînd șarpele cu pîntec alunecos le-atinge.
Imi încordez urechea-n tăceri, atît de tare
C-ași auzi și-un glas litvan, de-ar fi să strige!*

LINIȘTEA MĂRII

PE ÎNĂLȚIMILE DE LA TURCAN-KUT

*Vîntul de-abia atinge-a catargului vîntrea;
Lin, unda clară, pieptul a prins să și-l ridice:
Ca tînăra mireasă purtată-n vis ferice,
Cînd, de-un suspin trezită, în somn iar va cădea.*

*) În 1955 se împlinesc o sută de ani de la moartea marelui poet polon Adam Mickiewicz. În epilogul capodoperei sale „Pan Tadeusz”, Mickiewicz își exprimă speranța că va veni ziua cînd, la șezători, în colibele satelor, fetele vor lua în mină această carte simplă, cum sînt și cîntecele lor. Astăzi, într-adevăr, în patria lui Mickiewicz această vreme a venit.

Mickiewicz, poetul național polonez, a cunoscut și iubit înaintata mișcare culturală rusă din vremea sa. El a fost prieten cu Pușkin și Gogol. Anii petrecuți în Rusia (1824—1909) i-au inspirat minunatele „Sonete din Crimeea” din care publicăm o parte. Aceste sonete, rod poetic al unei călătorii pe Marea Neagră întreprinse de poet în anul 1825, au fost respinse de critica reacționară poloneză fiind socotite „poezie tătară, sau turcă” și în nici un caz „poezie polonă”.

În aceste sonete el cîntă nu numai frumusețile peisajului. În ele sesimte și ceea ce-l o leagă e poet de Rusia vremii sale, față de cultura căreia nutrea o admirație profundă.

*Iar pînzele, ca steaguri la cap de bătălie
Mai picotesc în vîrfuri; ușor de tot împinsă,
Corabia se-nclină, în lanțuri parcă-i prinsă;
Matrozii dorm; drumeții sînt plini de veselie.*

*O, mare! printre multe făpturi ce-ți dete firea,
E un polip ce-ți doarme-n adînc, de-i cer noros,
Iar cînd se-nseninează, lungi brațe-ntinde fiara.*

*O, cuget! în adîncu-ți e-o hidră: amintirea,
Ce doarme cînd destinul e crunt și furtunos,
Iar cînd e pace-n suflet înfîge-ntrînsul ghiara.*

BACCISARAI

*Curți largi unde Ghiraii călcau, sînt azi pustii,
Săli ce le măturară cu fruntea mari pașale,
Și tronuri, și sălașul iubirii, și sofale,
Le-au asaltat lăcuste, jivine mii și mii.*

*Prin geamuri colorate, doar ierburi se înclină
Și năpădind, ocupă și bolțile și murii —
A omului zidire, în numele naturii
Și cu-a lui Balsazar însemne, scriu „RUINĂ“,*

*In centrul sălii, vase din marmură cioplite —
Fîntîna din harem, întreagă-n tot decorul,
Cu lacrimi perlate strigînd spre lumi pierdute:*

*O, unde e puterea, mărirea și amorul!
Voi, vecilor sortite, căci apa trece iute,
V-ați irosit! Rușine! Și a rămas izvorul.*

BACCISARAIUL, NOAPTEA

*În pîlcuri, credincioșii se-ntorc de la moschei,
In depărtări se pierde un glas de muezin,
Sfioasă-și calcă seara obrazul de rubin,
Crăiasa nopții vine după iubitul ei.*

*Intr-un harem din ceruri, finale-au răsărit.
Un nour lin plutește prin spații de mătăasă
Ca lebăda ce trece pe unde, somnoroasă,
I-e pieptul alb, penajul pe margini aurit.*

*Din minaret și vîrfuri de cipreși, umbre cad.
Niște giganți de piatră în cerc stau mai departe
Sub cortul de-ntuneric, ca-ntr-un sobor din iad:*

*Arar, dintr-a lor piscuri, un fulger se desparte
Și, alergînd în goană ca un Arab nomad,
Tăcutele deșerturi în sboru-i le străbate.*

MORMÎNTUL MARIEI POTOTÇA

*Prin fermecatele grădini, aci-ntr-a primăverii țară,
Pierit-ai, tânăr trandafir! Căci din trecut, fiecă clipă
Sburînd din tine, precum fluturi ce poartă aur pe aripă,
Ale omidei triste urme în fundul inimii-ți lăsară.*

*La Nord, spre țara ta polonă, străluce un potop de stele:
Oare de ce chiar pe-astă cale atît de multe s-au aprins?
Poate privirile-ți de flăcări, pîn-ce-n mormînt să se fi stins,
Sburînd în veșnicii, lăsară tot focul lor să ardă-n ele?*

*Și eu, într-o stingheră jale, Polono! viața mi-o închei
Aci; poate-o frățească mîna pe mine va svîrli pămînt.
Lîngă mormîntul tău, adesea șoptesc drumeții între ei;*

*La graiul tău, atuncea, poate și eu cîndva m-oi deștepta.
Și-n noapte-un brad ce despre tine va încerca solemn-i cînt,
Zărind mormîntul meu alături, și pentru mine va cînta.*

ALUSTA, ZIUA

*Din pieptul muntelui, în valuri cad cețurile scuturate,
Peste ogoarele-aurii, rugi matinale răsunară;
Codrul se-nclină și revarsă din pletele-i de primăvară
Ca din metanii de caliși, rîu de rubine și granate.*

*Deasupra luncii înflorite, ca niște sburătoare flori,
Fluturi multicolori ce parcă sînt curcubeul despletit,
Cu-n baldachin de briliante tot cerul l-au acoperit,
Iar mai departe-ntînd lăcuste înaripatul vâl al lor.*

*Dar cînd pleșuva stîncă-n valuri creștetul ei și-l mai oglindă,
Marea dă-n clocot și, respinsă, atacul și-l reînoiește;
Ca-n ochii tigrului, întrînsa lumina-ncepe să se-aprindă*

*Și pentru pămîntescul țărîm, furtuni mai crunte prevestește;
Ci în adîncuri joacă valul ce lin spre coastă se perindă
Și-n spuma lui se scaldă vase, și-un cîrd de lebede plutește.*

În romînește de Miron Radu Paraschivescu

GEORGE IVAȘCU

GHHEREA - CRITIC LITERAR

— CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA STUDIILE ȘI ARTICOLELE
SALE CRITICE —

La data cînd Gherea își începe activitatea critică, Junimea lansase, prin Titu Maiorescu, principalele ei teze, profund reacționare. Apăruseră „O cercetare critică asupra poeziei romîne de la 1867”, urmată de „În contra direcției de astăzi în cultura romîna” (1868) și „Direcția nouă în poezia și proza romîna” (1872).

Negînd principiile revoluției de la 1848, ridicîndu-se împotriva tradițiilor ei; a-părînd, prin teoria „formei fără fond”, rămășițele feudale; militînd pentru teoria idealistă a „artei pentru artă” și exclu-zînd din sfera poeziei „politica, morala, teoriile științifice”, „patria, viitorul”; promovînd falsa estetică dualistă potrivit căreia frumosul operei de artă este derivat din frumusețea în sine a formei și a ideii, despărțînd artificial „forma” de „fond”, — Maiorescu, ca exponent consacrat al ideologiei claselor stăpînitoare, își desfășurase astfel principalele mijloace pentru a goli de un conținut fecund cultura și literatura noastră, pentru a o opri în însuși procesul ei de dezvoltare.

Raportată la obiectivele imediate ale luptei de atunci, acțiunea critică a lui Gherea ne apare astăzi ca o etapă istoricește necesară pe drumul eliberării culturii și literaturii noastre de sub tirania junimistă, maioresciană, prelungită, prin liceu și universitate, ca și prin criticii estetizanți, pînă în epoca actuală. Astăzi, cînd această tiranie a luat sfîrșit, critica litera-

ră a lui Gherea ne apare în justa ei lumină, — cu numeroase părți pozitive, dar nu lipsită și de scăderi. Părțile pozitive sînt acelea izvorîte dintr-o justă orientare ideologică în problemele literaturii și criticii literare, din cunoașterea și practicarea concepțiilor despre artă ale criticilor democrați-revoluționari ruși: Belinski, Cernișevski, Dobroliubov, Pisarev și Herțen, din străduința de a aplica materialismul istoric în problemele esteticii. Scăderile se explică prin repercusiunile ce le-a avut asupra activității pe tărîmul criticii literare gîndirea sa politică, faptul de a-și fi însușit și de a fi propovăduit o teorie putredă, antiproletară, de esență menșevică, subapreciînd dezvoltarea și capacitatea de luptă a forțelor revoluționare din țara noastră și susținînd că burgheziei îi revine sarcina de a rezolva problema țărănească și de a fi hegemonul în revoluția burghezo-democratică; faptul că, străin de marxismul revoluționar, s-a lăsat lîrit în concepția „neoobăgistă”¹⁾ ceea ce nu putea rămîne fără urmări și asupra conținutului unora dintre articolele sale de critică. De aceea Gherea nu s-a putut ridica pînă la înălțimea unei critici marxiste consecvent științifice, o serie din considerațiile sale critice prezentînd inconsecvențe.

1) Cf. Gh. Gheorghiu-Dej în raportul: „30 de ani de luptă a partidului sub steagul lui Lenin și Stalin”.

Dar, cu cât ne întoarcem și pătrundem mai adânc în epoca ultimelor două decenii ale veacului trecut, când — dominînd prin tot felul de mijloace, unele pur politice sau administrative — bastionul junimist părea inexpugnabil, cu atît mai vie ne apare lupta dusă de Gherea pentru demascarea ideologiei claselor exploatatoare în domeniul esteticii și criticii literare, cu atît mai rodnică ne apare influența lui pentru crearea unei opinii publice receptive la ideile clasei muncitoare. Acțiunea critică a „Contemporanului“, prin marea ei accesibilitate și prin forma polemică — demonstrativă — a discuției, a constituit o adevărată școală de literatură în acea epocă de sfîrșit de veac, în care Gherea a adus o contribuție hotărîtoare pentru orientarea justă a literaturii noastre. Pe fundalul acestei epoci, figura lui se profilează net superioară celei a lui Titu Maiorescu, deși acesta beneficia de toate privilegiile puse generos la dispoziție de regimul burghezo-moșieresc.

Pe bună dreptate, Gherea putea afirma în „Lumea nouă“ din 1895 (răspunzînd lui Maiorescu care-l atacase în numărul festiv, cu prilejul a 25 de ani de la apariția „Convorbirilor literare“): „În țara noastră sînt unul din cei dintîi care am zdruncinat toate teoriile metafizice estetice și aplicarea lor la critica literară“.

Însuși E. Lovinescu, apologet al lui Maiorescu și unul din detractorii lui Gherea, trebuie să afirme despre critica maioresciană că „sumară și intermitentă, cu drept cuvînt ea a fost numită „judecătorească“, adică enunțativă și nu demonstrativă și fără să atingă problemele ridicate de critica europeană intrată pe calea deliberativă, dacă nu și a pozitivării“. Neavînd încotro, Lovinescu recunoaște că „rolul acesta a revenit lui C. Dobrogeanu-Gherea“, pentru ca apoi să constate ceea ce lui îi apare „tot atît de neîndoios, pe cît de penibil“: că „Dobrogeanu-Gherea a luat din mîinile lui Maiorescu torța unei critici pe care o crezuse sfîrșită odată cu dînsul. Dincolo de „critica generală“, adică de critica culturală, el (Maiorescu) nu văzuse organizarea unei critici

„speciale“, care cercetează opera literară ca un obiect de studiu cu multiple probleme de ordin estetic, psihologic, social, cu cercetări biografice, istorice, stilistice, lingvistice, așa cum se practică în toate țările de cultură și chiar și la noi“. Inițiatorul mișcării de emancipare a criticii din faza generalului și a culturalului și de îndrumare a ei pe calea cercetărilor speciale a fost C. Dobrogeanu-Gherea. (E. Lovinescu, „T. Maiorescu“, II, 1940, pag. 279-280).

Prin asemenea referințe care pun accentul mai mult pe îmbogățirea tehnicii criticii și pe specializarea ei, Lovinescu urmărea, în fond, să minimalizeze meritele lui Gherea. Acesta nu e un continuator al lui Maiorescu, decît dacă-l considerăm într-o succesiune mecanică. La data cînd Gherea publică articolul său „Asupra criticii“¹⁾, el face o dublă constatare: pe de o parte că, cu foarte mici excepții, critica romînească e „cît se poate de deșartă, o critică de frunzăreală“; că la noi „critica nici n-are o viață neatîrnată, ea trăiește pe lîngă literatura artistică, din viața acestei literaturi și nu pentru a-i da vreun ajutor, ci mai degrabă pentru a o încurca“; pe de alta, că, potrivit însuși declarației făcută — cu morgă ciocoiască — de către Maiorescu („Maurul și-a făcut datoria, maurul poate să se ducă“²⁾, critica metafizică judecătorească, „așa cum se făcea înainte“, „și-a trăit traiul“.

Nu în locul, ci împotriva ei, Gherea inițiasse și susținea un alt fel de critică, — aceea pe care el o numește cînd „modernă“, cînd „științifică“³⁾, aceea pe care Maiorescu o ignorează, aceea „care nu numai că nu pierie îndată ce literatura se dezvoltă, dar, dimpotrivă, ajunge tot mai puternică“.

În opoziție cu concepțiile idealiste ale

1) Articolul acesta e în fruntea primului volum din ciclul de „Studii critice“, apărut în 1890.

2) În articolul „Poeți și critici“ (1886).

3) Articolul „Asupra criticii metafizice și științifice“ din 1892 (integrat în vol. II din „Studii critice“) consacră oarecum termenul acesta.

lui Maiorescu, care privea opera de artă cu totul ruptă de viața socială, această critică, „întemeiată pe alte baze“, „privește o operă literară ca un product și îl analizează ca atare, cum fac științele naturale“. Cea dintâi sarcină a criticii este de „a statornici o legătură de cauză între opera artistică și artistul creator“, ceea ce implică studierea „legăturii între opera artistică și mediul natural și social în care trăiește artistul“¹⁾. A doua datorie a criticului, după ce află „de unde a venit opera artistică“, adică după ce stabilește legătura intimă dintre fenomenul literar-artistic și societate, e de a determina „ce influență anume va avea, ce tendință are această forță socială din nou creată“. Acestei sarcini îi urmează aceea de a vedea „cît de mare e această forță, simțimintele ce ne va sugera, cît de puternic vor fi sugerate; dacă ea ne cheamă la un

anumit ideal, cît de puternică e această chemare; dacă sugerează anumite concepții filozofice ori sociale, cît de tari sînt aceste concepții și cît de puternic vor fi sugerate“. Cînd va avea un răspuns și la acest grup de întrebări, criticul va trece la studierea mijloacelor prin care „artistul lucrează asupra psihicului nostru“, prin care „creațiunea lui ne influențează pe noi“: „aici va fi vorba de stil, ritm, rimă, peisaj, descripția naturii, combinația felurită de icoane, atingerea cutărei ori cutărei coarde a inimii, cutărei ori cutărei coarde a creierilor, etc“. Preocupat de legătura indestructibilă dintre conținut și formă, Gherea acordă — așa cum am văzut — prioritate conținutului de idei al operei literare, forma fiind considerată ca mijloc — pentru comunicarea conținutului — și nu ca scop în sine²⁾.

Așadar, toată lucrarea criticului se concentrează în aceste patru întrebări: „de unde vine creațiunea artistică, ce influență va avea ea, cît de sigură și vastă va fi acea influență, și, în sfîrșit, prin ce mijloace creațiunea artistică lucrează asupra noastră“. Expunînd aceste sarcini, Gherea face totodată o demonstrație „pentru ca să poată vedea oricine deosebirea între critica modernă și între cea judecătorească“, adică între critica materialistă, științifică, și critica

1) Gherea este înrîurit de Taine, apreciind ca „monumentală“ opera acestuia, *Istoria literaturii engleze*. Informînd pe cititori asupra concepției și mai ales asupra metodelor de investigație critică ale lui Taine, el insistă asupra a ceea ce numește „calea inversă a lui Taine“ (adică „în loc de a ne ridica cu analiza de la opera poetului pînă la mijlocul natural și social, să ne coborîm de la mijlocul natural și social pînă la opera artistică“). Gherea consideră această cale „prea vastă, prea puțin sigură“, deși „sînt cazuri cînd e mai potrivită“ (atunci cînd e vorba de a analiza o anumită literatură în întregul ei sau un curent literar, ca, de pildă, clasicismul sau romantismul). Gherea aprobă chiar pe acei care „se ridică cu drept cuvînt contra exagerațiilor teoriei lui Taine“ și ține să precizeze că, înainte de critica lui Hennequin, Guyau și Brandes, el a recomandat „un drum invers decît al lui Taine“ — cel din articolul „*Asupra criticii*“, dar, bineînțeles, fără să cadă „în exagerația de a nega cu totul un metod căruia îi datorăm *Istoria literaturii engleze*“. Mai temeinic el critică pe Taine în articolul „*Decepționismul în literatura romînă*“, pentru că în loc de a da „un răspuns limpede și neșovăitor“ asupra cauzelor pesimismului, cade în greșeala comună a tuturor criticilor și „dă drept pricinile boalei chipurile sub care se arată, efectele și împrejurările ce o însoțesc“ în loc de a căuta „pricinile anormalelor manifestații ale spiritului social în viața materială a societății, în relațiile politico-economico-sociale“, căci „numai o asemenea analiză poate să arate adevăratele pricini ale boalei veacului“.

2) Poziția lui Gherea în această privință e cu atît mai semnificativă, cu cît teoreticianul literar al Junimii (în studiul *O cercetare critică asupra poeziei romîne de la 1867*) acorda prioritate formei. Susținînd că „materialul poetului nu se află în lumea din afară“ ci „el se cuprinde numai în conștiința noastră și se compune din imaginile reproduse ce ni le deșteaptă auzirea cuvintelor poetice“, Maiorescu pleda deschis pentru formalism. El nega în genere însemnătatea primordială a conținutului de idei pentru opera de artă și, în speță, a gândirii social-politice, pe care o înlocuia cu „fantezia“. „Poetul nu este și nu poate fi totdeauna nou în ideea realizată; dar nou și original trebuie să fie în vestmîntul sensibil cu care o învelește“, spunea criticul junimist. Cît despre ideea politică în poezie, el afirma că „cele mai decăzute produceri între poeziile noastre“ sînt cele care cuprind elemente politice: „Politica este un product al rațiunii, poezia este și trebuie să fie un product al fanteziei (altfel nici nu are material): una dar exclude pe cealaltă“.

idealistică, metafizică. El e cel dintii în literatura noastră care a arătat adevărata valoare și adevărul rol al criticii. Ea nu se poate reduce la verdictele judecătorești — așa cum făcea Maiorescu — ci este ea însăși operă de creație și analiză. Perspectiva acestei critici „este de a ajunge cu totul exactă și științifică, dar e încă departe de acest ideal și acum intuiția ajută pe critic mai mult decât știința“. Criticului îi trebuie „intuiție, inspirație, un talent deosebit“, dar el „trebuie să cunoască societatea în care s-a dezvoltat artistul, deci trebuie să analizeze starea ei culturală, dezvoltarea ei intelectuală, condițiile politice și economico-sociale în care se găsește precum și starea ei morală“.

Articolul „Asupra criticii“ nu poate fi despărțit de articolul „Către d. Maiorescu“¹⁾ în care Gherea se ridică împotriva apolitismului, obiectivismului și anti-realismului maiorescian. Cu competență și combativitate, Gherea disecă întregul limbaj metafizic al criticului junimist, plin de „fiecțiuni ideale“, „emoțiuni impersonale“, „înălțare impersonală“, „lume impersonală“, „transportarea în lumea curată a ficțiunilor“. El reușește astfel să demonstreze absurditatea teoriei idealiste după care esența artei este „de a fi o ficțiune ideală care scoate pe omul impresionabil în afară și mai presus de interesele zilnice, ori cât de mari ar fi în alte priviri“. El relevă că Maiorescu consideră printre „interesele lumii zilnice“ însuși patriotismul („Chiar patriotismul, cel mai important simțămînt pentru cetățeanul unui stat, nu are ce căuta în artă ca patriotism ad-hoc, — susținea Maiorescu — căci orice amintire de interes practic nimicește emoțiunea estetică“). Gherea arată că nu sentimentul patriotic în sine, ci tratarea lui neartistică duce la caducitatea unor opere cu asemenea subiect²⁾. El susține pe drept

cuvînt că „patriotismul, ca și orice altă manifestare a vieții individuale și sociale, poate să fie subiectul unor lucrări artistice, numai tratarea acestui subiect trebuie să fie în adevăr artistică“.

Demascînd falsitatea tezei lui Maiorescu care, prin afirmația că orice operă adevărat artistică trebuie să aibă în sine un element moralizator, susținea, în fond, independența completă a artei față de criteriul moral, — Gherea demonstrează că morala nu poate fi exclusă din artă și că arta nu trebuie privită ca un fetiș. Intrucît „arta, ca oricare altă manifestare a minții omenesti, este produsul mijlocului natural, și mai ales social, poartă pecetea timpului în care s-a alcătuit, a societății în care s-a produs“, moralitatea artei nu poate sta — cum afirma Maiorescu — în așa-zisa uitare de sine, în așa-zisa ridicare într-o lume impersonală. Artistul, poetul, scriitorul nu se poate abstrage — chiar de ar vrea — de la mediul înconjurător. El nu se poate face impersonal pînă într-atît încît să uite, să-și părăsească toate obiceiurile, convingerile, principiile sale; dimpotrivă, el va reflecta — vrea să spună Gherea — în opera sa poziția lui de clasă, atmosfera morală a mediului social în care

inimă bătea așa de fierbinte, care suferă atît de mult de relele țării sale, al cărui puls bătea cu al țării. Artistul care ar scrie astfel de dramă ar trebui negreșit să puie în gura eroului discursuri pline de focul patriotismului, pentru că altmîntrelea tipul lui Bălcescu n-ar fi adevărat, ba fără aceste discursuri nici n-ar putea fi înțeles în totul“. Literatura noastră actuală numără nu numai piesa „Bălcescu“, dar și romanul „Un om între oameni“, al lui Camil Petrescu precum și poemul „Bălcescu“ al lui Eugen Jebeleanu, al căror erou central e tocmai cel imaginat de Gherea, acum aproape 70 de ani.

Pe de altă parte, Gherea face o greșeală atunci cînd dă ca un exemplu negativ poezia patriotică a lui Alecsandri inspirată din războiul nostru pentru independență. El nu înțelege intenția artistică a poetului care e întru totul valabilă, întrucît ea izbuteste să exprime avîntul patriotic al ostașilor noștri în războiul de la 1877. Confruntînd mecanic imaginile ce sugerează acest avînt, criticul nu ne convinge de caducitatea poeziei analizate, ci mai degrabă de insuficiențele proprii lui însuși de a parcurge emoția artistică în veritabila ei semnificație.

1) Publicat în 1886 ca răspuns la cele două articole ale lui Maiorescu: „Comediile d-lui Caragiale“, din sept. 1885, și „Poeti și critici“, din aprilie 1886; integrat în vol. II din „Studii critice“ sub titlul „Personalitatea și morala în artă“.

2) În această privință, considerăm semnificativ exemplul pe care-l dă Gherea în sprijinul argumentației sale. „Să ne închipuim — spune el — că un scriitor de talent ar face o dramă de pe la 1848, că eroul dramei ar fi Bălcescu, a cărui

trăiește, acestea determinând modul lui de a simți și de a judeca, adică însuși mesajul operei sale. Mai mult: numai creatorul care va sta la înălțimea morală și ideală a veacului său va putea produce mari opere de artă, valabile în veacul său și în cele următoare. Adaptînd un citat din Taine care, la rîndu-i, citează pe Goethe, Gherea se adresează astfel scriitorilor vremii sale: „Umpleți-vă inima și sufletul, cît de largi ar fi ele, cu ideile, simțirile, cu toată moralitatea veacului vostru, și opere artistice și moralizatoare veți produce“.

Înălțimea morală a artistului constituie o condiție fundamentală pentru potențialul de înrîurire al operei lui. Pornind de la acest principiu, Gherea se întreabă de ce „înriurirea „Convorbirilor literare“ a fost neînsemnată; școală literară n-a înființat; mai toți oamenii talentați din acest cerc literar au părăsit literatura pentru meserii mai mănoase? Răspunsul e zdrobitor: pentru că cercului Junimii i-a lipsit o idee mare, pentru că el n-a putut avea o înaltă poziție morală, pentru că n-a fost hrănit de idealuri sociale înalte. Cercul era „junimist conservator, luminătorii, dacă nu erau săraci cu duhul, dar erau mai săraci în idealuri mărețe decît chiar concetățenii lor“. Deplin confirmat de realitate, Gherea poate conchide: „Nimicirea înriuririi și însemnătății cercului literar al „Convorbirilor literare“ este o lecție cu înțeles adînc, o lecție pentru toți cei care știu a-cugeta“.

În 1893, în articolul „Artiștii cetățeni“¹⁾, Gherea revia ideea din 1886, proiectînd-o, însă, pe dimensiuni mai largi. Combătînd ideea lipsei de finalitate a artei, susținută de Maiorescu, el subliniază marea rol educativ al artei, marea ei putere de înrîurire. Ca atare, el susține ideea datoriei cetățenești a artistului, afirmînd că „cei mai mulți dintre scriitorii geniali, cei mai mulți care fac gloria și mîndria națiunii lor, s-au arătat nu numai mari artiști, dar și mari cetățeni“. Criticul trece în revistă un impresionant număr de scriitori din literatura universală: Lessing, Schiller, Goethe, Heine; Diderot, Voltaire, Rousseau; Shelley, Byron, Dickens, Thackeray, Burns, Moore, Alfieri, Leopardi;

Mickiewicz; Pușkin, Lermontov, Turgheniev, Dostoievski, Tolstoi, Șevcenko; Ibsen, Björnson; Petőfi. Cu o bogată informație, depășind pe a multora dintre cei cu care polemiza, Gherea dă un conținut concret caracterului social al fenomenului artistic, evidențiind antagonismele de clasă, lupta dintre asupriți și asupritori, ecoul acestei lupte în procesul de creație artistică. El știe să aleagă elementele biografice cele mai semnificative, cele mai convingătoare, pentru a ilustra legătura indisolubilă între concepțiile estetice, morale și politice ale marilor scriitori: „Pătruși de iubire pentru oameni și omenire, de o adîncă compătimire pentru cei nedreptățiți și suferinzi, de o ură fierbinte contra celor care-i fac să sufere, ei nu numai că exprimă aceste idealuri, această iubire și această revoltă în creațiunile lor, ci iau parte directă la luptă. Soldați eroici ai sfintei cauze, ai viitorului luminos al omenirii, își jertfesc viața în toată puterea cuvîntului și mulți dintre ei (...) își petrec viața în exil, în închisoare, huiduiți, calomnizați, persecutați“. Un asemenea scriitor genial, astfel orientat, însuflețit de asemenea înalte idealuri, va fi „un factor revoluționar, transformator în domeniul lui, care e viața socială cu toate afectele și interesele ei vitale“.

Apolitismului maiorescian, Gherea îi opune noțiunea atît de fecundă a tendențiozității artei. Pentru Gherea, „ideile și tendințele sociale sînt chiar sîngele cald și hrănilor, care nutrește și face viețuitor organismul numit artă“, și deci „a spune că ideile și tendințele sociale sînt ceva cu totul deosebit de artă este tot așa cum ai zice că sîngele e ceva cu totul străin de organismul omenesc“. „Artă fără tendințe nici nu poate să fie. Artă fără tendințe n-a existat, nu există și nu va exista“. Dar arta fiind un produs, o manifestare ca oricare alta a spiritului omenesc, „ea poate să exprime idei și sentimente sănătoase, și în acest caz e folositoare; poate să fie exprimătoare de idei și sentimente rele, și în acest caz e vătămătoare“. Deci care tendințe pot și trebuie să fie exprimate în artă și care nu? „Aici e locul pe care Gherea îl ocupă în amplul articol nului“, din care în vol. I din „S.

1) În volumul V din „Studii critice“

„Tendenționismul și tezismul în artă“¹⁾. Totodată el reușește să demaște caracterul, în fond politic, dar reacționar, al apolitismului susținut de Maiorescu. Gherea subliniază că atunci când „vitejii artei pentru artă, ai artei pure“ strigă împotriva tendinței în artă, în fapt ei se ridică împotriva unor anumite idei și tendințe, — acelea care le ating privilegiile. Și ca un exemplu, Gherea citează cele ce s-au petrecut cu Shelley, când geniarele versuri ale acestuia „au căzut ca o lavă topită, chemând la luptă pe cei desmoșteniți“. Atunci — „cu ură și turbare“ — s-au manifestat ca esteticieni puriști „mai ales aceia ale căror privilegii au fost amenințate prin acest potop de geniale și înfocate versuri“ și a trebuit peste o jumătate de veac pînă ce critica a început să recunoască valoarea excepțională a marelui poet.

Dar de pe această poziție de militant pentru tendențiozitatea artei, Gherea socotește de datoria lui să ia atitudine contra tezismului, cu atât mai mult, cu cît acesta e confundat cu tendenționismul. Definierea tezismului cuprinde exemple sugestive: „Pentru teziști, un artist, poet de pildă, poate după o teză dată (de aceea îi numim teziști) să scrie orice, azi o odă unui monarh, mâine o odă republicii; artistul e un meșteșugar, se aseamănă cu tîmplarul, care face azi un tron pentru rege, iar mâine face unul pentru președintele republicii“. Așadar te-

1) În înfățișarea operei lui Gherea, e greu de delimitat preocuparea estetică de critica literară propriu-zisă. Cele două domenii sînt mai mult decît interferente și ele apar ca atare mai ales în studiile și articolele menționate. Raportate la stadiul de dezvoltare din epoca respectivă, ele nici nu puteau fi altfel. Practicînd o critică vie, militantă, Gherea împletea cu succes elemente din cele două domenii, mai ales că pentru demonstrarea unor anume probleme estetice, atît lui, cît și publicului căruia se adresa, cele mai apropiate, cele mai accesibile, cele mai concrete exemple erau cele din literatură. Procedînd astfel, activitatea critică a lui Gherea a cîștigat în eficiență și în amploare, spre deosebire de cea a lui Maiorescu, care a rămas pînă la sfîrșit străină maselor largi, ceea ce se explică atît prin esența ei reacționară cît și prin tehnica de artificii metafizice, abstracte, pe care o practica susținătorul ei.

ziștii ajung la aceeași încheiere greșită ca și puriștii metafizicieni: „că artistul poet e neatîrnat de mijlocul ce-l înconjoară și, după voință, poate să creeze în orice fel“. Situînd astfel în mod just pe aceeași poziție și pe unii și pe ceilalți, Gherea subliniază odată mai mult că „poetul să se pătrundă, pînă în cele mai mari adîncuri ale sufletului său, de o idee sau de un sentiment mare, și numai atunci să scrie“. Criticul nostru nu dă nici rețete, nici teze, dar dacă un poet talentat l-ar întreba despre ce să scrie, i-ar răspunde: „Zi, poete, aceea ce îți arde sufletul, ce face inima ta să bată cu durere, ori cu bucurie, ce îți arde și-ți islovește creierii, ce te face să visezi cu ochii deschiși, ca astfel versul tău să sugereze în omenire aceleași sentimente și gînduri care te muncesc și te istovesc; dar tocmai fiindcă sentimentele și gîndurile ce te muncesc, urile și simpatile tale, vor fi așîțate în cititorii tăi, caută de te pătrunde de cele mai înalte, de cele mai sublime idei și sentimente ale veacului, ca astfel să fii, nu numai poet mare, dar și un mare cetățean“.

Iată de ce Gherea se ridică împotriva concepției metafizice a artei, în care „prizma poetului(e)strămutată în afară de cunoștințele omenești, (iar) poetul asemănat cu o albină care zboară de la o floare la alta pentru a strînge mierea“²⁾.

Cu aceasta criticul ridică problema necesității ca scriitorii să cunoască temeinic adevărul vieții, să desprindă ceea ce într-adevăr e semnificativ, să studieze epoca respectivă, „ca să nu spuie minciuni, iar dacă n-o cunoaște, atuncea să vorbească despre ceea ce cunoaște“. În acest mod, el conturează ceea ce mai tîrziu a devenit un principiu director: arta trebuie să aibă o mare valoare gnoseologică, ea trebuie să constituie un puternic instrument de cunoaștere a realității obiective și, prin aceasta, și de transformare progresistă a acestei realități.

O asemenea directivă presupune o altă

2) Imaginea aparține lui I.N. Roman care, într-o broșură asemănase pe poet cu o albină, și care, încercînd să combată pe Gherea, afirmase, între altele: „nu pretinde albinei să facă studii prealabile de botanică, înainte de a începe să-și strîngă mierea“.

însușire: aceea asincerității convingerilor și sentimentelor poetului, a consecvenței principiilor-lui. Un asemenea exemplu de consecvență și de sinceritate îl întruchi-pează Eminescu. De aceea, nici o poezie, nici măcar un singur vers din opera lui n-au fost create „din întâmplare”. De aceea ele apar ca niște „produceri necesare”, ca „bucăți din inimă” și din „creeri rupte”. De aceea volumul de poezii al lui Eminescu a fost privit de critic „nu ca o jucărie, ci ca rezultatul și exprimarea unei vieți întregi”, iar poetul ca „un om viu”, ca „poet-om”, nu ca „poet-insectă”.

În legătură cu problema tendenționism-tezism, trebuie pus articolul „Pesimistul de la Soleni”¹⁾ în care Gherea se ocupă de romanul — „*scris cu teză și anume pesimistă*” — „În fața vieții” al lui Duiliu Zamfirescu. Analiza scoate în relief nu numai superficialitatea și lipsa de convingere a autorului, dar totodată inconsistența acțiunii și schematismul personajelor. Pornind de la constatarea că sub numele de *pesimism* și de *pesimiști* încap o mulțime de noțiuni și de oameni care au foarte puține trăsături comune, criticul îi împarte în două grupe: în „*pesimiști sinceri*” și în „*pesimiști papagal*”. Se înțelege că a doua grupă e cea mai numeroasă. Din ea fac parte acei care maimuțăresc pe prințul Danemarcei, hamletizându-și banalele lor incidente, sau citează pe Leopardi și Schopenhauer. Acepția ar fi un fel de pesimiști papagalii inofensivi. Alții, însă, sînt ticăloși și răi.

Scriitorul își poate alege ca erou fie un pesimist-sincer, pentru care ar putea cîștiga compătimirea cititorului, fie un pesimist-papagal, care nu merită decît ironie și dispreț. Duiliu Zamfirescu a procedat, însă, tocmai pe dos. Eroul romanului său e, prin toate manifestările lui, un pesimist din grupa papagalicească, și încă unul ticălos, dar pe care autorul îl consideră drept pesimist sincer. Inadvertența între natura egoistă și superficială a eroului și semnificația ce i-o acordă romancierul ia aspecte ce frizează ridicolul, indicînd astfel unde duce lipsa de cunoștințe psi-

hologice, de adîncime, schematismul, — respectiv tendința de a justifica neadevărul. Din cauza aceasta, observă Gherea, „*în loc de tip avem o caricatură*”. Lipsa de profunzime a cărții este relevată, pe de altă parte, de chiar „*pretenția de adîncime filozofică, pretenție fără nici o pricină binecuvîntată, devreme ce nu aflăm în tot romanul decît repetîndu-se curate banalități*”. De unde rezultă că Gherea a sezisat chiar de la această scriere una din slăbiciunile lui Duiliu Zamfirescu, care se va putea constata și mai tîrziu în „Îndreptări” și mai ales în „Anna”: o abuzivă înclinare spre o falsă filozofare, menită să înlocuiască lipsa de tipicitate a personajelor și situațiilor — înclinare care-și are izvorul în tezism.

Fără ca Gherea să tragă concluzii directe din demonstrația lui, critica acestui roman a constituit totuși un ajutor real pentru acei prozatori care, confundînd cele două noțiuni — tendenționism și tezism — confundau, în fapt, o poziție realistă cu una antirealistă, oferind drept creație niște simple scheme și în loc de adevărul vieții, exprimat prin imagini artistice, niște searbede considerații filozofice. În problema fundamentală a raportului dintre artă și realitate, Gherea stă ferm pe poziția materialistă, văzînd în artă o oglindire a realității obiective și valorificînd creațiile artistice în funcție de veridicitatea reflectării acestei realități.

★

Izvorite din concepția generală despre artă a clasei muncitoare, aceste criterii științifice marchează noua direcție a criticii literare, promovată de Gherea. În măsura în care le-a aplicat consecvent, în măsura în care le-a îmbogățit prin contactul cu operele studiate, critica lui a străbătut deceniile pînă la noi. În istoria literaturii noastre, activitatea critică a lui Gherea stă la baza criticii noastre științifice.

Spre deosebire de cea junimistă și împotriva ei, critica lui Gherea continuă și dezvoltă tradițiile democratice și patrio-

1) În vol. I din „*Studii critice*”.

tice ale gândirii unor scriitori progresiști ca Bălcescu, Kogălniceanu, Bolliac, Russo; în problemele artei, pe linia unor aspecte antijunimiste, ea e precedată de critica lui Hașdeu. Dar critica lui Gherea este mult mai bogată, ea fiind profund axată în realitatea economică, politică și socială a țării noastre. Problematika lui Gherea este într-adevăr complexă, atât în raport cu cea a înaintașilor săi patruzeci-optiști cât și cu cea a contemporanilor săi. El a îmbogățit patrimoniul nostru critic cu o serie de studii care au frământat epoca, având ecou dincolo de limitele domeniului literar, care au vehiculat o sumedenie de noțiuni, de cunoștințe din domeniul literaturii universale, ignorate de „olimpianul“ Maiorescu. Activitatea critică a lui Gherea a contribuit enorm la apropierea maselor muncitoare de literatură, le-a familiarizat cu multe probleme și cu multe aspecte ale artei, le-a dezvăluit unele din tainele procesului de creație artistică, le-a dezvoltat gustul pentru lectura de calitate, le-a consolidat și lărgit orientarea spre literatura realistă, fortificându-le, totodată, împotriva literaturii decadente și formaliste. Substanța unei discuții literare dintr-un club muncitoresc, nivelul ei ideologic, ținuta și semnificația ei au putut astfel, la un moment dat, interesa pe un Caragiale sau Vlahuță. Într-un asemenea climat, s-au putut afirma în arena literaturii scriitori ca Ion Păun-Pincio, Traian Demetrescu, Nicolae Beldicănu, Constantin Mille, Sofia Nădejde, St. Basarabeanu, A. Bacalbașa și P. Bujor. O atmosferă hrănită cu ideile militante ale „Contemporanului“ a dat respirație primului poet muncitor al literaturii noastre, D. Th. Neculuță. Fără activitatea critică a lui Gherea nu se poate explica apariția în critica literară a lui Ionescu Raicu-Rion și a lui G. Ibrăileanu.

Critica burgheză a promovat — apologetic — imaginea unui „mentor intelectual“, unui *spiritus rector* ca Maiorescu și — în sens peiorativ — a unui „autodidact“ ca Dobrogeanu-Gherea. Dar acest autodidact a contribuit infinit mai mult la definirea noțiunii de intelectual în țara noastră decât atîția și atîția universitari junimiști luați la un loc. Prin nivelul principal

la care discuta problemele, prin multilateralitatea lui informație; prin via lui înclinare spre investigația științifică, prin pasionatul lui spirit polemic, Gherea a adus culturii române neasemuit mai mari servicii decît șeful mandarinilor de la Junimea. Oricare din studiile critice ale lui Gherea e plin de consistență, aduce în discuție idei noi, pune probleme, încearcă să le rezolve de la un nivel ridicat, într-un mod totdeauna interesant.

Puterea de discernămint critic a lui Gherea este net superioară celei a lui Maiorescu. De aceea, mare parte din aprecierile lui critice au încă un mare procent de valabilitate, în timp ce ale lui Maiorescu au fost de mult zvirlite la coș. Acestea n-au putut oferi ciracilor lui decît un instrumentar extrem de sărac, ei retransîndu-se doar pe îngusta platformă a „autonomiei fenomenului estetic“, în dosul unei literaturi „necontingente“, adică ruptă de realitate, ruptă de „adevărul vieții“, ruptă de popor și împotriva lui. Cît despre circulația — pînă nu de mult — a șabloanelor maioresciene pe fîgașul manualelor didactice, ele contribuiau desigur cel mai mult la înstrăinarea tineretului școlar de problemele literaturii și artei în genere, uscatele formule maioresciene făcîndu-i să-i pară mai accesibilă fizica sau chimia decît literatura.

În timp ce pe Maiorescu, cititorul nostru de astăzi îl simte ca pe un dușman sau cel puțin ca pe un străin, pe Gherea îl simte aproape, vorbindu-i un limbaj critic nu de parte de cel actual. Răsfoind „Lumea nouă“, te oprești, de pildă, bucuros asupra unui articol ca „Materialismul economic și literatura“ (în n-rul din 12 iunie 1896) în care Gherea arată că „*structura economică a societății hotărăște în primul rînd celelalte manifestări sociale ale ei, cum e organizația politică, religia, credința, morala, producțiile artistice*“.

Cu atît mai mult îl va fi impresionat pe cititorul de acum aproape 7 decenii, un studiu de acela intitulat „Decepționismul în literatura romînă“, atras fiind de expunerea sistematică, de logica desfășurării ei, de spiritul analitic al autorului. În tehnica studiului, sînt folosite numeroase întrebări care constituie tot

atâtea puncte de contact cu cititorul, năzuind să-și lămurească problema pe toate fețele. Gradația acestor întrebări, succesiunea lor și răspunsurile date, demonstrează o adevărată măiestrie didactică: aceea de a trata o problemă din cele mai controversate, la acea dată, pe înțelesul a cât mai multor cititori. Argumentația se desfășoară progresiv, fiind rînd pe rînd înlăturate o serie de prejudecăți, de locuri comune și de erori, apoi firul începe a se strînge. Care e cauza, care e obîrșia pesimismului, decepționismului? Ea trebuie căutată „în viața materială a societății, în fiziologia socială, în relațiile politico-economico-sociale, într-un cuvînt, în întocmirea socială a societății”. Urmează apoi o succintă dar pregnantă analiză care arată adevăratele pricini ale boalei veacului. După ce trece în revistă împrejurările politice și economice în urma victoriei burgheziei, autorul conchide: „*Mai mică e deosebirea dintre mărșetul Apolon și scîrbosul Silen decît dintre societatea făgăduită de utopiștii burgheziei și cea întemeiată în adevăr. În loc de dreptate, obișduirea săracilor și celor mici; în loc de liniște și pace, un război sîngeros care se urmează în sînul societății, sub forma liberei concurențe; în locul egalității, o groaznică neegalitate economică, nemaipomenită pe pămînt. În locul libertății, o crudă robie economică: minele întunecoase, fabricile fără aer, nesiguranta zilei de mîine. Da, burghezia a prefăcut societatea după chipul și asemănarea sa: iubirea e marfă; familia, ghișeft; cinstea, morala, idealurile mărețe n-au nici un rost. Toate sînt fleacuri, banul să trăiască; banul este ideal, banul religie, banul zeu, și pîntecosul burtă-verde proorocul său*”. După acest rechizitoriu, Gherea înfățișează printr-o imagine sugestivă procesul de polarizare în sufletul poezilor a întregului complex decepționist, imaginea aceasta implicînd, deopotrivă, noțiunea de tipic și de reflectare: „*Cum aduni razele soarelui într-o lentilă, ca să poți arde și aprinde, tot așa suferințele, decepționismul, nenorocirile și revoltele noastre împotriva mizeriei vieții se adună, se înjghebează în inima poezilor, o umplu, și apoi se revarsă în afară în sublimă strigări de revoltă, de durere, de suferință și deznădejde*”. Concluzia se im-

pune de la sine: „*Pricina decepționismului nostru, a decepționismului poezilor noștri, obîrșia lui, sînt anomaliiile societății burgheze. Pricina boalei veacului e starea patologică a civilizației burgheze*”.

Ca o continuare la articolul „Decepționismul în literatura romînă”, pot fi considerate articolele „Cauzele pesimismului în literatură și viață” și „Artiștii proletari culți”¹⁾. În acesta din urmă, Gherea analizează cu multă pătrundere modul cum s-au repercutat unele influențe ale societății burgheze asupra scriitorilor care prin originea și poziția lor sînt, cum îi numește Gherea, „artiști proletari culți”. Caracterizînd curentul literar creat de acești scriitori, din punctul de vedere social, criticul constată pe de o parte revoltă împotriva orînduirii burgheze, pe de alta simpatie pentru clasele nedreptățite; din punctul de vedere filozofic, aceste caractere pot fi generalizate în decepționism, pesimism; ca manifestare individuală ele iau aspecte variate: melancolie, nehotărîre, lipsă de voință, deprimare (care la decadenți poate degenera în patologic); ele intră în noțiunile de solitarism, reflexivitate, subiectivism. Precizările în legătură cu Caragiale și Coșbuc ridică și mai mult valoarea articolului.

★

Un însemnat merit al lui Gherea este acela de a fi studiat în mod serios pe patru din marii noștri clasici: pe Eminescu, Caragiale, Coșbuc și Vlahuță. Pentru prima oară, opera acestora a fost lămurită pe înțelesul cercurilor mai largi de cititori, conținutul ei fiind situat istoricește în complexul de relații economice, politice și sociale explicat după criteriile științifice, analizat și apreciat în lumina unei perspective juste, răspunzînd la întrebări care reflectau realitatea, frămîntarea epocii respective.

Iată studiul despre Eminescu (al treilea din „Studii critice” I). Făcînd o comparație cu cel scris în același an (1889), după moartea poetului, de către Maiorescu, diferența e bătătoare la ochi. Deși

1) Primul integrat în vol. II, celălalt în vol. III din „Studii critice”.

cuprinde unele scăderi și chiar unele erori de interpretare, studiul lui Gherea se impune prin temeinicia lui, prin analiza sau măcar prin atingerea citorva din problemele într-adevăr fundamentale ale operei eminesciene: orientarea ei ideologică; pesimismul și explicația lui; caracterul revoltei eminesciene și unele aspecte nocive ale ei; tematica, erotica eminesciană; economia de mijloace a poetului, măiestria lui.

Militînd pentru realismul critic, Gherea consideră că poetizarea trecutului este uneori excesivă, iar folosirea fantasticului exagerată. El afirmă judicios că una din pricinile patimei pentru trecut a onora dintre poezii noștri este însuși reacționarismul lor: „*poezii care au idealul lor social în trecut, se înțelege că vor căuta să-l poetizeze*“. Dar Gherea găsește și o altă cauză a poetizării trecutului, poetizare pe care o fac nu numai reacționarii: „*depărtarea trecutului face să se poată șterge toate trăsăturile nepoetice și să rămîna cele poetice, cum de la un cor aflat în depărtare se pierd notele false și nearmonioase, ba, de departe, poate să ne pară un cor chiar foarte armonios*“. Argumentația criticului, cu exemplul unui tablou înfățișînd o ceată de sălbatici, este mai mult decît sugestivă; de asemeni, imaginea „*grăuntelui frumos poetic*“ scos din viața evului mediu, grăunte „*care ori n-a fost de loc, ori, dacă a fost, era amestecat cu o mîină de noroi*“. Astfel s-a format — spune Gherea — legenda despre poetul și cavalerosul veac de mijloc: „*Feudalii, bețivi, moșici, dobitociți, stricați și cruzi, oameni care au umplut toată epoca aceea de sîngele și de lacrimile celor apăsăți, se arată ca niște îngeri curajoși și blînzi, care nu fac decît să ofteze la ferestrele iubitelor, se plimbă cu dînsele pe lac, la lumina lunii*!“.

În sfîrșit, în legătură cu cîntarea trecutului, adică, în fond, cu depărtarea de actualitate, Gherea mai constată o cauză tot atît de evidentă: „*a cînta trecutul, e mult mai ușor*“, pe cînd „*nu e nimic mai greu, decît a creea producții vii; pentru aceasta trebuie geniu*“. Observația este pe cît de subtilă, pe atît de justă. Ea este valabilă și poate fi verificată și în zilele noastre. Confruntarea cu realitatea vie constituie un examen suprem, o

piatră de încercare pentru un poet. Gherea o spune plastic: „*Dacă plămuirea artistului e fără viață, e un cadavru, atunci noi, publicul, putem să judecăm foarte bine opera, noi cei vii simțim îndată că ni s-a adus înainte ceva mort și, arătînd cu degetul, zicem: mortua est! Cu totul altceva este trecutul. Aici poetul creează după închipuirea sa, și e chiar sigur că mulți vor lua cadavrele drept ființe viețuitoare*“.

Dar, aplicînd la Eminescu asemenea considerente, Gherea cade în unele simplificări sau generalizări pripite. Criticul nostru socotește, de pildă, că în ce privește „*Scrisoarea a III-a*“, „*contrastul cu vremea lui Mircea-Vodă merit a da și mai mare putere satirei, de fapt o slăbește*“. Afirmatia e surprinzătoare. Ea se datorește unei suprapuneri mecanice, — în cîmpul practic al actualității, — a imaginii eminesciene despre trecut și, prin aceasta, imaginea este golită de însuși conținutul ei ideologic, fiind anulată însăși intenția artistică a poetului. Asemenea îngustimi de interpretare a operei de artă îl împiedică pe Gherea să aprecieze pe deplin tocmai forța de atac a „*Scrisorii a III-a*“ împotriva falsului patriotism, a demagogiei politicianiste, a cosmopolitismului claselor exploataatoare. O rezervă similară se poate face și asupra aprecierilor, cam pripite, ale criticului în legătură cu „*Strigoi*“, unde, de asemeni, el confruntă în mod abuziv fantezia poetică, creatoare de valori artistice, cu constatarea rece că „*acum am crescut și credința în drăcii a pierit*“. Totuși aceasta scade prea puțin din patosul apelului pe care Gherea îl adresează poezilor: „*Intrebuințați sublimul vostru dar, de a putea întrupa în tablouri poetice viața... Coborîți-vă pe pămînt și uitați-vă împrejurul vostru, cît de întinsă, cît de felurită, cît de adîncă e viața, ce nesecate izvoare cuprinde ea pentru întristare și bucurie, pentru plîns nebun și pentru ris omeric*“.

Mesaje ca acesta și de altfel întreaga tonalitate a studiului relevă pe criticul militant, cald, vibrant, direct, în opoziție cu criticul metafizic, purist, dogmatic, sec, așa cum era Maioreșcu.

Gherea are meritul de a fi cel dintîi care a încercat o explicare științifică a pesimismului eminescian. El a combătut cu

succes opinia curentă, în vremea lui, propulsată de junimiști, — că pesimismul eminescian ar fi avut rădăcini profund organice, că fondul prim al poetului ar fi fost pesimist, că, adică, acest pesimism s-ar fi manifestat în orice țară și în orice condiții ar fi trăit poetul. Gherea demonstrează — printr-o serioasă analiză a operei — că fondul prim al lui Eminescu a fost mai curînd optimismul, încrederea în viață, decît pesimismul. Criticul stăruie asupra „dualismului“, asupra „acelor două suflete care trăiau în pieptul poetului“, socotind că fără aceasta „nu se poate pricepe nici Eminescu, nici creațiunea lui“. El constată că în genere poeziile de iubire ale poetului sînt străbătute de un spirit de încredere în viață, „aproape optimist“; pesimismul „nu numai că nu-i esențial poeziilor de iubire, dar e mai mult întîmplător“. „În schimb, însă, poeziile sociale și filozofice sînt aproape cu totul pesimiste, sînt pătrunse de un spirit pesimist spiritualist, metafizic, idealismul¹⁾ se manifestează numai întîmplător“.

Pesimismul eminescian prezintă inconsecvențe semnificative care întăresc afirmația lui Gherea și care demonstrează odată mai mult că „acest pesimism e rezultatul influenței mijlocului social, în înțelesul larg al cuvîntului“.

Însăși idealizarea trecutului e consecința unui pesimism sui-generis, special lui Eminescu, înzestrat cu „un mare fond de idealism, de bunătate, blîndețe, simț de armonie și simpatie universală“. Dar „neputînd cheltui acest idealism pentru viața socială prezentă pe care o ura, nici pentru cea viitoare, pe care n-o pricepea, el s-a întors îndărăt și a scîldat viața socială trecută în idealismul lui, făcînd-o blîndă, bună, mare, armonioasă, ajungînd în această zăgrăvire cîte odată la curată naivitate“.

1) Într-o notă de la pagina precedentă, Gherea precizează: „Idealismul nu-l luăm firește în înțeles metafizic. Nu vorbim de un idealism care ar avea obîrșie supranaturală și care s-ar realiza în afară de viața reală, ci de un idealism care-și are izvorul în viața reală și se realizează aici pe pămînt“. Pentru Gherea idealism s-ar traduce prin a avea un ideal, a crede în el și a lupta pentru el, deci prin încredere în viață, prin optimism.

Ghera face o justă diferențiere cu privire la tendința socială și etică a pesimismului lui Eminescu. Socotind că „pesimismul consecvent e negarea vieții, deci e antisocial, antimoral și antiartistic în gradul cel mai înalt“ și că „sînt cazuri vădite în care partea negativă la un poet întrece pe cea pozitivă, ori cînd, dimpotrivă, partea pozitivă (din punctul de vedere social și etic) întrece pe cea negativă“, Gherea îl consideră pe Eminescu „negreșit în categoria a doua“. Cu alte cuvinte, criticul sesizează că prin unele atitudini pesimiste afirmate în cuprinsul unei anumite opere, poetul „urmărește să ne dea un cadru, cît se poate de întunecos, la o nedreptate, la o mizerie omenească, pentru a o face mai respingătoare și în contra căreia el se ridică din toate puterile“. Un exemplu de asemenea procedeu în tactica poetică ar fi acea parte din „Scrisoarea I-a“ unde Eminescu se pasionează de soarta bătrînului dascăl care va fi uitat de posteritate, tocmai pentru a-și puncta mai bine ironia amară și nimicitoare față de societatea împotriva căreia se ridică.

După Gherea acesta e un aspect pozitiv al pesimismului. Care e, deci, cel negativ? „Eminescu simte toate mizeriile vieții, dar nu simte un lucru, nu simte trebuința de a se lupta cu această corupție, cu această nenorocire, pentru a realiza o viață mai frumoasă, mai morală, mai fericită“. Observația este importantă pentru caracterizarea finalității operei lui Eminescu, a valorii ei educative. Comparîndu-l cu Byron, Gherea subliniază că, cu tot decepționismul acestuia, cu toată neîncrederea lui într-o viață mai fericită a omenerii, revolta poetului englez este activă, plină de îndemn la luptă, la împotrivire, pe cînd „revolta lui Eminescu e pasivă, melancolică, o revoltă care mai de grabă ar putea să adoarmă puterile vii ale tinerimii, dacă tinerimea ar cădea cu totul, fără critică, sub înrîurirea lui“.

Evident, aprecierea lui Gherea este exagerată. Consecvent modului său de a considera orientarea spre trecut a lui Eminescu ca o idealizare în sine, de dragul trecutului însuși, criticului îi scapă tocmai acel aspect din poezia eminesciană care afirmă o revoltă activă, eficientă,

ca, de pildă, cel din „Scrisoarea a III-a“. S-ar fi convenit, deci, ca Gherea să fi făcut o disociere mai ascuțită între diferitele aspecte ale pesimismului eminescian și să le fi valorificat mai îndrăzneț, consecvent cu propria-i poziție militantă, pe făgașul larg al luptei contra orînduirii ce-i repugna lui Eminescu și față de care nestăvilita-i ură lua forme atît de caracteristice. Aceeași carență o arată Gherea și față de „Împărat și proletar“ care în economia studiului ar fi meritat o analiză mai amplă și o valorificare mai pregnantă a părții care exprimă revolta proletarului, și care se recita, de altfel, la adunările muncitorești pentru dinamismul ei revoluționar.

Am insistat dinadins asupra acestei prime părți a studiului despre Eminescu, spre a ne reprezenta mai ușor atît bogăția de idei cît și forța argumentației lui Gherea. Ea apare cu atît mai eficientă cu cît ne raportăm la epoca în care era făcută și la necesitățile imediate ale acțiunii de risipire a confuziilor junimiste, atît de dăunătoare unei juste orientări a spiritului public. Gherea nu se mărginește la simple afirmații generalizante, ci le susține prin analize literare care, în sărăcia de interpretări estetice de acum 6—7 decenii, trebuie să fi avut repercusiuni din cele mai fecunde asupra îmbogățirii experienței estetice a publicului nostru cititor. Menționînd că înălțimea concepției pesimiste și poetice a lui Eminescu ajunge la apogeu în „Scrisoarea I-a“, criticul nu se mulțumește cu simpla expunere a conținutului ei de idei ci-i caută originea, — în pesimismul schopenhauerian și în esoterismul indian, — dar nu fără a sublinia într-o notă că *«concepția modernă a eternei mișcări, concepție după care n-a fost, nu e și nu va fi o clipă de pace, în sine împăcată»* e și mai măreață, și mai poetică decît „eterna pace“. Aceasta demonstrează odată mai mult că Gherea nu pierdea nici un prilej de a-și spune cuvîntul de pe o poziție militantă, punînd, în acest caz, în valoare concepția opusă celei metafizice.

În partea a II-a a studiului, Gherea încearcă să analizeze măiestria poetică a lui Eminescu. E limpede că aceasta nu

e la înălțimea celei precedente, în care sînt analizate conținutul propriu-zis de idei și sentimente, orientarea ideologică a operei, potențialul ei de influență asupra societății, sensul și repercusiunile acestei influențe. Această parte se resimte de insuficienta experiență estetică a criticului, de limitele lui în această privință, — explicabile, — în împrejurările date. El nu izbuteste decît parțial să pătrundă în tainele procesului de creație eminescian, — operație care, de altfel, și astăzi e încă departe de a fi desăvîrșită. Analiza ia uneori aspecte simpliste, vulgarizatoare, în special cea privitoare la poeziile erotice. Registrul valorilor estetice cu care ar trebui să opereze criticul este în genere redus. Totuși, Gherea face utile observații despre economia de mijloace artistice a poetului, fără a pierde nici de data aceasta din vedere sarcina de a instrui, de a contribui la educația artistică a cititorului. Legînd organic forma de conținut, Gherea subliniază că Eminescu are „ca nici unul din poeții noștri“ talentul marilor poeți care „*printr-o trăsătură de condei, prin cîteva versuri, zugrăvesc un tablou mare, complex, minunat*“. Analiza unor poezii ca Sonetul Veneției, „Singurătate“, „Melancolie“ urmărește să demonstreze această însușire. Dar analizele care urmează (privitoare la „Venere și Madonă“, „Dospărțire“, „Călin“, „Luceafărul“) ne apar astăzi prea schematice, dacă nu chiar lovite de platitudine. Pe de altă parte, exagerate sînt de sigur aprecieri ca acelea asupra a două din Sonete, despre care se spune că „*sînt din cele mai geniale sonete care există în vreo literatură europeană*“. Oriunde, însă, criticul își pune o problemă de conținut, ea-i scoate la iveală calitățile analitice. Astfel sînt, de pildă, acele considerații în legătură cu modul în care se încheie poema „Luceafărul“. Gherea întreprinde ultima strofă ca un „*răspuns cu totul omenesc, cu desăvîrșire real, ca și toată poema, (în care) pe un fond fantastic, în imagini admirabile poetul a ținut cele mai adevărate sentimente omenesti*“. Deci nu numai mîndrie exprimă celebrele versuri, ci „și multă amărăciune și invidie“, fiind „în parte tot același sentiment ca și în satira a patra, numai că

e mult mai puternic". Interpretarea asta, — deosebită de cea a lui Maiorescu și Vlahuță, care în acele versuri au văzut exclusiv mîndria fără margini a poetului și nepăsarea pentru lumea pămîntească, — izvorăște din lumina cu care în general criticul nostru privește opera lui Eminescu, pe care o consideră ca o multilaterală expresie a unei adînci experiențe umane, care nu-l depărtează ci-l apropie de umanitate. Pline de substanță sînt și observațiile despre natură în opera lui Eminescu. „*Poetul — observă criticul, — iubește natura, o iubește cînd se potrivește cu starea sufletului său*“; „*îi place marea dar nu cînd, spumegînd, înaltă valuri ca munții... ci cînd în liniștea serii bate încet pe țărături, ori plînge melancolic prin canale*“; „*îi place codrul, dar nu în timpul furtunii... ci codrul liniștit, luminat de ceje din urmă raze ale soarelui, ori luminat de lună, un codru blînd... dulce... unde teiul cu largi crengi, încărcat cu flori mirositoare, le scutură asupra dulcii dragoste bălaie a poetului*“; codrul „*e melancolic, blînd, după cum melancolic și blînd e poetul însuși*“.

Deși cu inegalități, cu insuficiențe, studiul lui Gherea despre Eminescu are totuși o valoare de netăgăduit în istoria criticii noastre literare. Pentru prima dată, celui mai mare poet român i se consacră o analiză amplă, după criterii științifice, — cum puteau ele fi definite și aplicate la acea dată, — atît viața cît și opera lui fiind cercetate în strînsă legătură cu condițiile social-istorice. Pentru prima oară — în directă contradicție cu critica junimistă — opera lui Eminescu era explicată ca o întruchipare artistică originală a unui complex de fenomene obiectiv reale, oglindind nu singularul, ci tipicul. Legînd opera eminesciană de societate, Gherea descoperă și afirmă valoarea *tipică* a cîntului poetului, în inima căruia au răsunit profund toate durerile poporului, în care s-au zbătut toate marile întrebări ale veacului său. Gherea a reușit să demonstreze că tot ceea ce este înaintat în poezia lui Eminescu se datorește faptului că „*el a exprimat gîndurile, durerile, pasiunile, dorințele, nemulțumirile ce s-au produs într-o*

anumită epocă istorică“. Această condiționare în timp și spațiu, această raportare la problematica generală a epocii și în special la procesul de dezvoltare a orînduirii burgheze, cu contradicțiile ei, a constituit marele merit al studiului lui Gherea, care a contribuit decisiv la modificarea imaginii eminesciene pe care o pusese în circulație și o întreținea critica junimistă.

Cînd, după tragica moarte a poetului, s-au înfruntat cele două imagini, e ușor de închipuit care dintre ele a pătruns adînc în opinia publică: cea, atît de schematică, a lui Maiorescu, sau cea, atît de luminos proiectată pe multiple planuri, a lui Gherea?

Oricine ar face experiența juxtapunerii celor două imagini, ar observa de îndată meschinele dimensiuni ale celei maioresciene, superficialitatea, detașarea, privirea de sus a autorului și, nu odată, cinismul unor afirmații care, în loc de a convinge, generează indignarea. Pe cînd Gherea, în prefața primei ediții a „*Studiilor critice*“, precizează că, cu toată strădania de a revizui și adăugi articolul despre Eminescu, el rămîne totuși „*o încercare și un fragment critic*“, pentru că „*un articol complet, o adevărată, adîncă și sigură lucrare critică asupra creațiunii genialului poet va fi cu puțință numai atunci cînd viața lui va fi mai bine cunoscută, cînd vom avea date biografice precise, și cînd vor fi tipărite toate scrierile poetului nostru*“, — Maiorescu afirmă chiar de la început despre personalitatea poetului că „*viața lui externă e simplă de povestit, și nu credem că în tot decursul ei să fi avut vreo înîmplare din afară, o înrîurire mai însemnată asupra lui*“. Ca atare, el expediază biografia lui Eminescu în 19 rînduri ale unei singure fraze, ca într-o fișă clinică. Cît despre cercetarea scrierilor postume ale poetului, se știe doar că ele au rămas neatînse timp de 13 ani în însăși arhiva pontifului junimist! Bineînțeles că el vestejește fapta unor ziare și reviste „*de a-și arăta sentimentalitatea și de a acuza societatea romînă, care ar fi lăsat un asemenea om nebăgat în seamă și într-o mizerie din cauza căreia*

ar fi înnebunit" și nu roșește afirmând că „aceste aprețieri sînt greșite“. Căci „a vorbi de mizeria materială a lui Eminescu însemnează a întrebuița o expresie nepotrivită cu individualitatea lui și pe care el cel dintîi ar fi respins-o“!... Perfidia se împletește, în continuare, cu ostentația cinică: nici mizeria materială, nici munca de rob la „Timpul“, nici cea de bibliotecar sau de revizor școlar, nimic din toate umilințele, nimic din „proza amară“ de care se plînge nu odată poetul, n-a putut avea vreo repercusiune asupra vieții lui, asupra sănătății lui, asupra activității lui artistice! Cinismul maiorescian merge, însă, și mai departe, afirmînd: „dacă ne-ar întreba (cineva): a fost nefericit Eminescu? am răspunde cu toată convingerea: nu!“

Cît despre analiza operei eminesciene, ea se rezumă la o solemnă înșirare de clișee, tipic maioresciene: „bogăția de idei, care înalță toată simțirea lui (căci nu ideea rece, ci ideea emoțională face pe poet)“; „puterea mișcătoare care l-a silit să creeze pentru un asemenea cuprins ideal“; „poetul e din naștere, fără îndoială“; „adîncea impresie ce a produs-o opera lui asupra tuturor“; „forma frumoasă“ a cărei condiție fundamentală „era o mînuire perfectă a limbii materne“. Urmează, apoi, opt pagini de citate, despărțite doar prin cîte un semn tipografic, cu sublinierea „inovației lui Eminescu în privința rimei“ și cu încheierea peremptorie: „Acesta a fost Eminescu, aceasta este opera lui“.

Față de această pretențioasă sărăcie de idei, critica lui Gherea, deși cu atîtea insuficiențe, deși cu unele generalizări simpliste și cu formulări prolixе, apărea plină de conținut, bogată în probleme, variată în informații multiple, chiar dacă nu tocmai sistematice, cu atîtea referințe la literatura universală, pătrunsă de seva proaspătă a realismului critic, luminată de o concepție înaintată asupra finalității artei și a rolului scriitorului în lupta omenirii pentru progres.

★

Gherea a dus o luptă susținută pentru valorificarea operei lui Caragiale. Între scriitor și critic se legase, de altfel, o strînsă prietenie păstrată la același nivel timp de

peste un sfert de veac. Această prietenie a contribuit de sigur la apropierea lui Caragiale de socialiști. El prețuia în mod deosebit activitatea critică a lui Gherea, despre care, într-un articol, se exprimă astfel: „E, în adevăr, un om de mare talent, care-mi aruncă, cu articolele lui, multă lumină. Volumul lui din urmă și mai ales articolul despre Coșbuc mi-au dat o mare mulțumire intelectuală. Una poate și mai mare mi-au dat-o cele cîteva rînduri privitoare la producțiile mele literare. Gherea e singurul critic care se ocupă serios de aceste lucrări, cu mai multă bunăvoință, poate, decît ele ar merita“¹⁾

Într-adevăr, Gherea a fost cel dintîi care²⁾ a făcut o analiză serioasă farsei „Conu Leonida față cu reacțiunea“ și celor două capodopere: „O noapte furtunoasă“ și „O scrisoare pierdută“. Deasemeni, Gherea, după ce a scris despre „D-ale carnavalului“³⁾, s-a ocupat de nuvela „O făclie de Paști“ și de „Năpasta“⁴⁾.

Gherea scrie cu multă căldură și în-sufletire despre Caragiale. El încearcă să pună în lumină, în ciuda tuturor studiilor burgheze, generalitatea criticii marelui satiric, faptul că ea lovește un întreg regim politic⁵⁾. El a subliniat că „idealul social călăuzește satira artistului, făcînd ca acest rîs să fie mai serios, mai amar, făcînd să ardă mai tare, să ardă acolo unde trebuie să fie ars“. El a dat o caracterizare magistrală lui Jupîn Dumitrache: „unul din reprezentanții domniei banului“, care „își simte bine puterea, o cunoaște chiar lămurit“. «Jupîn Dumitrache știe, ori măcar simte,

1) „Epoca“ din 16 iunie 1897.

2) În studiul „I. L. Caragiale“, publicat în primul volum din „Studii critice“.

3) Articolul a fost integrat în vol. IV din „Studii critice“.

4) În vol. II din „Studii critice“.

5) În studiul său despre Caragiale, (ed. II-a, revăzută, E.S.P.L.A., 1952) Silviu Iosifescu, după ce constată că pînă la 23 August 1944 aproape singurele studii ample și ocupîndu-se de totalitatea operei lui Caragiale sînt cele ale lui Gherea și, apoi, cele ale lui Ibrăileanu, analizează în de aproape contribuția celui dintîi, apreciînd-o la justa ei valoare, relevîndu-i meritele dar și lipsurile.

că toată mișcarea liberală este pentru dînsul. „Titircă-inimă rea“ știe că parlamentele lucrează pentru dînsul, că „Vocea patriotului național“, cu redactorul ei Rică Venturiano, combate pentru dînsul, că „sfînta constituție“ în sfîrșit este pentru dînsul făcută. Știe și simte, de aceea cu o mîină pe burta-i groasă, și cu alla pe pungă zice: „Noi sîntem popor, nație“... și cu cel mai mare dispreț vorbește despre cei ce n-au bani». În treimea Jupîn Dumitrache-Chiriac-Spiridon, Gherea își dă seama că autorul vede un singur Titircă, dar la felurite vîrste, și se întrebă ce va fi un Jupîn de soiul lui „Titircă“ mai bogat încă, atunci cînd va depăși starea de cheres-tegiu? Prin aceasta, criticul scoate în relief forța realistă cu care Caragiale știe să vadă evoluția claselor sociale, realitatea în schimbare. De asemeni, criticul demonstrează veridicitatea unui tip ca Rică Venturiano, fiindcă el face parte din acea „realitate prea bătătoare la ochi pentru a mai putea fi negată“, dintre acei tineri „care se fac redactori la „Vocea patriotului național“, repetînd cu patos „nație, patriotism, poporul suveran, patria e familia cea mare“ și al căror stil se poate confrunta cu fraze tot atît de gogonate din presa vremii. Gherea apreciază just că în piesa „O scrisoare pierdută“ Caragiale a știut să creeze nu numai o mare comedie de moravuri, „dăr și una din cele mai sîngeroase satire politico-sociale“, satira fiind atît de adîncă, de ascuțită, încît „după un rîs omeric, ea ne provoacă alte sentimente, care numai a rîs nu seamănă“. Trebuie remarcat că în timp ce Maiorescu scriind despre „Comediile d-lui Caragiale“ critică, indirect, tocmai rolul social al operei, forța ei satirică (singura finalitate a acestor comedii fiind, după criticul junimist, doar aceea că „prin deșteptarea unor emoțiuni puternice, în cazul de față al unei veselii, să ne uităm pe noi înșine în interesele noastre personale și să ne înălțăm la o privire curat obiectivă a operei produse“), Gherea, prin studiul său despre marele satiric, scoate în relief tocmai tendenționismul operei lui, eficiența ei demascatoare, critica necruțătoare împotriva sistemului burghezomoșieresc. El afirmă că prin aceasta scrii-

torul și-a cîștigat „un merit imens“, „și nu numai merit de artist, ci și merit cetățenesc, de a-și fi făcut datoria“.

Gherea combate ca absurdă cererea unor critici ca eroii lui Caragiale „să fie identici, în vorbă, caracter, în toate, în sfîrșit, cu oamenii reali“. El argumentează că „o fotografie, o copiere a unui ins din viața reală, nu va fi o creațiune vie, ci, ca o fotografie, ca o copie, va fi o lucrare moartă“. Ori, tipurile din comedii analizate sînt vii, tocmai fiindcă ele „sînt creațiuni ale lui Caragiale, deci sînt oameni nou-născuți, care au individualitatea lor proprie, caracterul lor propriu“, fiecare frază, fiecare acțiune „fiind caracteristică“ tipului respectiv. Prin „caracteristic“ Gherea înțelege ceea ce noi numim „tipic“ și intervenția lui trebuie apreciată pe linia afirmării concepției juste că arta nu este o simplă reflectare a lumii obiective, ci o reflectare artistică, subiectivă, a acesteia. El demonstrează o capacitate de înțelegere a procesului de creație artistică înfinit superioară estetului consacrat Maiorescu, care, de altfel, nu s-a ocupat decît superficial de opera lui Caragiale. Tot pe linia mijloacelor de tipizare, interesante sînt și observațiile lui Gherea asupra numelor pe care le au eroii lui Caragiale, ca și cele privind tehnica lui teatrală, atrăgînd atenția asupra numeroaselor paranteze cu care e presărat textul pieselor lui, pentru a indica în modul cel mai minuțios nu numai jocul de scenă dar și mimica personajelor. Gherea este acela care, împotriva criticii burgheze, a arătat valoarea dramei „Năpasta“. Discuțînd insuccesul de la premieră al piesei, Gherea afirmă că una din pricinile de căpetenie ale căderii „a fost nepriceperea simțimintelor țărănimii noastre“ de către un public format în majoritate din „surtucari“ care „neagă țărănimii simțimintele omenești“, care reduc sufletul țărănilor la cîteva fraze stereotipe, interpretînd sobrietatea lui în vorbă ca un semn de cumplită sărăcie spirituală. Acestei interpretări dușmănoase, Gherea îi opune „bogăția, adîncimea, complexitatea simțimintelor“ din „acel monument superb și genial care se cheamă poezia populară“. E deci un merit al lui Caragiale că, pentru a înfățișa procese de mare tensiune dramatică, a adus

pe scenă țărani. Pentru a sublinia acest merit, Gherea protestează împotriva „quasi-artei“ care aduce pe scenă „quasi-țărani“ frumoși, estetic îmbăcați, strigînd ura, vivat, adică țărani de carnaval. „*Ar fi vremea — spune criticul — să se pună capăt acestei farse de prost gust, falsă din punctul de vedere artistic, crudă și monstruoasă din punctul de vedere moral; ar fi vremea ca scriitorii de talent să zugrăvească țărănimea romînă, așa cum este ea, în marea ei mizerie și în imensa ei suferință*“. Deși Caragiale n-a urmărit prin „*Năpasta*“ să ne zugrăvească viața țărănească, ci desfășurarea logică a unor puternice sentimente ome-nești, generale tuturor oamenilor, totuși el a făcut un pas în această direcție, un pas spre adevăr. Vaietele lui Ion din „*Năpasta*“ sînt „*un ecou dureros al acelorași vaiete care ies din milioane de piepturi țărănești, frați de suferință ai lui Ion*“. Iată de ce Gherea consideră pe Caragiale „*unul din cei dintîi care pe scenă a ridicat un colț mic de pe mările suferințe țărănești*“.

Cu toate numeroasele lor observații juste și subtile, cu toată căldura de care sînt străbătute, studiile lui Gherea despre Caragiale nu reprezintă, totuși, replica pe care ar fi trebuit s-o dea critica stiințifică încercării junimiste de a falsifica opera marelui satiric. Nedepășind anul 1890, aceste studii nu îmbrățișează activitatea lui Caragiale dela „*Mofitul romîn*“ și nici nu iau în considerare atitudinea lui atît de semnificativă față de evenimentele de la 1907.

Dar aceste studii scot în relief faptul că Gherea n-a înțeles înseși condițiile istorice care au determinat conținutul operei lui Caragiale. De aceea el n-a putut defini adevăratul obiectiv al necruțătoarei satire, perspectiva ei; n-a putut preciza în mod just funcția socială a artei lui Caragiale. Cauza trebuie căutată în influența directă pe care a exercitat-o asupra lui putreda teorie, de esență burgheză, care l-a dus la acea gravă subapreciere a dezvoltării și capacității de luptă a forțelor revoluționare din țările înapoiate. Pentru Gherea, în revoluția de la 1848, burghezia romînă a fost inexistentă. „*Acei care au introdus instituțiunile liberalo-burghize la noi, — spune el în introducerea la studiul despre Caragiale, — printr-o luptă eroică, erau toc-*

mai fiii clasei privilegiate, o pleiadă de tineri culți și generoși, iar burghizeimea a început să se dezvolte mai tîrziu ca un rezultat al introducerii instituțiunilor europene“. Ducînd pînă la capăt susținerea lui, — în flagrantă contradicție cu concepția justă a raportului dintre bază și suprastructură și, în genere, cu propria lui poziție materialistă din critica literară, — Gherea face această afirmație: „*În occidentul Europei, instituțiunile moderne, întocmirea socială modernă, e o creațiune a burghizimii; la noi invers: burghizeimea, puterea și cultura ei sînt creațiuni ale instituțiunilor*“. Această „*diferență fundamentală*“ a produs niște „*anomalii speciale țării noastre, niște anomalii necunoscute, altele decît ale occidentului Europei*“. De aici, „*multă nepricepere, schimonosiri, falsificare a instituțiunilor și culturii europene din partea celor nepricepuți, falsificarea și exploatarea acestei culturi și acestor instituțiuni din partea celor mai pricepuți și mai necinstiți*“.

Cu alte cuvinte, socotind că la noi n-a avut loc o revoluție burghizo-democratică, prin care s-au impus o serie de reforme politico-sociale, Gherea accepta, în fapt, teoria junimistă a formelor fără fond, importate din apus, revoluția burghizo-democratică urmînd a avea loc abia în viitor și anume sub conducerea burgheziei. În consecință, el nu vede trădarea din partea majorității burgheziei romînești, adică, în exprimarea lui Gherea, din partea majorității acelora dintre „*tinerii generoși care au introdus la noi formele sociale moderne*“, dar care au pactizat foarte repede cu moșierimea realizînd „*monstruoasa coaliție*“; el nu vede, deci, în mod just alunecarea burgheziei pe povîrnișul reacționar și, ca atare, nici procesul care a dus la pseudo-democrația ale cărei forme le demască și le combate satira lui Caragiale.

Cu o asemenea concepție, fundamental greșită, nu e de mirare că în studiul despre Eminescu Gherea deplînge faptul de a găsi printre cei satirizați în „*Scrisoarea a III-a*“ și pe C. A. Rosetti, „*care și-a jertfit viața pentru a lucra la regenerarea țării*“, — spune criticul, nedîndu-și seama că personajul care prin atributele lui fizice amîn-tea figura lui Rosetti făcea toluși parte din galeria burghizo-moșierească de poli-

ticieni demagogi pe care Eminescu o ura tot atât de profund ca și Caragiale. Față de autorul „Scrisorii pierdute“, însă, confuzia lui Gherea e mult mai grea de consecințe. Ea constituie o serioasă greșeală ideologică a acestui studiu și cîntărește greu — în sens negativ — în ansamblul întregii opere critice a lui Gherea. Greșeala aceasta apare cu atât mai evidentă cu cît el, în analiza propriu-zisă a comediilor lui Caragiale, sezisează de cele mai multe ori în mod just mecanismul social al personajelor și unora le trasează perfect traiectoria de ascensiune tipic burgheză, ca în cazul treimii Dumitrache-Chiriac-Spiridon. Dar el se situează pe o poziție ideologică total greșită tocmai în punctul care trebuia să marcheze deosebirea, contradicția fundamentală, între critica științifică și critica metafizică: atunci cînd încearcă să explice origina „anomaliilor“ satirizate de Caragiale, atunci cînd, adică, încearcă să determine condițiile istorice care le-a generat. E limpede că de pe o asemenea poziție criticul nu putea vedea adevărul obiectiv al acestei satire și nici eficiența ei.

De aceea, ca un reflex al aceleiași grave greșeli de orientare, Gherea afirmă că „*d-l Caragiale e indiferent în materie de politică socială... ceea ce scade, în parte, însemnătatea satirei sale*“, — afirmație contrazisă profund de întreaga activitate a marelui satiric și de însăși corespondența pe care acesta a purtat-o cu criticul. Gherea n-a înțeles că I. L. Caragiale avea un ideal politic, — lipsit de o formulare precisă, dar valabil, creator, — și că numai datorită acestui ideal, opera lui putea constitui o atât de fățișă acuzare împotriva regimului burghezo-moșieresc, că numai astfel se putea explica largul ei ecou în rîndurile maselor populare care o considerau pusă în slujba luptei lor.

★

Dintre studiile consacrate marilor noștri clasici, cel despre Coșbuc¹⁾ are cel mai mare procent de valabilitate. Prin el transpare puternica dragoste a lui Gherea

pentru popor, pentru sufletul popular, pentru optimismul robust al țărănimii noastre, atât de strălucit ogindite în opera poetică a lui Coșbuc. Conținutul realist, tonic, al acestei opere l-a atras în mod deosebit pe Gherea, care a dat astfel unele din cele mai izbutite pagini din opera sa critică.

Gherea este cel dintîi care a afirmat valoarea operei lui Coșbuc. În 1897, cînd și-a publicat studiul, apăruseră (respectiv în 1893 și 1896) cele două culegeri de „Balade și idile“ și „Fire de tort“. Cu toate acestea, criticul constată că deși acum nimeni nu mai îndrăznește să nege marele talent al poetului, totuși prețuirea de care se bucură e încă foarte departe de cea pe care ar merita-o. Însuși conținutul operei lui Coșbuc, viața pe care ea o zugrăvește, faptul că oglindește „*nu sentimente convenționale, ci adevăratele sentimente omenești iar în admirabilele balade răsare citeodută însuși sufletul poporului*“ apăreau ca străine pentru cititorul „*blazat, pesimist, rafinat*“. Pe de altă parte, oficialității junimiste îi repugna realismul robust al lui Coșbuc, așa cum îi repugnau „țărăniile“ lui Creangă. E ceea ce se vede în aprecierea — mai mult decît zgîrcită — a lui Titu Maiorescu, făcută nu la începutul carierei literare a lui Coșbuc, ci în 1898, adică după ce apăruseră bună parte din operele lui cele mai valoroase și după ce însuși Gherea publicase studiul său atât de convingător. Citită astăzi, o asemenea apreciere ne scandalizează. „La deplina formare nu a ajuns Coșbuc și nu credem că va ajunge vreodată“, afirmă criticul junimist. „Coșbuc are prea puțină cultură generală... De aceea... adeseori diformități, lungimi și repetiții, chiar în mult prețuita „Moarte a lui Fulger“, de aceea și pericolul „cliseului“. Se vede că-i lipsește varietatea cunoștințelor și cea neobosită și nemiloasă cizelare care transfigurează pe cei pătrunși de sfințenia formei“.

Cu totul alta e atitudinea lui Gherea. Pentru el, „*Coșbuc în poemele pînă acum publicate a arătat un talent foarte mare de rapsod român*“. În cele peste 150 pagini ale studiului sînt trecute în revistă principalele aspecte ale poeziei lui Coșbuc,

¹⁾ „*Poetul țărănimii*“, în vol. III din „*Studii critice*“.

valorificată în originalitatea ei tematică și artistică, prin prisma realismului critic.

Nimic nu putea contribui mai mult la definirea personalității artistice a poetului țărănimii, decât raportarea lui la opera lui Eminescu care domina epoca. E tocmai ceea ce face Gherea care compară poezia „Noapte de vară”, considerată pe drept cuvânt *„caracteristică întregii creații a lui Coșbuc”*, cu „Seara pe deal”, ambele cu subiect și multe imagini comune, dar cu o izbitoare deosebire în ce privește tratarea. *„Poezia lui Eminescu e dureros de melancolică, a lui Coșbuc e senină și plină de viață”*. Acest contrast e și mai izbitor în poezia erotică a lui Coșbuc. Criticul are o cuprinzătoare definire a bogăției sufletești pe care o exprimă această poezie. *„Gama toată a iubirii, de la prima trezire abia simțită a dorului zglobiu, pînă la disperarea ibovnicei înșelate, de la gumele nevinovate ale copiilor care nu știu încă bine ce-i dragostea, pînă la pasiunea adîncă — toate sînt zugrăvite de Coșbuc. Și această bogată gamă a iubirii e redată cu atîta sonoritate, claritate, relief, putere și adevăr, încît noi cu puțină simpatie și trudă a imaginației putem împlini intervalele între aceste note deosebite țesînd un mare roman de la țară”*. Și Gherea intră în complexul acestui roman, analizînd o întregă serie de poezii: „La oglindă”, „Pe lîngă boi”, „Dragoste învrăjbită”, „Cîntecul fusului”, „Fata morarului”, „Fata mamei”, „Nu te-ai priceput”, și altele. El face interesante observații de conținut și de formă, unele de o rară finețe, ceea ce marchează însuși progresul realizat de critic în mînuirea valorilor estetice, îmbogățirea propriei experiențe pe drumul însușirii măestriei critice. De unde în studiul despre Eminescu te izbesc destule stîngăcii, multe provenite dintr-un fel de transpunere mecanică a teoriei la practica literară, în studiul acesta Gherea apare stăpîn pe tehnica analizei literare, care, la acea dată, nu oferea exemple la nivelul celei din „Poetul țărănimii”.

Gherea știe să scoată la iveală pe lîngă sinceritatea și sănătatea morală a poeziei de iubire, așa cum o zugrăvește Coșbuc, și diversitatea de sentimente a eroilor săi,

complexul de manifestări prin care este exprimată o adevărată bogăție de nuanțe sufletești. Căci criticul nu consideră poezia lui Coșbuc cu prejudecata clasei exploatare asupra poporului. El nu confundă modalitatea directă, sinceră, impulsivă de exprimare a unui sentiment, cu sărăcia sufletească. Dimpotrivă, el pune în valoare gingășia și grația fetei din poezia „La oglindă”, subliniind, de pildă, nu numai cu cîtă prospețime dar și cu cîtă delicatețe exprimă ea mulțumirea pentru propria-i frumusețe. Ea nu se exprimă direct, ci *„se admiră indirect prin admirația mamei sale; ea nu e atît de mulțumită de frumusețea sa, cît de mulțumirea mamei care are o față așa de frumoasă iar nouă ni se sugerează în afară de simțămîntul de simpatie pentru față și simțămîntul duios de mamă care învăluie și soarbe cu ochii iubitori trupul frumos și tremurător de viață al fetei”*.

O analiză plină de adîncime face criticul poeziei „Dragoste învrăjbită” unde *„nu mai e zugrăvită iubirea de abia simțită”,* ci *„violența sentimentelor unui copil al naturii, crescut sub cerul liber al munților născădeni, puternic în iubire și în ură”*. Dragostea nefericită este analizată în „Cîntecul fusului”, care e *„un adevărat plîns, încît versurile înseși par a plînge”* și în care, *„printr-o simpatie fierbinte pentru biata față, poetul însuflețește natura întregă și o face să cînte și să plîngă împreună cu fata nenorocită”*. Analiza baladei erotice „Crăiasa zînelor” prilejuiește lui Gherea o nouă comparație cu Eminescu, în speță cu „Luceafărul”, cu care *„are oarecare asemănare”*. Studiind sensul și tonul psihic al acestor poezii, criticul observă că *„la Eminescu e mai multă gingășie, idealitate, umor iubitor în descrierea iubirii, la Coșbuc e mai mult simțămînt real de dragoste, de voluptate”*, pentru a conchide că *„nu sînt numai doi poeți deosebiți, dar sînt două mediuri speciale, două lumi deosebite, care se oglîndesc în versurile unuia și altuia”*.

De altfel, Gherea afirmă pe drept cuvînt că în ce privește modul cum e zugrăvită dragostea, este o mare deosebire între Coșbuc și toți ceilalți poeți romîni. Pe cînd aceștia *„vorbesc aproape exclusiv numai de propria lor dragoste, Coșbuc vorbește exclusiv de dragostea altora”*. El „e ma

obiectiv, mai impersonal" decât ceilalți poeți. O altă observație care evidențiază în plus realismul lui Coșbuc este aceea privitoare la modul cum „poetul țărănimii“ redă dragostea bărbătească: „dacă e aceeași gamă a iubirii, timbrul, nota psihică e alta“. Intre cele două iubiri e aceeași deosebire ca între situația femeii și a bărbatului la sat: „mai sficioasă, mai rezervată, mai supusă la fete; mai îndrăzneată, mai poruncitoare, mai triumfătoare, la flăcău“.

Gherea remarcă și o altă trăsătură proprie poeziei de iubire a lui Coșbuc: „chemarea neîncetată a mamei, călătoria la ea a unui scut împotriva vrăjmașului cumplit, a dragostei nefericite“, căci (așa cum a subliniat cu prilejul analizei poeziei „Fata morarului“) la țară, mai mult ca la oraș, refugiul către înțelegerea protectoare a mamei e unica simpatie și iubire pe care se poate rezema fata la restriște.

Altă preocupare a studiului o constituie modul cum poetul țărănimii zugrăvește natura. „In această privință, afirmă Gherea, Coșbuc n-are rival în literatura română“. Criteriul care-l duce la această afirmație este poziția scriitorului față de natură, poziție determinată de înșeși condițiile lui de viață, de experiența lui personală în raport cu natura. „Omul cult modern, iar proletarul cult și mai mult vede natura înconjurătoare din fereastra locuinței orășenești“ și chiar când o va vedea direct, în toată amploarea ei, sufletul lui, otrăvit de zbuciumul vieții, „nu va avea acea liniște sufletească trebuitoare pentru a trăi numai în intimitatea ei, nu va avea acea dezinteresare pentru a i se da cu totul și deci nici forța pentru a o evoca în creațiuni estetice“. Astfel s-ar explica, după Gherea, de ce poezia din epoca lui, „produsă de orășeni, de proletari culți, e eminentamente lirică și acest lirism, în mare parte, slujește numai la exprimarea propriilor simțăminte egoiste ale poezilor“. Nici chiar la Eminescu, natura nu e zugrăvită de hatîrul ei, „ci ea trebuie să servească ba ca un decor pentru o scenă de iubire, ba o expresiune a unor înalte simțiri și idei generale filozofice“ (așa cum e și la Vlahuță și O. Carp).

Deci numai poetul popular este pus în condiția cea mai prielnică pentru a zugrăvi natura: „ea îi excită iubirea, recunoștin-

ța, admirația, frica și groaza, stăpînindu-i sufletul și imaginația și creînd deci toate elementele necesare pentru relația estetică între el și natură“. De aceea, cînd Eminescu „a voit să vorbească de natură pentru ea însăși... s-a inspirat de la țărănime, a imitat, în parte chiar a transcris poezia populară, cum e: „La mijloc de codru des“, „Ce te legeni codrule?“». Argumentația lui Gherea, deși măcar parțial abuzivă în ce privește incapacitatea majorității poezilor culți de a simți amplu și de a reda artisticeste natura, reușește să demonstreze că „e natural ca și Coșbuc, născut și crescut în mediul țărănesc, fiind deci un poet țărănesc, să zugrăvească cu predilecție natura și s-o zugrăvească cu toată puterea pe care i-o dă marele său talent“, la el iubirea de natură pîrînd „a fi mai mare chiar decît cea erotică“. Și Gherea, analizînd mai multe poezii, printre care „Vestitorii primăverii“, „Vara“, arată că iubirea de natură pătrunde atît de mult sufletul poetului, încît îl face să se reverse cu efuziuni lirice. Peisajul sătesc din poeziile „Iarna pe uliță“ sau „In miezul verii“ este pus în valoare de analiza criticului care afirmă, întemeiat, că „în creațiunea lui Coșbuc natura trăiește, îi simți pulsul bătînd cu tărie“, pentru ca, referindu-se apoi la alte poezii ale acestuia, să observe că natura nu servește numai de ramă frumoasă pentru tablourile vieții vesele, ci și de cadru întunecat, sinistru, pentru o tragedie înfiorătoare, ca, de pildă, „Regina Ostrogoților“. Subliniind măiestria cu care cîntă poetul natura, Gherea nu se reține totuși de a nu observa că de multe ori natura ocupă, în poeziile lui Coșbuc, planul întii, acolo unde ar fi trebuit să-l ocupe pe al doilea și că uneori se întîmplă ca rama să fie mai prețioasă ca tabloul însuși. Observația este pe cît de îndreptățită, pe atît de fină. Ea trebuie legată de aceea în care afirmă că în unele tablouri ale naturii descrise de Coșbuc „oamenii înșiși joacă un rol supus, ei nu sînt centrul și scopul naturii și creațiunii, ci o parte din natură, cîte odată un mijloc de a o zugrăvi“. Este semnificativă poziția ideologică a criticului — pentru care omul trebuie să fie centrul oricărei opere de artă, natura fiindu-i subordonată.

În studiul lui despre „poetul țărănimii“, Gherea a ridicat la un înalt nivel tocmai critica analitică, adică aceea care intră mai mult în sfera noțiunii de creație. Integrarea într-o problematică, modul cum sînt puse în discuție anumite aspecte ale operei artistice, — iată ceea ce constituie suportul și condiția acestui înalt nivel. Un exemplu ni-l oferă analiza celor două mari poezii ale lui Coșbuc: „Nunta Zamfirei“ și „Moartea lui Fulger“. Gherea începe printr-o serie de utile considerații asupra eposului popular, relevînd că toate plămăuirile fantastice ale poporului nu fac decît să oglindească într-un fel sau altul reala viață a țaranului: „*astfel, un crai sau împărat, în baladele sau poveștile populare, va fi tot un fel de țaran, mai bogat, mai puternic, dar în sfîrșit tot un țaran*“. De unde concluzia că „*acestei imposibilități a fanteziei de a se depărta prea mult de viața reală, datorăm faptul că din creațiile fantastice ale țărănimii, oricît de mărite ar fi proporțiile și oricît de capricioase ar fi combinațiile, putem să ne reconstituim viața țaranului care le-a produs*“.

E deci ușor de înțeles cît de mari sînt dificultățile unui poet cult care ar vrea să scrie o baladă populară țărănească. În raport cu această însușire de bază a creației populare, o asemenea inițiativă constituie o adevărată piatră de încercare pentru un creator cult și, de obicei, opera lui nu reușește tocmai esențialul: să oglindească realitatea, viața țărănească¹). Făcînd această constatare, Gherea afirmă apoi că „*în „Nunta Zamfirei“, Coșbuc a învins în chip strălucit toate aceste greutăți: aici e o adevărată nuntă țărănească, numai proporțiile îi sînt mărite, — mărite pînă la dimensiuni epice, — prefăcînd-o astfel într-o epopee a nunții țărănești*“. Criticul demonstrează cît de bine este ancorată creația poetului în psihologia populară, cît de tipice sînt manifestările mării mulțimi de personaje care întruchipează lumea țărănească în ce are ea mai caracteristic.

1) În această privință, v. și articolul „*Dl. Brociner ca descriitor al vieții țărănești*“ (în „*Studii critice*“ I) prin care Gherea se ridică împotriva idilismului, precum și articolul (din „*Studii critice*“, V), „*Țăranul în literatură*“.

În zugrăvirea ei, poetul are o excepțională putere de plasticizare, criticul atrăgînd atenția asupra dificultății de a reda o imagine în mișcare, dar afirmînd totodată: „*Poporul român în poeziile sale a arătat că posedă această însușire și a dat-o în dar poetului său Coșbuc*“. Afirmăția pune în valoare nu numai marele talent al poetului țărănimii, dar și faptul că el își trage seva direct din creația populară, — ceea ce Gherea indică încă de la începutul studiului cînd situiază pe scriitor în condițiile lui geografice și istorice.

În ce privește „Moartea lui Fulger“, e de remarcat că Gherea ține să rectifice impresia de pesimism, pe care o lectură superficială o poate lăsa asupra cititorului. El susține că, dimpotrivă, concepția de viață a poporului nostru „*e optimistă, sau în orice caz mai mult optimistă decît pesimistă*“. Cum se explică, totuși, unele accente pesimiste din această operă a lui Coșbuc? Prin aceea că „*o întîmplare extraordinară, cum e o nenorocire mare, neașteptată și neobișnuită, răstoarnă pentru moment filozofia țaranului, tot cu atîta ușurință ca și pe a orășanului*“. Înțelepciunea poporului, filozofia lui de viață învinge însă aceste explicabile manifestări trecătoare. Viața e o luptă, — așa cum o spune bătrînul sftenic cu „*liniște și hotărîre*“, cu „*convingere adîncă*“, în „*versuri săpate în piatră*“.

Ocupîndu-se de „*minunata rapsodie*“ „*Doi-na*“, Gherea o compară cu alte două doine: cea a lui O. Carp și cea a lui Eminescu. Pe una o găsește vagă, pe cealaltă, — chiar dezbrăcată de partea reacționară, — falsă. A trebuit să vie un poet țaran — spune criticul — ca să ne arate adevăratul înțeles și însemnătatea doinei, — „*expresiune a întregii vieți necăjite țărănești, de la frageda copilărie, cînd e aruncat să plîngă între căpițele de fîn, pînă la moarte în bordeiul umed și întunecat*“. „*Sărăcia, lipsa de pămînt, birul, claca, miliția și apăsarea de veacuri, apăsare nu numai de străini, dar, și mai ales de clasele dominante de același neam*“ — iată durerile pe care le-a deslușit Coșbuc în „*Doi-na*“ lui, care „*nu e numai o creație de mare valoare, dar e cea mai națională dintre creațiunile poetice romîne*“. Această apreciere a lui Gherea nu pare de loc exa-

gerată, dacă știm că „Doina“ a apărut în 1895, la puțină vreme după răscoalele țărănești din 1894, așa dar ca o expresie din cele mai vii a suferințelor poporului dar și a hotărârii lui de luptă.

Dacă „Doina“ e „cea mai națională“ din literatura noastră, „Noi vrem pământ“ e „una din cele mai revoluționare din toate literaturile“. Analiza acestor două poezii, așa cum o face Gherea, constituie una din cele mai puternice demonstrații a tendințiozității artei, a valabilității estetice pe care o capătă opera militantă prin profunda ei semnificație socială, prin vibrantul ecou pe care-l stârnește în inima celor cărora se adresează. Artist cinstit, Coșbuc redă viața adevărată: de aceea, în poezia lui apare antagonismul de neîmpăcat, sălbatica luptă de clasă. „În „Noi vrem pământ“ — spune Gherea — nu mai sînt romîni, nu mai sînt copii ai aceleiași nații — sînt două nații deosebite, care se luptă și se urăsc de moarte: e nația clasei dominante de la orașe și a clasei dominate de la sate“.

Cu asemenea ascutime apreciază promotorul criticii științifice acest poem a cărui forță demascatoare, al cărui potențial agitator, al cărui strigăt de revoltă au înspăimîntat clasele exploatare.

„Noi vrem pământ“ a marcat totodată și adîncă prăpastie dintre cele două atitudini ale criticii literare. „Se refuză primirea“, — a scris Maiorescu pe revista în care se tipăriseră incandescențele versuri ale lui Coșbuc. Era un verdict al unui dușman, dar totodată și manifestarea unei practici de struț

În schimb pentru Gherea „Noi vrem pământ“ constituie un mare eveniment în literatura noastră, o culme a poeziei militante, o confirmare din cele mai puternice a concepției despre artă promovată de clasa muncitoare. Gherea subliniază că însăși modalitatea și perfecția artistică a poeziei este condiționată de caracterul ei militant, tendențios: „E energia sălbatică, sufletul puternic, care dă acestei poezii un adevărat caracter epic“.

Puternicul realism al lui Coșbuc e urmărit de Gherea și în alte poezii ale acestuia. Criticul observă just că poetul vede războiul cu ochii soldatului, că nu face paradă de sentimente războinice;

el îi aprobă poziția față de trecutul istoric, pe care nu-l idealizează, — de aceasta ferindu-l „nu numai talentul său — un talent care vede peste tot adevărata și reala față a lucrurilor — dar și condițiile în care s-a dezvoltat acest talent“.

Abordînd unele probleme de măiestrie artistică, Gherea reușește să introducă pe cititorii săi chiar în centrul procesului de creație poetică. Discuția în jurul procedeu'ni poetic al personificării este, în genere, bine condusă, deși nu lipsesc nici notele distonante ale unei analize mai puțin subtile, mai puțin fine. E vorba de poezia „Prahova“, unde Gherea pare a nu înțelege întru totul farmecul acestei personificări realizate de Coșbuc, găsind nereușită tocmai una din strofele care exemplifică mai pregnant procedeul. Totuși, rezerva aceasta a criticului nostru e de parte de obtuzitatea lui Maiorescu, care în numele conformității cu realitatea, respingea însăși noțiunea imaginii artistice. De altfel, la Maiorescu critica analitică lipsește aproape cu desăvîrșire.

Nu ne putem îngădui să abuzăm și mai mult de citate, pentru a demonstra pătrunderea cu care criticul definește dominantă personalității artistice a poetului țărănimii. El observă marea putere de obiectivare și de tipizare a lui Coșbuc, pe care o numește „obiectivism artistic“. Stilistic, acesta se manifestă „în imagini concrete, reale, imagini auditive și mai ales vizuale“, spre deosebire de poezii moderni, eminescieni, la care exprimarea ideilor și sentimentelor prin artă este — spune Gherea — vagă, nehotărîită, luînd aspectul unei „simbolizări“, — ceea ce „nu există în creațiunea poetului țăran Coșbuc“, la care între imagine și ceea ce trebuie ea să exprime e totdeauna o deplină armonie.¹⁾

Enumerînd caracterele specifice creației

¹⁾ Observația aceasta trebuie coroborată cu aceea din „Artiștii proletari culți“, unde, după ce vorbește de stilul „trudit și neliniștit“ al lui Vlahuță, de stilul „confuz“ al lui O. Carp, atrage atenția că „acei lipsiți de talent sau inzestrați cu o putere neîndestulătoare pentru exprimarea atîtor doruri și gândiri deosebite și vage, în desperare de cauză vor alerga la un fel de telepatie poetică, — la simbolism colorit (sic) sau decadent“.

lui Coșbuc : „sănătate, hotărîre, seninătate, liniște și echilibru sufleteș, firescul, obiectivismul artistic, zugrăvirea prin imagini concrete, materiale, plastice, identice cu ceea ce trebuie să însemne“, Gherea le consideră „caractere ale clasicismului“, spre deosebire de „neliniștea, dezechilibrul sufleteș, nesiguranța, vagul, spiritualizarea imaginilor, simbolizarea etc.“, — considerate „semne tipice ale romantismului“. Generalizarea aceasta este desigur pripită și cam simplistă. Exclusivismul ei este resimțit de însuși Gherea care, spre sfârșitul studiului, observă că, de pildă, în „Doina“ conținutul, în loc de a fi tratat „în sens epic, clasic“, e tratat „în parte romantic“¹⁾. Pe de altă parte, într-o serie de poezii, printre care „Pe deal“ — din cea de a doua fază a dezvoltării poetului — Gherea observă caractere eminesciene: melancolie, descurajare. Aceasta îl face să vadă posibilă „o sinteză superioară, o creațiune artistică care să nu fie nici una nici alta“²⁾. „dar să conțină totuși într-o armonie superioară calitățile și ale unuia și ale altuia“³⁾. El recomandă sinteza aceasta ca „idealul spre care trebuie să meargă Coșbuc“.

E greu de spus dacă Gherea însuși realiza limpede imaginea evoluției lui Coșbuc, dar în această recomandare credem că s-ar putea bănui năzuința criticului spre o poezie de largă respirație, în care să fie exprimată — așa cum spune el — „durerea socială“, o poezie de puterea analitică și de adîncimea celei eminesciene, dar fortificată cu acea bărbăție proprie lui Coșbuc, care în exprimarea ideilor înalte ar introduce mai multă viață concretă și reală.

Creația ulterioară a lui Coșbuc a îndreptățit, măcar în parte, sensul recomandării lui Gherea, care a căpătat astfel însușirea unei previzuni critice. Poezii ca „Pentru libertate“ sau „Poetul“ constituie o vie mărturie a profundeii comunități de sentimente

și de năzuințe cu poporul⁴⁾, confirmînd pe deplin puternicul, trainicul caracter al acestei bogate creații literare.

★

Studiul despre Al. Vlahuță completează seria consacrată marilor noștri clasici. Valoarea lui stă în aceeași grijă a lui Gherea de a pune în lumină caracterul progresist al creației poetului; pe de altă parte, în definirea personalității poetice a lui Vlahuță, prin raportare la Eminescu. Studiul făcut de Gherea asupra primei culegeri de versuri a poetului (din 1887) a constituit, de asemeni, cea dintîi explicare temeinică a conținutului profund social, critic, al poeziei lui Vlahuță, valorificată astfel după criteriile științifice. Poziția lui Vlahuță din „Liniște“ este cuprinzător analizată în tematica ei, care scoate atît de plastic la iveală condiția artistului în societatea burgheză, suferințele și amărăciunea lui în acest mediu descompus, dușmănos artistului cinstit, neprielnic creației lui.

Explicația data decepționismului pune accentul pe nedreapta orînduire capitalistă care duce la revoltă dar și la deznădejde. Însușirile operei lui Vlahuță sînt văzute și prețuite în lumina realismului critic. Păcat însă că Gherea, ca și în cazul lui Caragiale, nu s-a preocupat în continuare de evoluția lui Vlahuță, care a dat apoi vîgurosul poem „Unde ni sînt vișătorii“ și celebra poezie „1907“, care reprezintă o culme în opera acestui scriitor. De aceea unele aprecieri ale criticului asupra poeziilor din prima lui culegere ne apar mai mult sau mai puțin exagerate. Astfel, este, de pildă, aprecierea asupra poeziei „Ce dor“, despre care Gherea afirmă că, alături de „admirabilele sonete ale lui Eminescu“, ea cuprinde „cea mai adîncă și pătrunzătoare (analiză sufletească) din cîte s-au făcut în literatura romînă“⁵⁾.

★

1) V. și articolul „Ceva despre clasicism și romantism“ din „Studii critice“, II, precum și considerațiile asupra celor susținute de Gherea din „Alte cercetări critice și filozofice“ ale lui H. Sanielevici.

2) Adică nici clasică, nici romantică.

3) Adică și ale lui Coșbuc și ale lui Eminescu.

4) „Sînt suflet în sufletul neamului meu — Și-i cînt bucuria și-amarul“, — spune Coșbuc în poezia „Poetul“.

5) Forma operei critice a lui Gherea nu este, desigur, desăvîrșită. Primele lui studii, mai ales, suferă de unele inadvertențe stilistice, au o exprimare adeseori greoaie, nu totdeauna clară, pe-alocuri vulgarizatoare. Pe măsură ce criticul își a dîncește expe-

Opera critică a lui Gherea solicită pe multe planuri atenția cercetătorului. Ea prezintă încă multe aspecte, care merită a fi studiate. Astfel, un viu interes stârnește lectura cuprinzătorului articol intitulat „D. Panu asupra criticii și literaturii”¹⁾, unde Gherea face judicioase considerații, între altele asupra cauzelor care au împiedicat o mai puternică dezvoltare a literaturii noastre. În același articol, fiind vorba de literatura contemporană criticului, citim cu emoție această apreciere: „finăru care scrie sub pseudonimele Tomșa sau A. Toma are talent și mult talent”, — ceea ce demonstrează nu numai însușirea de a descoperi talente dar și curajul de a le promova și stimula, fără teama de a fi desmințit, — însușire în general rară criticilor literari din toate timpurile, inclusiv ale noastre.

Asupra lui Turgheniev și Șevcenko, asupra curentelor decadente, asupra simbolismului, asupra naturalismului, asupra limbii literare, asupra traducerilor și înrîuririi lor, Gherea și-a spus de asemeni — în studii ample sau în simple articole, — cuvîntul. E o activitate prodigioasă,

riența, limba și stilul studiilor sale devin mai îngrijite. Astfel este, de pildă, studiul despre Coșbuc raportat la cel despre Eminescu. De remarcă că stilul lui Gherea a fost calul de bătaie al tuturor detractorilor lui. De aceea se cuvine relevată poziția criticului Perpessicius care, acum 25 de ani, în articolul „Răsfoind pe Gherea” integrat în „*Dictanda divers*”, I, 1940) făcea această apreciere: „Ori cite cusururi formale și ori cită zgură stilistică am întâlni în scrierile lui Gherea, judecățile lui critice nu sînt mai puțin sănătoase și multe din ele tot pe atît de valabile și astăzi. Eminescu, Caragiale, Coșbuc au format obiectul unor întinse studii din partea lui Gherea”, aflînd în critica lui „un înțelegător din cei mai prețioși”. Și după ce actualitatea lui Gherea era subliniată și în legătură cu alte probleme „secundare sau anexe literaturii”, Perpessicius aprecia că în scrisul lui Gherea (opus rigidității de „smoking maiorescian”) se pot afla „pagini calde, emotive, spirituale, față de care și cea mai aromată dintre perioade nu poate nimic”, — încheind că „întreaga lui operă critică l-a încetățenit... în rîndul marilor scriitori romîni”.

1) În vol. III din „*Studii critice*”.

caracteristică unui militant pasionat pentru adevăr, convins de rolul literaturii — și, ca atare, al criticii literare — în viața societății și în lupta pentru transformarea ei.

Tot ceea ce Gherea are pozitiv, valabil în critica literară este reflexul unei juste orientări ideologice și politice, — axată pe concepția materialismului istoric, sprijinită pe ideile estetice ale democraților-revoluționari ruși, militînd pentru realism, oglîndind concepția despre artă a clasei muncitoare. Astfel înarmat, în activitatea pe tărîmul criticii literare el a combătut cu succes concepția ideologilor reacțiunii în frunte cu Maiorescu. Gherea, care a scris mișcătorul articol „Artiștii-cetățeni”, a prefigurat imaginea „criticului-cetățean” din zilele noastre. Confuziile și greșelile din critica lui literară se datoresc în primul rînd înrîuririi concepțiilor sale politice oportuniste. Astfel se explică erorile în interpretarea unor opere și în special a operei lui Caragiale, faptul că a subestimat rolul literaturii în lupta revoluționară, concretă a clasei muncitoare, ca și împăciutorismul și liberalismul practicat de el la „Contemporanul”, unde a îngăduit publicarea a numeroase scrieri sentimentale, de filieră mic-burgheză, unele chiar cu aspecte decadente.

Îngustimile orizontului lui literar ca și unele conexiuni mecanice, simpliste, între fenomenul literar și factorul economic, se datoresc nu numai condițiilor obiective în care și-a exercitat activitatea, dar și faptului că a neglijat complexitatea fenomenului social.

Desigur că contribuția lui critică ar fi fost infinit mai eficientă, rezultatele activității lui în domeniul literar infinit mai rodnice, dacă în concepția lui ideologică nu s-ar fi strecurat ideile profund greșite care l-au împiedicat să-și forjeze o conștiință consecvent revoluționară. Iată de ce astăzi, opera lui critică trebuie citită cu un ascuțit simț de discernămint, cu bucuria de a descoperi în ea atîtea mărturii viabile, cu ecou în actualitatea luptei noastre pe tărîmul literar, dar și cu probitatea unei necruțătoare atitudini față de tot ceea ce se abate de la această luptă.

SILVIAN IOSIFESCU

ÎNTRU TEHNICĂ ȘI TEHNICISM*)

O formă pe care o ia în unele piese îndepărtarea de adevărul obiectiv este complicarea artificială a conflictului. Complicarea, în aparență opusă simplificării, este, de fapt, echivalentă cu aceasta. Ambele procedee încearcă să „reconstituie” conflictele din viață, netezindu-le sau complicându-le tehnicist.

Despre tehnicism în dramaturgia noastră se poate vorbi în două sensuri foarte deosebite. Unul se referă la abuzul de termeni și probleme culese cu mai multă sau mai puțină competență din diferite domenii ale vieții, și care prin caracterul lor prea special rămân adesea enigmatice pentru spectator sau cititor. În al doilea înțeles, tehnicismul este tendința de a concepe ori de a aprecia piesa, aproape exclusiv în numele unei tehnici a teatrului, considerate izolat, în sine.

Cît privește primul înțeles al termenului, deși teatrul îngăduie mai puține detalii localizatoare ca romanul, precizarea cadrului concret în care se mișcă personajele și se naște conflictul e indispensabilă. Bine înțeles, cît timp nu devine etalare ostentativă a documentării, tendința spre aluziile frecvente la procese tehnologice ori la probleme economico-financiare, prezentate astfel, „încît fac publicul să caște,

iar pe specialiști să zîmbească”, cum scria Ilya Ehrenburg într-un articol mai vechi.

Se poate întîlni într-unele din piesele noastre un asemenea prisos de aluzii la diverse operații tehnice, care riscă să acopere conturul și relațiile dintre personaje. Adesea, spectatorul fără cunoștințe de specialitate, neînțelegînd nimic din conținutul tehnic al problemei care face să se ciocnească oamenii de pe scenă, acordă credit autorului și se străduiește să descifreze sensul general al conflictului. I se întîmplă cititorului sau spectatorului să se lovească de astfel de greutăți chiar în cele mai bune piese de-ale noastre. În „Cetatea de foc”, el ajunge să participe la conflictul intens în care sînt antrenați membrii familiei Arjoca și soții Brebenar, sau soții Jemănar, după ce s-a trudit să priceapă mai exact greutățile și problemele în legătură cu șarjele.

În asemenea sens, tehnicismul se întîlnește în piesele noastre, dar rămîne o problemă secundară, destul de ușor de rezolvat. Nu se pot stabili baremuri, scriitorul trebuie să știe singur să aprecieze punctul de unde necesarele detalii concrete devin balast greu accesibil.

Mai dăunătoare, în măsura în care tinde să devină orientare greșită pentru unele articole critice, participări la discuții, sau pentru înșiși scriitorii — e cealaltă formă a tehnicismului.

Trebuie făcute unele precizări. „Asta e problema centrală a dramaturgiei noastre

*) Fragment din studiul „Eroi și conflicte în dramaturgia noastră contemporană”, sub tipar la E.S.P.L.A.

— piesele sînt prea bine scrise? — întreba cu prilejul unei discuții unul dintre dramaturgii noștri de frunte. E inutil să precizăm că nu un astfel de pericol ne paște. Este cert că dramaturgii noștri au de învățat multe din modelele pe care le întîlnesc în teatrul realist clasic și modern. Dar termenul tehnicism nu e echivalent cu măiestria și nici măcar cu tehnica, după cum psihologism nu înseamnă orice fel de analiză psihologică. Cînd respingi cultivarea tehnicii în sine, izolată de conținut, nu înseamnă că respingi sau minimalizezi problemele tehnicii teatrale. Ar fi o absurditate egală cu negarea importanței prozodiei pentru poeți sau a ortografiei pentru oricine ține un condei în mînă. Să combați efectul în sine nu înseamnă nici să negi că ar fi necesar ca piesele să fie cît mai atrăgătoare, mai „bine făcute” după cum se spune. În raportul său, Al. Kornciuc preciza: *„De ce oare componentele principale ale formei artistice — subiectul și fabula — de ce calitatea principală a piesei — elementul atractiv — sînt secundare pentru mulți dintre noi? Din această pricină se întîmplă ca piese sărace în conținut să atragă spectatorul mai mult de cît lucrările plictisitoare, cu subiecte puțin interesante, dar cu un bogat conținut de idei”*. Dar caracterul atrăgător nu poate fi recunoscut ca un scop în sine, în dauna adevărului conflictului și a caracterelor.

Cui i-ar trece prin minte să compună o bucată muzicală pentru un instrument oarecare fără să cunoască registrul optim, sunetele posibile sau cele interzise de însăși structura instrumentului? Scriitorul nu poate ignora tehnica teatrului -- regulile impuse de condițiile specifice ale scenei. Intrările stîngace, monologul interminabil, organizarea nepotrivită a acțiunii pe scene prea lungite sau neverosimil de precipitate, etc. etc. sînt erori de gramatică elementară a teatrului în care debutanții se încurcă adesea. Înșușirea unor asemenea reguli tehnice elementare e indispensabilă și în special, în experiența omului de teatru, a regizorilor și actorilor va găsi dramaturgul începător principalul sprijin. Bine înțeles, cu condiția ca această experiență să nu se reducă la strîmt practicism,

la dogmatizarea unor reguli aproximative, la frînarea îndrăzneții creatoare. Să nu uităm că la vremea lor, mulți au considerat teatrul lui Shaw sau Musset drept stîngaci și neteatrul. Trebuie totuși subliniat că îndrăzneții în orice artă trebuie să-i cunoască abecedarul.

Acestea sînt incontestabile, dar tehnicismul e altceva. El a apărut la noi prin interpretarea deformată a unei foarte necesare atenții acordate problemelor de măiestrie. Ridicîndu-se împotriva unor tendințe vulgarizatoare, care „analizau” opere artistice diferite mărginindu-se să enumere foarte general ideile cuprinse și vorbind absolut în același mod de o dramă, o poezie lirică sau un roman, unii critici și scriitori au confundat măiestria cu inventarierca tehnică, cu enumerarea procedurilor. Oricine scrie poezii sau vorbește despre poezie e dator să cunoască măcar regulile elementare de prozodie și sintaxă poetică. Dar pe cine-l poate mulțumi analiza măiestriei redusă la enumerarea felurilor de rimă, metru și ritm folosite, la descrierea tropilor? Așa procedau unele manuale din trecut, care pe multe și multe rînduri se extaziau asupra bogăției în metonimii și sinecdoco a cutărei poezii de Coșbuc sau Eminescu. Pentru o analiză a măiestriei, concepută științific, procedeul în sine e neutru, el poate fi folosit realist sau formalist, expresiv sau plat, convențional. Analiza efectivă a măiestriei discută ansamblul de procedee în măsura în care ele servesc sau nu transparenței conținutului în imagine artistică.

Și în discutarea operelor teatrale s-a manifestat confuzia dintre măiestrie și cercetarea procedurii tehnice izolat. Ea a luat forme felurite. S-a ocupat — după cum am spus — de procedeul și efectul scenic privit izolat, a făcut să persiste confuzii în privința raportului dintre text și spectacol și a dus la o concepție destul de neclară și foarte strîmtă asupra dramaturgicului, a specificului teatral. Aceste forme ale tehnicismului se întrepătrund, pornind toate de la confuzia dintre măiestrie și procedeul tehnic, care pînă la urmă poate duce la reapariția formalismului pe ușa din dos.

Unele exemple pot concretiza problema. Inițiativa lui Sică Alexandrescu de a-și

spune cuvîntul cu privire la unele piese ale noastre armerita să fie urmată și de alți oameni de teatru. Dar în cazul de față e izbitoră tendința de a discuta piesele în modul pomenit mai sus. Se face simțită această tendință în articolele publicate de Sică Alexandrescu în două numere succesive (11 și 12 pe 1954 din „Viața Romînească“), în acela referitor la „Torpilorul roșu“ de Vladimir Colin și, mai ales, în cel cu privire la „Arcul de triumf“ de Aurel Baranga („O nouă piesă valoroasă“).

Cea mai mare parte a articolului lui Sică Alexandrescu referitor la piesa lui Aurel Baranga cuprinde un rezumat amănunțit al acțiunii, întrerupt de foarte lungi citate. Observațiile critice sînt grupate aproape exclusiv în ultimele două pagini. Și ceea ce izbește la aceste observații e caracterul tehnic abstract. Cuvîntul de virtuozitate tehnică revine de mai multe ori. Astfel, articolul ne spune că „acțiunea (piesei) duce din surpriză în surpriză, remarcîndu-se prin permanenta ei noutate și prin virtuozitatea tehnică cu care e realizată“. Să constituie surpriza în sine o însușire a unei piese? Surprize găsim și la Gogol, Molière ori Caragiale, — și într-o piesă de investigație detectivă. Ar fi fost interesant ca articolul să arate dacă și în ce măsură surpriza contribuie în piesă la reliefaarea caracterelor, la intensificarea conflictelor. De asemenea, „cadrul acțiunii se restrînge la trei decoruri simple“, ceea ce e considerat ca un progres față de „Pentru fericirea poporului“ în care existau „șapte episoade cinematografice prezentate“. Ar fi fost interesant de urmărit ceea ce reprezintă în creația lui Aurel Baranga „Arcul de triumf“ față de piesa anterioară, cu tematică înrudită. Dar un asemenea elogiu cu privire la decoruri surprinde. Numărul mic al decorurilor are, de sigur, importanță practică pentru punerea în scenă a unei piese, dar el nu poate constitui un criteriu de ierarhizare artistică. Regula unității de loc a căzut, de multe secole, în desuetudine. Aprecierea e dezmințită și de „Faust“, și de întreaga operă a lui Shakespeare.

În sfîrșit, într-alt loc ni se spune că „o trăsătură de virtuozitate tehnică apare și în faptul că cei doi prototipi — Magda

și Ciolac — se ciocnesc, se luptă, se înving, fără să fie puși niciodată față în față de-a lungul piesei“. În ce măsură această trăsătură face mai expresiv conflictul, asta nu ni se spune și cititorul rămîne prea puțin convins de valoarea intrinsecă acordată procedului.

Faptul că articolul lui Sică Alexandrescu pomeneste doar foarte general — în introducere — despre conflictul piesei și că discută piesa mai mult pe procedee, izolate de conflict și de caractere, are mai multe inconveniente, ducînd la o limitare a aprecierii și la unele contradicții. Articolul nu relevă destul de adînc nici ceea ce e valoros, nici scăderile piesei. Prea puțin despre reușita remarcabilă pe care o constituie crearea unui caracter cum e colonelul Ciolac, șeful rafinat, crud și cinic al siguranței locale. Pe de altă parte, în observațiile critice făcute la sfîrșitul articolului, Sică Alexandrescu sezează cu acuitate unele inconsecvențe în construcția personajelor din „Arcul de triumf“, — inconsecvențe datorite tocmai unei predilecții pentru efectul scenic ce se simte în piesă. Remarcă astfel că „apelul pe care Magda îl adresează bătrînei Valeria Zapan în actul al treilea... ca să obțină o audiență la colonelul Ciolac și apoi să ducă un mesaj secret celor din convoi ca să împiedice încercarea lor de evadare este nemotivat, neexplicat prin ceea ce știm despre raporturile dintre cele două personaje“. Dar observațiile neaxîndu-se pe caracterele din piesă, nu discută în ce măsură sînt influențate aceste caractere. Aprecierea strict tehnică rămîne mărunțită și izolată.

În creația dramatică, un exemplu elocvent îl constituie contradicțiile piesei „Orașul în flăcări“ de Mihail Davidoglu.

În „Orașul în flăcări“, Mihail Davidoglu și-a propus să arate semnificația unui moment de cotitură pentru poporul nostru — momentul eliberării de sub ocupația fascistă — așa cum se răsfrînge în drumurile întretăiate ale unui grup de personaje foarte deosebite.

Într-un oraș dunărean, Tudorița Roșca, mama comunistului închis Vasile, Dumitru Roșca, fiul ei — activist, revoluționar și el — Raluca Caramfil, proprietăreasă și George, fiul ei, mare industriaș, apoi

Ioana, slujnică de 17 ani a Ralucai, și Gheorghiu, profesorul de muzică, sînt strînși laolaltă într-un adăpost, în timp ce trupele fasciste, în retragere, distrug sistematic orașul.

După cum se vede, dramaturgul a pășit pe o cale puțin bătătorită; deși folosit mai rar, procedeul de a înfățișa un grup de oameni cu poziții și mentalități opuse, izolați de restul lumii de un eveniment oarecare, e cunoscut. În literatura noastră, Mihail Sebastian l-a folosit atît în prelucrarea „Potopul“, care s-a reprezentat în dată după 23 August, cît și în „Insula“. Posibilitățile dramatice ale acestui procedeu sînt certe, dar ca orice procedeu scenic, el poate fi orientat în sensuri opuse — realist ori formalist. Poate servi — și de fapt a servit — existențialismului, pentru a exprima o neagră filozofie a singurătății și ostilității dintre niște oameni care închiși unii cu alții, trăiesc infernul. „Orașul în flăcări“ înfățișează însă oameni din clase opuse și dezvoltarea caracterelor, accelerată de ceea ce se petrece afară — merge pe linia dezvoltării claselor pe care ele le reprezintă. Spaima deposedării sprește îndirjirea industriașului și a proprietăresei. Pentru ei, trupele S.S. care, pe cale să părăsească orașul, îl distrug, reprezintă ultima garanție a dreptului de a exploata în tihnă. S-ar înțelege bine și cu anglo-americanii — „*Cu ei e altceva* — spune George Caramfil — *cu ei înțeleg pacea*“. Dar îi îngrozește apropierea armatei sovietice: află cu spaimă de gărzile muncitorești care pun stăpînire pe oraș. Pentru Tudorița ori slujnica Ioana, tot ceea ce constituie coșmarul Caramfililor e, efectiv, actul lor de naștere ca oameni liberi. Ei încep să vorbească răs-picat în fața „proprietarilor“. Și mama care încerca să-l roage pe Caramfil să-i cîștige intervenția, devine dîrză. Ioana, fata de șaptesprezece ani, care s-a visat învățătoare și a ajuns slujnică, strînge pentru gărzile muncitorești grenadele nemțești.

Astfel, în adăpostul anti-aerian, oamenii aceștia nu sînt rupti de lume, ca în „Potopul“, ci separați doar, și vuietul evenimentelor din afară pătrunde mereu pînă la ei. Pătrunde și prin prezența lui Dumitru,

fiul Tudoriței, comunist, conducătorul unui grup patriotic. Și presiunea întîmplărilor din oraș determină evoluția oamenilor de pe scenă. Spaima și ura Caramfililor îi face să abandoneze pînă la urmă și puținele convenții civilizate. Raluca, proprietăreasa, care-și cheltuia răutatea pe mărunțișuri, și fiul ei își vor smulge unul altuia caseta cu bijuterii. Pe de altă parte, Tudorița, zdrobită la început de asasinarea fiului ei Vasile, va găsi într-însa tăria de a lupta cu arma în mîna împotriva S.S.-iștilor.

„Orașul în flăcări“ arată deci cum se răsfrîng, intensificate de condițiile speciale ale conviețuirii în adăpostul anti-aerian, ca de focarul unei lentile — eliberarea de fascism în niște oameni reprezentînd două clase opuse. Piesa aceasta, care încearcă curajos să aleagă din viață situațiile mai rar abordate în literatură, se împiedecă de vizibile deficiențe. Unele sînt datorite alunecării din patetic în melodramatic. E cazul cu cîteva din aparițiile profesorului Gheorghiu, ori cu unele fraze puse în gura Tudoriței și distonînd cu ceea ce știm despre personaj. Dar spre deosebire de vioara lui Gheorghiu, ori de durerea exprimată prea metaforic a Tudoriței, unele lipsuri ale piesei se explică prin nouitatea căii alese. Calea bătătorită e totdeauna mai ușoară și dramaturgul are în față modele multe. Situîndu-și un număr mic de personaje în cadrul unic al adăpostului, Davidoglu își pune probleme grele pe care versiunea publicată în „Viața Romînească“ nu le-a rezolvat în întregime.

Găsirea unor situații care să facă să crească conflictul pe mai multe planuri nu înseamnă neapărat introducerea de peripecii spectaculoase — mai puțin plauzibile pentru oamenii aceștia strînși în adăpost. Dar soluțiile adoptate în textul apărut în „Viața Romînească“ Nr. 9 din 1954, merg tocmai pe linia pitorescului cu orice preț, a peripeciiilor cu orice preț. Se ivește un nou personaj, Costache Husaru, a cărui singură menire e, probabil, să dea un plus de culoare. De asemenea, acțiunea se complică prin menționarea existenței lui Roro, sora lui George și amanta unui ofițer hitlerist. Victoraș, băiatul lui Roro,

se rătăcește. Prin reluarea unei situații frecvent folosite, dar de astă dată și mai puțin motivată, Raluca îi pretinde Tudoriței să-i găsească nepotul, amenințând-o că altminteri o va denunța drept comunistă comandantului german. Obiectul șantajului e obscur și situația nu se susține. Nici Tudorița, nici cititorul nu pricep cum ar putea găsi aceasta copilul rătăcit în învălmășeala din orașul în flăcări. Acesta e unul din firele adăugate, care împing acțiunea pe căi lăturalnice în dauna ideii generale a piesei și a dezvoltării unui erou pozitiv cum este Tudorița Roșca.

Astfel, dorința de a rezolva probabile obiectii de tipul: „pe scenă nu se întâmplă destule lucruri”, prin peripeții și complicații inutile ale acțiunii, a făcut să se întîrzie perfectarea unei piese cu care sîntem convinși că Mihail Davidoglu ar putea aduce cu adevărat ceva nou în dramaturgia noastră.

★

Mai puțin teoretizată, separarea tehnicistă a spectacolului de text se reduce adeseori la aprecieri peremptorii și obscure.

Una dintre aceste formulări sună concesiv, cam în felul următor: „Piesa X e bună literar, dar nu se susține dramatic”. E o judecată care se aude uneori în redacții sau în consiliile artistice ale teatrelor. Mai se întîmplă să se audă și formularea corelativă: „E discutabilă ca text, dar bună (tare sau grozavă) ca spectacol”. Ea surprinde pe cei care sînt convinși că teatrul e o artă interpretativă—ceea ce nu-i micșorează întru nimic însemnătatea—și că menirea spectacolului e de a exprima cu maximă expresivitate textul, de a constitui momentul final și necesar al creației dramatice.

În ultimele trei sferturi de secol și în special între cele două războaie, s-a ivit concepția spectacolului independent de text, devenind din ce în ce mai mult un scop în sine. Dezvoltarea agresivă a formalismului în această perioadă a dus la teoriile diverse asupra regiei ca o artă care crează și altceva decît textul. Cele două linii s-au înfruntat mereu. Dacă școala creată la Teatrul de Artă de Stanislavski

și Nemirovici-Dancenko s-a axat pe ideea interpretării, cu maximum de expresivitate și de veridic realist al caracterelor, diverse alte școli regizorale au pornit de la concepția opusă. Gordon Craig ajungea să premizeze în stilul lui mesianic teatrul în care elementele vizuale domină iar textul rămîne un simplu pretext pentru montare. — „Publicul vine la teatru ca să vadă, nu ca să audă”. În acest spectacol actorul, ca actor dispare și e înlocuit cu supra-marioneta. „Suprimați actorul, și veți lua realismului grosolan mijlocul de a înflori pe scenă. Nu va mai fi nici un personaj viu, în care să fie vizibile slăbiciunile și fiorii trupului. Actorul va dispare, în locul său vom vedea un personaj fără viață—care va purta, dacă vreți, numele de „supra marioneta” pînă cînd își va fi cîștigat unul mai glorios”. După cum se vede, de la „independența” spectacolului, de la separarea lui de text asemenea forme delirante ale estetismului regizoral ajungeau la negarea totală a textului, concepînd spectacolul exclusiv ca o plastică în mișcare, ca o pură desfătare vizuală.

Și la noi în țară întîlnim, în trecut, opoziția dintre cele două poziții. Cu multe neclarități, cu formulări contradictorii. „Pretextele pentru o dramaturgie romînească” ale lui Haig Aterian se sprijineau pe concepția regizorală a lui Gordon Craig, care, de altfel, a prefațat volumul. Trebuie menționat că în „Modalitatea estetică a teatrului”, pornind de la considerații teoretice adesea foarte discutabile, Camil Petrescu a combătut cu fermitate ideea subordonării textului la spectacol. Poziția lui e exprimată cu claritate de însuși titlul unuia dintre capitole: „Primatul textului”. Scriitorul își exprimă și pe acest tărîm poziția lui anti-calofilă, anti-estetistă.

Desigur că acei care disociază în aprecieri piesa de spectacol, sînt departe de a concepe spectacolul separat și opus textului. În practica teatrală, succesele remarcabile obținute de teatrele noastre în interpretarea pieselor romînești sau străine, se datoresc tocmai căii realiste urmate în înțelegerea și exprimarea textului. E suficient să comparăm spectacolele ultimilor ani cu unele dintre acrobațiile formaliste pe care le-am văzut pe scenele de la noi acum

zece-douăzeci de ani. Cert este că mult din progresul realizat se datorește însușirii din ce în ce mai aprofundate, mai sistematice a concepției și metodei regizorale elaborate de Stanislavski.

În aprecieri ca „bun literar, slab dramatic“, ori în aprecierile inverse, străbat urmele vechii despărțiri dintre text și spectacol. Cei ce judecă astfel nu se mărginesc să constate faptul evident că unele piese pun grele probleme tehnice, ci le categorisesc drept nedramatice. Iată-ne ajunși la a doua formulare teoretică tehnicistă — cea referitoare la misterele specificului dramatic.

Despre acest specific dramatic ar fi cazul să se discute cu mai multă claritate. Folosirea termenului fără a-l analiza, ca un fel de tabu — „nu e dramatic, e împotriva specificului dramatic“ — are un caracter pe deplin scolastic, ea seamănă grozav cu acele explicații ale gândirii medievale de care-și râde și Molière și care lămurau capacitatea opiuului de te face să adormi printr-o virtute dormitivă.

În trecut, lărgirea peste măsură a termenului dramatic l-a făcut pe un istoric al teatrului ca Joseph Gregor să extindă sfera noțiunii în afara artei și să vorbească de erupțiile vulcanice sau de bătăliile navale ca fiind prin excelență dramatice. La fel de greșită și, practic, mai dăunătoare se dovedește îngustarea nejustificată a termenului. Specificul dramatic ajunge să fie confundat cu un anumit tip de conflict. Dramaticul devine echivalent cu acțiunea cu ritm rapid, spectaculos, cu desfășurare neprevăzută, perfect înnodată și rezolvată, ca un mecanism de ceasornic bine remontat.

În „Modalitatea estetică a teatrului“, Camil Petrescu protesta cu îndreptățită vehemență împotriva identificării dramaticului cu acțiunea. *„Consecințele acestei grave confuzii... au fost de o enormă importanță pentru istoria teatrului, fiindcă acest criteriu al acțiunii, aplicat cu strictete, elimina din teatru autorii autentici, creatorii, dacă lucrările lor nu erau bogate în acțiune, și dimpotrivă promova nenumărați falși autori care excelau într-o intrigă activ complicată...“* Sînt vizibile tehnicitatea și dogmatismul unei echivalări între inten-

sitatea dramaticului și ritmul acțiunii. Ea preconizează un singur tip de conflict pentru orice fel de mediu și situație — fie că e vorba de existența stătută, cu frămîntări adînci, dar abia rostite din unele piese ale lui Cehov, fie de un moment acut al unei lupte dezlănțuite, ca în „Dușmanii“ lui Gorki. E limpede însă că dacă cea de-a două piesă cere un ritm mai rapid al acțiunii, primele, prin însuși mediul și caracterele alese, nu pot cuprinde o asemenea acțiune. Astfel ecuația „dramatic egal acțiune vie și neprevăzută“, elimină dintr-o trăsătură multe piese ale lui Gorki ori Cehov, ale lui Shaw ori Musset. Elimină și piese de tipul frescei dramatice, cu conflictul construit nu pe un nod central, ci pe succesiunea de momente ale unui proces istoric sau ale unei vieți individuale. „Uraganul“ lui Bill-Beloțerkovski, iar în literatura noastră „Apus de soare“ al lui Delavrancea, „Bălcescu“ al lui Camil Petrescu, ori „Michel-Angelo“ al lui Alexandru Kirițescu. În schimb, devin dramatice prin excelență lucrările bulevardiere, construite pe anumite șabloane eficace de felul conflictelor din piesele lui Henri Bernstein.

Nimeni nu se gîndește să preconizeze o absurdă izgonire din teatru a conflictului cu acțiune vie. Dar ni se pare inadmisibilă reducerea teatrului numai la acest tip de conflict.

Istoria dramaturgiei a dus la lărgirea progresivă a concepției asupra dramaticului. Piesele lui Musset au părut multă vreme neteatrale și multe nu s-au reprezentat decît după moartea scriitorului. Alături de lupta cu cenzura care-i interzisesse „Profesiunea doamnei Warren“, Shaw a trebuit să se zbată ca să dovedească teatralitatea pieselor lui. Prima reprezentație a „Pescărușului“ de Cehov a fost un eșec. Pusă în scenă după cîțiva ani cu pasiunea și cu mijloacele artistice ale „Teatrului de artă“, „Pescărușul“ a cunoscut de la început triumful.

Asemenea ilustre exemple nu pot constitui argumente pentru ignoranța elementară, nici pentru confuzia dintre acrobazia formalistă și inovația fertilă. Specificul dramatic există, impus fiind de particularitățile genului. Dar estetica marxistă nu-

poate concepe ca o normă dedusă dintr-un sistem clădit în afara istoriei teatrale, ci ca generalizarea experienței artistice care se verifică prin practică.

În acest sens, G. Abramovici în „Teoria literaturii” stabilește caracterul dramatic ca prima particularitate esențială a dramei. Un pasaj din Belinski subliniază ce înseamnă dramatismul unui dialog: *„Cînd cei care discută doresc să se domine unul pe celălalt, caută să-și atingă reciproc oarecari laturi ale caracterului sau coarde sensibile ale sufletului și cînd în timpul discuției se percep caracterele iar sfîrșitul discuției îi pune într-o situație nouă pe unul față de celălalt, atunci aceasta e, în felul său, dramă”*.

Continuînd ideea lui Belinski, G. Abramovici face disocierea între dramatic și impetuoșitatea acțiunii, arătînd că există în operă momente de acțiune rapidă care nu sînt dramatice pentru că nu dezvăluie reacția unui caracter față de conflictul povestirii. Dimpotrivă, scene aparent statice din „Prea multă minte strică” a lui Griboedov sînt dramatice. Replicele: *„arată fizionomia socială și explică motivele care stimulează acțiunea diferiților participanți în lupta Rusiei tinere împotriva societății lui Famusov.”*

Se știe că genul dramatic participă la epic și liric. Narează fapte ca și epicul, dar o face prin reprezentarea directă a personajelor ca și în liric. Estetica lui Hegel, care în ciuda bazei filozofice idealiste cuprinde o analiză făcută cu caracteristica pătrundere dialectică a particularităților genurilor, subliniază această apartenență a dramaticului la două genuri de care totuși se deosebește!

Față de alte genuri narrative, față de epic și față de arta înrudită a cinematografului, drama posedă un minus și un plus de mijloace. Analiza directă nu-i e îngăduită. Romancierul își poate permite să descrie complicate nuanțe ale dinamicii sufletești. Chiar cînd folosește din belșug indicația scenică, dramaturgul își dă seama că pe scenă, care este completarea firească a literaturii dramatice, indicațiile se transformă în mimică și mișcare. De asemeni, romanul sau filmul își pot schimba cadrul aproape după plac. Progresul tehnic a

sporit numărul tablourilor posibile. Dar chiar dacă scena turnantă a înzecit numărul tablourilor, acest număr nu se poate compara cu posibilitățile nelimitate ale romanțierului, care își poate însoți pretutindeni eroii, ori cu planurile nenumărate și variate ale filmului.

Nu e vorba însă numai de numărul tablourilor. Față de teatru, romanul și filmul au comună încă o capacitate sporită de a folosi exagerarea conștientă, de a se opri asupra unui detaliu și a-l amplifica, a-i accentua semnificația. Într-un roman al lui Galsworthy unul dintre personaje, rigid și orgolios aristocrat, află de căsătoria pe care o dezaprobă a fiului său. Morga seniorială îl face să simuleze calmul, indiferența. Dar biscuitul pe care-l duce la gură tremură. Acest tremur al biscuitului — amplificarea, accentul pus pe un detaliu — e posibil în roman și în film pentru că, cu mijloace specifice, narrative sau plastice — ambele posedă posibilitatea varierii planurilor, alternarea planurilor largi, de ansamblu, cu cele apropiate. În teatru însă, scena rămîne mereu la aceeași distanță de spectator. Cît de expresiv ar fi jocul actorului, el nu poate înlocui primul plan. Nu poate reda amănunte de felul biscuitului care tremură în mîna unui personaj, după cum îi sînt interzise și vastele perspective panoramice, marile mișcări de masă. De aceea filmul „Bătălia Stalingradului” și piesa „Învingătorii” de Cîrșcov redau același moment istoric cu mijloace specifice, deosebite.

Înseamnă aceasta o inferioritate estetică a teatrului față de alte arte? La o asemenea stranie ierarhizare s-ar opune — de la Eschil la Gorki — atîtea nume și atîtea opere. Și numai copiii doritori să cunoască lumea prin comparații și ierarhii precise, își pun întrebări de felul lui: „Cine e mai mare — Shakespeare sau Balzac?” Dacă dramaturgia are alte mijloace și chiar mai puține — nu înseamnă că ele sînt și mai puțin puternice. Dramaturgia compensează minusul de posibilități cu prezența fizică a personajelor. Faptul că întâmplările nu sînt povestite, nici redade printr-o imagine fotografică — oricît ar fi progresat tehnica acestei imagini în film — ci prin

oameni vii care vorbesc, se mișcă, trăiesc, dă operei reprezentate intensitatea ei caracteristică.

Pe de altă parte, opera dramatică are o unitate particulară. Orice operă artistică implică unitate, dar epicul permite și cere chiar multiplicitatea de planuri, situații și probleme. În dramă, unitatea conflictului, subordonarea conflictelor secundare, celui principal sînt condiții de bază. „O dezvoltare mai largă a caracterului individual — scrie Hegel — în direcții fără legătură sau doar îndepărtat legate cu acțiunea lui, concentrată asupra unui singur punct, ar fi de prisos, astfel că, chiar în cee ce privește individualitatea în acțiune, poezia dramatică cuprinde o reducere și o simplificare ce nu se întîlnește în poezia epică“. În acest sens, Belinski vorbește de „simplitatea, naturalitatea și unitatea acțiunii“ (în sensul unității ideii sale principale). Formele concrete ale acestei unități au variat desigur în timp, de la Sofocle la „Tragedia optimistă“. Dar e suficient să comparăm această „Tragedie optimistă“ cu „Donul liniștit“ al lui Șolohov pentru a sesiza deosebirea dintre roman și piesă. În teatru, faptul că într-un număr limitat de momente și de cadre toate acțiunile și reacțiile personajelor contribuie la intensificarea și rezolvarea aceluiași conflict, naște plusul de concentrare, notă esențială a dramatismului.

Scriitorul care dramatizează un roman ține seamă de acest conținut concret al specificului dramatic, în ceea ce alege și în ceea ce lasă la o parte. La fel de semnificativă ar fi cercetarea drumului invers pe care Camil Petrescu l-a urmat reluînd în roman piesa „Bălcescu“.

Problema se pune implicit oricărui dramaturg și încălcarea a ceea ce e realmente specific dramei se face în paguba piesei. De aceea — de pildă — rezolvările în dosul scenei, înlocuirea prezentării directe a personajului în conflict prin relatări de orice tip, chiar motivate, răpesc din intensitatea dramatică. Nici aici respectarea specificului nu se poate transforma în dogme și prohibiții. Momentele esențiale ale conflictului nu pot fi escamotate prin relatări. Ceea ce nu înseamnă că absolut tot ce află spectatorul trebuie să se petreacă

pe scenă. N-o să ne referim la convențiile tragediei clasice, unde exista o strictă interdicție ca personajele să moară în văzul publicului și ele se lăsau ucise cu decență în culise. Dar în „Hamlet“ o întreagă parte a acțiunii — călătoria în Anglia, înlocuirea scrisorii cu cea purtînd numele lui Rosenkranz și Guildenstern, capturarea lui Hamlet de către pirați — e comunicată spectatorului prin povestirea și scrisoarea lui Hamlet. Pe de altă parte, prezentarea nu prin relatare indirectă, dar în penumbră, contrastînd cu momentele de ciocnire deschisă, poate spori tensiunea dramatică, după cum în pictură umbrele valorifică lumina. În actul al IV-lea din „Don Carlos“, momentul de maximă tensiune, în care Filip află de la ducele de Alba de planurile lui Posa, e prezentat spectatorului numai prin frămîntarea din anticamera regală și prin fraza trufașă a lui Alba, triumfător.

Analiza cît de sumară a ceea ce cuprinde cu adevărat specificul dramatic arată deci că sub egida lui nu se poate ajunge la cultivarea efectului în dauna personajului, la îngustarea dogmatică a tipului de conflict și la respingerea căutării drumurilor noi, a curajului creator.

★

O cunoaștere și o înțelegere mai adîncă a conflictelor din viață, a formelor prin care forțele noi înving rezistența vechiului, într-o încheștare implacabilă, dusă pe multe planuri, poate ajuta scriitorilor să evite și simplificarea și complicarea artificială, să creeze eroii pozitivi, care înving prin superioritatea lor intelectuală și morală, eroi al căror patos convinge și cucerește pe spectator.

Patosul pe scenă naște și el din adevărul și forța conflictului. Oricît de răsunătoare ar fi replicile patetice, tiradele cad în gol, rămîn neconvingătoare, dacă personajul care le rostește nu și-a dovedit hotărîrea și forța pasională care-l însuflețește în proba de foc a conflictului. Ar fi, desigur, tot o judecată dogmatică, dacă am respinge din capul locului fraza răsunătoare, tonul vibrant. Folosirea lor e cerută de unele situații și, mai ales, rămîne o problemă de stil. Tonul Luciei Demetrius e

mai reținut, al lui Mihail Davidoglu mai tumultuos. Dar nu modul cum își găsește exprimare patetismul constituie problema, ci măsura în care el izbucnește din felul cum scriitorul înțelege și redă partinic faptele și oamenii din jurul lui.

Tipicul e principala manifestare a spiritului de partid. Scriitorul ia poziție, își exprimă participarea sa în cadrul forțelor progresului, în măsura în care e în stare să redea reliefat pe omul înaintat fără a-i știrbi din dimensiunile gândului sau acțiunii, fără a-l văduvi de domenii întregi ale activității și spiritului. Asemenea eroi care au — chiar în grade variabile — conștiința a ceea ce înseamnă construcția socialismului, a ceea ce înseamnă tot ce înfăptuiesc, nu pot fi lipsiți de un anumit romantism. Indiferent de deosebiri de stil, fie că e rostit cu vocea plină sau că, spus cu jumătate de glas, străbate printre replici, patosul se face simțit pentru orice erou înaintat, eroit pe măsura vieții.

Asemenea eroi iradiază simpatie, patosul lor se transmite publicului. Din păcate, mai avem încă piese în care patetismul profund interior conflictului, provenind din atitudinea în fața vieții, e înlocuit cu fraza sentimentală, cu dulcegăria. Și mai există piese în care, în loc de revoluționari, avem niște burocrati ai revoluției, oameni care vorbesc cu ton de proces verbal și participă la acțiuni concepute importante și mari, cu placiditatea cu care ar semna într-o condică de prezentă.

Să repetăm că nu facem o pledoarie pentru retorică ori pentru trepidăția nemotivată pe scenă? Fraza sonoră, nesuștinută de forța conflictului și caracterelor, rămîne la antipodul patetismului autentic și singurul ei efect cert e că poate trezi vreun spectator toropit. Să ne gândim la piesa lui Orlin Vasiliev, care se reprezintă acum pe o scenă a noastră. Cred că nu există vreo frază retorică în nici unul dintre tablouri, dar patosul pie-

sei are sunetul pur și convingător al vieții. Spectatorul recunoaște pe comuniști în cei ce caută fericirea proprie în fericirea întregii omeniri eliberate. Neviana și copiii ei nu sînt statui pe socluri, ci oameni care se frămîntă, suferă, se împiedică uneori în drum, dar în același timp sînt caractere unificate de conștiința și pasiunea lor revoluționară.

Pentru a exprima cu măreție pe scenă ceea ce e măreț în viață, e nevoie de o neconținută și curajoasă folosire a mijloacelor artistice cît mai expresive. Nu inovație de dragul inovației, ci îmbogățirea expresiei. Sub-textul, gîndirea în imagini, simbolul realist precis pe care le cerea Korneiciuk, sînt asemenea mijloace de expresie mai reliefate, mai convingătoare.

De la începuturile teatrului, marii lui creatori au vorbit despre el ca despre o tribună și o școală. Cele spuse de pe scenă pătrund mai direct în conștiința și inima oamenilor. Importanța acestei tribune apare și mai evidentă astăzi, cînd dramaturgul știe ce se află în jur, știe că pe un talger al balanței stă amenințarea delirului atomic, pe celălalt posibilitățile crescînd progresiv ale omenirii eliberate. Nu cred că mai există la noi mulți dramaturgi care să prefere să-și irosească talentul ocupîndu-se, într-o altă variantă, de „frunzulițele“ și „pîrfașele“ de care vorbea Dobroliubov acum un secol. Dar dramaturgul vorbește publicului despre problemele centrale ale prezentului, prin glasul personajelor. Forța lui de convingere artistică depinde de puterea de viață, de bogăția și forța acestor eroi pozitivi, mîndrie a vieții și a literaturii. Asemenea eroi — creați pe măsura celor din realitate — polarizează pasiunea și convingerea creatorului lor și o transmit pe deplin publicului. Asemenea eroi ne trebuie — cît mai mulți, cît mai vii, făcîndu-și simțită prezența în literatură întocmai ca și în viață.

SCHILLER

— O EVOCARE —

„Singura nădejde de îndreptare era literatura țării. Acest veac jalnic din punct de vedere politic și social a fost în același timp și cel mai mare veac al literaturii germane. În preajma lui 1750 se nasc toate spiritele mari ale Germaniei: poezii Goethe și Schiller...”

(Friedrich Engels)

Schiller, cel de al doilea mare nume al literaturii germane clasice, este un mare poet prin puterea pe care o are de a exprima idei generale, de a lupta neîncetat pentru binele și creșterea celor mulți, de a înfiera pe împilatori, pe tiranii feudali ai veacului său, într-un înțeles dinamic și de convingere a tuturor. O mare putere de a entuziasma, de a genera curajuri mai ales în fața nedreptăților sociale, îi e caracteristică. Dar această posibilitate de a strânge ușor voințele, de a prinde repede inimile, nu trebuie să se asocieze cu aceea a unei facilități de exprimare, cu înclinarea de a folosi formule searbăde și uzate. Mai ales în primejdia unui retorism gol și fără conținut n-a căzut Schiller niciodată. O inventivitate verbală genială ce nu s-a abătut de la o rostire directă, ruptă din viață, i-a dat marelui poet posibilitatea să exprime sentimentele cele mai largi, gândurile cele mai înalte și să fie totuși înțeles și urmat de cât mai mulți. Un rost de înalt pedagog al neamului său i-a plăcut întotdeauna lui Schiller să-și găsească, și ca pedagog, ca

inițiator, el s-a făcut întotdeauna înțeles. În acest sens, Schiller a fost un mare poet popular.

Veacul al XVIII-lea german, veacul înapoiat de care vorbea Engels, urma să fie luminat, dar și cutremurat de o literatură revoluționară și cutezătoare. Acea primă izbucnire tinerească de conștiință, acea izbucnire titanică a unui tineret înflăcărat — „Sturm und Drang” — prin care și Goethe a trecut („Götz von Berlichingen”), lui Schiller avea să-i indice însăși orientarea proprie în viață. Se vor suprapune, firește, mai târziu, experiențe și învățături, se vor echilibra în prietenie și colaborare cu Goethe, în maturitate, forțele acestea, dar ele nu vor pieri niciodată. Și forțele acestea se vor chema la Schiller protestarea în numele unei înalte viziuni sociale, drepte și umane, împotriva oricărui fel de tiranie. Poate caracteristica aceasta protestatară, de luptător social și politic, pe un orizont deschis din ce în ce, pînă la cuprinsul istoriei universale, i-a rămas ca bună moștenire poetului din ascendența

sa. Până în veacul al XIV-lea strămoșii lui Johann Cristoph Friedrich Schiller pot fi urmăriți în țara Suabă. Și toți au fost țărani sau mici burghezi protestanți, podgoreni și meseriași, mai ales mulți trecuți prin îndeletnicirea brutăritului. Din lumea asta harnică și cu un simț timpuriu al dreptății și libertății, cu oameni înscrși în bresle și rînduielei așezate ale burgheziei medievale care nu odată a intrat în hartă cu stăpînii feudali, împotriva împilării pe toane sau pe jupuieli, cobora poetul libertății. Născut la 10 noiembrie 1759, tinerețea și-a petrecut-o trist, simțind pe pielea lui tirania ce semăna a milostenie, milostenia „luminăției sale“ Karl Eugen, ducele de Württemberg, care își vindea supușii pentru briliantele amantei sale, întocmai ca ducele din „Intrigă și iubire“. Amintirile din academia militară unde a învățat medicina (mai întii la „Solitudine“, mai tîrziu la Stuttgart) lăsate de Schiller sînt ale unui răzvrătit neconformist și ale unui spirit larg, inovator. Rutina se înspăimîntă de ideile și lucrările lui. Temperamentul său dăruit cu multe posibilități e solicitat în toate direcțiile. Și în mici festivități, în reprezentații școlarești, de acum Schiller va încerca și pe scriitorul și pe actorul din el. Teatrul, căruia mai tîrziu avea să-i dăruiască atîtea capodopere, acum îl formează și îi indică un început. De altfel, prima lucrare, „Hoții“, avea să fie o piesă de teatru. În neînțelegera de început cu directorul Dalberg, de la teatrul din Mannheim și apoi într-un succes răsunător avea Schiller să-și înceapă adevărata lui experiență de om de teatru. În scurt timp, urmează piesele primei epoci, pînă la „Don Carlos“ — și anume „Fiesco“ și „Intrigă și iubire“. Sînt piese stufoase, eruptive, melodramatice, cu un fond de „dramă burgheză“ dar și cu o largă și, am spune, „despletită“ tratare romantică, în care contrastele sînt violente, limbajul de multe ori brutal, întotdeauna însă înflăcărat. Aminteam mai sus de un înțeles pedagogic pe care Schiller a ținut să-l dea cîndva activității sale. Nicăieri, ca în dramele din această epocă, acest înțeles nu se vede mai bine. Toate vor să enunțe în general, să dovedească și să orienteze,

în special. De aceea aci, „forțele negre“ sînt tari și foarte vizibile. Intriganții de felul lui Wurm („Intrigă și iubire“) sînt pretutindeni pînă la „Don Carlos“ chiar (Domingo). Ei explicitează conflictul încordat, îl fac pe spectator să-l urmărească pasionat, dar îngroapă și materialul însuși al dramei. De îndată ce drama sub mîna lui Schiller își deplasează — după „Don Carlos“ — acțiunea, tot atît de abil condusă, dar în lumea unor idei mai largi, toată șleahta asta de intriganți, personaje necesare unei drame mai elementare, dispăre. Nu dispăre însă, după cum am arătat, tonul vehement și protestatar din opera lui Schiller. O-bîrșia lui e tare și bogată. E atît de bogată, încît în anul „Hoților“ (1782) el nu se limitează la dramă și apare chiar în poezia lirică a lui Schiller din aceeași epocă. Într-o poezie intitulată curajos și fulminant — tot în 1782 — „Monarhii cei răi“ („Die Schlimmen Monarchen“) Schiller dă dovadă strălucită tocmai de aceeași atitudine protestatară, de aceeași uimitoare și puternică invenție verbală robustă, plină de invective, însă și de o înaltă artă scriitoricească, ceea ce avea să facă din el marele poet popular, în înțelesul cel mai bun al cuvîntului:

*Mereu să v-ascundeți solemnă rușine
În majestatea așternuturilor—cît mai bine.
La umbra tronurilor vă ticăloșiți,
Dar de cuvîntul cîntecelor vă îngrozîți.
A răzbunării săgeată, sub purpuri inima
o ajunge*

Și v-o străpunge!

Iată încheierea din „Monarhii cei răi“.

Ura generoasă a lui Schiller împotriva veacului ticăloșit de asupritori călătorește cu el. Și mai tîrziu cînd după intervenția lui Goethe, dobîndește profesoratul de la Jena, spiritul său lacom în a cunoaște și sprinten în a rezolva se apropie de istorie, de istoria universală (mălădiera aceasta la diferite discipline e caracteristică lui Schiller) cu sentimente vechi, permanente, dar transformate, adîncite. Și astfel își hrănește o învățătură nouă. Alături de dramaturg și de poetul liric, istoricul Schiller ia o parte tot atît de însemnată în alcătuirea întregii opere. „Istoria revoluției Țărilor de Jos“ și „Is-

toria războiului de treizeci de ani", sînt lucrări remarcabile, de o mare frumusețe literară și de o documentare care se vedește foarte serioasă pentru vremea ei. În sectorul acesta istoric, sub conducerea lui Schiller și sub indicațiile sale, se realizează la 1788 o deosebit de interesantă colecție intitulată „Istoria minunatelor rebeliuni și conjurații”, precum ceva mai tîrziu și o însemnată compilare memorialistică: „Colecție generală de memorii istorice”. Duhul aprig, luptător pentru libertate, care trece prin întreaga operă, firește că e și aci prezent. Ceea ce dă însă o înaltă concepție acestei lucrări e valorificarea și considerarea capitolelor separate de istorie ca pe un material unitar al întregii istorii univesale, e legătura tuturor acestor capitole între ele și condiționarea reciprocă. Privirea largă, ochiul cuprinzător al lui Schiller îmbrățișează și aci ca și în poezie o arie tot mai mare, spre sfîrșitul acestui veac al XVIII-lea.

Un sentiment făcut din caldă dragoste de om, pe care vrea să-l ridice, și dintr-o largă viziune istorică ce se mpletește cu întreaga lui ființă — știința vieții și istoria — dau valori deosebite literaturii schilleriene la această epocă — îl fac să ne înfățișeze priveliști unice, din istoria și devenirea omenirii întregi. Într-un cadru încă solemn, clasicizant, se desfășoară ideea aceasta nouă:

*Plin de spaimă, prin caverne,
Trogloditul s-a ascuns,
Căci nomadul cînd se-așterne
Lasă jaf, unde-a pătruns.
Vînători fără cruțare
Trec prin țară-n sus și-n jos.
Vai de cel zvirlit de mare.
Pîn-la-acest ținut hidos.*

Ceres „civilizatoarea”, îmblînzitoare a sălbatecelor apucături, zeița ogoarelor și a însămintărilor ce aveau să aducă o mai înaltă stare omului, deplînge amarnic ceea ce vede în ținuturile sălbătice și primitive:

*Căci privirea-i cît cuprins-a
Doar mizerie a văzut
Și din suflet ea deplîns-a
Trist, pe omul decăzut.*

Dar tot Ceres îi îndreaptă omului, prin deprinderea lucrării pămîntului, pașii înspre prosperitate și ridicare:

*Și ca omul om să fie
Pus-a tare legămîntul
Credincios cu sfînta glie
Pe vecie, cu pămîntul.
(„Das Elcusische Fest“, 1788)*

Aproape de 1800, la maturitate, sentimentul lui Schiller de dragoste pentru om, de solicitudine pentru el a rămas proaspăt, cald, ca pe vremea „Hoților”. Numai că astăzi acelaș sentiment el ni-l înfățișează în toată lumina, plenitudinea și liniștea lui, împodobit și îmbogățit de larga zare a unor frumuseți cari vin dintr-o idee despre umanitate mai înaltă. Schiller izbutește acum să ne facă sensibilă acea stă idee, ajutîndu-ne să o contemplăm. bucurîndu-ne de întreaga ei seninătate și adîncime. Nu mai are nevoie de situații forțate și de cumplitii intriganți, pășind în spre desăvîrșirea dramelor sale din epoca bărbăției. Într-un realism istoric precis dar și cu mare patos el dă prima și cea mai desăvîrșită dramă istorică din literatura germană, „Wallenstein”. Și puțin mai tîrziu, drama cea mai frumoasă, cea mai echilibrată, nu mult înaintea morții sale, pe „Wilhelm Tell” — 1804. După neîncetate încercări de a-și îmbunătăți arta, chiar după o reîntoarcere la tragedia antică („Braut von Messina”) Schiller izbutește în „Wilhelm Tell” să creeze o piesă a luptei, a libertății, a înlăturării tiraniei, dar cît de limpezită și de înălțată de o înaltă și nouă poziție. Puterea ce se strînge în jurul ideii de libertate e și mai mare, căci întregul popor elvețian susține și-l întărește pe Wilhelm Tell în lupta cu prepusul habsburgic. Pe erou îl urmărești cum luptă senin cu conștiința permanentă a răsfrîngerii unei întregi puteri populare în acțiunile sale. Revoluția franceză de la 1789 a atras toată atenția și bunăvoința lui Schiller. De altfel, în vara lui 1792 parlamentul revoluționar îi decerne lui Schiller titlul de „Citoyen français”. Prietenia mare cu Goethe, la început rezervată de amîndouă părțile, sfîrșește printr-o caldă și strînsă legătură, mai ales după

memorabila scrisoare a lui Goethe din 23 august 1794. Goethe s-a simțit renăscut ca sub o nouă primăvară la entuziasmele puternice ale lui Schiller, iar acesta din urmă a dobândit o mai frumoasă limpezire și așezare a spiritului său prin influența prietenului său mai în vîrstă. Schiller moare la 9 mai 1804, la ora 5 după amiază, la Weimar. Mormîntul n-a putut să închidă duhul înalt și generos, de o permanentă luptă pentru o mai bună soartă a omenirii, generat de Schiller. Ba dimpotrivă, opera a crescut neîncetat și odată cu ea și puterea și ideile ei.

Rînd pe rînd, scriitorii și artiștii s-au dus să soarbă, ca dintr-o nesecată fîntină, din opera lui Schiller, puterea dorului de libertate, afirmarea ei, lupta pentru o viață mai bună și să învețe întru chiparea unei omeniri mai fericite. Versurile din „Oda bucuriei“ („An die Freude“) l-au inspirat pe Beethoven pentru Simfonia a IX-a.

*Bucuria-ntinde struna
Pe-al naturii veșnic vers,
Bucuria mînă-ntruna
Roțile din univers.
Ea din germeni scoate-o floare
Mii de sori din largul cer...*

Iar opera întregă i-a fermecat pe mulți scriitorii. Dostoievski îl citează în „Frații Karamazov“ și-l admiră. Adam Mickiewicz, marele poet polonez, se tînguia că a fost „tîlhărit“ (în aluzie referitoare la „Hoții“) de liniște și de libertate de către Schiller, care prin prestigiul său l-a înrobît. Scriitorul ceh Zvátopluk Cech îi mărturisește înrîurirea. La noi, Eminescu l-a tradus în „Mînușa“ iar foarte de timpuriu teatrele l-au jucat.

Și e deosebit de interesantă pentru a fi menționată aci, cariera lui Schiller ca dramaturg pe scenele românești în decurs de un veac.

Cel dintîi care-l joacă, la Teatrul cel mare, imediat după inaugurare, adică după 1852, e Costache Caragiale, avînd direcția instituției. Și ani de zile se joacă în începuturile teatrului nostru mai ales dramele

primei epoci de tinerețe (ca și acum de altfel!). Alternau „Hoții“ cu „Intrigă și iubire“ (jucată mult timp sub titlul „Luize Millerin“). Spre vremuri mai noi, repertoriul s-a lărgit cu „Don Carlos“, „Maria Stuart“ Niciodată, cred, nu s-a ajuns pînă la „Wallenstein“, de cîteva ori numai la „Wilhelm Tell“.

Inclinarea diferitelor direcții pentru Schiller este de asemeni concludentă. De cîte ori „boiernași“ reacționari au fost directori la Național, spectacolele „Schiller“ s-au rărit. De cîte ori au venit scriitorii, gazetarii și mai ales actorii legați de popor, piesele marelui dramaturg german au reapărut. Era o simpatie izvorită din mentalitatea unor iubitori de libertate. Firește că pentru actorii, mai ales la începuturile iubitoare de melodramă (căci în stil de „negre melodrame“ se jucau „Hoții“ și „Intrigă și iubire“) era și un interes profesional. Dar (și lucrul, acesta îl reamintim cu regret și cu reproș pentru teatrele mari cu vaste posibilități, apropiate de vremea noastră) repertoriul schillerian în România rar s-a realizat în operele bărbăției, unde Schiller este neîndoios crescut peste începuturile sale...

Spectacolele ce se dau astăzi la București cu ocazia împlinirii a 150 ani de la moartea lui Schiller, sînt prezentate în deosebit de îngrijite tîlmăciri. O bună traducere, sprintenă, pitorească, dramatică este aceea a Marianci Georgescu și a lui I. Mihail, în care ni se prezintă „Intrigă și iubire“. De asemenea traducerea „Hoților“, datorită lui N. Argintescu-Amza are calități alese. Patos, entuziasm, lexie bogat, culoare, toate se unesc sub mîna traducătorului pentru a da un echivalent furtunos al originalului. Și, în sfîrșit „Don Carlos“, amintim că se joacă în deosebit de artistică traducere în versuri a lui Alexandru Philippide. În afară de toată bogăția vocabularului, de mișcarea dramatică închisă în rostire, și întrărirea poeziei este prezentă în această foarte frumoasă transpunere.

În cimitirul croit în pantă ușoară, de la Weimar, străjuit de molizi, sus în cavoul ducal, îi mai poți găsi și astăzi, în sicriile lor de palisandru cu numele scrise în litere groase de bronz, pe cei doi mari scriitori germani, pe *Goethe* și pe *Schiller*. Cum cobori, sînt deîndată, lângă ultima treaptă

în stînga. Acolo s-a sfîrșit o mare prietenie creatoare din care ne-a rămas mjestuoasa putere goetheană ce nu odată a aprobat și s-a unit cu generoasa pornire a lui Schiller de a lupta pentru omenire și a o ferici.

ION MIHĂILEANU — „ARTA TIPIZĂRII ÎN ROMANUL „BĂRĂGAN“.

Studiul lui Ion Mihăileanu suscită o atenție deosebită prin însăși tema pe care o tratează. Este vorba de a analiza, dincolo de marginile restrânse ale unei cronici, o problemă-cheie a creației realist-socialiste, într-unul din cele mai însemnate romane ale literaturii noastre actuale. Din păcate, acest gen de studii, atât de necesar pentru înțelegerea concretă a criteriilor de apreciere în literatura noastră pe drumul realismului socialist, este deocamdată prea puțin folosit de critica noastră literară, care de obicei elaborează fie articole despre o carte în ansamblul ei, fie articole de sinteză în care diferite cărți sînt privite doar ca aparat ilustrativ. Din „analiza multilaterală a experienței dobîndite de literatura noastră prin apariția romanului „Bărăgan“, I. Mihăileanu și-a ales cercetarea problemei esențiale, cea a „artei tipizării“. Trebuie subliniată, în primul rînd, căutarea permanentă a criticului de a înfățișa această problemă în lumina sarcinilor generale ale literaturii noastre de astăzi. În acest sens, nu este lipsită de interes metoda de construire a studiului care urmărește încadrarea simetrică a analizei propriuzise în aprecieri de sinteză, introductive și concludente, asupra romanului. Astfel, înainte de a se trece la cercetarea în special a tezei amprentate, se arată că „Bărăgan“ constituie „o replică convingătoare împotriva diverselor tendințe dăunătoare care se mai manifestă în domeniul literaturii și al criticii literare“, în acest sens arta tipizării la Galan demonstrînd că „realismul socialist n-are nimic comun cu idea-

lizarea, cu prezentarea trandafirică a realității“. La extrema opusă a studiului, după epuizarea analizei artei tipizării, se urmărește din nou încadrarea problemei speciale într-una generală, de astă dată într-o apreciere valorică de ansamblu asupra romanului: „Bărăgan“ reprezintă unul din succesele prozei noastre actuale; prin viziunea largă a epocii, prin profunzimea sa valoare educativă, prin forța de construire a unei întregi galerii de eroi cum nu s-a făurit pînă acum în literatura noastră nouă, romanul „Bărăgan“ este o dovadă a talentului remarcabil de umorist al lui V. Em. Galan, de prozator, de portretist, de făuritor al unui dialog dramatic, de meșter al cuvîntului“.

În această încadrare, analizarea temei propriu-zise se caracterizează printr-o necesară detaliere a discuției în jurul galeriei de personaje pe care o cuprinde romanul. Sînt cercetate cu atenție figurile complexe ale dușmanilor ascunși Erhan și Lencu, în opoziție cu cele ale intelectualilor în transformare Mathei și Olteanu, cu cele ale diferitelor tipuri de țărani muncitori, de la Nistor Cîrmiş pînă la Spiridon Nedelea, — rezerve critice precizîndu-se în legătură cu personajele Prodan și Giorovan, despre care se arată că „sînt cam schematice“. Eroului pozitiv principal, Anton Filip, i se consacră o mare parte a studiului, reliefîndu-se realizarea în genere valoroasă a personajului, rolul său în centrarea acțiunii, semnificația sa ideologică și influența sa educativă. Obiecțiile pe care le aduce în această privință sînt interesante prin aceea că Ion

Mihăileanu le folosește ca pe un prilej de a-și defini unele considerații de ordin tematic. Astfel, reproșînd scriitorului sărăcia portretului fizic al lui Filip, criticul susține că „portretizarea eroilor pozitivi nu poate face abstracție de descrierea fizicului“ (afirmație care, înălțată la rangul de imperativ categoric, suscită interes și discuție). În legătură cu arta lui Galan în ceea ce criticul numește „folosirea formei dialogale“, studiul apreciază ca o scădere artistică „limbajul“ lui Filip, accentuînd că „lupta împotriva manifestărilor de schematism trebuie să cuprindă și combaterea schematismului în limbajul eroului pozitiv“.

Depășind oarecum tema enunțată, dar în strînsă legătură cu ea, criticul analizează și „structura compozițională“ a romanului, pentru a evidenția „interdependența dintre conținutul, ideea de bază a unei opere și construcția sa artistică“, subliniînd just că „nu există compoziție superioară și inferioară, luate „în sine“, independent de conținutul de idei“. De asemenea, I.

Mihăileanu consideră că, „analiza mijloacelor de tipizare“, „cere să ne oprim și asupra citorva din elementele familiare stilului său literar“ și, în această direcție, subliniază ca specifice lui Galan — „forța dialogului“, „simplitatea de stil, concizia verbală, descrierea lapidară“, „nota specifică de umor“. În același timp, criticul socotește că „tipizarea unui personaj prin înzestrarea sa cu anumite ticuri verbale este încă unul din procedeele caracteristice ale lui V. Em. Galan“.

Caracterul oarecum didactic al lucrării, invariabila enunțare a tezei teoretice, urmată de ilustrarea printr-un citat sau printr-o povestire a unui episod asigură, e drept, claritatea ideilor expuse, dar în același timp limitează analiza la suprafață, în ciuda cuprinsului de idei sugerate.

Studiul lui I. Mihăileanu e un început bun, care ne arată ce amplu ar putea fi discutate problemele concrete ale creației în romanele noastre actuale.

S. Bratu

„CÎT DESPRE BĂUTURI - EL BEA APĂ“*)

Orașe și ani!

Sînt orașe vechi și semețe, Erlangen și Nürenberg — înconjurate cu ziduri groase de cetate, cu universități străvechi și turnulețe acoperite cu țigle portocalii, cu alei dichisite. În după amiezile lîncede de vară se plimbau pe aici bărbați cu haina scoasă și pălăria agățată de un nasture al vestei, femei cu umeri pufoși și bluze decoltate, cu fustele înfoiate, scrobite cu grijă și călcate cu mîgălă.

Este un orașel de provincie — Bischofsberg — cu străzi înguste și felinare cu gaz aerian, cu orologiul anunțînd somnoroase orele din turnul primăriei, cu bürgeri respectabili care cultivă cactuși piperniciți și pornesc în fiecare duminică la ceasurile patru și jumătate să așeulte concertul de scară împreună cu consoartele lor. Ele au brațele încărcate cu pachetele — cozonac și prăjituri: „Mata ai auzit, Frau Eisenbock? — Ce să aud, frau Busch?“.

Este pe lista orașelor Petersburgul, Petersburgul, cu cozi la prăvăliile de alimente, cozi încolăcite și reci ca trupul de reptilă, cu bătrîni îmbrobodîți așteplînd rația de pîine, cu convoaie de oameni înfrigurați, porniți să sape tranșee prin vîntul jilav al nopții, sfîșiată din timp în timp de sunetele unor îndepărtate clacsoane, „ca urletele unor șacali ce trag să moară“. Petersburgul, tăcut și sumbru, răvășit, hămesit, amorțit, dar și Petersburgul viteazul, neîncovoiatul, eroicul, care se pregătește de „serbare“, împletind serpentine din sîrmă ghimpată și șrapnele strălucitoare care se sparg în aer, împroșcînd cu mitralii „ca ploaia de confetii multicolore“. Petersburgul neuitatului an 1919.

Este pe această listă Semidolul, care părea altădată un coleț de păsări unde găinile ciuguleau grăunțe, cotcodăceau, cloceau, scoteau pui și priveau cu frică cerul. Sînt și

*) K. Fedin „Orașe și ani“.

alte localități. Ca un pictor care pregătește o compoziție, Fedin notează un aspect, o scenă, un detaliu. Și după cum o replică ajunge uneori să definească un personaj iar un os, — unul singur — ajută să se reconstituie specia zoologică, elementul ales este adesea atât de caracteristic, încât vorbește și de ceea ce autorul nu spune, lasă să se străvadă și ceea ce scriitorul nu arată direct, încercându-se cu semnificații adânci, dându-ne puțința, de pildă, ca în pensionul Rowney, în regulamentul lui precis și sever, care hotărăște totul: baia de dimineață și ora rugăciunii, durata plimbării și ținuta în timpul serviciului religios, scaunul unde să te așezi și clipa în care să gândești — să întrededem rigiditatea și conformismul unei lumi cu mult mai întinse decât cea a unei școli de domnișoare. Fedin excelează mai ales când redă atmosfera orașelor germane din preajma, din timpul și din epoca imediat următoare primului război. Ca un bun pictor scenograf, ce știe să refacă o epocă din câteva elemente, tot din câteva elemente Fedin creează atmosfera. El face să planeze peste aleile vechilor burguri, cu tei tăiați ca ceștile cu fundul în sus, cu nisipul bine întins („nu răscoliți nisipul de pe alei cu umbrela sau cu bastonul“), îngustimea, suficiența, aroganța și grosolanția, pedanteria rece, filistinismul dezgustător, șovinismul cinic al bürgerilor. Elementele folosite sînt încărcate de forță generalizatoare, fac parte din categoria faptelor „ce vorbesc singure“ și cu toate acestea scriitorul țese în jurul lor un comentariu îmbinat de ironie — o ironie subțire, fină, plină de spirit, dar tăioasă ca lama unui brici și cu efecte distrugătoare. Flautistul care avea îndatorirea să schimbe numerele, se ridică și vîra o tăbliță nouă cu numărul patru.

Și atunci, fiecare familie credincioasă tradiției, se uita în program:

„— Patru? Schumann, potpuri de liduri.

— Ah, Schumann!

— Da, de liduri...

— Minunat compozitor, deși mi se pare că e austriac?...”

Concertele acelea de seară sau spălatul caldarîmului îi inspiră scriitorului digresiuni pline de o ironie incisivă și de subțext în care revine uneori un leitmotiv pentru a sublinia un contrast, pentru a face și mai evidentă ideea care a fost demonstrată:

„Viața e numai armonie în patria armoniei. E însăși patria lui Bach, a lui Mendelssohn, a lui Liszt și a lui Haydn. ...Viața e o armonie.

Și a trăi înseamnă tocmai a nu între rupe această armonie. Fiecare vîrstă, fiecare ceas, fiecare titlu și fiecare post, fiecare mediu social are un sunet lin, plăcut pentru ureche, tonalitatea lui proprie ce nu i se potrivește decât lui...”

Viața e numai armonie, repetă în batjocură scriitorul. Dar refrenul obsedant și ironic spune în fond cu totul altceva. Acolo, viața nu e deloc armonioasă. E urîță, rea, strîmbă. Și strîmbătatea e cu atât mai odioasă cu cît stă sub paravanul armoniei, al ordinii reci, al curățeniei pedante și sistematice; filistinismul bürgerilor cu creiere osificate, megalomani și roboți de prejudecăți, ipocriți și naționaliști, este cu atât mai respingător cu cît vorbește în numele „patriotismului“. Această concluzie se desprinde din tablourile vechilor burguri germane, pe care scriitorul ni le înfățișează prin comentariile lui caustice. Este o concluzie care anticipează, deschizînd o poartă spre dezvoltarea ulterioară a evenimentelor, spre epoca în care bürgerii pasionați după concerte de seară și după prăjituri de migdale, îmbătați cu bere neagră și cu tirade „patriotice“, bürgerii care-și întăreau mușchii în bilciuri folosind ținte vii, disprețuind și urînd tot ce nu e german — vor îmbrăca cămășile brune, vor începe să vorbească despre superioritatea rasei germane și despre supraoameni, vor înălța lagăre și vor da foc monumentelor de artă.

Primul război mondial este de altfel prezentat ca un amplu examen al militarismului. Ca în simfonia Leningradului, acordurile grele, sacadate, de marș, care vorbesc de apropierea primejdiei naziste, se aud la început ca un ecou îndepărtat, tema războiului se țese în primele capitole într-un decor senin, cu căluzei și distracții „inofensive“, cu petreceri, florărese, ochiade și îmbrățișări furioase, apoi se amplifică treptat și izbucnește ca o erupție. Crîmpeie de dialoguri anonime refac atmosfera de isterie războinică, de spirit de revanșă și de nemăsurată încredere în steaua militarismului prusac sub care începe războiul de agresiune.

— „Ai auzit că un spion francez deghezat în preot a...”

— Știi că demult rușii...

— Ah, am fost prea cumsecade și răbdarea noastră...

— L-au prins. Și ce crezi dumneata? Avea în gură o bombă cu piroxilină...

Apoi o serie întregă de detalii încheagă sub ochii noștri o imagine vie, concretă, palpabilă, colorată viu, adesea în culori țipătoare, adecvate, a naționalismului șovin care, în acea vreme, a dat un nemăsurat avânt fabricilor de porțelanuri (produceau farfuria cu portretele membrilor familiei imperiale). Și nu numai lor, dar și industriei broșelor și acelor de cravată în formă de obuze 42 cm., industriei cartonajelor, căci orice ambalaj — ne încredințează Fedin — de la purgative la harnașamente, era făcut într-o formă pur națională. Zelul naționaliștilor nu cunoștea, precum se vede, nici o limită, nici opreliștea bunului gust sau a ridicolului. De aceea, în timpul ostilităților, bürgerii și consoartele lor, care conduceau cantine în gări și dăruiau ostașilor flori și cartonașe cu inscripții patriotice — organizau dezbateri publice pentru a schimba denumirea „neariană“ de „hotel“ sau pentru a cerceta dacă consumarea prăjiturilor este sau nu un act patriotic. La început, ei încearcă să dea războiului un colorit vesel și ușor, de operetă vieneză, în care actori cu chica bine lustruită și cu obraji pudrați, îmbrăcați în uniforme noi își iau rămas bun de la femei cu volănașe și umbreluțe, cîntînd marșuri, făcînd bezele, caligrafînd pe vagoane „spre Paris“ și înfingînd în țevile puștilor roze. Florile acelea, trandafirii aceia parfumați aruncați de femeile cu volănașe și umbreluțe la picioarele soldaților, au pus chiar numele lor înaintea capitolului în care izbucnește războiul. Dar cînd războiul și-a arătat rînjetul, la picioarele soldaților nu s-a mai întins covor de raze înmiresmate. De abia ici-colo s-a mai zărit o garoafă veștejită sau o ramură de măzărîche „și asta nu numai pentru că trecuse vremea trandafirilor așternuți cîndva în calea armatei în ținuta de campanie, dar și pentru că erau mult prea scumpi pentru nevestele ostașilor din Landsturm.“ Ironia ușoară face acum loc unor accente grave, dureroase, aproape patetice; e prezentată, de pildă, coloana sinistră a orbilor cu mantale cenușii, boțite, orbecînd cu mîinile

întinse pe aleile unui parc cu tei tunși în forma unor cești de cafea. Ironia se preschim-bă în sarcasm cînd vizează actele „patriotice“ ale bürgerilor rămași acasă, ale nevestelor, soacrelor și fiicelor lor, cînd vizează bunătatea samariteană a cucoanelor care se jertfesc consolidînd rănii (în definitiv se poate trăi și fără picioare și fără mîini și fără ochi!) și organizînd concerte la sfîrșitul cărora se prezintă cele mai perfecționate proteze (mersul pe bicicletă în sus și în jos pe o scară — proteză patent Phönyx pentru picioarele amputate mai sus de genunchi — prezentate de gefreiterul Max Fischer. Scrisul la mașină — patent Vorwärts“ pentru cei cu mîinile amputate din încheieturi, prezentate de Riteroffizierul Frantz D)...

Orașele pomenite mai înainte alcătuiesc cadrul în care se desfășoară drama lui Andrei Starțov, iar anii primului război mondial — întîia ei etapă. Andrei Starțov, el însuși reprezintă pentru Fedin una din primele etape ale căutărilor și frămîntărilor lui și constituie — într-un fel — răspunsul la problema care l-a preocupat cu osebire pe scriitor de-a lungul deceniilor: problema intelectualității, a transformării vechiului intelectual, a procesului prin care el se atașează revoluției, problema locului pe care acesta îl va ocupa în noua societate. Andrei Starțov este reprezentantul acelei categorii a intelectualității ruse burgheze care nu a știut, nu a putut, nu a vrut să se salveze din teribilul naufragiu al societății care l-a zămislit. De aceea a pierit împreună cu ea, ca un neputincios și inutil epigon. El face parte din tagma acelor intelectuali burghezi pe care valul vieții îl poartă pe crestele sale, așa cum poartă marea rămășițele epavelor, îmbătîndu-l cu nădejdi și sleindu-l de vlagă, prăbușindu-l și înălțîndu-l, arătîndu-i bolta de azur și străfundurile întunecate. El face parte dintr-o categorie de vertebrate cu oase moi, lipsite de voință, dar mai presus de orice lipsite de un fel, de un ideal înalt, căruia să i se dăruiască și pentru care să fie în stare să singereze. Dar ar putea singera pentru ceva asemenea ființe care nu cunosc decît durerile lor mărunte, ridicate la proporțiile unor tragedii cosmice? Iar dacă totuși carnea lor ar fi zdrelită, nu le-ar curge oare din vine, în loc de sing

cald, roșu și sărat — apă stătută, incoloră și sălcie? „Cît despre băuturi—el bea apă“ — scrie Victor Hugo despre o asemenea ființă. Și cuvintele sale sînt așezate ca motto al romanului.

Micimea lui Starțov, natura lui șovăielnică, neputința de a-și lua soarta în mîini, nu ne apar de la început ca atare, căci la început ele se acoperă cu mantia de purpură a unei mari pasiuni. Andrei o iubește pe Maria și universul se reduce, pentru el, la mîinile înguste și reci ale Mariei, la privirea ei adîncă. „Pasiunea“ îl împinge pe Andrei la cea mai teribilă crimă — la trădare. Și totuși, pînă la urmă, Andrei zdrobește viața Mariei lăsînd să-i ia locul o femeie pe care nu o iubește, zdrobește viața Ritei, îngăduindu-i să se tîrască în urma lui ca un cîine de pripas, se zdrobește pe sine, rostogolindu-se în dezonoare, în infamie, în trădare. În numele cui? În numele unei pasiuni pe care Andrei ar fi vrut s-o arate mutînd munții din loc, dar care nu poate rezista micilor intemperii, necum cataclismelor geologice. Andrei s-a mințit pe sine, spunînd că evenimentul cel mai important al vieții lui într-o epocă de mari zguduiri a fost dragostea. Nu a fost nici măcar atît. El nu a știut niciodată să iubească adevărat, cu pasiune și dăruire. Nici să urască — „cît despre băuturi — el bea apă“...

Nu pasiunea explică deci decăderea lui Andrei, ci tocmai lipsa unei mari, autentice și nobile pasiuni. O asemenea pasiune Andrei nu a cunoscut. Ba nu! Prins în vîrtejul revoluției, a cunoscut-o. Dar pentru o singură clipă. Plămîniul lui Starțov au fost prea slabi ca să reziste aerului tare al luptei. Nehotărîrea, umanitarismul său creștinesc, slăbiciunea și egoismul, complicațiile intelectualiste, l-au împins din nou în afara cercului. „Voi — spune despre asemenea oameni comunistul Golosov în limba lui său colorat, fără menajamente — nu sînteți decît niște molii, niște papă-lapte... Vă bălăciți mereu într-o falsă principialitate și vreți să împăcați idealul cu realitatea. Noi nu ne sfîim nici să mîncăm marinată, nici să ne plimbăm la țară. Însă voi, e destul să luați o dulceață ca să faceți o problemă dintr-asta: are sau n-are dreptul un revoluționar să mînce dulceață în timp ce...“

După un drum cu singuratică luminișuri, drum lung, întortochiat, plin de hățisuri, pe pragul prăbușirii definitive, Starțov pare să înțeleagă el însuși inutilitatea încercării sale prin viață și se aseamănă cu un căfel pe care l-a văzut într-o seară de iarnă zgîriînd cu lăbușa o ușă. Stăpînul dormea sau nu voia să deschidă și căfelul scheuna și-și sîngera piciorul cerînd adăpost. „Nu putea pricepe bietul dobitoc că nimeni n-avea nevoie de el pe lumea asta. Eu însă — spune Starțov — pricep. Vreau să spun în ceea ce mă privește pe mine...“ Astfel dispăre Andrei („Kurt a făcut pentru Andrei ce era dator să facă un tovarăș, un prieten, un artist“), dispăre neputînd supraviețui acelei lumi despre care vorbește și Dickens într-unul din motto-uri. Lumea celor ce au avut totul în față, dar care acum nu mai aveau nimic.

Mai tîrziu, în romanele următoare, Fedin va descoperi alte căi pentru intelectualii crescuți și educați de burghezie. Calea descătusării, a alăturării la lupta revoluționară. Calea aceasta se prefigurează chiar de pe acum, pentru că încă de acum scriitorul reliefează ideea că nici un intelectual, nici un destin nu se poate realiza desprins de popor, în afara luptei acestuia. Un asemenea intelectual există chiar și în acest roman. Este admirabilul profesor pe care-l întîlnim sîpînd la tranșee în miez de noapte, înconjurat de zidurile orabe ale unui oraș pustii. Chipul bătrînului nu se deslușește în beznă, dar fără să-l știm, îi împrumutăm înfățișarea deputatului de Baltica, a lui Timireazev sau Pavlov. Este chipul unui om în vîrstă, cu un obraz plin de cute, dar fermecător, pentru că de undeva, dinlăuntru, e luminat de o lumină vie, care-l înfrumusețează. Este lumina celor ce au știut să vadă dincolo de neajunsurile mărunte și vremelnice, să treacă peste chinurile foamei și peste amorțeaua frigului și să înțeleagă că undeva în adîncuri se plămădește ceva mareț. Este convingerea bătrînului istoric, că o idee mareață nu poate dispăre sub zidurile unei academii, ale unui oraș sau sat. Este emoția lui tulburătoare în fața unui comunicat al Armatei Roșii: „Privește foaia asta de hîrtie, udă de ploaie și lipită cu pap de gard pe care o flutură vîntul! Peste o sută de ani, un petecut din foaia asta are să fie cusut de omenire în sfîntul

aer ca niște moaște și păstrat în sfânta sfintelor“.

Profesorul, săpînd la tranșee în întunericul jilav, rătăcind noaptea pe străzile pustii cu Marseilleza pe buze, apare ca o străfulgerare într-un prim capitol. Dar semnificația acestei apariții este cu atît mai frumoasă cu cît în vecinătatea ei o întîlnim și pe aceea întunecoasă și înveninată a consilierului Scepov. Scepov nu pricepe nimic din tot ce se petrece în jurul său. El știe doar că revoluția îl obligă să bea cafea de năut și să-și prăjască chiftelele în unt de ricină. El știe doar că trebuie să-și apere proviziile sale de arpacaș, crupe, de mei, foi de dafin și gelatină. Pe ușa lui a lipit un afiș: „Leții de franceză și germană... Se repară și se încălzează ciorapi. De vînzare iepuri de casă“. Dincolo de această ușă cu afișul ei, nu mai există pentru el nimic. Sau mai bine zis, tot ce se petrece „dincolo“ i se pare că vine dintr-o lume de cataclism, pe care o urăște și despre care nu știe decît că acolo se distribuie băbușcă sărată.

Ideea necesității vitale a intelectualului de a participa la lupta poporului apare în opera lui Fedin încă de acum, din „Orașe și ani“ și prin prezența vie a unor oameni din popor uniți prin fire trainice, firești, de acțiune. Nici revoluționarul Golosov, nici țăranul Lependin — personaje atît de mult apreciate de Gorki — nu sînt figuri de prim plan, dar robustețea lor morală, caracterul lor integru, prezența lor alături de eroii volumului, dau un sens precis tuturor frămîntărilor din carte, îi dau acesteia o perspectivă mai largă ajutîndu-l pe cititor să înțeleagă totul în raport cu lupta maselor, cu revoluția. Și cum albul pare și mai alb alături de negru, iar piticii par mai mici alături de uriași, lîngă oameni ca Golosov sau Lependin, drama lui Andrei se înfățișează cu atît mai meschină, iar chinurile sterpe ale acestuia cu atît mai dezgustătoare. Fedin opune astfel moliciunii și inconsistenței lui Andrei, tăria și fermitatea lui Golosov, opune zbuciumului steril — energia clocoțitoare și creatoare, opune pacifismului sterp, „non violenței“, lupta dreaptă și înnoitoare. „Uite — spune la un moment dat Golosov — de-alde ăștia ca tine și ca Starțov vă pierdeți timpul vorbind de-a surda, fiindcă nu sinteți decît niște molii și niște papă-

lapte. Pentru noi totu-i limpede. Știm ce vrem și chiar de-ar fi să nimerim într-o mlaștină, tot om găsi cum și ce să facem. Dă-ne pe mîna niște broaște, fie cît de amorțite, și las pe noi de n-om scoate ceva din ele. Iar de n-om scoate nimic, le stîrpim și gata. Da, la stîrpim!“ Fedin opune într-un fel chiar „pasiunii“ tragice a lui Andrei, dragostea lui Golosov. Golosov o iubește pe Ridocica, fata popii, și pentru ea este în stare să pornească zeci de verste sub cele mai copilărești pretexte — fără să-i pese ce spune lumea, pentru că, așa cum mărturisește și scriitorul, eroul său nu face parte din acei ce-și închipuie că primăvara e în contradicție cu manifestul comunist și că dulcile îmbrățișări au fost abrogate la vreun congres. Golosov nu este nici el fericit în dragoste, se zbate fără să se vaite, bravînd aproape, și suferă poate mai adevărat, mai autentic decît Andrei. Golosov însă este un om bogat sufletește. El trăiește nu numai din ceea ce primește de la alții. El se dăruiește luptei și deși nu-l vedem cu rănile cicatrizate, știm sigur că lupta acestora îi va fi doctor bun.

Dar personajul care aruncă lumina cea mai tare și mai necruțătoare asupra nimicniciei lui Andrei rămîne totuși țăranul Lependin. Lependin, flăcăul vînjos cu picioarele amputate de trei ori (ultima dată pentru că doctorul neamț, descoperitorul unui nou anesteziant avea nevoie de experiențe), Lependin, țăranul inimos, spînzurat de contrarevoluție, înscrie prin existența sa o adevărată tragedie umană. Sînt cîteva momente ce nu le putem uita: Lependin, revenit în simțiri, meșterînd singur două coșuri pentru cioturile sale și două cîrje: „Ei, văzuși măi vericule, acum aș putea merge așa pînă la Kiev...“ sau cîntețul lui Lependin, jumătatea de om, despre nemîșiori care au pus mîna pe vîntorași și i-au dus cu anasina în lăgăraș; sau Lependin povestind despre pămîntul natal: „Olio, măi frați-miu! Ce pometuri is pe la noi! Păduri întregi de vișini. Da' prunele? Munți de prune, că nici porcii nu mai vor să se atingă de ele. Și straturile de căpșuni, măi, vericule! Niște straturi roșii-roșii de atîta belșug de căpșuni, da' ce căpșuni: uile-așa, cît pumnul de mari...“ În felul acesta, împrejurările cumplite prin care trece eroul alcă-

tuiesc examenul suprem al vitalității, încrederii în viitor și al eroismului omului din popor. În lumina eroismului lui Lependin, a fermității lui Golosov face autorul procesul lui Andrei Starțov, și obține din partea cititorului confirmarea sentinței.

★

Konstantin Fedin își începe romanul cu capitolul în care se sfârșeste acțiunea. Într-un tom mult mai gros despre istoria acestor ultime patru decenii, cartea lui Fedin ar reprezenta ea însăși un capitol. Nu capitolul de unde se proiectează peste tot ce-a fost o lumină tare, unde se limpezesc apele, se aleg drumurile și se rostesc cele de pe urmă cuvinte: ci capitolul unde semințele sînt abia aruncate și cititorul nu știe bine ce-o să rodască, unde încep abia să se înfășoare primele fire ale ghemului, capitolul în care începe „acțiunea”. Viața îi impune cititorului de azi o perspectivă deosebită, așa cum frământările lui Andrei Starțov — după mărțurisirea lui Fedin — i-au impus autorului în epoca aceea de căutări, compoziția puțin obișnuită a romanului său. De aceea, în fața cărții sîntem azi ca în fața unei piese care se deschide cu propriul ei epilog. Orașele arătate de Fedin — orașe trandafirii, cu caldarîmul freat cu peria, cu aleile tăiate

geometric, la capătul cărora plăcuțe de lemn galben interzic dădăcelor cu copii să se așeze pe bancă; orașele acelea cu bûrgeri hrăniți cu prăjituri de migdale și salam fin („căruiă un caraghios i-a dat numele de italianese”) — le privim prin perspectiva unei experiențe dureroase. Experiența lăsată de două războaie mondiale, de lăgărele naziste cu instalații ultramoderne, strălucind de ordine și curătenie, ca și caldarîmul lor, ca și figlele portocalii ale vechilor orașe; le privim în perspectiva celor ce-au văzut ruguri înălțate în piețele străjuite de catedrale (nici cartea lui Fedin n-a fost ocolită de flăcările acelei inchiziții), din perspectiva celor ce au văzut muzee devastate și sate arse din temelie, clădiri din care n-au rămas uneori decît o pereche de patine, măturie că acolo au fost cîndva copii, copii cu căciulițe de lînă care mergeau la școală și făceau larmă în jurul ghețușului.

Oameni ca Andrei Starțov au privit totul cu ochi îngroziți, dar s-au retras în colțuri ferite ca să-și oblojească rănile și să suspine. Ca să apere viața, ca să împiedice să se mai petreacă astfel de lucruri, s-au ridicat oameni ca Piotr Rogozin sau Kiril Izvecov. Dar asemenea oameni vor apare în opera lui Fedin în toată strălucirea lor abia mai tîrziu, peste ani, într-„O vară neobișnuită”.

Ecaterina Oproiu